RUSSEL BOTMAN

'N HULDEBLYK

1953–2014

Redakteurs

ALBERT GRUNDLINGH

RUDA LANDMAN

NICO KOOPMAN

RUSSEL BOTMAN

'N HULDEBLYK

1953–2014

Redakteurs

ALBERT GRUNDLINGH

RUDA LANDMAN

NICO KOOPMAN

SUN MEDIA

Russel Botman – 'n Huldeblyk 1953–2014

Uitgee deur AFRICAN SUN MeDIA onder die SUN MeDIA druknaam.

Alle regte voorbehou.

Kopiereg © 2017 AFRICAN SUN MeDIA en die Redakteurs

Die redakteurs en die uitgewer het alles moontlik gedoen om toestemming te verkry vir die gebruik van materiaal met kopiereg en om sodanige gebruik te erken. Verwys asseblief navrae na die uitgewer.

Geen gedeelte van hierdie boek mag sonder die skriftelike verlof van die uitgewer gereproduseer of in enige vorm deur enige elektroniese, fotografiese of meganiese middel weergegee word nie, hetsy deur fotokopiëring, plaat-, band- of laserskyfopname, mikroverfilming, via die Internet of e-pos of enige ander stelsel van inligtingsbewaring of -ontsluiting.

Menings uitgespreek in hierdie publikasie weerspieël nie noodwendig die menings van die uitgewer nie.

Eerste uitgawe 2017

ISBN 978-1-928314-25-7

ISBN 978-1-928314-26-4 [e-boek]

DOI: 10.18820/9781928314264

Geset in Garamond Antiqua 12/15.5 pt

Bandontwerp en bladuitleg deur AFRICAN SUN MeDIA.

Omslagfoto verskaf deur Stellenbosch Sentrum vir Fotografiese Dienste (SSFD).

Foto's sonder gespesifiseerde fotografe kom uit die Russel Botman Privaat Dokumente.

SUN MeDIA is 'n druknaam van AFRICAN SUN MeDIA. Hierdie publikasie kan direk bestel word by www.sun-e-shop.co.za.

Produksie deur AFRICAN SUN MeDIA.

www.africansunmedia.co.za

africansunmedia.snaplify.com (e-boeke)

www.sun-e-shop.co.za

INHOUD

Voorwoord	i
<i>Nico Koopman</i>	
1. Sy Jeug- en Studentejare	1
<i>Cornelius Thomas</i>	
2. Wie Steek die Kerse Aan? Sy Rol as Leraar en Kerkleier	45
<i>Johan G Botha</i>	
3. Sy Lewe as Teoloog	75
<i>Dirkie Smit</i>	
4. Sy Didaktiek	103
<i>Mary-Anne Plaatjies-Van Huffel en Anlené Taljaard</i>	
5. As Viserektor (Onderrig): 1 Julie 2002 – 31 Desember 2006	119
<i>Ludolph Botha</i>	
6. As Bestuurder	133
<i>Paul Cluver en Gerhard Lubbe</i>	
7. HOOP Projek	155
<i>Martin Viljoen</i>	
8. Van Uitnemendheid na Betekenis – Botman in Breër Verband	177
<i>Marita Hilliges en Andrew Casson</i>	
9. Hope@Africa-projek	187
<i>MS Tshehla</i>	
10. Interaksie met Afrika-eweknieë	197
<i>Thabo T Fako</i>	

11. In Memoriam – 'n Rektor word Onthou	203
<i>Albert Grundlingh</i>	
12. Nawoord	211
<i>Beryl Botman</i>	
Galery	220

VOORWOORD

*Nico Koopman*¹

Hierdie huldigingsbundel vertel die verhaal van wyle Hayman Russel Botman wat skielik gesterf het vroeg in sy tweede termyn as rektor en visekanselier van die Universiteit Stellenbosch.

Die verhaal van Botman word vertel vanaf sy vroegste kinderjare tot in sy laaste dae as rektor.

Russel Botman was 'n predikant en publieke teoloog wat sy teologie op gepaste wyse beoefen het in die drie openbare sferes wat deur die Amerikaanse Rooms-Katolieke teoloog, David Tracy, geïdentifiseer word, naamlik dié van die kerk, die breër samelewing en die akademie.

Botman het al hierdie sferes gedien. Hy het kerke gedien van die mees plaaslike vlak van enkeling, gesin en gemeente, tot die wydste vlakke van denominasie en ekumene – lokaal en globaal. Hy het die verskillende terreine van die breër samelewing gedien, onder meer die politiek, ekonomie, ekologie, openbare meningsvorming sowel as die burgerlike samelewing met sy talle dimensies van onder meer enkeling, huwelik, gesin, familie, vriendekring, woonbuurt, instansies vir onderwys, sport, kultuur, kuns, vakbonde, asook vrywilligerorganisasies, sosiale bewegings en nie-regeringsorganisasies. Botman het die akademie gedien aan die Universiteit van Wes-Kaapland, maar veral aan die Universiteit Stellenbosch, sowel as in nasionale, kontinentale en globale verbande.

Die wye verskeidenheid van bydraes weerspieël dan ook die veelvuldige betrokkenheid en diverse dienslewering van Russel Botman. Interverweefde bydraes fokus op Botman se kerklike betrokkenheid (Johan Botha), akademiese onderrig (Plaatjies-Van Huffel en Taljaard), akademiese

1 Prof Nico Koopman is Viserektor: Sosiale Impak, Transformasie en Personeel, Universiteit Stellenbosch.

navorsing (Smit), plaaslike en internasionale universiteitsbestuur (Ludolph Botha, Viljoen, Cluver, Lubbe, Tshehla, Hillegas, Casson en Fako).

Beryl Botman skryf as sy eggenote 'n meer intieme verhaal wat 'n verrykende kyk bied op die verskillende kante van Botman.

Die bydrae van Thomas oor die kinder- en jeugjare van Botman bevestig hoe Botman van kleins af gevorm is om te impakkeer op die drie stelle publieke van kerke, breër samelewing en akademie. En die terugskouing van Grundlingh bied ook perspektief op die holistiese fokus van hierdie gelowige en predikant, verantwoordelike burger, openbare teoloog, akademikus en universiteitsbestuurder.

'n Huldigingsbundel is letterlik 'n *eulogie*, 'n goeie woord, oor die persoon om wie dit gaan. Sonder om hagiografie, heiligheidskrywing, te beoefen, is die fokus veral daarop om Botman se erflating waarop voortgebou kan word, te beskryf.

Die aard van huldeblyke en huldigingsbundels is dat dit nooit die finale woord kan wees nie. Dit vertel 'n ryke verhaal uit beperkte perspektiewe. Dit dien egter as uitnodiging, stimulus en inspirasie tot andere wat aan Botman verbind is om ook hulle verhale oor sy lewe te vertel. As hierdie bundel daarin slaag om hierdie katalisator-rol te vervul, het dit sy doel gedien.

Russel as 'n jong student.

Teologie, UWK, 1981: Legitimering as predikant. Russel Botman is tweede van regs agter.

1. SY JEUG- EN STUDENTEJARE

*Cornelius Thomas*¹

INLEIDING

“Liewe Vader, Met [sic] ons gaan dit nog goed hoop om dieselfde van u te hoor, per kerende pos.” Dit is die oudste bestaande woorde van ’n elfjarige seun wat ontwikkel het tot ’n man met ’n missie. Dit is sy “stem” wat opgeneem is vir die nageslag. Hy het hierdie woorde geskryf aan sy pa, wat ver weg was, om die benoudheid te kalmeer wat hy geweet het sy pa oor sy gesin ervaar. Hy het die hoop uitgespreek dat dit met sy pa ook goed gaan. Hy het omgee vir die gesin by die huis (die groep) en vir sy pa (die individu). Die seun het ’n antwoord in die kerende pos verwag en het op daardie stadium reeds begryp en daarop aangedring dat kommunikasie ’n wederkerige proses is.

Elf jaar later het die seun ontwikkel tot ’n fris jong man, ’n student, wat gesê het: “Ons neem eenvoudig oor.” Dit was natuurlik ’n ambisieuse uitspraak, maar dit was een wat geuiter is binne die konteks van diskriminasie en onderdrukking, van apartheid Suid-Afrika. Ek het hierdie aanhalings as rigtinggewende hulpmiddels gebruik toe ek die vroeë lewensverhaal – jeug- en studentejare – van hierdie seun-man, Russel Botman, betree het. Ek het aangesluit by ’n individu wat nou weg is, maar wat steeds praat.

Ek buig my knie voor die bewering dat “Biografie, vandag, bly, soos dit nog altyd was, die aanteken en interpretasie van regte lewens – die lewens van ander en van onself.”² Hierdie biografiese skets handel oor die lewe van my onderwerp, Russel Botman (1953–2014). Ek het hom in aksie gesien, hom ’n paar keer toevallig gehoor, maar ek kan nie onthou dat ons ooit gesels het nie. Tog, as skrywer van hierdie hoofstuk, moet ek dit duidelik stel dat alhoewel dit ’n biografiese skets oor hom (die ander) is, dit duidelik ook my narratief is, my aktiewe toetrede tot die interpretasie van sy vroeë lewe.

1 Dr Cornelius Thomas is ’n historikus en Hoof van die Cory-biblioteek, Rhodes Universiteit.

2 Hamilton N, *How to Do Biography: A Primer*, Harvard University Press, 2008, 21.

Die bekende Amerikaanse filosoof Ralph Waldo Emerson skryf in sy essay 'History': "Alle geskiedenis word subjektief; met ander woorde, daar is eintlik geen geskiedenis nie; slegs biografie." (Die wysgeer voer aan dat geskiedenis "van individuele geskiedenis verduidelik moet word, of woord moet bly".³) In Emerson se kosmos heers die menslike denke, en dit is waar. Maar dit is ook waar dat baie mense se gedagtes bymekaarkom en 'n burgerlike gedagte vorm, insluitend die soekende gedagtes van mense op soek na iets beter. Ek het Emerson se raad aanvaar, maar vir my punt oor die burgerlike gedagtes het ek dit omgedraai. Botman se stem, skaars, maar werklik, word ook voorgestel deur diegene wat hom geken het en deur die sosiale magte van sy jeugjare. Weens die skaarste van sy stem, mag ek dalk afdwaal; maar as gevolg van "burgerlike geskiedenis" (sosiale geskiedenis), het ek die moed bymekaargeskraap om hom 'n werklikheid te maak.

Die skrywer van die boek *Ragtime*, EL Doctorow, stel dit soos volg: "Geskiedenis is die hede. Dit is waarom elke generasie dit opnuut oorskryf. Maar wat die meeste mense aan dink as geskiedenis is die eindproduk, mite."⁴ Doctorow laat ruimte vir mites, maar waarsku dat om oneerbiedig te wees teenoor mite, om daarmee te speel, om lig en lug in te laat, om dit te probeer terugbrand tot in geskiedenis, is om die risiko te loop om gesien te word as iemand wat die waarheid verdraai. Baie van hierdie narratief se lewe het ontspruit uit sekondêre stemme en ou herinneringe en dele daarvan kan dalk mite wees. Daar mag dalk hier en daar verbeeldingryke spekulاسie wees namate hierdie verhaal ontvou, maar ek het probeer wegbly van mite in 'n poging om Russel se jeugjare geloofwaardig voor te stel.

KINDERJARE EN LAERSKOOL

In die lente van 1953 was Bloemfontein 'n onaantreklike, ontluikende groot dorp wat gedreig het om 'n volwaardige stad te word. Die historiese kleurlingbuurt, Heidedal, het twyfelagtig daaraan vasgeklou en vreedsaam in die son gebak. Verbeel jou, volwassenes wat doelgerig deur die stofstrate stap, dalk

3 Emerson RW, 'History' in *The Works of Ralph Waldo Emerson, Essays, First Series*, Vol. II, Macmillan and Co, 1906, 16.

4 'EL Doctorow: The Art of Fiction, No. 94', EL Doctorow in sy onderhoud met George Plimpton, *The Paris Review*, Winter 1986, <http://www.theparisreview.org/interviews/2718/the-art-of-fiction-no-94-e-l-doctorow>

'n fiets of drie. Wasgoed wapper aan wasgoeddrade en kinders speel waar hulle kan. Die area het woonplekke wat daarop dui dat inwoners wissel van brandarm tot laer middelklas. Die huise en afdakke lyk verslae en verslaan. Maar 'n kerk hier en daar dui op hoop. Daar was ook politieke wolke. In die swart woonbuurt van die dorp het die African National Congress (ANC) twee jaar vantevore besluit op 'n versetveldtog teen onregverdige wette. Toe, in 1952, het die versetveldtog gedreig. 'n Jaar later het die stof gaan lê. Nou, in Heidedal, het Karel Petrus Botman en sy vrou Mavis (née Louw) hulle eerste kind verwag.

Die baba het betyds opgedaag, op Sondag 18 Oktober 1953. 'n Seuntjie. Kort daarna het die trotse ouers hom Hayman Russel gedoop in die plaaslike Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk (NGSK) – dis nou die een vir kleurlinge.

Die seun het grootgeword binne die kader van kleurlingbelewensisse in die 1950's en 1960's. Hierdie jong gesin was relatief arm, maar die ouers, Karel en Mavis, het voortdurend gestreef na die laer middelklas. Karel het gewerk as evangelis. Hy en sy gesin het deurgaans die beginsels van Christenskap aangeneem. Om die waarheid te sê, toewyding aan die Christelike leefstyl was die basis van die spesifieke kleurlingkultuur. Die gesin het geleef op 'n eenvoudige dieet – dun pap vir ontbyt, toebroodjies in die middel van die dag en aartappels, rys en vleis vir aandete. Sondae was daar dikwels ook nagereg, meestal jellie en vla. Hulle het eenvoudig aangetrek; nie net kon hulle dit nie bekostig om vertonerig aan te trek nie, maar hulle het ook geen begeerte daartoe gehad nie. Russel het geweet hy moet sy skoen oppas en het daagliks sy een paar gepolitoer, want die gruispad na Dr Blok Sekondêre Skool het nie sake aangehelp nie. Na skool het hy met sy sibbe gespeel: drie susters en 'n broer – Ethne, Phebe, Grace en Deon. “Ja, ons was genoeg om op ons eie te speel,”⁵ het een onthou. Soms het hulle ook in die straat saam met ander kinders gespeel.

Die enigste keer wat Russel 'n meer individualistiese sport beoefen het, was toe hy so 'n bietjie boks en liggaamsbou probeer het. Maar dit het nie lank gehou nie. Meestal het hy eerder georganiseer, toesig gehou, gelei.

5 Phebe Botman-Kerspuy-onderhoud, Roodepoort, 18 Julie 2015.

Die evangelis-pa wou hom behoorlik kwalifiseer as predikant. Hy het toe teruggegaan skool toe, na Dr Blok, met die doel om te matrikuleer en dan universiteit toe te gaan. In 'n stadium het hy en Russel saam skool toe gestap. Kleurlinge het werklik geglo dat, tesame met godsdiens, opvoeding hulle redding is, hulle kaartjie na opwaartse mobiliteit.

“Toe ek skool toe gegaan het, het my pa ook teruggegaan skool toe om Standerd 9 en 10 te doen; ons was op dieselfde tyd daar, want in daardie dae was daar nie hoërskole en laerskole nie. Ons het net een skool in die township gehad,” onthou Russel. Hy onthou liefderik hierdie geleenthede en dat sy pa sou stop by die hek en sy pyp uitkap teen die hak van sy stewel voor hulle die terrein binnegaan. Russel het die belangrikheid van opvoeding vanuit sy pa se voorbeeld verstaan; hy het gesien dat 'n mens vir jouself moet doelwitte stel, selfs langtermyn doelwitte.⁶ Hy het opgesien na sy pa en hy verduidelik: “My pa se besluit om terug te gaan om te gaan studeer was fundamenteel in my kinderjare toe ek besef het hoe vasberade hy was om opgelei te word. Nadat hy klaargemaak het met hoërskool, het hy na die Universiteitskollege van die Wes-Kaap gegaan om sy opleiding voort te sit en 'n predikant te word, en het hy net een keer per jaar huis toe gekom.”⁷

Dus, toe Russel nog 'n jong seuntjie was, het sy pa, Karel Botman, sy gesin in Heidedal in die bekwame hande van sy vrou, Mavis, gelaat en Kaap toe gegaan om sy studies voort te sit en hom te kwalifiseer as predikant in die NGSK. Aanvanklik het hy aan 'n teologiese kollege in Wellington studeer en het daarna geskuif na die Universiteitskollege van die Wes-Kaap (ook bekend as Bos). Studente het op daardie stadium die instelling Bos genoem omdat dit geleë was tussen die sand-verwaaide fynbos suid van Bellville-Suid.

Mavis het die pot aan die kook gehou deur te werk as tikster vir die NGSK Pers. Met publikasies wat huis toe gekom het van die pers af, het die Botman-huishouding altyd woorde gehad om mee te speel – woorde in pamflette, koerante, boeke en strokiesprente.

6 Deon Botman-onderhoud, Roodepoort, 18 Julie 2015.

7 Sien 'Lessons for Posterity: Steeped in Tradition but Changing with the Times', <http://mags.capemedia.co.za/bbq/54/files/data/search.xml>

Terwyl sy ma gewerk het, het Russel die kinders versorg. Volgens sy broer, Deon, het hulle as jonger kinders net dit gedoen wat hulle veronderstel was om te doen en dit het Russel se taak vergemaklik. Russel het ook die verantwoordelikheid gehad om los inkopies te koop, veral brood. Hy het akkuraat rekord gehou van sowel die kontant wat aan hom toevertrou is as die uitgawes. Russel moes die toebroodjies maak vir die middag se ete. Nog 'n spesifieke taak wat hy gehad het, was om die vuur aan te steek sodat sy ma die aandete kon kook sodra sy by die huis kom. Dit is dalk te verstane dat “Russel sy sensitiewe kant, sy vroulike kant, verkry het deur sy hegte verhouding met sy ma”.⁸

Na skool het Russel toegesien dat sy jonger sibbe hulle takies en huiswerk doen. Hy het verseker dat hulle die Kinderbond-speelbyeenkomste bygewoon het, 'n tipe kerkgebaseerde na-skoolse aktiwiteit in die buurt. Russel en sy sibbe moet natuurlik verstaan word binne die konteks van die pastoraat, die feit dat dit sentraal gestaan het in die gemeenskap. Hulle was die evangelis se kinders en dus moes hulle voorbeeldig wees. Hulle moes lei.⁹

Russel het sy “pastorale” verantwoordelikheid nogal natuurlik aanvaar, tuis met sy sibbe en buitekant met ander kinders. Russel se werk om sy susters en broer te “bestuur” het heel maklik gekom. Eerstens het al die sibbe geweet, ongeag of hulle ouers teenwoordig was of nie, dat hulle die “sekuriteit in hul [ouers se] konstante emosionele daarwees en in hul liefde” gehad het. Dit het die sibbe-kompleks gestabiliseer. Tweedens, “Russel het deur sy voorbeeld gelei en ons het gevolg, daarom was dit nooit vir hom nodig om ons te dwing om iets te doen nie”. Russel se toegewydheid ten opsigte van huishoudelike take het voortgevloei vanuit die feit dat “Hy vir Mamma gemoedsrus wou gee”. Hierdie doel het vir hulle gewerk, vir die jonger sibbe ook. “Om die waarheid te sê, wanneer Russel daar was, was alles reg”.¹⁰

Russel het ten minste drie briewe aan sy pa uit Heidedal geskryf. Twee van 1965 het behoue gebly. “Pappie ek is bly om weer met pappie in verbinding

8 Beryl Botman-onderhoud, Kaapstad, 8 Julie 2015.

9 Quintin Koetaan-onderhoud, Roodepoort, 18 Julie 2015.

10 Phebe Botman-Kerspuy-onderhoud.

te tree,” het hy in die eerste brief geskryf. Die styl toon kinderlike respek en tog is dit volwasse. In hierdie brief waarsku hy sy pa dat hy nie te haastig moet wees om ’n sekere aankope te maak nie. Dan voeg hy gevat by: “Hoeveel vakke het pappie nog om te skrywe, want my duim sê hy het nie verniet duim vas gehou nie, en nou moet hy nou nog vas hou, hy wil darem die uitslae ook hoor.” Daarna skryf hy ’n stukkie oor strikke stel vir wilde diere, insluitend “’n steenbok en ’n bak-oor jakkals [sic]” saam met “oupa en oom Jim”. Ek veronderstel dit was om die kos by die huis aan te vul. Die seuntjie sluit sy brief af deur te sê: “[...] dit is nou tyd om afte [sic] sluit onthou ons maar in u gebede, en onthou wat die Here Juses [sic] gesê het. ‘Hou moed, en hou goeie moed,’ dan sal ons ook die hoop kan koester.”¹¹ Dit klink soos ’n pa wat vir sy seun skryf! Dan die naskrif: “Onthou en stuur die goed hoor pappie. Belowe my en onthou dit maak skild [sic].” Die jong Russel het reeds in sy huis geleer dat ’n mens jou woord gestand moet doen.

Volgende het Russel gestraal: “Ek het u brief ontvang. Dit was vir my ’n genot om dit te lees.” Dan volg daar brokkies oor die huis en mense in die buurt. Selfs ’n grappie. En uiteindelik: “Gee my beste groete aan al die bekendes. En sê ek [sê] mag hulle saam met pappie ’n sukses behaal. [...] Alle sukses en voorspoed. Mag die Here u hoeder en die ander sin [sic] wees tot die uitslae kom.”¹²

Dit is duidelik dat die seun in God geglo het en reeds ’n dienende houding gehad het. Hy het ook geglo dat indien jy vir jou ’n doel stel en jy daardie doel wil bereik, jy iets konkreet moet hê om vir jou moeite te wys, en hy het sy pa hieraan herinner.

Dit was moeilike tye in Karel se afwesigheid, maar die Botman-kindere is nie verwaarloos nie. Wanneer hulle skoolskoene stukkend gedra was, moes hulle dit eers vir hulle ma wys voor hulle nuwes kon kry. Soms het hulle mielierys as deel van hulle ete gehad, ’n barometer vir kleurlingarmoede in die 1960’s.

11 Russel aan “Liewe Vader” [Karel Botman], 12 Mei 1965. Dit was vyf maande voor Russel se 12de verjaardag. Russel Botman Privaat Dokumente, gesorteer deur Beryl Botman.

12 Russel aan Karel Botman, 24 Mei 1965, Russel Botman Privaat Dokumente.

Russel het dikwels sy stief-oupa (sy ma se stiefpa), 'n Indiese winkelier, Solly Evans, besoek. Soms wanneer die seuntjie, terwyl hy nog klein was en nog in die laerskool was, ongelukkig gevoel het by die huis, het hy 'n tassie gepak en dapper weggeloop na sy oupa toe. Die ou man en die seuntjie was baie erg oor mekaar. Die ou man het die idee by hom geplant om 'n mediese dokter te word. Evans het klaarblyklik geld weggesit vir hierdie doel. Die seuntjie het 'n mediese loopbaan ernstig oorweeg, maar hy het "geroepe" gevoel tot die bediening. In 'n stadium het hy dit oorweeg om dalk 'n mediese sendeling te word, byvoorbeeld in Malawi.¹³

Teen die einde van 1966 was Karel Botman weer terug by die huis in die destydse Oranje-Vrystaat as 'n ten volle opgeleide predikant. Die kerk het hom in Kroonstad geplaas. Die lewe het verbeter, want dominee Botman kon nou lekkerder kos, beter klere en 'n beter blyplek vir sy gesin verskaf. Oor die algemeen, maar veral vir kleurlinge in die landelike deel van die land, het die lewe bestaan uit 'n daaglikse geswoeg om kos op die tafel te kry. Die meeste seuns het dus skool verlaat na Standaard 6, selfs vroeër. Maar Russel se ouers het besluit dat hy sou voortgaan na Standaard 6 – so ver soos hy kon gaan.

Aangesien Kroonstad nie 'n hoërskool vir kleurlingkinders gehad het nie en die naaste kosskole vir hulle in Graaff-Reinet (Spandau) en Ixopo (Little Flower) was, het Karel en Mavis ingestem dat Russel hoërskool toe moes gaan in Johannesburg – op met die pad, by wyse van spreke. Hulle het familie daar gehad. Mavis se broer, Patrick Louw, was 'n onderwyser en hy en sy vrou, Ginie, kon 'n ogie oor Russel hou.

In Januarie 1967 het Russel ingetrek by sy oom Patrick en tannie Ginie in Kliptown, waar 'n kakofonie van bruin en swart gewoon het, van brandarm tot amper gemaklik in klein huisies van elke soort. In daardie stadium het die beplande township, Eldoradopark, en sy uitbreidings aan Kliptown begin groei en daarby moet die residensiële en industriële stadskruip van Nancefield bygevoeg word. Saam het hulle stof geskop in die tande, verwoesting veroorsaak in die hart, en bes moontlik die rofste

13 Beryl Botman-onderhoud.

swart-bruin huishoudelike samedromming in Johannesburg veroorsaak. Hierdie mistroostige landskap het Russel verwelkom.

HOËRSKOOL (1967–1971)

Kort nadat sy ouers hom by die Louw-huis in Lollastraat afgelaai het, het Russel die buurt binnegevaar om dit 'n bietjie te verken. 'n Viertal lafaards het hom bygedam en vinnig van al sy sakgeld ontnem. Dit was 'n ontnugterende ontmoeting met die groot stad en vernederend. Daarom het hy nie hierdie hartverskeurende ervaring met sy oom Patrick gedeel nie.

Daarna het hy begin met Standerd 6 by Kliptown Hoërskool. Russel het onmiddellik die onderwysers beïndruk met sy suiwer Afrikaans en hulle het hom aangemoedig om aan te hou om dit te beoefen.¹⁴ Hy het ook dadelik sy organisatoriese en leierskapsvaardighede gewys en sy klasonderwyser het hom 'n moniteerder gemaak. “Hy was 'n rustige ou; 'n voorbeeldige student. Baie betroubaar! En ons kon hom vertrou met verantwoordelikheid,” het sy Engels- en Godsdiens-onderwyser gesê.¹⁵

“In Standerd 6, 7 en 8,” het die onderwyser voortgegaan, “was Russel 'n ywerige leser. Hy het die gedigte wat die kinders moes leer uit sy kop geken. Al die Engelses – soos ‘If’ deur Kipling!¹⁶ En hy het Mark Antony se toespraak oor Julius Caesar geken: ‘Friends, Romans, Countrymen’, jy weet, in Engels en Afrikaans. En dan was daar ook die toespraak deur Brutus.” Ek vermoed die onderwyser het hierdie een bedoel:

*There's a tide in the affairs of men,
Which, taken at the flood, leads on to fortune;
Omitted all the voyage of their life
Is bound in shallows and in miseries.
On such a full sea are we now afloat,*

14 Deon Botman-onderhoud.

15 Ebrahim Rotkin, gespreksnotas, 20 Augustus 2015.

16 ‘If’ deur Rudyard Kipling moedig die seun aan om sy kop omhoog te hou ten spyte van teenspoed wat die lewe oor sy pad mag bring, as hy 'n man wil word.

*And we must take the current when it serves,
Or lose our ventures.*¹⁷

Probeer jou indink hoe Russel hierdie woorde uitspreek en internaliseer.

Russel het ook uitgeblink in Geskiedenis. Sy geskiedenisonderwyser, Joey du Preez, het hulle toesprake en uittreksels laat memoriseer. “Russel was ’n baie slim seun. En wanneer ek vir hom gesê het, ‘Gooi!’, sou hy daardie toespraak maak.” Du Preez het gesê hy kon op Russel reken, veral wanneer die inspekteur gekom het, want “hy het meer geweet as die ander”. Die rapporte wat by die huis in Kroonstad opgedaag het, het gewys dat “Russel baie lief vir boeke was en oop om te leer, asook dat hy uitgeblink het op skool”.¹⁸ Terwyl Russel voortgegaan het as moniteerder, het sy onderwyser vir hom gesê: “Jy is die skaapwagter. Moenie dat een uit die pad gaan nie.”¹⁹

Russel het begin om Afrikaanse gedigte te skryf. Nege van sy hoërskoolgedigte het behoue gebly. Hy het gepeins oor ’n droogte, oor die vlietende aard van lewe, jong liefde, ’n afskeid. In Standaard 9 (1970) het hy ’n poëtiese huldeblyk neergepen aan sy aftredende skoolhoof, mnr E Abdullah – “’n Leier teer en goed” wat bowenal “getrou aan God en diens” was. Deur hierdie gedigte skyn die temas van omgee vir ander en erkenning van God, maar ook dat hy die pyn van tienerliefde ervaar het. Godsdienstige temas, of ten minste sinspelings, het dikwels uit sy pen gestroom. In ’n kortverhaal, byvoorbeeld, het wrede gemeenskapslede klippe van onvergewensgesindheid gegooi na ’n verlore dogter (pas uit die tronk na ’n onvoorsiene moord in ’n situasie van mishandeling).²⁰ Die 16-jarige se subteks in hierdie teks is baie suggestief: ware Christene sal vergewe en aanvaar; skynheiliges sal die sondaar stenig.

Ons hoërskoolleerder het ook sy vaardighede geslyp wanneer hy ook al kon. In die skool se debatsvereniging het hy, Yasheen Bhayat en Patricia Martin (later Hartze) uitgeblink in die kompetisies. Patricia onthou “Russel was

17 William Shakespeare, *Julius Ceasar* (Bedryf IV, Toneel 3).

18 Phebe Botman-Kerspuy, e-pos, 17 September 2015.

19 Joey du Preez, gespreksnotas, 16 September 2015.

20 Verskeie gedigte en ’n kortverhaal, ‘Die Ongeluk op die Ongeluk’ in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”, ’n A5-manuskrip, Russel Botman Privaat Dokumente.

aan die voorpunt by die vestiging van 'n drama- en debatsvereniging in ons skool saam met Yasheen Bhayat. Hulle was albei goeie openbare sprekers. Ek het by hulle aangesluit, nie soseer oor my vermoë as 'n openbare spreker nie (ten minste nie soos goed soos hulle s'n nie), maar hoofsaaklik oor ons vriendskap. Om die waarheid te sê, ek was so bekoor deur hulle [...] dat ek na hulle geluister en by hulle geleer het terwyl ek belangrik gevoel het omdat ek deel was van hulle sosiale kring.”²¹ Patricia het bygevoeg dat “Russel uitgestaan het as 'n uitstekende leier” tydens byeenkomste.

Tuis het Russel gehelp met takies en met die kinders. “Hy het ons vier klein kindertjies opgepas. Hy was baie gehoorsaam en betroubaar.” “Hy was 'n huislike outjie,” het sy oom bygevoeg. “Hy was baie stil. Hy het in die huis gehelp en sy huiswerk gedoen. Hy het selde uitgegaan en wanneer hy het, was dit vir 'n Christelike uitstappie.”

Russel was egter nie perfek nie. Buite die skool het hy kattekwaad aangevang. Sonder sy oom se medewete het hy 'n bende rondom hom gevorm. Hulle het ingestem tot 'n sagte-misdaad-kompetisie. Sy vriende het die kruidenierswinkels en algemene handelaars in die township geplunder om te kyk wie kan die meeste pakkies Sweet-Aid steel. Omdat Russel as “godsdienstig” beskou is en daarom beskerm moes word, het die voetsoldate hom nie toegelaat om deel te neem aan hierdie uitstappies nie. Hy het gedien as “telmeester” en sou aan die einde van die naweek aankondig wie daardie spesifieke reeks plunderings gewen het. Dit is nie bekend watter prys die wenner gekry het nie.²²

Die seun se ongewone vroomheid en sy geneigdheid om die Bybel aan te haal en gedigte op te lê, het veroorsaak dat hy regdeur die skool opgemerk is. In 1969, twee jaar nadat hy by Kliptown begin het, het Russel die skoolhoof, mnr E Abdullah, genader en met sy seën het hy die Christenstudentevereniging begin. Hy was die eerste voorsitter. Dit was vir hom maklik om hierdie vereniging te organiseer en te bestuur. Hy het sy leerjare tuis en by die Kinderbond in Heidedal gehad. Reeds op 15-jarige

21 Patricia Hartzel, e-pos, 18 September 2015.

22 Beryl Botman-onderhoud. Beryl het hierdie staaltjie by Russel self gehoor.

ouderdom het Russel gewys hy is 'n ambisieuse persoon wat inisiatief neem, een wat organiseer buite die gemaklike grense van familie en huis.

In 1971 was Russel in Standerd 10, 'n matriekkandidaat. Die personeel het met die jare sy leierskapsvaardighede opgelet en hom hoofseun gemaak. Aan die begin van die jaar toe die matriekbiologie-onderwyser in die klaskamer ingestap het, het hy groot luidrugtigheid aangetref. Nadat sy matriekleerders onder sy tong deurgeloop het, het hy vir hulle gesê dat hy nie vir hulle sou klas gee nie. As hulle soos “hooligans” kon optree, kon hulle vir hulself klas gee. Hy het voortgegaan en die werkskema vir die jaar op die bord geskryf. Die onderwyser het bedoel wat hy gesê het en daardie jaar het hy sy koerant geles wanneer hy veronderstel was om klas te gee. Russel het dus vir homself biologie “geleer”.²³

Reeds in Augustus het Russel aansoek gedoen om toelating as student aan die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK).²⁴ Hy wou inkom. Sy pa het immers aan hierdie instelling studeer en hy het baie aangename stories oor die plek gehoor. Hy het 'n loopbaan in Navorsing (Dier- en Plantkunde) in die vooruitsig gestel.²⁵

Sy September-uitslae kan beskryf word as gemiddeld, met punte in vyf vakke wat wissel van 53% tot 68% en hy het deurgeskraap in die sesde vak, Matesis, met 40%. Aan die einde van die jaar het hy sy senior sertifikaat gekry met 'n voorwaardelike vrystelling. Om volle vrystelling te kry, wat hom in staat sou stel om vir 'n graad te studeer, sou Russel wiskunde moes deurkom wat hy nie in die eindeksamen geslaag het nie. Ten spyte van die onsekere uitslae, het ondersteuningsbriewe Russel se aansoek versterk.

Sy skoolhoof, Robert Marks, het belowe: “Hy behoort 'n sukses van sy studies te maak.”²⁶ Die onderhoof, Alfred McBride, het Russel beskryf as

23 Beryl Botman-onderhoud. Staaltjie deur haar vertel. Alhoewel dit twyfelagtig mag klink, aanvaar ek dit as geloofwaardig, want uit persoonlike ervaring kan ek sê dat dit in my hoërskool ook gebeur het.

24 Die Universiteitskollege van Wes-Kaapland het in 1970 universiteitstatus ontvang en bekend geword as die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK).

25 Aansoek om toelating as student (Russel Botman), 23 Augustus 1971, HR Botman Studentelêer, Universiteit van Wes-Kaapland Argiewe.

26 Skoolhoof mnr [Robert] Marks, nota, 25 Oktober 1971, HR Botman Studentelêer.

“opreg en toegewyd” en het hartlik bygevoeg: “Hy is die voorsitter van die Christenstudentevereniging en het, sedert hy verkies is, sy amptelike pligte uitgevoer op ’n manier wat respek en aandag vereis het, nie net van die Vereniging se lede nie, maar [ook] van onderwysers en sy medestudente. Sy vermoë om te organiseer is te bewonder.” Daarby het McBride geskryf dat Russel as hoofprefek gedien het. Die brief het afgesluit: “Hayman verdien lof en bewondering.”²⁷

Russel se pastoor, ’n dominee van Witwatersrand-Suid, skryf oor hom: “Hy is edel van inbors, getrou aan sy werk, kom uit ’n Godsdienstige huis, beskik oor ’n nederige en stille persoonlikheid, en is behulpsaam met Godsdiensoonderrig in die Gemeente.” Hierby het die dominee gevoeg: “Die drang om van diens te wees is baie sterk [in Russel]. Stel belang in sy medemens, veral in die geestelike vooruitgang van die jeug.”²⁸ Ter opsomming: hierdie geestelike leier het Russel beskou as edel, gelowig, nederig, hulpvaardig, diensgeoriënteerd en belangstellend in die geestelike opheffing van die jeug.

OP PAD UNIVERSITEIT TOE

Vroeg in Februarie 1972 het Russel se ouers hom op die trein gesit Bellville toe. “Hy’s op die trein gesit en hy moes net gaan – met ’n koffer en ’n mandjie in sy hand,” onthou sy babasussie, wat toe agt jaar oud was.²⁹ In Bellville-Suid aangekom, het hy van deur tot deur gestap totdat hy losies naby die treinspoor gevind het. Die toeklap van die treindeur by Kroonstadstasie het Russel se jeug afgesluit en die oopmaak van die losieshuis se deur in Brandstraat in Bellville-Suid het sy studentejare ingelei.

So het dit gebeur dat die pretensielose Russel Botman – huisbestuurder, telmeester, jeugleier, digter, student en hoofseun – die eerste keer geregistreer het as ’n student aan die Universiteit van Wes-Kaapland.

27 Getuigskrif van A McBride, Onderhoof, Kliptown Hoërskool, HR Botman Studentelêër.

28 Getuigskrif van ds CC Kannemeyer (Witwatersrand-Suid), 25 Oktober 1971, HR Botman Studentelêër.

29 Grace Koetaan-onderhoud, Roodepoort, 18 Julie 2015.

Die kampus was daardie Februarie gehul in kalmte en temperature van 27 grade. Alhoewel die Desmond Demas-dasdrama (1970) nog vars in die geheue van die senior studente op kampus was, het dit plek gemaak vir eerstejaarsopwinding en gretigheid om die lewe tegemoet te gaan en nuwe kennis in te win. Botman het vooroor geleun en in sy studies ingedui – Botanie, Soölogie, Fisiologie en Chemie. In Maart daardie jaar het hy die aanvullende matriekwiskunde-eksamen geskryf en geslaag.

Maar Russel het nie BSc I deurgekom nie.³⁰ Hy het onmiddellik om hertoelating aansoek gedoen, hierdie keer as BA-student. Hy het ook duidelikheid gesoek oor sy volle vrystelling,³¹ aangesien die sertifikaat nog nie by hom uitgekom het nie en die universiteit op soek was daarna. Die Registrateur het geantwoord dat sy volle vrystellingsertifikaat nog nie ontvang is nie en hom daaraan herinner dat sy voorlopige vrystelling in Maart 1973 verval het.³²

ONRUS BY UWK (1973)

Die Universiteit het Russel hertoegelaat sonder sy volle vrystellingsertifikaat op voorwaarde dat hy dit so gou moontlik bring. Russel was nou 'n eerstejaar- BA (Admissie) student. Kort voor lank het sy medestudente hom verkies as voorsitter van die Admissiebond.

Nog goeie nuus was dat die Universiteit vir hom plek gegee het in die mansbehuising. Maar indien hy nie sou deurkom nie, het die brief gesê, sou hy nie hertoelating kry tot die koshuis nie. Russel het onmiddellik teruggeskryf en gevra of hy kon aansoek doen om 'n plek in die Teologiesekool-koshuis.³³ Hy het duidelik geweet waar hy wou wees. 'n Kamer is aan hom toegeken.

30 Uit my waarnemings en gesprekke het ek geleer dat baie, dalk die meeste, eerstejaarstudente by UWK nie slaag nie.

31 HR Botman aan Registrateur, ongedateer maar voor 5 Desember 1972, HR Botman Studentelêer.

32 Registrateur aan HR Botman, 11 Desember 1972, HR Botman Studentelêer.

33 HR Botman aan Registrateur, 24 Januarie 1973, HR Botman Studentelêer.

Een van die studente wat Russel in 1973 ontmoet het, was Andy Gradwell wat op daardie stadium reeds 'n veteraanstudent en aktivis op kampus was.³⁴ Andy was 'n wilde ou. Party mense het hom Doekies die Draak genoem, ander het hom bewonder as 'n driftige, sekulêre radikale en nog andere het hom gevrees as 'n “kaalbors-bakleier”. Andy onthou Russel as 'n kalm ou. Dat hy netjies aangetrek het. “Ek het hom gesien as 'n eerlike ou, soos 'n klein [skool-]meester.”³⁵ Russel was rietskraal en het 'n netjiese klein afro gehad. Daar was dikwels 'n koddige glimlag op sy gesig.

Russel het altyd 'n baadjie gedra, nooit 'n windjekker soos die ander rebelle nie. Hy het 'n jas gedra om hom teen die Kaap se nat winter te beskerm. “Russel het hierdie jas gehad, 'n kakiejas, soos dié wat speurders dra. Hy het 'n plat pet gedra en in die winter altyd 'n sambreel by hom gehad. Hy het altyd so gelyk,” het 'n studentevriend gesê.³⁶

Op daardie stadium, vroeg in 1973, het jong mans dikwels gedrentel na Modderdamweg, oor die lae hoenderdraad gespring en besprekings gehou op die sypaadjie onder een van die straatligte. In hierdie sypaadjiegesprekke het “Port Elizabeth-ouens, Josters, Durbaniete, Suidwes-Afrikaners en diegene uit die platteland politiek bespreek; die regering-ding; stories oor ons tuisdorpe; ongelyke opvoeding”, volgens Andy.³⁷ Waarom daar op die sypaadjie? Die atmosfeer in die koshuise was “baie streng”; daar was te veel reëls, het hy verduidelik. Gesprekke oor Bos Kollege, waar hulle noodgedwonge studeer het, het ook gereeld in die sypaadjiegesprekke opgekom. Andy vertel verder: “Russel het oor alles opinies gehad. Hy was 'n teruggetrokke, koel ou wat eers sou luister en dan sou praat. Maar wanneer hy gepraat het, was hy duidelik oor wat hy gedink het en wat gedoen moet word.”

Vanaf die sypaadjiegesprekke het Russel beweeg na deelname, af en toe, aan die debatte van die linksgesinde Open Dialogue Society. Hierdie halfgeheime

34 Alhoewel Andy nie op die kampus gebly het nie (in Lavistown), het hy dikwels in 'n vriend se koshuiskamer oorgebly en met die koshuisgangers gesosialiseer. Gevolglik het hy goed geweet wat op kampus aangaan. Daarby het Andy al sedert 1969 aan en af by UWK studeer.

35 Andy Gradwell-onderhoud, Port Elizabeth, 22 Augustus 2015.

36 G Allen Grootboom-onderhoud, Kaapstad, 6 Julie 2105.

37 Andy Gradwell-onderhoud.

vereniging het goedkoop wyn en kaas “simposiums” op kampus gehou. Russel het nie aan hierdie vereniging behoort nie, maar het dikwels sessies bygewoon en “sy idees” gegee.³⁸

Later daardie jaar het golwende onrus deur Bos gestroom. Die Studenteraad-grondwet is ingetrek en die leierskap is geskors. In sy plek het daar ’n Aksiekomitee gevorm en die UWK het hulle uitgeskop. Die studente het saamgetrek rondom hulle leiers en het stappe gedoen om die Universiteit hof toe te vat. Uiteindelik het honderde studente die Universiteit verlaat met die doel om dit as skepping van apartheid vir eens en vir altyd te laat sluit. Party het egter besef dat hulle nêrens anders in Suid-Afrika toegelaat sou word om te studeer nie en het teruggekeer en herregistreer.

Russel het óf nie meegedoen nie, óf hy het, maar het dadelik teruggekeer. Teen hierdie tyd het hy geroepe gevoel.³⁹ Hy het sterk gevoel dat hy geroep is tot die bediening. Hy sou studeer. In sy agterkop het die “gemorste” jaar van 1972 vasgesteek. Buitendien het sy ouers vir sy studies betaal. Diegene wat teruggekeer het kampus toe en herregistreer het, is sleggemaak deur diegene wat die instelling se bestaan tot ’n einde wou bring. Die weglopery het die Klas van 1973 uitgedun. Party sou nooit weer terugkeer om hier te studeer nie – en nêrens anders nie; ander, met letsels, het in 1974 teruggekeer op grond van beloftes wat hulle nie van plan was om na te kom nie.

Russel het hom egter verdiep in sy studies in die tweede helfte van 1973, en ook poësie neergepen. In sewe gedigte uit daardie tyd wat behoue gebly het, het hy geworstel met leerstellings aan die een kant en onbeantwoorde liefde aan die ander kant.⁴⁰ Hoe dit ook al sy, in Desember 1973 het Russel uitgevind dat hy BA (Admissie) I deurgekom het.

DIE JAAR VAN KALMTE

Vroeg in 1974 het ons BA II-student ’n brief van UWK ontvang. Die beurskomitee het befondsing aan hom toegeken – R100 as ’n beurs en R100

38 Andy Gradwell-onderhoud.

39 Nico Botha-onderhoud, Pretoria, 16 Julie 2015.

40 Sien “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”.

as 'n lening – en gesê: “U word versoek om so spoedig moontlik [...] by die Kassier (Kamer Nr. 115) aan te meld ten einde die nodige ooreenkomsvorms te voltooi.”⁴¹ Hy het ook weer plek gekry in die Teologieskool-koshuis.

Hierdie jaar van onskuld, 1974, het 'n baie lewenslustige Russel aangetref. In die klas het hy met idees vorendag gekom. Hy het vrae gevra; opinies aangebied. Hy het wyd gelees; hy het boeke in Langstraat gekoop “selfs toe hy nie baie geld gehad het nie”. Hy het deelgeneem aan debatte, insluitend by die Open Dialogue-vereniging en in die koshuise. Sy openingsreël was altyd: “Die probleem wat ek het met wat jy sê, is ...”. Dan, het 'n medetokkelok⁴² gesê, het hy voortgegaan om uit te wys wat met die opponent se argument skort voor hy sy eie argument gestel het.⁴³

In Oktober 1974 het Russel aansoek gedoen om hertoelating tot die Teologieskool-koshuis vir 1975. Die Universiteit het sy aansoek goedgekeur en bygevoeg: “Op voorwaarde dat u na die volgende studiejaar van u kursus bevorder is en u bevordering nie onderhewig is aan die slaag van 'n aanvullende eksamen nie.”⁴⁴ Die voorwaarde dat 'n aanvullende eksamen hom sou diskwalifiseer sou waarskynlik vir Russel vererg het. Want om 'n aanvullende eksamen te slaag, sou beteken het dat hy die kursus(se) binne die reëls geslaag het.

Russel het in 1974 ook sy sagter kant gewys. Hy het voortgegaan om gedigte te skryf. Party van die gedigte dui daarop dat hy 'n gekwelde dromer was:

*Moet ek altyd in my drome sweef,
Totdat die werklikheid dit verdring?*

Ander suggereer sterk dat hy eensaam was en dikwels ook heimlik verlief – “Hier leef ek in minne-eensaamheid gehul”. Nog ander gedigte dui daarop dat hy die geskiedenis ondervra het en God en Bybelse figure bevraagteken het. Hy is geteister deur skreiende teenstrydighede:

41 Registrateur aan HR Botman, ongedateer maar ongeveer Oktober 1974, HR Botman Studentelêer.

42 “Tokkelok” is 'n Afrikaanse neologisme wat na 'n teologiestudent verwys.

43 Nico Botha-onderhoud.

44 Registrateur aan HR Botman, ongedateer, HR Botman Studentelêer.

*There's power in politics
riots in relationships
There's hope in revolution
trust in nuclear power⁴⁵*

Buiten om klas by te woon, lesings te analiseer en aan sypaadjiegesprekke deel te neem, het Russel se lewe ontvou in die afsondering van sy gedagtes. Hy het heel waarskynlik bestaansangs en innerlike konflik ervaar, soos voorgestel deur sy poësie en soos dit die gewoonte was vir amper enige jong man tussen 19 en 21.

DIE OORGANGSJAAR (1975)

Teen 1975 was Russel tuis op die lettere-front. Vir klasmaats, insluitend ek, was hy “bedrewe in Afrikaans”. Hy het veral sintaksis – die analise van sinstrukture – bemeester. In hierdie opsig het hy besonder goed gedoen in Ikey van der Rhee se klas. Hy het ook letterkunde geniet – poësie, drama en prosa – en gereeld kritiese vrae gevra.

Die studente het daardie jaar ’n stortvloed massavergaderings gehou. Russel het kort voor lank besef dat hy sy gesproke Engels moes verbeter, want die studente het besluit om in hierdie vergaderings die stryd in hierdie medium te stry.

Die studente het ’n nuwe Studenteraad (SR) verkies. Hulle het dit gedoen na die studente-onluste van 1973 wat daartoe gelei het dat daar nie ’n SR op die kampus in 1974 was nie. Ook in 1975 het ’n nuwe rektor, professor Richard van der Ross, aan boord gekom as die instelling se eerste “swart” rektor.⁴⁶ Hy het aan die studente ’n universiteit belowe “wat vir niks sou terugstaan nie”. Die studente het met hom onderhandel en hulle het ingestem dat ’n SR in orde sou wees. In die Augustus 1975-verkiesingsveldtog het kandidate manifeste aangebied in massavergaderings in N7, die grootste lesingsaal op die kampus.

45 Verskeie gedigte in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”.

46 Professor Van der Ross was ’n kleurling in die nomenklatuur van die apartheidsstaat. Gedurende hierdie tyd het die studente die term verwerp en ’n inklusiewe een verkies, “swart”, wat “die politieke onderdrukte” beteken het.

Russel Botman het die uitvoerende komitee gehaal en die portefeulje wat aan hom toegeken is, is Openbare Verhoudinge-beampte.⁴⁷ Andy Gradwell reken die verkose lede het hierdie posisie aan hom toegeken, want “Hy was ’n opkomende leier wat daardie styl gehad het wat mense kon kalmeer, ongeag hoe rof die situasie was.” Hy het bygevoeg: “Russel se leierskapstyl was nie waar jy instruksies gee nie; dit was: jy vra eers, dan lei jy. Dit het nie saak gemaak hoe sleg ’n situasie was nie, hy kon dit ten goede verander.”⁴⁸

Alhoewel daar ’n aantal teologiestudente in die studenteleierskap was, het die raad sterk oorgeleun na swart bewussyn. Russel het nie aan die SASO se Wes-Kaap-tak behoort nie. In daardie geselskap was Alan Liebenberg, Robbie Wood, Tony da Silva, Garnett Godden en Ike Grant dinamies en uitgesproke en hulle het gedruk vir swart bewussyn. Dit het nie vir Russel gepla nie.

Kenny Mathews, uit die klas van 1973, het beweer dat na die debakel van daardie jaar die sekulêre radikale ingestem het om terug te staan en die leierskap aan die tokkelokke te gee⁴⁹ – Richard Stevens, Howard Eybers, Leonardo Appies en Russel Botman. ’n Leierskap bestaande uit teologiestudente sou die studentebeweging meer aanvaarbaar maak, het die sekulêre radikale aangevoer.

Op daardie stadium was Russel ’n ideologiese eklektikus. Hy het vanselfsprekend Christenskap aangegryp en dit het gewys in sy daaglikse kom en gaan. Sy vertoningsdebatte en studies het getoon dat hy uit verskeie ideologieë geput het. Hy het ook toneelstukke en poësie met sekulêre temas aangegryp. Omdat hy uit die groot stad gekom het, het hy die plattelandse seuns op kampus bekendgestel aan die dramaturg Gibson Kente en die digters Wally Serote en Sipho Sepamla.⁵⁰ Hy het geluister na die idees van swart bewussyn, swart teologie en bevrydingsteologie. Hy was onsimpatiek teenoor Marxisme. Russel het inderdaad alles geles

47 *Unibel* (Augustus 1975) 1(2):6.

48 Andy Gradwell-onderhoud. Jare later het Russel se swaer, Quintin Koetaan, gesê: “Russel wou almal met hom saamvat. Hy wou niemand ‘verloor’ nie.”

49 Kenny Mathews-onderhoud, Pietermaritzburg, 1 Maart 2012.

50 Nico Botha-onderhoud.

van feëverhale tot boekdele oor historiese materialisme.⁵¹ Hy was beslis ingenome met die nie-gewelddadige, direkte optrede-stryd van Martin Luther King Jr se burgerregtebeweging. Hy het King se *Why We Can't Wait*⁵² gelees en dikwels na dr King se "I Have a Dream"-toespraak geluister op 'n langspeelplaat (LP).⁵³

Hy het geweier om van sy voete af gegee te word deur enige enkele ideologiese wind. Dit beteken nie dat hy sekerheid gehad het nie. Kapitalistiese apartheid Suid-Afrika het gebruik as 'n te ingewikkelde konkoksie vir eenvoudige oplossings. Russel het diegene in magposisies aangemoedig: "Maak oop die kluis van die Geskiedenis / Ontbloot die goor waarheid in jou riool."⁵⁴ Hy het dus onderdrukking aangespreek en sou dit en eintlik enige vorm van boosheid aanspreek deur godsdiens, kultuur, ideologieë en geskiedenis te gebruik.

Op 7 September 1975 het die SR die andersdenkende teoloog, Beyers Naudé, na UWK gebring om die studente toe te spreek. Russel sou hierdie besoek ondersteun het, naamlik om 'n andersdenkende stem na die kampus te bring. Dit was daardie dag ook die opening van die Verteenwoordigende Kleurlingraad en 'n groep aktiviste het hierteen betoog. Die polisie het van die protesteerders gearresteer. Hulle het die res wreedaardig geslaan en hulle uitmekaar laat spat. Hierdie studente het by lesingsaal N7 ingebars om hulle verhaal van woede te vertel, insluitend dat party studente wreed in polisievaens gegooi is. Hierdie oomblik van woede het verhinder dat die Beyers Naudé-toespraak plaasvind. Hier, in hierdie spesifieke oomblik, het die sagte benadering om apartheid intellektueel te ondervra en die konfronteer daarvan op die frontlinie van die stryd mekaar in die gesig gestaar. Hier het Russel dalk ook 'n oomblik van kompleksiteit beleef.

Teen die einde van 1975 het Russel 'n dapper skuif gemaak op die akademiese front. Hy het aansoek gedoen om 'n BA Honneursgraad in Bybelkunde te doen omdat hy verwag het om Bybelkunde III deur te kom, alhoewel hy nog

51 Beryl Botman-onderhoud.

52 Nico Botha-onderhoud.

53 G Allen Grootboom-onderhoud.

54 'Herinner Jou SA', in "Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB".

nie aan al die vereistes vir sy BA-graad voldoen het nie. Hy het verduidelik: “My aansoek om toegelaat te word tot die Bybelkunde-honneursklas vir 1976 is die produk van intense belangstelling in die Bybelkunde soos aangebied aan die Universiteit. Ek sal baie graag kontak met die Bybelkunde wil behou terwyl ek voortgaan met my Teologiese kursus aan die Teologiese Fakulteit van die Universiteit gedurende dieselfde jaar, 1976. Daar bestaan by my ’n besondere belangstelling in die argeologiese en tekskritiese bevindinge aangaande my vakrigting en [ek] sal baie graag my kennis van dié aspekte wil uitbrei.”⁵⁵

Kort daarna het Russel se eksamenuitslae, Bybelkunde III (C) en Sielkunde III (F) gewys dat hy ’n te ambisieuse hand gespeel het. Die Universiteit het vinnig opgetree en die letter van die reëls toegepas. Eerstens is die ongelukkige Russel ingelig dat sy aansoek om hertoelating tot die koshuis onsuksesvol was. Voorts het die instelling hom ingelig: “Ongelukkig moet ek u in kennis stel dat u aansoek om vir die Honneursgraadstudies in Bybelkunde in 1976 aan hierdie universiteit te registreer afgekeur is.”⁵⁶

JAAR VAN VUUR (1976)

Russel het 1976 binnegegaan in ’n mistroostige bui. Nadat hy nie keuring gekry het om BA Honneurs in Bybelkunde te doen nie, was hy oorgehaal om die BA-graad te voltooi. Die rekord is redelik stil oor sy studies gedurende die eerste semester van 1976. Toe, in Junie, het die wolke wat gelig het in 1974 en ’n gedeelte van 1975, weer donker bokant hom saamgepak. Hy is daaraan herinner dat sy verblyf- en klasgeld agterstallig was met R215,00. Die Universiteit het dit aan hom duidelik gemaak dat: “Indien u in gebreke bly om die volle bedrag voor 18 Junie 1976 te vereffen sal die Universiteit geen ander keuse hê as om u losies sowel as die bywoning van klasse op te skort nie.”⁵⁷ ’n Totale studenteskuld van R215,00 was ’n reusebedrag [in 1976] en ’n mens kan jou indink dat opofferings op die tuisfront gemaak moes word om dit te betaal.

55 HR Botman aan Registrateur, 31 Oktober 1975, HR Botman Studentelêer.

56 AF Daniels, Assistent-registrateur (Studentesake), aan HR Botman, 18 Desember 1975, HR Botman Studentelêer.

57 Registrateur aan HR Botman, ongedateer, HR Botman Studentelêer.

Gedurende die Junie/Julie-vakansie het UWK-studente in hul onderskeie tuisdorpe die uitbreek van geweld in Soweto op 16 Junie bespreek. Toe hulle laat in Julie na die kampus terugkeer, het hulle afgestuur op 'n massavergadering.

Tydens die eerste vergadering, op Donderdag 29 Julie, wat oor Soweto gehandel het, was die studente onseker, tentatief. Uiteindelik het SR-lid Ike Grant moed bymekaargeskraap en gesê: “Ek stel voor in die lig van die gebeure in Soweto en ander swart townships ... [dat] ons vir een week klasse boikot ... en treur oor diegene wat dood is in Soweto en diegene wat op ander plekke gesterf het.”⁵⁸

Die studentemassa het asem opgehou. Toe het Russel Botman die stilte onderbreek en gesê: “Ek distansieer my van daardie voorstel. Om te rou kom neer op simpatie, en 'n rewolusionis het g'n simpatie nodig nie maar konkrete ondersteuning.”⁵⁹ Russel se intensiteit en toon het verstandelike skuiwe teweeggebring van saggies reaktief tot skerp uitdagend, is wat ek op daardie stadium gedink het. Hy het gevra vir 'n vooruitkykende verbintenis tot verandering, vir die studenteliggaam om te vereenselwig met rewolusie – nie bloot net 'n emosionele reaksie op 'n spesifieke wandaad nie. Dit het gelyk asof Botman, dalk in die lig van die studente se bereidwilligheid om aktief te betoog en die staat fisies te konfronteer soos tydens die protesoptrede van die Verteenwoordigende Kleurlingraad in September 1975, nou daarna gestreef het om die studenteliggaam af te skuif van die kleurlingverhoog en op 'n nasionale een te plaas.

Daardie nag, sonder die algemene studenteliggaam se wete, het Appies, Botman en ander tokkelokke bespreek wat gedoen moes word.⁶⁰

Vrydag, 30 Julie. Die tokkelokke maak die voorstel en die studente stem om klasse vir een week te boikot en 'n reeks simposiums te hou. Die boikot sou ook die naweek van 31 Julie en 1 Augustus insluit. “Dit was die teologiese

58 Thomas CC, *Wakker Wakker en aan die Brand: Waarneminge van 'n Studente-aktivis, UWK, 1976*, Kaapstad: Mayibuye Books, 1997, 30.

59 Medestudent Danny Titus het gehoor: “Vir wat moet ek bid? 'n Rewolusionêr het nie gebede nodig nie, hy het aksie nodig.” <http://www.litnet.co.za/ons-het-ons-verlede-vergeet/>

60 Nico Botha-onderhoud. Botha het deelgeneem aan hierdie byeenkoms.

studente wat sterk ten gunste was van 'n boikot van klasse in solidariteit met swart studente elders in die land as 'n nie-gewelddadige weerstandstrategie.”⁶¹

Die studente in die massavergadering het ook besluit om in die lesinglokale in te gaan waar die tweeuur-namiddaglesings reeds aan die gang was om die studente in te lig oor die besluit. Na die vergadering het Botman 'n optog na die Lettere-gebou gelei om dit te gaan doen. Peter Gelderbloem en Abe Visagie, ook tokkelokke, was aan sy sy. Hy het duidelik vir hulle gesê: “Ons neem eenvoudig oor.”⁶² Hy was 'n jong man – dun, donker en intens. Ek het hom nie geken nie, maar ek kon sien dat hy geweet het wat hy wou hê. Ek kon natuurlik nie toe sê en weet, ook nie nou, presies wat hy bedoel het nie, maar die oortuiging waarmee hy daardie woorde geuiter het, het my beïndruk. Dalk het hy vas geglo dat ons die kampus kon oorneem, die universiteit! Hierdie uitspraak, tesame met sy retoriek van rewolusie die vorige dag, dui op 'n langertermyn-“projek”. Lid van die Open Dialogue Society, Andy Gradwell, het nie hierdie opmerking gehoor nie, maar toe ek hom daarvan vertel het, het hy gesê: “Op daardie punt het Russel besef dat oorreding nie genoeg was nie en hy het wegbeweeg van oorreding na mag, die beoefening van mag.”⁶³ Daar het inderdaad 'n militante spul (selfverklaarde Marxiste, utopiese anargiste en 'n paar linkse radikale) op kampus rondgedwaal wat aangedring het op aksie om die krisis in die land te vererger. Andy het gereken dat Russel die militante ook in “die beweging” wou akkommodeer. Daardie middag het 'n groep boikotters, onder leiding van Russel, die studente in Kamer 20 ingelig van die besluit van “die massa”.⁶⁴

Daarna het 'n reeks simposiums, beginnende op Maandag, 2 Augustus, gevolg. Vreemd genoeg het Russel nie opgedaag vir hierdie debatte nie. Volgende, op die middag van 4 Augustus, het die studente 'n plakkaatdemonstrasie gehou wat gewelddadig geraak het en gelei het tot 'n gespanne dooiepunt met die polisie. Daardie aand het onbekende persone,

61 Nico Botha, ‘The Voice of Protest within the Dutch Reformed Mission Church 1976–1986’, in MA Plaatjies-Van Huffel & R Vosloo (reds), *Reformed Churches in South Africa and the Struggle for Justice: Remembering 1960–1990*, Stellenbosch: Sun Press, 2013, 77.

62 Persoonlike kennis. Ek was toe 'n tweedejaarstudent in Geskiedenis en het agter die drie teologiestudente gestap terwyl die prosessie beweeg het na Kamer 20 in die Lettere-gebou. Sien Thomas, *Wakker Wakker en aan die Brand*, 5.

63 Andy Gradwell-onderhoud.

64 Drie ander groepe het studente in ander groot lesinglokale in kennis gestel.

vermoedelik studente, 'n tydelike gebou wat 'n aantal kantore gehuisves het aan die brand gesteeek.

Die oggend na die brandstigtingsinsident het Russel die massavergadering bygewoon. Hy het egter nie gepraat nie. Abe Visagie het dit vreemd gevind dat die petrolbomme wat in die Administrasiegebou aangetref is, nie aangesteeek is nie: "Soos ek die saak sien, glo ek nie dat die brand die werk van studente was nie."⁶⁵ Na die massavergadering het Gradwell gesê dat "die Organisasiekomitee van Sewe" 'n noodvergadering gehou het.⁶⁶ Hy onthou dat Botman dit benadruk het dat hulle hul pogings moes verskerp om die beweging weer op die nie-gewelddadige pad terug te kry. Hy kon duidelik onthou dat Russel gesê het: "Onthou, ons baklei nie teen geboue nie; ons baklei teen die apartheidstelsel."⁶⁷

Na die week van simposiums het die massa gestem om voort te gaan met die boikot. Die studenteleierskap het toe begin om 'n dinkskrum te hou oor 'n kontekstuele posisiedokument. Gradwell onthou dat die "komitee" hierdie pamflet bedoel het as "'n SAM-missiel om in die gemeenskap in te stuur". Die skryf van die teks het plaasgevind oor drie tot vier dae – van 7 Augustus tot vroeg die oggend van 10 Augustus. Botman het nie al die sessies bygewoon nie. Hy het wel die laaste dag of twee 'n verskyning gemaak.

Vroeg die oggend van 10 Augustus het iemand die teks na SS Printers in Belgraviaweg in Athlone geneem. Later, teen omtrent twaalfuur, het die studenteleiers "in 'n konvooi" gery om die bokse vol blou pamflette te gaan oplaai. Terwyl hulle besig was om dit in te laai, het hulle sirenes in die verte gehoor. In die drukker se agterplaas het Andy Gradwell vir Botman gepor om in sy kar te klim, maar Russel en Peter (Gelderbloem) het heftig vir hom beduie om uit die agterplaas te ry en weg te kom. Andy het dit gedoen,

65 Thomas, *Wakker Wakker en aan die Brand*, 70.

66 Gradwell A, '1976, a Watershed Year in My Life', in C Thomas (red), *Finding Freedom in the Bush of Books: The UWC Experience and Spirit*, Oos-Londen: Wendy's Book Lounge, 2010, 131; Andy Gradwell-onderhoud.

67 Andy Gradwell-onderhoud. Die Komitee van Sewe het bestaan uit Leonardo Appies, Johan Evertse, Peter Gelderbloem, Abe Visagie, Henry Matthys, Russel Botman en Andy Gradwell. Vernon Balie en James Buys het ook van die sessies bygewoon.

en Botman en Gelderbloem het uit sy sig verdwyn. Toe Gradwell⁶⁸ gevra is oor Russel se besluit om nie by hom aan te sluit nie, het hy gesê: “Russel was maar ’n bangerige ou. Wanneer die blok benoud geraak het, het hy hom uit die kol uit gevat.” Dit was klaarblyklik net waar op die fisiese front. Op die gevegsterrein van idees het Russel nooit teruggestaan nie, het Andy bygevoeg. “Hy het vreesloos na die front gegaan om die speelveld vir ons as studente gelyk te maak.” Hieroor het ’n ander student gesê: “Russel was maar ’n versigtige mens. Hy sou nie spring as hy nie geweet het waar hy gaan land nie.”⁶⁹

In Belgraviaweg, aan die bopunt en onderpunt van die pad, het Andy nou patrolliemotors, vangwaens en oorvalwaens gesien, tesame met padblokkades wat opgestel word. Hy het vinnig gedink en sy blou Dodge Avenger in die naaste parkeerplek gestop. Hy het oor die straat gestap en by ’n apteek ingestap. Hy het rondgekyk en ’n tandeborsel gekoop. Hy het ’n polisieman by sy kar sien staan, met sy rug na die motor. Andy het daarheen gestap en gevra wat aangaan en of die polisieman hom uit die parkeerterrein kon lei. Die polisieman het dit gedoen en hom ’n entjie daarvandaan deur die padblokkade gewaai.

Op 10 en 11 Augustus het die studente die blou pamflet regdeur die Wes-Kaap en selfs so ver as Port Elizabeth versprei. Op die 11de het Nico Botha duimgery na die Bolandse dorp, Worcester, met ’n rugsak vol pamflette wat hy daar uitgedeel het. Die volgende dag, 12 Augustus, het ernstige geweld, uitgevoer deur studente van die UWK en Bellville Opleidingskollege, op Modderdamweg, die hoofpad wat voor die universiteit verbysnel, uitgebreek. Terwyl karre met klippe bestook is, het ’n 17 kilogram rots ’n ou wit dame ernstig beseer. Russel het nie deelgeneem aan die betoging nie. Na die tyd, in ’n privaat gesprek met Gradwell, het hy ernstige bedenkinge uitgespreek oor die middag se geweld en gesê: “Ons moenie onskuldige mense seermaak nie.” Russel kon hom net sowel op Mark Antony beroep het: “O judgement! Thou art fled to brutish beasts, / and men have lost their reason.”⁷⁰ Gradwell

68 Andy Gradwell-onderhoud.

69 G Allen Grootboom-onderhoud.

70 William Shakespeare, *Julius Ceasar* (Bedryf III, Toneel 2).

het bygevoeg dat Russel geglo het in “die Jesus-benadering van passiewe weerstand”.⁷¹

Op die aand van die 12de en ook die volgende dag, is ongeveer 27 studente opgelaai vir ondervraging of aanhouding. Volgens die kampus se bostelegegraaf het die sekuriteitspolisie vir Botman en Gelderbloem op 14 Augustus gearresteer. Gradwell sê hy het self 90 dae in aanhouding deurgebring. Volgens Nico Botha het die sekuriteitspolisie inderdaad vir Russel aangehou, hoewel net vir ’n kort rukkie.⁷²

OP DIE SOSIALE EN KULTURELE FRONT

Ons moet terugbeweeg in tyd en dalk ’n bietjie sywaarts ook, want daar het meer in Russel gestee as studentepolitiek. Hy het ook gesonde sosio-kulturele aktiwiteite aangegryp.

Regdeur sy voorgaande jare kan daar gesê word dat Russel Botman die dieper deel van sy missie uitgeleef het deur sy deelname aan die Vereniging van Christen Studente (VCS). Die VCS was ’n goed bygewoonde studente-organisasie, ’n ruimte vir geestelike vertroosting vir jong Christene – veral vir diegene vanaf “die platteland”. Hierdie studenteorganisasie het gepoog om die motto, “Maak Jesus Koning”, uit te leef.⁷³

Die NGSK het die teologiestudente aangemoedig om landwyd takke op kampusse te vestig. Die tokkelokke by UWK het dit toe ook gedoen. VCS-byeenkomste was gevul met sang en gebed en dikwels was daar gratis tee en eetgoed. Eleanor Gradwell, née Hendricks, het gesê sy het die byeenkomste bygewoon, want: “Daar was altyd lekker goed soos pasteitjies en samoesas. Ek weet nie waar dit vandaan gekom het nie; dit was net daar.”

Die VCS het ook gedien as ’n ruimte om ander jongmense te ontmoet, om as ’t ware te soek vir potensiële kyse. Dit was meestal tokkelokke en vroulike maatskaplikewerkstudente wat die byeenkomste bygewoon het. ’n Paar informante het ’n mening gewaag dat die kerk wou hê hulle dominees

71 Andy Gradwell-onderhoud.

72 Nico Botha-onderhoud, Pretoria.

73 Die eerste artikel van geloofstoepassing in die kleurlingkultuur is dat hulle leef deur Christenskap.

moes met maatskaplike werkers trou en het daarom VCS-byeenkomste aangemoedig – waarvan baie plaasgevind het op kampus en in “die Saaltjie” in Bellville-Suid.

Af en toe sou die studentevereniging dit verder van die kampus af waag, insluitend uitstappies en pieknieks na dorpe en gehuggies in die Boland, Overberg en Suid-Kaap. Russel en Appies was die hooforganiseerders van hierdie uitstappies. Die mees dramatiese uitreik-“program” het egter ontwikkel nadat die VCS die Intra Muros Dramagroep gestig het wat kort toneelstukke op fondsinsamelingstoere onderneem het.⁷⁴

Die groep het aan Russel die verantwoordelikheid gegee om die geld te bestuur. Aangesien hy verantwoordelik was vir die “brood”-geld by die huis en gedien het as “telmeester” toe hy op hoërskool was, het Russel hierdie taak met gemak hanteer. Een student het vertel dat Russel een keer (in 1973 gedurende die kampusonluste) hom gevra het om saam met hom na ’n bank in Bellville te stap. “Ek het gedink hy sou dalk [op pad terug] vir ons iets koop om te eet en daarom het ek saam met hom gegaan.” Hulle het lank in die ry gestaan. “Toe trek Russel ’n rand. Toe weet ek daar’s nie ’n manier dat hy vir my gaan koeldrank koop nie. En nodeloos om te sê, hy het nie.” Hy het toe ’n koevert en ’n seël gekoop “en ons is toe droëbek terug universiteit toe”. Dit het gewys dat Russel “presies of puntenerig” was oor geldsake. “Hy was nie spandabelrig nie.”⁷⁵ Jare later het een van sy sibbe gesê: “Hy het die waarde van geld besef, maar het nie sy siel daarvoor verkoop nie.”⁷⁶

Hierdie Christelike liggaam het verskeie toneelstukke op toer geneem – in party jare een per kwartaal. Twee van die eerste toneelstukke waarmee hulle gaan toer het, was “Die ouderling” en “Die hand wat Hy eenmaal geneem het”.⁷⁷

Een jaar het die groep ’n nasionale toer gereël. Russel se mede-tokkelokke Nico Botha en Andrew Philips het die toer as ’n dapper stap beskou,

74 Russel het tekenregte gehad op die bankrekening van die Intra Muros Drama-groep.

75 G Allen Grootboom-onderhoud.

76 Grace Koetaan-onderhoud.

77 Andrew Phillips-onderhoud, Pretoria, 16 Julie 2015.

aangesien dit 'n heteroseksuele man-vrou-toergroep was met oorslaapstoppe en waar die kerk nie toesig gehou het nie. In die konteks van die konserwatiewe tye kon dit dalk as rewolusionêr beskou geword het. Die kerkvaders kon dit dalk beskou het as 'n uitdaging, selfs 'n belediging.

“Op hierdie stadium was professor [EH] Holzapfel die hoofpersoon in die Teologieskool en hy was baie gekant teen die toer. Ek kan amper vir ou Russel hoor sê: ‘Nee, nee; laat Holzie sê wat hy wil sê, maar ons gaan hierdie toer doen!’”⁷⁸ Die toer het toe voortgegaan. Die nasionale toer het Bloemfontein, Johannesburg en Durban ingesluit en die laaste vertoning was in Oos-Londen. Op een punt gedurende die toer is tokkelok Dawid Loff se pa oorlede. Russel het toe die toergroep omgepraat om van die opbrengs aan die Loff-gesin te skenk.⁷⁹

Die VCS-takke was veronderstel om 'n nasionale beweging te wees, baie soos die Universiteit Christelike Beweging by die liberale wit universiteite. In die tydperk 1975 tot 1977 het Russel, wat sy missie in 'n breër konteks as UWK sien ontvou het, deelgeneem aan die gesprek om 'n nasionale VCS-liggaam te stig. Die reëlingskomitee van hierdie beoogde nasionale liggaam het hom na die openingsbyeenkoms in 1979 genooi en gesê: “Aangesien u teenwoordigheid van ingrypende belang is vir dié vergadering wens ons u vriendelik daarheen uit te nooi.”⁸⁰ Hierdie byeenkoms het 'n grondwet – die Reglement vir die Nasionale Studentekomitee – aangeneem. Hier het Russel sy eerste tree gegee op 'n nasionale verhoog. In 1979 het Russel die voorsitter geword van die Nasionale Leiersforum van die Vereniging van Christen Studente.

Maar voor dit moes hy eers die komplekse intensiteit van Augustus-September 1976 te bowe kom.

GESKORS!

Op 18 Augustus 1976, net toe die boikotte begin momentum verloor, het Allan Boesak op dramatiese wyse op die toneel verskyn en 'n aanbieding

78 Nico Botha-onderhoud, Pretoria, 16 Julie 2015.

79 Andrew Phillips-onderhoud, 16 Julie 2015.

80 HG Gabriëls aan R Botman, 10 Augustus 1977, Russel Botman Privaat Dokumente.

aan die studente gelewer, getiteld “The Role of the Church in the Black Struggle”.⁸¹ Boesak, pas terug van sy studies in Nederland, het by professor Jaap Durand aangesluit as die tokkelokke se teologiese en politieke mentor. Die netjies geklede Boesak het gesprankel met charisma en ’n Martin Luther King Jr-agtige welsprekendheid.

Volgens Nico Botha het Boesak nie vir Russel beïndruk nie. “Vir Russel was Boesak nie radikaal genoeg nie. En Russel was nie beïndruk deur vertonerigheid nie.”⁸² Dit was dalk die geval op ’n persoonlike vlak. Op die ideologiese vlak het Russel wel vir Boesak gevolg.

In reaksie op Boesak se toespraak het die sekulêre radikale die kerk se rol verwerp en gesê dit probeer hulle net paai om gesag te aanvaar en hulle aandag af te trek van brood-en-botter-kwessies. Botman het dit anders gesien. Hy het aanvaar dat dit die kerk se rol was om die armes en onderdrukte te bevry, nie net van onderdrukking nie, maar ook van armoede. ’n Tydgenoot, Andrew Esterhuysen, het gesê dat Boesak hulle almal, Russel inkluis, beïnvloed het om “die vrymoedigheid [te hê] om deel te neem aan die profetiese proses”.⁸³

Appies en Botman het dus Boesak se handlangers geword. Gradwell het gesê: “Hulle was die leidende ouens wat Allan Boesak se idees op kampus versprei het”. Russel het aanvaar dat die stryd teologies gevoer moes word, deur die kerk. Gedurende die krisis van 1976 was die kerk vir hom (Russel) ’n “bymeekaarkomplek vir radikale” en waarlik “’n natuurlike platform vir politieke byeenkomste”.⁸⁴

Toe het onverwagte nuus vir Russel onkant gevang. In September 1976 het UWK hom geskors. Anders as in die geval van geskorste sekulêre radikale het die Universiteit aan hom die geleentheid gegee om te appelleer. ’n Skorsingsbrief kon nie gevind word nie en daarom weet ons nie presies wat die rede was waarom hy uitgeskop is nie. Hy het die dissiplinêre verhoor op

81 Thomas, *Wakker Wakker*, 130.

82 Nico Botha-onderhoud.

83 Nico Botha-onderhoud, waarin Andrew Esterhuysen aangehaal word.

84 Andy Gradwell-onderhoud.

8 Oktober bygewoon. Mede-tokkelok, Nico Botha, is ook geskors en die komitee het hom op dieselfde dag aangehoor. Botha sê: “Party teologiese studente, byvoorbeeld Russel Botman en ander, het die prys betaal vir hulle betrokkenheid by die kampusstryd deur geskors te word van die universiteit.”⁸⁵

Ten opsigte van hulle aktivisme, aangesien hulle leiers was wat die 1976-aksie aangemoedig het, het Russel en Nico hulle man gestaan. Terwyl hulle met die komitee gestry het, het hulle geen oortredings erken nie. Ja, hulle het dit aan die komitee gestel dat hulle steeds “geroepe” gevoel het tot die bediening, maar hulle het geweier om hulle politieke begrip van apartheid óf hulle regverdiging vir hulle aktivisme prys te gee. Na die verhoor is gehoor hoe komiteelid Pat Sonn sê: “Daardie twee ouens het net hierheen gekom om hulle slim te hou.”⁸⁶ ’n Week later het die Universiteit aan Russel geskryf: “Hiermee word bevestig, soos reeds op 8 Oktober mondeling aan u oorgedra, dat die Tugkomitee van die Raad u tydelike skorsing deur die Rektor [...] bekragtig het en tot aan die einde van hierdie jaar verleng het.”⁸⁷

Dit was beslis teleurstellend. Maar die hele 1976 was nie verlore nie. Russel het op die een of ander manier ’n deel van sy “bevredigende” punt (DP) behou.⁸⁸

Na die geweld van 12 Augustus en die aanhoudings en arrestasies van 12–14 Augustus, het die boikot voortgesukkel, aan en af en nie-amptelik, tot 20 September. Toe die DP-lyste middel-Oktober verskyn het, het Russel uitgevind dat hy vrystelling gekry het van Nuwe Testament I en Dogmatologie I in die finale eksamen.⁸⁹ Dit beteken dat hy dalk teruggekeer het na sy lesings iewers na middel-Augustus. Het hy sy Hamlet-oomblik gehad? Hy kon toetse geskryf en sy werkopdragte gedoen het. Was dit teen die gees van die studentebeweging? Russel se kamerade Appies, Gelderbloem

85 Botha, ‘The Voice of Protest’, 77.

86 Nico Botha-onderhoud.

87 Registrateur, HJ Pienaar aan HR Botman, 13 Oktober 1976, HR Botman Studentelêer.

88 Indien ’n student 55% en meer behaal het as ’n punt vir die jaar se toetse en take, was die student vrygestel van eksamen skryf.

89 Gesertifiseerde Verklaring, [uitgereik deur die] Registrateur, 19 Oktober 1977, HR Botman Studentelêer.

en Gradwell het tot ten minste middel-November in aanhouding gekwyn; drie UWK-onrusstokers – Rudolph Knight, Frank Coutries en Lesley Seleka – is skuldig bevind en opgesluit op Robbeneiland. Lyste studente is geskors sonder verlof tot appèl. Daarenteen moet daar toegegee word dat vir die meeste van die studente die boikot opgehou het op 15 Augustus. Russel kon dus teruggekeer het na sy lesings en dit sou redelik gewees het vir party, aanvegbaar vir ander.

Na die dissiplinêre verhoor het Russel in 'n emosionele diepte verval. Hy het sy oë opgeslaan na die berge, maar geen troos daar gevind nie. Soos hy dit gestel het:

*Luister my oor, verskerp jou sinne nou!
Soek my hart, soek vir 'n Bergestem!
God, die Berge swyg dan nou?*

Russel was waarlik omring deur eensaamheid. Onsekerheid het aan sy siel geknaag en hy het “Twyfel oor totale toekoms” ervaar. In 'n stadium het hy waarskynlik see toe gery. Hy het geprewel:

*Ek vertrou in die water
en glo in die woorde daarvan.
Na jôu sal ek eerder luister:
stem wat nie soos mense lieg.⁹⁰*

Hierdie strofe uit die gedig “Geen Bedrog” dui op verraad, dalk 'n student wat hom verkla het vir die ontwigting van klasse. Indien wel, sou Russel hierdie “ontwigting” van 'n spesifieke klas beskou het as 'n geleentheid om bywonende studente in te lig van die besluit deur die massavergadering dat alle studente klas moet boikot. Ons sal nie nou weet of hy ander klasse “ontwig” het nie, maar dit is strydig met sy karakter.

Russel het nou uit omloop verdwyn en hom toegespits op die wêreld van deur-tot-deur-verkope – om geld te maak en dalk ook as terapie. In Oktober en November 1976 het hy swart-en-wit-televisies en begrafnispolisie verkoop. En klere, naamlik Drewton se damesonderklere! Hy het vinnig

90 ‘Geen Bedrog’, in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”.

geleer oor die koste-implikasies van huurkoop-ooreenkomste. “Hy kon nie dié gedagte [met sy eie moraliteit] versoen dat hy aan die mense die televisies teen hierdie belaglike hoë pryse verkoop het nie. En daarom het hy daarmee opgehou.”⁹¹ Terselfdertyd het hy kerkwerk in Stellenbosch en Bishop Lavis gedoen.

Russel het geworstel met sy skorsing. Hoe kon hy sy pa in die oë kyk; wat sou hy vir hom sê?

Maar dan was daar Lizzie Abrahams, ’n student in maatskaplike werk van De Rust naby Oudtshoorn in die Suid-Kaap, op wie hy innig verlief geraak het in 1975. In Oktober en regdeur veral November 1976, het sy hom ondersteun terwyl hy sy laste gedra het. Toe, aan die begin van November, toe sy gereedgemaak het om na haar ouerhuis te vertrek, het hy ’n filosofiese hoogtepunt en ’n emosionele laagtepunt bereik. “Môre sal alles weer so wees [...] / Maar jy sal weg wees...”

Vroeg in Desember 1976 het Lizzie sekerlik sy pyn aangevoel en vir hom ’n gedig geskryf:

*Elke dag het begin met ’n wolkelose hemel
Want elke dag het begin met die dierbaarste naam
altyd Russel
Soms was ons alleen en soms was ons een!*⁹²

Voor hy huis toe is, nou in die vergete Karoo-dorp van Marydale (waar sy pa ’n beroep ontvang het), het Russel die Registrateur se kantoor besoek. Die kantoor, dalk Assistent-registrateur Abe Daniels self,⁹³ het vir hom gesê hy moet ’n brief skryf. Dit is nie bekend nie, maar dalk het die kantoor hom aangeraai om om verskoning te vra vir 1976 en om te belowe dat hy hom sal weerhou van politieke aktiwiteit.⁹⁴ Russel het ’n parmantige een-reël-brief

91 Beryl Botman-onderhoud.

92 ‘Net vir Jou’, in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”.

93 Ek is ook in 1976 geskors. Ek moes met Abe Daniels gaan praat het voor ek weer toegelaat is om te herregistreer. Russel moes ’n brief skryf.

94 UWK-aktivis Jean Swanson, wat in 1973 geskors is, moes om verskoning vra en ’n soortgelyke belofte maak in 1974.

geskryf: “Hiermee doen ek aansoek om hertoelating tot die universiteit vir 1977.”⁹⁵

Hierdie nota kan gesien word as 'n uitdaging aan die Universiteit en die apartheidsregering daaragter om net te probeer om hom toegang te weier. Russel se gemoedstoestand was een van vasberadenheid, een van sy man staan. Hy sou nie verneder word om beloftes te maak wat strydig is met sy gewete nie. En hy het aangedring op sy reg om te studeer.

Die warm stilte van die Karoo-dorpie het aan Russel die geleentheid gegee om kalm te word en na te dink. Lank daarna het hy aan 'n vertroueling gesê dat Marydale aan hom die geleentheid gegee het om homself te distansieer van die roesemoes van die universiteit, studentepolitiek, en jonkwees in 'n groot stad. “Dit het hom die geleentheid gegee om weer na te dink oor sy lewe en opnuut op sy doelwitte te fokus.”⁹⁶

Dit moes 'n baie moeilike tyd gewees het vir die jongman, wetend dat hy drooggemaak het.⁹⁷ Maar die rebel in hom het geweier om te bedaar. Daardie Kersfees, terwyl hulle gekuier het by sy grootouers in Rooipos in die Noord-Kaap, het die Botmans 'n Kersdiens saam met die plaaswerkers gehou. Die plaaseienaar het daardie middag opgedaag en die werkers bymekaargeroep vir 'n Kersdiens wat hy vir hulle gereël het. In daardie familiekring het Russel opgestaan en gesê dat dit nie toegelaat moet word nie; dat hulle reeds 'n Kersdiens gehad het; dat die werkers nie moet gaan nie. Russel se ouma het hom stilgemaak en het glo gesê: “Jy gaan weggaan, maar hierdie mense moet hier op die plaas bly. Moenie dinge vir hulle moeiliker maak nie.”⁹⁸ Russel het sy ouma se raad aanvaar, maar dit is maklik om te dink dat hy daarvoor gebrom het met 'n donker wolk in sy hart.

95 HR Botman aan Registrateur, 3 Desember 1976, HR Botman Studentelêer.

96 Quintin Koetaan-onderhoud.

97 Nie een van Russel se sibbe kon onthou of hy hul ouers vertel het dat hy in 1976 geskors is nie. Onderhoude van 18 Julie 2015.

98 Beryl Botman-onderhoud.

Hy skryf laat in Desember 1976:

*Die kansel wankel,
Die teologie kantel.*⁹⁹

Hy het geworstel met homself en het strydend en soekend bely:

*... ek wil in my skeppingsvorm wees
maar my ander ek verloën my steeds
(Here, ek is dubbeldkrank)
Ek wil my ander wang kan draai
en seën wie my vervloek
maar dan het ek-twee reeds gevloek.*¹⁰⁰

Hy het geworstel met Suid-Afrika, met die verskriklike gebeure in Soweto en Kaapstad in 1976, gesukkel om 'n ware Christen te wees binne die konteks van menseslagtings. Met verwysing na Manenberg, 'n brandpunt op die Kaapse Vlakte waar kinders gedurende die 1976-opstande gesterf het, as “'n noodgeval”, het hy geskryf:

*U het in die Boek beveel
die ander wang te draai
Here, wat gedaan?...
die ander wang is weggeskiet*¹⁰¹

KOM WEER TOT BEDARING

Die volgende jaar, vroeg in Februarie 1977, het Russel weer sy verskyning gemaak by UWK. Dit het gelyk asof die Universiteit sy enkelreël-voorbarigheid aanvaar het en hom hertoegelaat het. Hy het ingeskryf vir 'n handjievol teologievakke en ook Sielkunde III, een van sy hoofvakke. Hy het aansoek gedoen om vrygestel te word van Sielkunde III-lesings.

99 'Teoloog', in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”.

100 'Rebel', in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”.

101 “'n Kollekteeroproep”, in “Gedigte & Verhale & Sketse uit die Pen van RHB”. Botman maak hier 'n kollekteeroproep na God, wat beteken hy was arm (soos die mense van Manenberg) en kon nie vir die oproep betaal nie, dus moes God die oproepkoste aanvaar en antwoord.

Die Senaat het dit aanvaar met die volgende raad: “U word aangeraai om u jaarsyfer te verbeter.”¹⁰²

Weereens het Russel hom in sy studies verdiep en gelees en studeer tot laat in die nag. Hy het wyd gelees, het vooruit gelees vir sy lesings, insluitend sy pa se lesingnotas van ’n dekade of so gelede, sodat hy voorbereid kon wees vir dit wat voorlê.

Volgens een verhaal het die professor een keer vir die studente gesê dat hulle versigtig moes luister omdat hy pas nuwe materiaal ingevoeg het. Die professor het voortgepraat en die studente het verwoed aantekeninge gemaak. Na ’n rukkie het die professor gesê: “Meneer Botman, ek sien u maak dan nie aantekeninge nie? Ek het dan gesê ek het die notas net die ander dag bygewerk.” Hierop het Russel geantwoord: “Maar professor, u het dieselfde notas dan ’n paar jaar gelede ook ‘net die ander dag’ bygewerk.”¹⁰³

Aangesien ek self ook by UWK studeer het, kan ek my indink dat die studente luidrugtig hieroor gelag het. Of Russel ten doel gehad het om die professor in die verleentheid te stel, of net droogweg ’n opmerking gemaak het, weet ons nie. Dit sou hom nie geliefd gemaak het by die professor nie en die nuus sou die rondte gedoen het dat hierdie student nie sy plek ken nie. Maar Russel het gebly wie hy is. Hy het die dosente bevraagteken en ter sake opmerkings gemaak.¹⁰⁴

In 1977 het Russel sy intellektuele kimme verder as die Suid-Afrikaanse en Amerikaanse ideologieë verbreed. Hy het Dietrich Bonhoeffer, die Duitse teoloog en martelaar, ontdek. Bonhoeffer het waarheid gepraat teenoor mag, en Adolf Hitler se Nazi-regime het hom gehang omdat hy nie van siening wou verander nie. Bonhoeffer het vir Russel ’n rolmodel geword, die eerste een na Jesus en sy ouers. Onthou, Russel kon nie maklik omgehaal word om

102 CJ Saulse, Sekretaris, Fakulteit Lettere en Wysbegeerte, aan HR Botman, 14 April 1977, HR Botman Studentelêër.

103 Staaltjie vertel tydens Beryl Botman-onderhoud. Die verhaal klink vir my waar. Ons as jong UWK-studente het onself altyd probeer “slim” hou, en om ’n dosent “uit te vang” was nie benede ons nie.

104 Nico Botha-onderhoud; Andrew Phillips-onderhoud.

'n volgeling te word nie, nie eens van Allan Boesak nie. In Bonhoeffer het hy egter 'n gewone sterfling gevind wie se idees en praktyke hy kon volg.

In dieselfde jaar het Russel feitlik uit die openbare oog verdwyn. Ons kan daarom aanneem dat hy homself gewy het aan sy studies. Boeke en musiek het hom daardie jaar in sy kamer besig gehou. Een van die studente wat hom af en toe besoek het, het ontdek hy luister na The Four Tops en die Ink Spots.¹⁰⁵

Teen die einde van 1977 het sy akademiese verslag gewys dat hy vrystelling van eksamen gekry het in die volgende vakke: Amptelike Vakke I; Dogmatologie I; Ekklesiologie I; Nuwe Testament I, Ou Testament I; Sending- en Godsdienswetenskap. Maar dit het gelyk asof Russel nie genoeg tyd gehad het vir al sy vakke nie. Sielkunde III is klaarblyklik op die lange baan geskuif, want hy het nie die eksamen geskryf nie.

TERUG OP KOERS (1978)

Russel het weer ingeskryf in Februarie 1978. Ons student het hom weer in sy boeke verdiep. Hy en sy studenteportuurgroep en dosente het byvoorbeeld die werk van Karl Barth in verhoor geneem, veral die teoloog se “leerstelling van versoening”.

Daardie jaar het professor Jaap Durand hulle uitgedaag om apartheid vanuit 'n teologiese oogpunt te probeer beoordeel. Hy het vir sy studente gesê dat hulle vir hom al die sekulêre en verligtingsredes kon verskaf waarom apartheid verkeerd was, maar het gewonder of hulle aan hom kon bewys waarom dit vanuit 'n Bybelse oogpunt verkeerd was. Hy het hulle uitgedaag om te begin met 'n voortgaande projek om die Bybelse redes te vind waarom apartheid verkeerd was.

Deur hul leesmateriaal, lesings en seminare het hulle versoening getoets teen skeiding (apartheid). Voorwaar, nadat hulle uitgedaag is deur professor Durand, het Russel en sy portuurgroep, James Buys, Nico Botha, Andrew Phillips en andere, dinkskrums gehou (gebaseer op 'n noukeurige tekstuele

105 G Allen Grootboom-onderhoud.

eksegese van die Bybel¹⁰⁶) oor apartheid en die kerk. Hulle het vorendag gekom met 'n sterk standpunt, naamlik: "Apartheid as 'n stelsel van onderdrukking en ongeregtheid, is sondig en strydig met die evangelie, want dit is gebaseer op die fundamentele onversoenbaarheid van mense en maak dus die versoening en verenigende krag van ons Here Jesus Christus nietig."¹⁰⁷

'n Koerant het hom later aangehaal as sou hy gesê het: "Eendag in die lente van 1978 het ons tot 'n slotsom gekom: Apartheid het as uitgangspunt die onversoenbaarheid van mense van verskillende rasse-groepe. Dit is daarom teen die kern van die evangelie van Jesus Christus wat die leerstelling van versoening as uitgangspunt neem."¹⁰⁸ Hierdie besef was in werklikheid die aanvang van rewolusionêre verandering in die Nederduitse Gereformeerde Protestantse tradisie in Suid-Afrika. Sederdien het Botman en sy medetokkelokke die stemmige Durand en die charismatiese Boesak gevolg om die Teologieskool en die Kerk te laat oorleun na die dwingende kwessie om apartheid te beveg.

Die jaar 1978 was duidelik 'n goeie een vir Russel. Dit het gelyk asof hy intellektueel en akademies sy voete gevind het. Uiteindelik het sy uitslae gekom. Hy het geslaag, insluitend Sielkunde III.¹⁰⁹ Uiteindelik die BA-graad.

DIE JAAR 1979

Toe breek 1979 aan, vol belofte. Russel het Kaapstad toe gegaan na hy 'n aardige lening ontvang het van die Vrouesendingbond Sinodale Komitee van die Vrystaat. In Februarie het die Universiteit die graad BA aan Hayman Russel Botman toegeken.

106 Andrew Phillips-onderhoud; Nico Botha-onderhoud.

107 Henriksson L, "Many Good Words – Little Action". The World Alliance of Reformed Church and the 'South African Question', 1960–1990', in MA Plaatjies-Van Huffel & R Vosloo (reds), *Reformed Churches*, 368.

108 Tham M, 'Russel Botman: Visionary Leader and Fighter on Sacred Ground', *Daily Maverick*, 1 Julie 2014, <http://www.dailymaverick.co.za/article/2014-07-01-russel-botman-visionary-leader-and-fighter-on-sacred-ground/#.VV72C0Y4cXE>

109 HR Botman, Eksamenuitslae 1978, HR Botman Studentelêër.

Op die akademiese front het hy ingeskryf vir die BTh-graad. Tydens die leeswerk vir veral hierdie graad het Russel vir Abraham Kuyper (1837–1920), die Nederlandse politikus en neo-Calvinistiese teoloog, geraadpleeg. Hy sou geraak gewees het deur die teoloog se uitdagende tesis dat regering tot stand gekom het weens sonde en dat die regering wat homself voor of bo God stel hervorming en versoening benodig. Ek kan my indink hoe hy Kuyper se lesings gelees het, wat beweer dat: “Wanneer die mensdom uitmekaarval weens sonde, in ’n menigvuldigheid van aparte mense; wanneer sonde, in die boesem van hierdie nasies, mense skei en uitmekaarskeur en wanneer sonde homself openbaar as skaamte en goddeloosheid – eis die heerlikheid van God dat hierdie gruwels betoom word, dat die orde terugkeer na hierdie chaos en dat ’n dwingende mag, van buite af, hom moet laat geld om ’n mensliewende samelewing moontlik te maak.”¹¹⁰ Dalk het Russel hierin deel van die oplossing gesien: die Suid-Afrikaanse problematiek kon deur die kerk aangepak word as ’n “dwingende mag” en soos vereis deur God.

Kuyper stel dit soos volg: “[d]ie Calvinistiese belydenis van die Soewereiniteit van God geld vir die *hele* wêreld.” Daarom, ongeag watter mag mense en die staat hulself toeëien, “die mens besit nooit mag oor sy medemens op enige ander wyse as deur ’n gesag wat op hom neerdaal vanaf die majesteit van God nie.”¹¹¹ Kuyper het die feit betreur dat die staat weggedoen het met die “transendente reg van God”. Die bestuur van openbare sake “is nie meer die wil van God nie, van Hom wat ons geskep het en ons ken, maar dit word die immerveranderende wil van die Staat, wat, omdat dit niemand bokant dit het nie, as ’t ware *God* word en moet besluit hoe ons lewens en bestaan sal wees”.¹¹² Dit moes uitgedaag word deur ’n “sosiale geregtigheidsbevel”. Maar eerstens moes die “Calvinistiese belydenis” kom dat God (Jesus) die koning is.

In 1979 het Allan Boesak se *Die Vinger van God*, ’n reeks kaalvuispreke, verskyn. Daarin vaar hy uit teen apartheid, die stelsel wat deur statute en geweld mense skei en versoening onmoontlik maak. Vir Boesak was die geweld van apartheid gelykstaande aan ’n sonde. In hierdie teks pleit hy

110 Kuyper A, *Calvinism: Six Stone Foundation Lectures*, Michigan: William B Eerdmans, 1943, 81–82.

111 Kuyper, *Calvinism*, 85.

112 Kuyper, *Calvinism*, 89.

implisiet vir burgerlike ongehoorsaamheid; slegs God se wet is onaantasbaar en vertroue moet slegs in God gestel word. Al die teologiestudente het hierdie dun volume van voor tot agter gelees.

Op die persoonlike front het Russel steeds uitgegaan met Lizzie Abrahams en na berig word, het sy liefde vir haar verdiep. Hy het nou hoërskool onderrig en deelyds studeer. Hy het dus studies, onderwysverantwoordelikhede en sy verhouding met Lizzie op sy vurk gehad. “Dit was Russel. Alles was vir hom belangrik. Op die een of ander manier kon hy dinge in balans hou.”¹¹³ In hierdie tyd het hy en Lizzie die knoop deurgehak in ’n burgerlike seremonie in Somerset-Wes. Russel se gesin was ondersteunend toe hulle die nuus gekry het. Sy suster Ethne het hierdie ondersteuning herhaal toe sy aan haar swanger skoonsuster geskryf het: “Pas jou op, ou suster. Ons dra vir jou en Russel aan die Here op. Glo net en alles sal goed gaan.”¹¹⁴ Met sulke ondersteuning het Lizzie en Russel ontspan en gedroom oor die koms van ’n gesin.

In middel-Desember 1979 het sy eksamenuitslae opgedaag. Hy het sy vakke geslaag!¹¹⁵ Die uitslag het hom gekwalifiseer om by die volgende gradeplegtigheid ’n BTh-graad te ontvang.

DIE TUSSENJARE (1980–1981)

Aan die begin van 1980 het die Lettere-fakulteit aan hom geskryf ten opsigte van sy “Aansoek om toelating tot MA (Bybelkunde)” en het gesê: “Met genoeë word u in kennis gestel dat die Senaat u aansoek om toelating tot bogenoemde goedgekeur het”.¹¹⁶ Die jongman het voorts ingeskryf vir MA-studies.

113 Beryl Botman-onderhoud.

114 Ethne Botman aan Russel en “ou suster” [Lizzie], circa 17 September 1979, Russel Botman Privaat Dokumente.

115 HR Botman, Eksamenuitslae, 14 Desember 1979, Russel Botman Privaat Dokumente. Die uitslae het getoon dat hy ’n A, twee C’s en drie B’s verwerf het.

116 CJ Saulse aan HR Botman, 24 Januarie 1980, HR Botman Studentelêer.

Russel het voortgegaan om voltyds skool te hou en het ook kerkwerk gedoen. En hy het studeer vir die BTh-lisensiaat! Hierdie kwalifikasie is in 1981 aan hom toegeken.

In Mei daardie jaar het Russel die nuus ontvang dat die Senaat sy tesis-onderwerp goedgekeur het – “Die plek van die Nuwe Testamentiese Christologie binne die kader van die nuwe verbond”.¹¹⁷ Sy studieleier vir die MTh-graad sou dr JC Malan wees. Russel het nie in 1980 die kampus veel besoek nie. Opvoedkundige en pastorale werk het hom in 1981 ook besig gehou. As ’n salaristrekker het hy links en regs boeke gekoop. Hy het verwoed gelees, veral Protestantse literatuur deur Europese teoloë.

Op die ou end, vanaf 1982, het die universiteit vir professor Dirkie Smit aangewys as studieleier vir sy werk aan sy MTh-tesis. Na beraadslaging met Smit, het Russel besluit op die onderwerp: “Jesus, nóg God, nóg mens? ’n Kritiese studie van die verbondmatige Christologie van Hendrikus Berkhof”.¹¹⁸

EINDE VAN ’N DEKADE VAN STUDIES

’n Dekade van akademies swoeg en sweet, politieke aktivisme, en emosionele hoogte- en laagtepunte was verby. Ek glo ’n kalm en gelukkige Russel kon nou sy navorsing met selfvertroue aanpak. Onder die leiding van Dirkie Smit het Russel hom toegewy aan sy M-studies. Sy voorgraadse opleiding was lank, maar het nou die smeltkroes bereik. Hy het in wese geweet wat hy ondersoek het – Berkhof se verbondsteologie – en waarheen hy op pad was.

In April 1982 was daar in die VCS¹¹⁹ se tydskrif *Sight* ’n artikel deur Russel oor Nehemia.¹²⁰ Botman was ’n senior lid en leier van hierdie studenteliggaam op kampus en nasionaal tot in 1979. Hierdie artikel was

117 CJ Sause aan HR Botman, 19 Mei 1980, HR Botman Studentelêer.

118 Nederlandse teoloog Hendrikus Berkhof was professor in Sistematiese Teologie by die Universiteit van Leiden.

119 Hierdie studenteorganisasie het landwyd Afrikaans-medium kampusse bereik.

120 Russel Botman, ‘Hande van Mense in die Hand van God – Rise from spiritual bondage: Nehemia 2:17 & 18’, *Sight*, April 1982.

volgens my die inhoud van die smeltkroes – die somtotaal van sy begrip van wat hy geleer het, en wat hy beskou het as sy roeping.

In 'n eksegeese van hierdie teks sê Botman dat Nehemia, die koning se skinker, groot emosionele pyn ervaar het. “Nehemia se lyding,” skryf hy, “begin waar hy hoor sy mense verkeer in groot ellende en in smaad.”

Die koning het Nehemia se “werklikheidservaring” erken. En Nehemia het net een oplossing gesien en dit was om sy mense se stad te (her)bou en hulle op te hef. Hy het kritiek van links en regs geïgnoreer en eerder God se hand erken wat hom gehelp het “in die wêreld van onderdrukking”. So het hy voortgegaan om sy mense se stad te bou. “Wat hy doen, is ten diepste gebore uit die vrees vir die naam van God.”

Met die heropbou van die stad is Nehemia dus gemotiveer deur sy mense se lot en die vertroue wat hy in God gestel het, wie se hand, hy geweet het, oor die projek sou wees. Sy volk het ook nou bygedra tot 'n nuwe gemeenskap. Hulle het hulle hande in diens gestel van die onderdrukte gemeenskap. Hulle het 'n bondgenoot gevind, en nie ideologie óf egoïsme het hulle gedryf nie. Hulle het op God vertrou en hul geestelike gevangenskap afgegooi.

Botman redeneer dat vir mense om op hierdie wyse op te staan, dit dui op sensitiwiteit vir die krisis wat hulle verswelg en die aanvaarding dat die hand van God hulle sal beskerm en versterk.

Die jong geleerde redeneer dat indien 'n mens, soos Nehemia, 'n bouplan aanpak (om jou stad te herbou, of jou gemeenskap weer op te bou), lasteraars jou van links en regs sal aanval en bedreig. Maar dit moet 'n mens nie so bang maak dat 'n mens die plan laat vaar of gedwing word tot onderwerping deur die (onderdrukkende) status quo nie. In die onderliggende teks sê hy klaarblyklik dat Christene nie die mag van die staat moet vrees nie, hulle moet net God vrees. Dit pas goed in by die leer van Durand en Boesak dat net Jesus Koning is en dat die ervaringsomstandighede van gemeenskap 'n mens moet aanspoor om die verdruktes op te hef. In hierdie artikel roep Russel implisiet die VCS se leuse, “Maak Jesus Koning”, na vore – selfs al beteken dit burgerlike ongehoorsaamheid. Hy sluit die artikel af deur te sê: “En dan sal ons hopelik ontdek dat ons betrokke raak in die groot opruimingswerk

van God op so 'n wyse dat my hande diensbaar in Sy hand sal rus.”¹²¹ Was dit die goud uit die smeltkroes van Russel se voorgraadse studies?

Ek wil suggereer dat die *Sight*-artikel beslag gee, alhoewel net tentatief, aan die residuele uitkomst van Russel Botman se studies en denke gedurende sy voorgraadse en vroeë nagraadse jare. En dit voorspel die pad wat vorentoe gewag het. Dit dui daarop dat sy aktivisme nou ingebed sou wees in sy vakgeleerdheid en openbare bediening. Ek vermoed dat hy op hierdie stadium gevorder het tot die volgende vlak van mag, dié van organiese intellektuele ondersoek as strydwapen.

VERWYSINGS

Boeke

- Boesak AA. 1979. *Die Vinger van God: Preke oor Geloof en die Politiek*. Kaapstad: Ravan Press.
- Conradie E & Lombard C. 2009. *Discerning God's Justice in Church, Society and Academy – Festschrift for Jaap Durand*. Stellenbosch: Sun Press. <https://doi.org/10.18820/9781920338343>
- Kuyper A. 1943. *Calvinism: Six Stone Foundation Lectures*. Grand Rapids, Michigan: William B Eerdmans.
- Lalu P & Murray N. 2012. *Becoming UWC: Reflections, Pathways and Unmaking Apartheid's Legacy*. Bellville: Universiteit van Wes-Kaapland.
- Plaatjies-Van Huffel MA & Vosloo R (reds). 2013. *Reformed Churches in South Africa and the Struggle for Justice – Remembering 1960-1990*. Stellenbosch: Sun Press. <https://doi.org/10.18820/9781920689117>
- Thomas C (red). 2010. *Finding Freedom in the Bush of Books: The UWC Experience and Spirit*. Oos-Londen: Wendy's Book Lounge.
- Thomas CC. 2008. *Cocktails of Liberty: Contours of the 1976 Western Cape Student Uprising*. Vivlia & SA History Online.
- Thomas CC. 1997. *Wakker Wakker en aan die Brand: Waarneminge van 'n Studente-aktivis, UWK, 1976*. Kaapstad: Mayibuye Books.

Argiewe

- HR Botman Studentelêër, Universiteit van Wes-Kaapland Argiewe.
- Russel Botman Privaat Dokumente, postuum saamgestel deur Beryl Botman.

121 Botman, 'Hande van Mense in die Hand van God', 3.

Onderhoude

- Botha, Nico. Pretoria, 16 Julie 2015.
- Botman, Beryl. Kaapstad, 6 Julie 2015.
- Botman, Deon. Roodepoort, 18 Julie 2015.
- Botman, Ethne. Roodepoort, 18 Julie 2015.
- Botman, Ruth. Roodepoort, 18 Julie 2015.
- Botman-Kerspuy, Phebe. Roodepoort, 18 Julie 2015.
- Gradwell, Andy Port Elizabeth, 22 Augustus 2015.
- Gradwell, Eleanor. Port Elizabeth, 21 Augustus 2015.
- Grootboom, G Allen. Kaapstad, 6 Julie 2015.
- Koetaan, Grace. Roodepoort, 18 Julie 2015.
- Koetaan, Quintin. Roodepoort, 18 Julie 2015.
- Mathews, Kenny. Kimberley, 1 Maart 2012.
- Phillips, Andrew. Pretoria, 16 Julie 2015.

Gespreksnotas

- Du Preez, Joey. 16 September 2015.
- Louw, Patrick. 20 Augustus 2015.
- Rotkin, Ebrahim. 20 Augustus 2015.

E-posse

- Botman-Kerspuy, Phebe. 17 September 2015.
- Hartze, Patricia. 18 September 2015.
-

Verbind Keith Roman en Marian Jacobs in die eg, 1986.

2. WIE STEEK DIE KERSE AAN? SY ROL AS LERAAR EN KERKLEIER

*Johan G Botha*¹

BEGAAFD EN INNEMEND

“’n Mens is meer as die somtotaal van jou dae”, onthou ek ’n opmerking van Russel Botman in een van ons talle gesprekke in die 1980’s. Dis ’n bekende en diepsinnige manier om die Protestantse oortuiging aangaande die regverdigmaking uit geloof alleen saam te vat, maar ook van hom as persoon was dit uiteraard waar – ook hý was meer as die blote somtotaal van sy dae. Hierdie oorsig van wat hy op kerklike terrein gedoen het, is gevolglik onvolledig en beperk, maar die hart daarvan is ’n ryk en hoopvolle verhaal met ’n besondere impak op die kerk, akademie en breër samelewing.

Die meer as drie dekades waarin hy in en vanuit die kerk diens gelewer het, was moeilike, soms stormagtige fases van historiese oorgang. In die NG Sendingkerk (NGSK) waarin hy predikant was en ’n leier geword het, het groeiende en diepgaande verskille ontstaan oor hoe die stryd teen apartheid gevoer moes word, hoe gedink en opgetree moes word.

Sy veelsydige begaafdheid en diensbaarheid is in die kerk erken en waardeer en hy het gou opgang gemaak. Binne en buite die kerklike kringe het hy skerpsinnig en innemend gekommunikeer. Sy hartlike en welwillende aanslag het vertroue by kollegas en medewerkers geskep, en sy persoonlike hoopvolle toekomsblik, moed en daadkrag.

In sy interaksie met mense, ook van ander oortuigings as syne, kon hy deurslaggewende perspektiewe, in ongemaklike situasies, te midde van onseker tye en verandering, verrassend helder én oortuigend oordra.

1 Voormalige Predikant in Sinodale Diens: Getuieniskommissie. Dr Botha is ongelukkig oorlede voor die verskyning van hierdie boek.

Sy vriende, kollegas en medewerkers het hom as besonder ondersteunend en lojaal beleef. En indien hy iewers misgetas het, was hy agterna bereid om sy gebrek aan insig toe te gee.²

Die verhaal van sy kerklike rol word onder vyf rubrieke vertel. Daar word gekyk na die ingrypende invloed wat die Belydenis van Belhar op sy denke, lewe en bediening sou hê en hoe hy as gemeentepredikant in Wynberg betrokke was by openbare getuienis in die jare van stryd en konflik in kerk en samelewing. Dan word sy besondere bydrae oor etlike dekades in verskillende kerklike kommissies bekyk, en gefokus op sy kerklike leierskap in sy eie denominasie en die veel breër ekumeniese, wêreldwye kerk. Laastens word kortliks aandag gegee aan sy prediking van die evangelie van hoop.

'N YWERIGE NAVOLGER VAN DIE BELYDENIS VAN BELHAR

Die ope stryd teen apartheid het sedert 1976 verdiep, met groeiende verdeeldheid en konflik in samelewing en kerk. In 1981 is daar byvoorbeeld ernstig verskil in die NGSK oor of dié kerk se ontstaan feestelik gedenk moes word of nie.³ 'n Alternatief vir die amptelike feesdiens is in die NGSK-gebou van Wynberg gereël.⁴

In dié jaar voltooi Botman sy teologiese opleiding aan die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK). Op 27 September lewer hy sy proefpreek⁵ in die NG Sendinggemeente Bishop Lavis, waar hy as student betrokke was. Hy fokus

2 Vgl HRB (Hayman Russel Botman) se huldeblyk by die 2008 begrafnis van WD Jonker. Hy het bely dat sy en ander se teenstand teen Jonker se betekenisvolle plaasbekledende ("in die plek van") skuldbelydenis, namens die NG Kerk tydens die 1990 Rustenburgberaad, misplaas was. Sien die verhaal van die beraad in Alberts L en Chikane F (reds), 1991. *The road to Rustenburg – The church looking forward to a new South Africa*. Kaapstad: Struik Uitgewers.

3 Baie mense wou baie graag vir die Here se genade in die kerk se lewe en werk van 'n 100 jaar feestelik dankie sê. Ander was ernstig oortuig die ontstaan van die NGSK moes nooit gebeur het nie en was eintlik die hartseer, sondige gevolg van menslike vooroordele. Die omstrede 1857 besluit van die NGK om skeiding tussen mense van verskillende rasse, volksgroepe en status by die nagmaalstafel toe te laat, op grond van "die swakheid (vooroordele) van sommige" is as die grondslag uitgewys vir die latere stigting van aparte rasgebaseerde NGK familiekerke. Hiervan was die NGSK die eerste in 1881.

4 Vgl *Die Ligdraer*. NGSK-nuusblad, 1981. Berigte, artikels en briewe.

5 BNS 2.8. (BNS is die Beyers Naudé Sentrum waar HRB se privaatversameling gehuisves word). Uitnodigingskaartjie 1981. Prof PJS Els was HRB se promotor.

op Fil 2:5: “*Dieselfde gesindheid moet in julle wees, wat daar ook in Christus Jesus was.*” Die verantwoordelike, praktiese navolging van Christus as Here en die bou van Sy koninkryk sou die sentrale grondslag van Botman se eie kerklike en openbare getuienis wees.

Op 28 November van dieselfde jaar beroep die NGSK-gemeente Wynberg hom as medeleraar.⁶ Op 12 Desember aanvaar hy dié beroep, bedank die een na die NGSK-gemeente Friemersheim in die Suid-Kaap en later ook die een na die NGSK-gemeente Ebenhaeser in die Noordwes-Kaap,⁷ en lê sy tydelike onderwyspos neer.⁸ Aan die begin van 1982 word hy in Wynberg as leraar bevestig⁹ waar hy tot die einde van 1993 sou dien.

In 1982 verteenwoordig hy die Wynberg-gemeente by die 23ste NGSK-sinode in Belhar.¹⁰ Diep spanninge en politieke verdeeldhede het by die hantering van brandende sake geblyk. In sy woorde: “Daar was geen plek om weg te kruip nie. Almal, kinders en volwassenes, was uitgelewer aan die genadeloosheid van die ... stryd.”¹¹ Self krities oor die ongelykhede tussen die NGSK en die Nederduitse Gereformeerde Kerk (NGK) was hy daarvan oortuig dat die NGSK uit die NGK-pensioenfonds vir leraars moes tree. Die sinode het anders besluit. Hy het sy naam in die minderheid laat aanteken.¹²

Die geboorte van die konsepbelydenis van Belhar¹³ het hom egter besonder beïndruk en het sy lewenswerk daarna wesenlik gestempel. Belhar se

6 BNS 2.9.1. 1981 Beroepsbrief van die NGSK Wynberg, 28.11 en BNS 2.9.2 HRB se aanname 12.12.

7 BNS 2.10 en 2.12. 1981 Beroepsbriewe NG Sendinggemeentes van Friemersheim 27.11 en Ebenhaeser 15.12.

8 BNS 2.11. 1981 Bedankingsbrief uit onderwys, 9.12.

9 BNS. Inligting HRB CV.

10 22 September tot 6 Oktober 1982. Sien Agenda en Handeling van die vergadering.

11 HRB 1998. ‘Gereformeerdeheid en die Belydenis van Belhar (1986)?’, bl 102. In WA Boesak en PJA Fourie (reds), *Vraagtekens oor Gereformeerdeheid?* Bl 94–111. Belhar: Lus uitgewers. Op dié stadium was hy reeds dosent in praktiese teologie aan die UWK, betrokke by die Kommissie vir Getuienisaksie (KGA) as voorsitter en ook wyd in die kerklike ekumene.

12 NGSK-sinode 1982, Handeling, bl 575.

13 By die 1982 NGSK-sinode het ’n verslag gedien van die sinode se afgevaardigdes na die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke (WBGK) in Ottawa in Augustus 1982. Die kern daarvan was die WBGK se verklaring van ’n *status confessionis* (staat van belydenis) ten opsigte van die “teologiese begronding” van die beleid van Apartheid. Die drie Afrikaanse kerke, insluitend die NG Kerk se rol by hierdie begronding, is duidelik deur die WBGK uitgewys en dié kerke se

fokus op God wat *ons byeenroep uit al die nasies, sigbaar een maak, waarlik met God self en met mekaar versoen én tot ontfermende geregtigheid oproep, in gehoorsame navolging van Christus Jesus, die Here*, het hy van harte onderskryf. Die Gereformeerde interpretasie en uitlewing van dié belydenisfokusse, in gehoorsame en verantwoordelike navolging van Jesus, was kenmerkend van sy denke en aksies.

Hy verduidelik later¹⁴ dat die Gereformeerde identiteit 'n bepaalde lewenstyl beliggaam en dat dit die Gereformeerde se openbare belydenis van geloof is, met in die kern daarvan die logika van God en die implikasies vir ons lewens.

Wat Belhar betref, het hy toe gesê, dit is “die vertaling van geloof in God, in verband met hoe ons, in die Suid-Afrikaanse lewenswerklikheid, God in sy dade van versoening navolg in die manier waarop Hy eenheid skep en in sy vestiging van geregtigheid”. Die fokus van ons Gereformeerde geloofstradisie was vir hom “dat ons elke oomblik op elke sentimeter-breedte van ons lewens met die lewende God te doen het” en dat “die majesteit van God en die doelwitte wat God vir die skepping koester, sentraal staan”. Hy het geweet dié tradisie motiveer Gereformeerde Christenmense om hulle Godsgeloof direk met die gewone lewe in verband te bring.

Dié oortuigings sou duidelik blyk uit hoe hy self publiek gedink en gepraat en opgetree het, in talle situasies en met kernaspekte van die kerk se lewe en getuienis.

lidmaatskap is in dié lig opgeskort. Dit het uiteraard skokgolwe deur die kerkgemeenskap in die RSA gestuur. Die NGSK-sinode het die ekumeniese kerk se teologiese beoordeling oor dekades heen en die WBGK se spesifieke besluit by Ottawa 'n maand later bevestig met 'n eie besluit om die volgehoue teologiese regverdiging van apartheid as 'n ernstige dwaling (“ketter”) te verwerp en het self tydens hulle 1982-sinodesitting 'n staat van belydenis afgekondig. As die direkte gevolg van hierdie *status confessionis*-besluit, is die Belydenis van Belhar (Belhar) in die loop van die sinodesitting gebore en ook deur die vergadering as konsep aanvaar. Dit is hierna in die loop van 4 jaar deur al die gemeentes van die NG Sendingkerk beoordeel en by die 1986 NGSK-sinode as 'n volwaardige belydenis aanvaar, op dieselfde vlak en met dieselfde status as die NG Kerkfamilie se drie aanvaarde ekumeniese belydenisse en hul drie formuliere van eenheid. Vir die NG Kerk en ander in die kerkfamilie wat toenemend in aparte kerkwêreld geleef het, was die konteks en proses van Belhar se geboorte en gevolglik ook die belydenis self só omstrede dat dit die entoesiastiese toeëiening en aanvaarding daarvan vir dekades daarna besonder moeilik sou maak.

14 HRB. 1998. ‘Gereformeerdeheid en die Belydenis van Belhar(1986)?’ BI 94–111.

Apartheid en die teologiese begronding daarvan het die hart van hierdie Godsgeloof, die versoening tussen God en mens en mense onderling ontken en ontkragtig. Botman het sy bediening op alle vlakke daaraan gewy om hierdie vergryp aan die kaak te stel¹⁵ én dit te help omkeer. Hy het begryp dat die geloofwaardigheid en integriteit van ons navolging van God met die Belydenis van Belhar praktiese “lewensverpligtinge” en “koste” sou meebring. In die post-apartheidsituasie, het hy geoordeel, beteken dit vir ons *kerkeenheid* en die toewyding aan die heropbou en *ontwikkeling van die armstes onder die armes*, as navolging in die lig van die Woord, die bron van die waarheid.¹⁶

In sy oortuigings en praktiese bedieninge het hy hom nie laat regeer deur die verskuiwende gesagsbassise van ons samelewing nie.¹⁷ Selfs as hy vir teenstanders ruimte sou skep, was die Woord van God en die belydenis die eintlike maatstaf en gesag vir sy houding en optrede.

In 2003 werk hy saam met Nederlandse kollegas aan ’n projek oor “Evangelie en kultuur”.¹⁸ Teen die agtergrond van Suid-Afrika se geïnstitutionaliseerde rassisme, die rol van die NG Kerk se destydse uitsluitende verstaan van kultuuridentiteit in kerk en staat en die weerstand daarteen uit swart Gereformeerde hoek,¹⁹ fokus hy self op “kringe van omarming of lyne van uitsluiting?”. Hy onthou die verrassende geboorte van Belhar en sy eie verbasing: “Ek is steeds spraakloos oor die insig wat op daardie tydstip vir die vergadering deurgebreek het”. Hy beklemtoon dat Belhar ons juis onderrig dat etiese toewyding in die kern van ons geloof is met belangrike

15 Hy sou wel vasskop en op die ernstige vergryp wys as hy die indruk gekry het dat ’n gespreksgenoot of kerk die kern van die saak of dwaling misgryp. Sien bv sy beoordeling van die NGK se Alg Sinode 1990 se kontekstuele beskouing van apartheid, sonder, na sy oordeel, werklike insig in die diepgang van hulle dwaling, naamlik die ontkragting van die Bybelse versoeningsleer.

16 HRB. 1998. ‘Gereformeerdheid en die Belydenis van Belhar’, bl 108.

17 Vgl WD Jonker, Die Ned Geref Kerk se Gereformeerde identiteit en verskuiwende gesagsbassise, by die 1995 NGKSA-sinode, in *Handelinge*, bl H185.

18 BNS 21.1. HR Botman. ‘Circles of Embrace or Lines of Exclusion?’ In *Gospel and Culture Series 2003*, MA Oduyoye & HM Vroom (reds). Vrije Universiteit, Amsterdam. Boekdeel met bladsye 149–171.

19 Hy wys bv op die rol wat bv ABRECSA (The Alliance of Black Reformed Christians in Southern Africa) gespeel het om die Evangelie se ware eise met betrekking tot identiteit en kultuur te beklemtoon en die ware fokus vanuit die Gereformeerde tradisie na vore te bring.

konsekwensies vir ons eie lewe en werk. “Ek stem saam dat Belhar gehoor moet word as ’n boodskapper van die daad en nie as die bevestiger van ’n ortodoksie nie. Die belydenis se finale woord is nie oor ‘die regte geloof’ nie. Die fundamentele taal van Belhar is die taal van “gehoorsaamheid” en van die “navolging van Jesus van Nasaret”.

Baie jare na Belhar se geboorte skryf hy aan ’n Amerikaanse kollega in die Presbiteriaanse Kerk van die VSA, wat wou weet of hy dalk Belhar self help opstel het: “Ek bevestig dat ek nie die skrywer of medeskrywer van die Belydenis van Belhar is nie. Ek het myself altyd ... beskou as een van die belydenis se geesdriftige volgelinge ... soos met alle ware belydenisse moes die Heilige Gees die hoofouteur gewees het, as ’n mens die kloof wat op daardie tydstip tussen die kommissie lede bestaan het in ag neem.”²⁰

’n Jaar of wat later beklemtoon hy die “navolging van Christus” in Belhar by die sinode van die NG Kerk in Wes- en Suid-Kaap.²¹ “Lees Belhar van agter af, soos ’n Hebreeuse geskrif. Die sleutel vir die verstaan van dié Belydenis lê daarin dat ons Jesus, ons enigste Here, gehoorsaam navolg.” Vir baie sinodegangers was Botman se perspektief op die lees van Belhar verrassend en vars. Dit het lede in die vergadering gehelp om die belydenis as ’n geskenk te ontvang en self toe te eien. In dié lig, en na hul eie aanvaarding van Belhar as geloofsgrond, is dié belydenis deur lede van die sinode se liturgiese span in ’n nuwe lied berym en getoonset. Sedertdien word Belhar as eie geloofstaal in die NG Kerk saamgesing, met die uitstaande klem op Jesus se Heer-skap.²² Tien jaar vantevore reeds bedank die leierskap van ’n kerk in Duitsland hom dat hy hierdie “laaste sin”-perspektief met hulle kom deel het.²³

20 BNS Addendum 1, E-pos aan dr Neal Presa van die PCUSA op 22/11/2010 (uittreksel). Sien ook sy besinning oor die aspek in HRB, 1998. ‘Gereformeerdeheid en die Belydenis van Belhar’, oor die Versoeningsbelydenis, bl 98 ev.

21 NGKSA-sinode 2011. Verwys berig van Neels Jackson in *Die Burger*, 12/05/2011, ‘Eenheid moet nou volg’.

22 ‘Ons glo ... in U alleen’. Teks: Nico Simpson; Musiek: Riaan Steyn, Jandré Viljoen, Neil Büchner © 2011 Flam Musiek-Uitgewers [Geskep tydens die NG Kerk-sinode Wes- en Suid-Kaap, Mei 2011].

23 BNS 36.19. Sien brief van H Klassohn, 11/05/2000, Ev ‘Kirche der Union’. Waardering vir die sinodevoordrag van HRB oor Barmen and Belhar, met klem op “die laaste sin” in Belhar.

Botman het ook op ander maniere ondersteuning gegee aan die uitlewing van die Gereformeerde lewensbeskouing aan die hand van Belhar. In 2010, subsidieer hy as rektor van die Universiteit Stellenbosch die heruitgawe van 'n publikasie oor dié Belydenis wat op die aanvaarding daarvan deur lidmate en ander mense gemik is. In 'n roerende voorwoord,²⁴ met sy oog op die geslag van môre, geryp deur die weerstandighede en vasgelooptheid van die vorige twee, drie dekades, praat hy eerlik, reguit, uit die hart.

“Belhar is sy tyd vooruit. Dit sal geloofsgom wees vir die opkomende nuwe generasies”, skryf hy. Sy eie geslag aan alle kante, in die VGKSA en die NGK by name, was hy oortuig, “is vasgevang in vervloë konflikte” ... “het diep gewankel” ... “het die onderlinge betekenisgawe van versoening in en met Jesus Christus reeds ter syde gestel of afgewater” ... en daarmee saam “het geregtigheid en (kerk)eenheid op die rand van die kerklike en politieke lewe beland”. “Die donkerbril van ons opposisionele denke en hardnekkige aggressie verdraai en verdonker die Lig waarin Belhar staan.” ’n Vorige geslag in die NGK mag hulle dalk téén die evangelie van versoening opgestel het, sê hy, maar “ons eie geslag vandag beliggaam ook nie juis die evangelie nie”.

Hy onthou Belhar was soos salf in die verdeeldheid van die NGSK tussen die oortuigende versoeningsdenkers, die aktivistiese geregtigheidsoekers en die bepleiters van kerkeenheid, en dat “ons geharde teenstandigheid geheel” is en konflikterende skeidsmure van groepsdenke in die NG Sendingkerk afgebreek is. Dis danksy Belhar dat ons “weet dat versoening, geregtigheid en eenheid die geloofsdriehoek van die evangelie verteenwoordig”. En “die hart van die evangelie klop waar hierdie drie gawes van God se vrye guns én God se opdragte mekaar in die werklikheid van ons tyd omhels”. Hy het dit betreur dat sy geslag nie altyd mooi weet hoe om eenvoudige gehoorsaamheid te beoefen nie, deur die konflikte van die verlede en die hede wroeg, en dus deel in die ongehoorsaamheid van ’n hele geslag.

Terwyl sy eie geslag nie kon nie, was hy oortuig dat die volgende geslag Belhar se geloofsvrugte met geloofsvertroue sou pluk.

24 J Botha & P Naudé. 2010. *Goeie nuus om te bely. Die Belydenis van Belhar en die pad van aanvaarding*. 'Voorwoord', bl 8–10. Wellington: Bybelmedia. Ook in Engels gepubliseer deur Bybelmedia in 2011.

Hy het beklemtoon dat die positiewe stories wat wel oor Belhar en sy getuienis bekend is, vanuit verskillende denominasies, plaaslike gemeentes, ringe en bedieninge inderdaad die Gees van die Here se werk onder ons bevestig. Ons roeping en verantwoordelikheid vandag is om saam met mekaar in die kerk aan die nuwe werklikheid van geleefde eenheid, ware versoening en ontfermende geregtigheid, waarvan Belhar praat en waarop die gemeenskap en die skepping rondom ons met 'n uitgestrekte nek wag (Rom 8), geboorte te gee.

Ander, so eindig hy, mag dalk eendag onthou dat die Belydenis van Belhar “te vroeg was vir my geslag”, maar uiteindelik deur “die volgende geslag” gelowiges “met vreugde uitgeleef” is, nie as 'n “stok vir die teenparty” nie, maar as “die staf van die Herder”, om mee te gaan.

PUBLIEKE GETUIENIS VANUIT DIE GEMEENTE

Botman se eie oortuigings en getuienis het vanuit die denkraam van gehoorsame navolging gegroei. Die opneem van publieke verantwoordelikheid, was vir hom as lidmaat en student aan die UWK²⁵ en as leraar van die NGSK-gemeente Wynberg vanselfsprekend en hy het betrokke geraak by die storm en drang in die kerk en samelewing van die 1980's.

Vir die uitdagings wat die stryd meegebring het, het hy bly soek na dieper verankering en onderskeidingsvaardighede. Hy was toegewyd aan die algemene bedieningswerk en die pastoraat aan gemeentelede,²⁶ het ekumenies betrokke geraak en in die rol van kerkleier gegroei. Maar hy het ook doelbewus grondliggende teologiese studie onderneem om sy kennis en insigte vir die uitdagings van die bediening beter te slyp. Met die kers wat beide kante brand, het hy met nagraadse studies volhard om beter te onderskei wat regtig saakmaak.

25 BNS HRB CV, 1976, Public relations officer of the SRC at UWC; 1977, Editor of Koinonia, Theol Fact publication, UWC; 1979, Chairperson, national Leaders Forum of the Association of Christian students in SA.

26 BNS gegewens.

In diens van die plaaslike gemeente, oortuig dat in die kerk in Suid-Afrika grondig gedwaal is met die Bybelse versoeningsleer,²⁷ het hy diepsinnig op die *Christologie* van die Nederlander, Hendrikus Berkof, ingegaan vir sy meestersgraad wat hy met lof geslaag het aan die UWK in 1984.

In die vroeë 1990's, terwyl kerk en samelewing geworstel het om die uitdagings van apartheid te oorkom met noodsaaklike oorgange na 'n nuwe bedeling, was hy seker dié transformasie beteken 'n nuwe *kairos*. Hy het die apartheidsbedeling geken en in verskillende verbande aktief meegewerk aan die bekering daarvan. Vir dié proses het hy na 'n teologiese mensbeskouing gesoek wat opgewasse sou wees vir die nodige oorgange en sy doktorsale studie in dié lig onderneem.

Die verhouding tussen die verlossing (heil) wat Christus bewerk en die geskiedenis, was vir hom die sentrale teologiese vraag. Hoe moet die gemeente van Wynberg, die kerk as die openbare liggaam van Christus en ons as lede Hom navolg in Suid-Afrika vandag? Hoe moet óns navolging lyk en werk? Hy het krities gekyk na die Duitse teoloog Dietrich Bonhoeffer se begrip van dissipelskap (navolging) en sy fokus op verantwoordelike optrede (etiek) en navolging gelykgestel aan transformasie in ons konteks.

Hy voltooi sy proefskrif aan die einde van 1993²⁸ met voorstelle vir 'n teologie van transformasie en dra dit op aan “'n gemeenskap wat nou soek na 'n visie vir sy eie toekoms en meer spesifiek na wat die Evangelie vir hom vandag beteken”.

In besonder troebel tye het beide studies²⁹ hom help vorm as teoloog en kerkleier om onderskeidend te dink en waagmoedig te getuig.

Diepsinnige refleksie het eie geword aan sy denke en bedieningskeuses. By deurslaggewende oomblikke is hy beslissend geanker en begelei deur dieper kennis en vaardigheid. Nie verrassend nie, het hy bekend geword as 'n

27 Vgl NGSK 1978-sinode Handeling: besluit oor die grondwaling van Apartheid, nl dat dit uitgaan van die “onversoenbaarheid van mense”. Botman het in die 1978-dogmatiekklas van prof Jaap Durand aan UWK saam besin oor die voorstel wat uiteindelik deur die sinode aanvaar is.

28 HRB, 1993. Discipleship as transformation? Towards a Theology of transformation. University of the Western Cape. Unpublished doctoral thesis.

29 In die dogmatiek, onder leiding van prof DJ Smit.

visionêre denkleier, wat verder as die onmiddellike kon kyk, verrassende lewenskeuses op fundamentele, nie noodwendig populêre, gronde kon maak én op sy ingeslane weg vir medewerkers 'n lojale jukgenoot sou bly en vir teestanders 'n oop gespreksgenoot.

Buitelandse geleenthede en beurse was beskikbaar, maar hy het verkies om sy nagraadse studies binne Suid-Afrika te doen. Hy het geoordeel dis die verantwoordelike weg vir hom om in die gemeente en die breër kerklike en gemeenskapsforums betrokke te bly en met ander hier saam te span om die ou bestel teen te staan en aan die nuwe te help vorm gee, en binne die konteks grondige teologiese refleksie te doen.

In die samelewing het nie-gewelddadige en gewelddadige aksies teen apartheid druk, onsekerheid en diep verdeeldheid onder mense veroorsaak. Voorgangers het maniere gesoek om in die situasie verantwoordelik op te tree. Teen die onregverdigte wetgewing en onregspraktyke van die apartheid-staat en van sommige wat dit teengestaan het, het hulle die hoop van die evangelie verkondig.

Botman se bydraes was skerpsinnig en fundamenteel op die begronding van sake en prosesse gefokus. Sy betrokkenheid by die publieke weerstand teen die staatsbestel het egter swaarkry beteken.

In 1985 kondig die regering 'n eerste Noodtoestand af. Die United Democratic Front (UDF) het 'n leidende rol in die samelewing se weerstand teen die apartheidsregering gespeel. Die Wynbergse NGSK-ring het besluit om by die UDF te affilieer en ouers te vra om 'n verbruikersboikot te ondersteun. Self het hulle hul vereenselwig met die oproep om die noodtoestand op te hef en Nelson Mandela vry te laat. Dit is ook in die Wynberg-gemeente afgekondig. Leidende figure in die UDF, onder andere die destydse assessor³⁰ van die NGSK, is aangekla vir die oortreding van die Noodtoestand se sekuriteitsregulasies. Met die verhoor in die Wynbergse landdroshof tydens Augustus het die kerkraad die kerkgebou beskikbaar gestel vir 'n openbare biduur.

30 Dr AA Boesak.

Dié betrokkenheid van gemeenteliers by die politiek van die dag het weerstand by 'n groep lidmate gewek. Hul protes was teen dié optrede van die kerkraad en dié van Botman by 'n UDF-vergadering. Vir hulle het dit “toenemende verpolitisering van die gemeente” beteken. Hulle het versoek dat die “Evangelie in die kerk verkondig moes word, sonder politieke toespelinge”.³¹

Die situasie in kerk en staat het verder vertroebel. Die openbare protes het sterker opgewel. Die apartheidsregering het streng veiligheidsmaatreëls toegepas. In futiele pogings om die protes te smoor, is openbare leiersfigure geteister, aangehou en ingeperk. Botman self is in 1985 met ander leiersfigure in hegtenis geneem en sonder verhoor in die Victor Verster-gevangenis aangehou.³²

Vir sy vrou met hulle twee jong kinders was hierdie ervaring traumaties.³³ Uit kriptiese aantekeninge wat sy tussen 1985 en 1986 gemaak het, blyk dit dat die noodtoestand se implikasies en mense se vrees om aan die weerstand deel te neem, bespreek is in die kringe waarin sy leiding gegee het.³⁴

Die staat se inperkende optrede het vir hom en sy familie, soos vir ander, buitengewone spanning meegebring. Hy het egter bly voortgaan om sy teologiese weerstand teen apartheid skerper te slyp en saam met ander leiers die lidmate, gemeentes en die breër kerk te bemagtig om self te onderskei wat in die wêreld om hulle aan die gebeur was en om verantwoordelik en openlik te getuig.³⁵

31 BNS 6.12.4. Memo van beswaarde lidmate.

32 As studenteleier by UWK, in die nasleep van Soweto 1976, het hy medestudente se weerstand teen apartheid help begelei en is toe ook sonder verhoor opgesluit en ondervra.

33 BNS 43.10. “‘Son of his Father’. Russel Botman – a documentary’-DVD, SABC 2, 2007. Herinneringe van die familie.

34 BNS 6.11. Persoonlike aantekeninge mev L Botman 1985–1986. Mymeringe oor mense se vrees in die noodtoestand op 10/09/1985.

35 Met die afskeid van sy medeleraar in September 1985, is die vakature nie gevul nie. Vgl BNS 7.4. Botman was nou die enigste leraar. Die gesondheid van sy vrou Lizzie het in dié tyd agteruitgegaan en sy is in 1987 oorlede. Botman is in 1989 weer getroud, met me Beryl van der Scholtz.

Wynberg-lidmate het die nuusbrieff “Kontak”³⁶ uitgegee. Die Februarie 1989-uitgawe, in die konteks van lydenstyd, het Botman se pastorale beplanning vir roupastoraat, doopkategeese, huisbesoek en kerkraadstoerusting bevat. Die lot van politieke aangehoudenes met hul landwye eetstaking is verduidelik. Die moderator van die NGSK³⁷ se ope brief aan die Minister van Wet en Orde³⁸ is ook in die Nuusbrieff gepubliseer. In sy skrywe het hy hom vereenselwig met dié hongerstaking van politieke aangehoudenes deur self daaraan deel te neem. Die kollig is hiermee geplaas op die regering se arbitrêre praktyk van “aanhouding sonder verhoor”, waardeur mense van hulle reg om óf aangekla óf vrygelaat te word, ontsê is. Lidmate is deur die kerkraad herinner aan die nasionale biddag vir aangehoudenes en die ring se beplanning om dit op 12 Maart 1989 te gedenk.

AKTIEF IN KERKLIKE KOMMISSIES

Die NGSK het Botman se begaafdheid in sinodeverband erken. In 1982 word hy lid en sekretaris van die Kommissie vir Leer en Studie wat 13 studiestukke aan die 1986-sinode voorlê.³⁹ Vir die duur van laasgenoemde is hy sameroeper gemaak van die belangrike Tydelike kommissie vir Aktuele Sake, om die kerk se standpunte te help formuleer oor byvoorbeeld “aanhouding sonder verhoor”, “groepsgebiede”, “die bevrydingsteologie”, “die dopstelsel”, “kerk en geweld”, “politiek vanaf die kansel”, “die kairos dokument”, “die Vryheidsmanifes”, “die Bevrydingsbewegings”, “Burgerlike ongehoorsaamheid”, “die kerk en politieke groeperinge” en “godsdiensvryheid”.⁴⁰

Die 1986-sinode het Belhar as volwaardige belydenis van die NGSK aanvaar, asook die “Werksdefinisie vir sending” as sendinggrondslag vir die NGSK.⁴¹ Die kern van die werksdefinisie was ’n onomwonde “ja” vir die sigbare beliggaming van kerkeenheid én vir die afbreek van apartheid.

36 BNS 7.4. *Contact*. Nuusbrieff, DRMC Wynberg, Februarie 1989.

37 Dr Allan Boesak.

38 Mnr Adriaan Vlok.

39 NGSK-sinode Agenda, 1982, bl 140–208.

40 NGSK-sinode Handelinge, 1986, bl 748, 820, 837, 855.

41 Opgestel deur verteenwoordigers van die NG Kerk-familie; vgl PJ Robinson & JG Botha, 1986. *Wat is Sending?* Belhar: NGSK SKGA.

Die sinode het Botman ook aangewys as lid van die NGSK se Sinodale Kommissie vir Getuienisaksie. In 'n besonder vrugbare verhouding, wat vanaf 1986 tot 2014 sou duur, en waaraan hy self besondere waarde geheg het, is Botman en die kommissie sáám geslyp in die aanspreek van dikwels ingewikkelde bedieningsuitdagings in kerk en samelewing.

Die skepping van 'n eenheidsbediening vir Getuienisaksie van die NG Kerk-familie op sinodale vlak, as 'n voorloper in die sigbare beliggaming van die sigbare eenheid wat Belhar bely, was een hiervan.

Met dié teologiese insigte as agtergrond en missionêre waagmoed het hy die praktiese vereniging en transformasie van die NG Kerk-familie in Kaapland se sinodale getuienisaksie bedieninge help stuur. Hy het 'n soortgelyke proses op nasionale vlak doelgerig begelei en was voorsitter by die stigtingsvergadering van die NG Kerk-familie se verenigde Getuienisaksies. Daarmee het hy help vorm gee aan 'n geloofwaardige, transformerende openbare getuienis wat wesenlik op die bekering van die kerkfamilie se eie hart fokus.⁴²

Hierdie proses het prakties begin aan die einde van 1987, toe die Sinodale Sendingkommissie van die NG Kerk in die Wes-Kaap die Kommissie vir Getuienisaksie van die NGSK gevra het om die “sending van die kerk” voortaan saam te onderneem. “Ons kan dit nie meer alleen doen nie. Kom staan asseblief hierin saam met ons”, was hulle pleidooi.⁴³

Die Sendingkerk se Getuienisaksie-kommissie het die ommekeer in sending-denke en -praktyk by die NG Kerk se sendingkommissie begryp én positief daarop gereageer. 'n Beleidsgrondslag en bestuursraamwerk is goedgekeur en die Kaapse familie se verenigde Kommissie vir Getuienisaksie (KGA) is in November 1991 gestig, met Botman as medevoorsitter.⁴⁴

42 Die Getuienisaksie se briefhoof sedert 1991 verwys spesifiek na Joh 17:21, “een, sodat die wêreld kan glo”.

43 Skrywe SSK aan SKGA, Des 1987.

44 KGA (verenigde Kommissie vir Getuienisaksie van die NG Kerk-familie; NGKSA, RCA en die voormalige NGSK en NGKA) Stigtingsvergadering, Notule, Nov 1991. Vgl ook JG Botha, 2004. ‘Sending in die hart van die kerk’. 'n Beknopte geskiedenis van die Kommissie vir Getuienisaksie in die Wes-Kaap (KGA) (1980's tot 2011). Inligtingstuk van die KGA.

Hy is in 1988 as voorsitter gekies van die NGSK se sinodale getuienisaksie en was medeverantwoordelik vir die opstel van die verenigde bediening se beleidsgrondslag.⁴⁵

Dié beleid beklemtoon basies dat die kerk deelneem aan die omvattende sending van die drie-enige God wat vergifnis, bevryding uit alle vorme van nood en ook versorging gee aan alle mense en die skepping. Die geloofwaardigheid van die kerk as draer en bedienaar van hierdie goeie nuus is onlosmaaklik verbind aan die eenheid van die kerk (Johannes 17:21).⁴⁶

Dié grondslag het Botman en die verenigde Getuienisaksie gerig om in denke en aksie ook doelbewus met God se *sending in die hart van die kerk* rekening te hou. Die skepping van dié eenheidsbediening, het ons begryp, was nie maar bloot een of ander nuwe ooreenkoms of aksie nie, mág is wesenlik deel van die bekering van ons eie verdeelde en verdelende kerkwees, die ommekeer van ons eie verdwaalde hart, die sigbare transformasie van ons eie apartheidsidentiteit.

Ook was 1988 die NG Kerk-familie se amptelike sendingjaar met die nasionale kongres in Pretoria. Die NGSK se Getuienisaksie, aanvanklik betrokke maar nie enduit geken by die samestelling van die program nie, wou nie bloot in die agenda van ander gekoöpteer word nie. Sterk argumente is gevoer dat die NGSK se Getuienisaksie uit die proses moes onttrek want, is met reg gevra: “Wie blaas die kerse uit?” Die Getuienisaksie se leierskap het egter ingesien die fundamentele vraag was eintlik en sou telkens weer wees: Wie oorbrug die gaping? “*Wie steek die kerse aan?*” Die brandpunt is met die reëlingskomitee opgeneem en die program saam gefinaliseer.

In 'n roerende voordrag het Botman, in die lig van die versoeningsboodskap van die evangelie, sy eie en ander se strydverhaal teen apartheid in kerk en staat vir die sendingkongresgangers geskets, ook sy eie ervaring van aanhouding sonder verhoor. Sy besonder innemende aanslag, sonder bitterheid én met

45 Saam met prof CM Pauw van die NGKSA se Sendingkommissie (SSK), met belangrike perspektiewe uit Belhar, die 1986 Werksdefinisie vir sending en sinodebesluite van die NGK Familie. Sien in JG Botha, 2004, ‘Sending in die hart van die kerk’.

46 NGSK-sinode 1990, Skema van werksaamhede, bl 465–467. Sien ook NGKSA-sinode 2015, Agenda bl A117. Addendum (1988): Riglyne vir die gesamentlike kommissie van die Sinodale Kommissie vir Getuienisaksie (SKGA) van die NGSK en die Sinodale Sendingkommissie (SSK) van die NG Kerk, Sinode Wes-Kaap en ander medewerkers. (Die NGKA en RCA het in 1989 deel van die verenigingsproses geword). Dié grondslag is op 9 Maart 1988 deur die SKGA en SSK aanvaar.

'n positiewe vooruitskouing op 'n herstelde kerk en samelewing, het 'n diep, hoopgewende indruk op kongresgangers gemaak.

As voorsitter van Getuienisaksie het hy die eenheidsbediening se verslae na 1991 voorgedra by 'n hele aantal opeenvolgende sinodes in die NG Kerk-familie.⁴⁷ Die NG Kerk-familie se getuienisbedieninge in en buite Kaapland is ook wyer gerapporteer én die stigtingsinode van die Verenigende Gereformeerde Kerk in Suider-Afrika (VGKSA) het in 1994 besluit om 'n soortgelyke verenigingspad met die Getuieniswerk van die hele familie op nasionale vlak te stap.⁴⁸

Die verenigde Algemene Kommissie vir Getuienisaksie (AKGA) van die NG Kerk-familie is uiteindelik op 26 September 2001 gekonstitueer,⁴⁹ met Botman as eerste voorsitter. Só is daar aan die 1986-eenheidsvisie in die Belydenis van Belhar en die Werksdefinisie vir sending ook nasionaal hande en voete gegee.⁵⁰

Omdat hy en die Kaaplandse KGA sterk oortuig was kerkvereniging moet prakties sigbaar word, is die samespanning van die diens en getuienisbedieninge van die NG Kerk-familie in die Oos-Kaap in 1998 goedgekeur⁵¹ én is in 2002 besluit om die KGA se werksaamhede vanuit 'n verenigde kantoor te onderneem.⁵²

Botman was uitgesproke toegewy aan die beliggaming van een kerk én die bou van 'n inklusiewe gemeenskap wat diversiteit omarm, waarin versoening en geregtigheid seëvier. Hy was oortuig die werklike uitdaging hiermee, soos vir die vroeë Christelike gemeente in Antiochië, is om diversiteit in een kerk te bestuur en om ons visie vir sending van daaruit te laat vorm en te dra.

47 NGSK-sinode 1994, 4 April evd, Skema van werksaamhede, bl A13/1-A13/29 en Handeling Laastuk D4, bl 21–25, Behandeling van verslag bl 196–198; Eerste VGK Kaapland-sinode 4 Okt 1994 evd, Skema van werksaamhede, bl B/1–B26 en Handeling bl 150–159; NGKSA-sinode 1995, Skema van werksaamhede H29–H38, HRB mede-KGA voorsitter, saam met ds N Lamprecht.

48 'n Voorstel hiervoor is by die stigtingsinode van die VGKSA in April 1994 aanvaar en die tweede sinode van die VGKSA in 1997 het die grondslag vir die verenigde nasionale getuienisbediening goedgekeur. HRB was adviserende lid van die Fakulteit Teologie aan die UWK by dié sinode.

49 Goedgekeur by die VGK se Algemene Sinode 2001, vlg Handeling van die vergadering; vgl. ook AKGA (Die verenigde Algemene sinodale Kommissie vir Getuienisaksie van die NG Kerk-familie) stigtingsvergadering, Notule, Sept 2001.

50 Die AKGA is in 2006 opgevolg deur die Verenigde Diensgroep vir Diens en Getuienis (VDDG) wat die diakonale en getuieniswerksaamhede van die NG Kerk-familie vandag nasionaal rig en koördineer.

51 Sien CUCC in VGK Kaapland-sinode 1998, Skema, bl 8/30 en Besluiteregister, bl 21, punt 3.1.

52 VGK Kaapland-sinode 2002, Skema & Handeling.

Ons moenie onnodige laste op mekaar lê nie, máár “self die voorbeeld stel van ’n versoende gemeenskap”, van ’n “regverdige en goeie diversiteit”... “’n versoende gemeenskap waarin ’n verskeidenheid van gawes, agtergronde, oortuigings, tale en kulture wat geleenthede is vir wedersydse diens en verryking, sigbaar is” as ’n basis vir ons groei en vir die ontwikkeling van die wêreld. Só ’n versoende gemeenskap van diversiteit in eenheid sal “die pyn van bekering en die verandering van houdings en denke en strukture wat oor baie jare ontwikkel het” meebring, en ons ook op ’n pad sit waarvan ons die einde nie kan voorsien nie ... ons sal onvermydelik intense groeipyne ervaar terwyl ons almal worstel om die vervreemding tussen mense, die bitterheid, onversoendheid en vrees te oorwin.⁵³

Feitlik gelyklopend met die sinodale verenigingsproses vir getuienisaksie het Botman in die vroeë 1990’s saam met sy kollega in die plaaslike NG Kerk⁵⁴ en kerkraadslede uit beide Wynberg gemeentes ’n soortgelyke pad as die sinodale kommissies van die NG Kerk-familie begin stap. Aanvanklike klowe van wantroue en misverstand is oorbrug, verhoudinge is gebou en die praktiese pad van plaaslike gemeentevereniging is saam geloop. Dié hoopvolle gemeente-inisiatief is op breër vlak verder gevoer.⁵⁵ Die twee Wynberg-ringe het saam op eenheid en verhoudingsbou gefokus en oor ’n grondslag vir hulle herenigingsproses onderhandel. Ander het die proses raakgesien en ondersteun as ’n positiewe en navolgbare voorbeeld.⁵⁶

Toe die Wynberg-inisiatief na die dood van Botman se opvolger⁵⁷ in 2008 tot stilstand kom, was hy diep ontsteld, want die plaaslike eenheidsinisiatiewe, soos dié op sinodale vlak, was vir hom die erkenning van die integriteit van die kerk se belydenis in gehoorsame navolging van Christus. Terwyl hy hom op die ander vlakke van kerkwees vir die sigbare beliggaming van die kerk

53 BNS Addendum 1, HRB vir die KGA JV 2006, ‘On transformation and the building of diversity in and through the CFW’, met gedagtes uit Handeling 13 en 15, Efes 4 en uitvoerige aanhalings uit die Begeleidende brief by die Belydenis van Belhar, 1986.

54 Dr D Nel.

55 Vgl die Wynberg-ringskonvent.

56 Sien bv NGKSA-sinode 1995 Handeling H52 punte 6.1 en 6.2.; ook die ontwikkeling van die Wesland Verenigende Ring.

57 Ds James Buys.

se eenheid beywer het, wou hy dit ook plaaslik sien en help waar word.⁵⁸ Die vasval van Wynberg se eenheidsinisiatief was vir hom persoonlik 'n pynlike verlies.

In sy laaste formele optrede by die Kaaplandse Getuienisaksie se 21ste verjaardag in 2012 het Botman vier rigtinggewende oortuigings onderstreep.⁵⁹

- Gereformeerdes bely met oortuiging – elke duimbreedte van die werklikheid behoort aan die Here! Dit begrond ons betrokkenheid, roepinge en getuienis in alle fasette van ons samelewing. Moenie vir die uitdagings hierby terugdeins nie.
- Die Here roep ons ernstig om eenheid sigbaar te beliggaam, prakties, soos in die KGA, as 'n spieël vir die hele kerk. Ons skuld dit as kerk dringend aan die wêreld, sodat hulle kan glo Jesus is die Here.
- Ons moet aan die vreemdelinge gasvryheid gee, in kerk en samelewing, soos die liefdesevangelie vra, juis as mense die andersheid van ander gebruik om hulle weg te druk, uit die geselskap uit.
- Die Woord van God moet altyd ons finale rigsnoer wees. Daarby staan en val ons. Ons neem die konteks ernstig, maar die Woord en Jesus motiveer ons grondig om moedig te getuig.

DIENSBAAAR IN DIE LEIERSKAP VAN KERK EN EKUMENE

Botman is by die NGSK-sinode van 1990 tot ondervoorsitter verkies en sameroeper gemaak van die Tydelike Kommissie vir Aktuele sake met 'n lang lys sake vir beoordeling en aanbeveling.⁶⁰

Sy verkiesing tot die moderatuur het hom ten nouste betrek by die eenheidsonderhandelinge met die NG Kerk in Afrika (NGKA). Die twee sustersinodes het in 1990 in die Kaapse Skiereiland vergader om die

58 Sien voorstel, nie aanvaar, van HRB rakende eenheidsinisiatiewe op plaaslike gemeentevlak, NGSK-sinode Handeling 1990, bl 1095; Hy het die sigbare, beleefbare eenheidsgestalte van die kerk op Stellenbosch begeer en was tot kort voor sy dood baie huiwerig om lidmaat te word van een plaaslike gemeente.

59 Vgl Agenda VGK Kaapland-sinode 2014, bl 466; Agenda NGKSA-sinode 2015, bl 99, 100.

60 Bv Nagmaal aan kinders, die NGSK se verhoudinge, Geloof en die Bybel, die Kairos-dokument, 'n Demokratiese onderswysstelsel, Militêre diensplig, die Deelgenootskap van mans-en-vroue, die 1989-Vereeniging Beraad van die NG Kerk-familie en Burgerlike ongehoorsaamheid. NGSK-sinode Handeling 1990.

VGKSA te konstitueer. Op die nodige kerkregtelike grondslag kon egter nie ooreengekom word nie. Die sinodes het gevolglik as konvent vergader, waar Botman die beginselbesluit aan die vergadering voorgelê het om strukturele eenwording so spoedig as moontlik te laat gebeur, as 'n eerste stap in die volle eenwording van die hele NG Kerk-familie, binne en buite Suid-Afrika.⁶¹ Hy was hierna betrokke by die voorbereidings en onderhandelinge vir die stigting van die VGKSA op 14 April 1994, maar nie self 'n afgevaardigde nie.

Sedert die begin van daardie jaar was hy die dosent in praktiese teologie aan die Universiteit van Wes-Kaapland. As teologiesdosent en universiteits-administrateur het hy sy hoë agting vir en hegte band met die plaaslike gemeente en die sinodale kerk voortgesit, en met talle ekumeniese aktiwiteite en instansies.⁶²

Een van die belangrike bedieningsuitreike waarby die Getuienisaksie van die NG Kerk-familie reeds vir meer as 100 jaar betrokke is, is Arbeidsbediening.⁶³ Botman het as voorsitter van Getuienisaksie die transformasie en herposisionering van die ekumeniese Arbeidsbediening help bestuur in die Wes-Kaap gedurende die 1980's en later ook nasionaal.⁶⁴

Tydens 'n konferensie van die Wes-Kaapse Arbeidsbediening in Bellville, kort nadat hy professor in Sendingwetenskap by die Universiteit Stellenbosch geword het, besin hy saam met ander oor "*werk as roeping en aanbidding*".⁶⁵ Terwyl sommige finansiële voorspoedigheid is, beleef werkers in die Wes-Kaap hooploosheid, beklemtoon hy. In dié verband is sosiale transformasie ons

61 Sien vir voorbereidende stukke NGSK-sinode 1990 Skema van werksaamhede, A2, Moderatuursverslag, Addendum 5, Aanhangsels 1–7, bl 53–86; sien vir Konvent by NGSK-sinode 1990 Handeline, bl 1172–1175.

62 Vgl by die HR Botman CV; HR Botman versameling by die BNS. Die hoeveelheid inligting is vir die doel van hierdie oorsig onoorsoekenbaar.

63 Die NG Kerk se betrokkenheid hierby dateer uit 1897.

64 Arbeidsbediening (Industrial Ministry South Africa, IMSA) is 'n ekumeniese NWO-bediening wat sedert 1897 in die wêreld van werk betrokke is, met wortels in die NGK se spoorwegpastoraat en die ekumeniese fokus op mynbediening. Die bediening ondersteun gelowiges om geloofsgetrou te werk en verteenwoordig ook die ekumeniese kerk se stem met betrekking tot sake van geregtigheid en reg in die arbeidskonteks en is 'n pastorale skouer vir werknemers en werkgewers.

65 In J Botha (red), 2001. *Work as calling and worship – challenging thoughts for our day*. Wellington: Lux Verbi n.a.v. die 2000 konferensie van Arbeidsbediening. Herdruk 2015, bl 45–48, Wellington: CLF.

belangrikste werk in Suid-Afrika⁶⁶ én dit kan nie geïsoleer word van ons gebede nie. Juis daarin lê die kruispunt van ons hoop, benadruk hy die belangrike perspektief van sy gespreksgenoot.⁶⁷

Hy was oortuig daarvan dat ons sosiale samestelling deurslaggewend is vir die karakter van ons werk. Daarom was die grondliggende transformasie wat Arbeidsbediening self in die 1980's deurgemaak het,⁶⁸ vanaf 'n apartheidsbediening tot een wat almal insluit, vir hom besonder hoopgewende nuus, want hy was oortuig "die sending van die kerk en dus die evangelie van Christus, binne Arbeidsbediening of in ander verbande, word deur ons verdeeldhede benadeel" omdat "dit die geloofwaardigheid van die kerk bevraagteken". Vir hom moes "die sosiale verknooptheid van werk en gebed ook 'n aktivisme insluit vir geregtigheid en gelykheid in die Suid-Afrikaanse konteks".

By die huldigingsdiens in die VGK SA Gestig, waar hy en sy gesin vir bykans 20 jaar lidmate was, en tydens soortgelyke geleenthede op die kampus van die Universiteit Stellenbosch is sy onderskeidende leiersrol binne die ekumeniese kerk deur kollegas uitgesonder.⁶⁹

Hy word onthou as iemand wat emosioneel en intellektueel die eksistensiële oorgang gemaak het van apartheid Suid-Afrika na die grondwetlike demokrasie waarin ons vandag leef. Die wetlike raamwerk het verander en so ook die uitdaging om profeties konsekwent te wees in 'n nuwe bedeling.

66 HRB verwys na pres Nelson Mandela se woorde in 1997 by 'n saamtrek van godsdienstige, privaat sektor en politieke leiers: "in our striving for political and economic development the ANC recognizes that social transformation cannot be separated from spiritual transformation".

67 Prof Geoffrey Wainwright, hoog aangeskrewe internasionale ekumeniese teoloog.

68 Die bediening onder spoorwegpersoneel in die Wes-Kaap was aanvanklik rasgebaseerd. Dié situasie is in die 1980's vanuit die NGSK teologies uitgedaag en getransformeer. Botman was ten nouste betrokke; Artikel deur HRB, 1996. In die Arbeidsbediening Nuusbrief, Jrg 3, No 1. Tema: "Faithful works" (hy herformuleer die vraag oor arbeid en geloof).

69 BNS Addendum 1. Vgl by die Huldigingsdiens op 3 Julie 2015. 'Prophetic consistency of a contemporary Jeremiah'. Dr Lionel Louw se preek n.a.v. Jer 1:4–10. Hy dink na oor Botman as "merkwaardige kollega, vriend en vreeslose profeet" in verskillende tydvakke en hoedanighede in ekumeniese verband; Video van 05/07/2015 op die web met Dr Setri Noyomi se troosboodskap op 5 Julie 2014 oor hom as 'n leier met 'n visie vir transformasie, met klem op Rom 8:31–39 en Joh 10:10, asook huldigingswoorde deur dr Johann Rupert (kanselier van die US), biskop Ziphozihle Siwa (president van die SARK) en dr Anlené Taljaard (dosent aan die UVS).

Dit het by hom 'n oorgang vereis van weerstand teen apartheid na die bou van 'n inklusiewe samelewing van geregtigheid, vrede en voorspoed. As visionaris het hy in en vanuit die kerk die rol van die gemeenskapsbouer en versoener grootmoedig opgeneem en hard gewerk om die verdelings wat apartheid gesaai het te help genees. Met die jeug en hulle môres voortdurend in sy visier, het hy uitdagende idees geplant en doelgerig aan 'n insluitende en regverdige gemeenskap gebou. Hy wou 'n sagter, meer lewegewende wêreld vir die volgende geslag nalaat. In die proses was hy in denke en aksie 'n voorstander van geregtigheid op die vlakke van ras, geslag, die skepping, die klimaat en 'n ekonomie wat al God se mense sal insluit.

In sy strewe na geregtigheid en vrede het hy nie gehuiwer om die waarheid te praat teenoor die nuwe bestuurders van mag nie. Saam met ander het hy doelgerig gefokus op die bou van 'n nuwe samelewing, binne en buite Suid-Afrika. In hierdie proses was hoër onderwys en die kerk enduit sy platforms.

Hy was saam met medewerkers ernstig bekommerd dat na 20 jaar van demokrasie in Suid-Afrika daar nie beduidend genoeg vordering op die vlakke van ongelykheid, werkloosheid en die skep van 'n gesonde onderwysstelsel gemaak is nie. Hy het sy stem hieroor duidelik laat hoor en positief gewerk om die lewensomstandighede van mense wat benadeel is, te help transformeer. Hy wou dat die kerk 'n leidende rol in die transformasie van die samelewing speel, en het kerkleiers aangemoedig om hul verantwoordelikheid met moed uit te oefen en om God en die mense nie teleur te stel nie.⁷⁰

Sy ekumeniese betrokkenheid reik terug na sy studentedae. As leier in die Christen Studentevereniging het hy op die ontbloting van die grondslae en die aftakeling van apartheid gekonsentreer. In die moeilike 1980's was hy voorsitter by die Wes-Kaapse kerke se ekumeniese "Urban Planning Commission" en betrokke by die "Nasionale Inisiatief vir Versoening".⁷¹

In 1989 is hy uitgenooi om die eerste WRK-konferensie in Suid-Afrika by te woon na Cottesloe 1960. In 1990 was hy lid van die NGSK-moderatuur by die

70 BNS Addendum 1, Vgl. L Louw se preek.

71 BNS HRB CV, NGSK-sinode 1986, Agenda, Verslag SKGA.

Rustenburg-beraad van kerke en raak direk betrokke by die werksaamhede van die Suider-Afrikaanse Bond van Gereformeerde kerke (SABGK),⁷² die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke (WBGK) en die Wêreldraad van Kerke (WRK). As voorsitter van die SABGK help reël hy verskillende belangrike konferensies. Naas ernstige nadenke oor die definisies en die toepassings van mag,⁷³ was hy gefokus op die beliggaming van kerkeenheid⁷⁴ en die ware deelgenootskap van vroue en mans in die sending van God.⁷⁵

In die jaar waarin hy teologiese dosent aan die UWK geword het, is hy vereer vir sy toewyding aan die ekumeniese betrokkenheid by die kerk se stryd vir die armes en die randmense en ook genomineer as algemene sekretaris van die SARK.⁷⁶ In 1995 fokus hy op aspekte van versoening⁷⁷ en in 1996 is hy lid van kerklike afvaardigings wat met politici⁷⁸ beraadslaag oor misdaad en geregtigheid. Op versoek van die Westelike Provinsie Raad van Kerke stel hy hieroor riglyne op vir plaaslike gemeentegerbruik, wat in 1997 gepubliseer is as *Totdat vrede en geregtigheid ontmoet, 'n uitdaging aan kerke en Christene in die Weskaap*. Hy is mederedakteur van 'n boek oor *herinnering en heling*⁷⁹ en in 1997 tot 1999 grawe hy hom in in die verloop van die Waarheid-

72 BNS, HRB CV, voorsitter van die SABGK tussen 1990–1998; Ook BNS 8, Handeling van die 2de Jaarlikse SABGK Konferensie, Windhoek, 26–28/04/1990.

73 Bv BNS 9.2, SABGK minikonferensie te Lusaka, Zambië, 1992.

74 BNS 10.1 en 2, onder andere deur sy besoeke aan en samewerking met ekumeniese vennote, bv 1993 te Kampen en vgl. BNS 40.1 sy besoek by WARC-personeel en in 1995 by die Gereformeerde Bond-sinode in Hanau, Duitsland; talle kere hierna by buitelandse kollegas en medewerkers.

75 In WBGK-verband 1995, 1997.

76 BNS HRB CV, sien ook BNS 41.2, Brief F Chikane 7.9.1994. Botman het die benoeming bedank.

77 BNS 12.2–6 en 37.9–11, by die 25ste viering van Kairos in Nederland maak HRB bydraes oor Bevrijding en Verzoening, oor die rol van die kerk by het proses van vrede en verzoening, en in dieselfde tyd oor Mensenrechten en Verzoening in Zuid-Afrika, de rol van de kerken en de Internationale oecumene en praat hy in die radioprogram “Rondom het Woord” oor Waarheid en verzoening in Zuid-Afrika; BNS HRB CV voordragte 1995, verskeie optredes in die Wes-Kaap; BNS 41.32, in 1996 met 'n anti-rassisme konferensie aan die UWK, saam met die SARK; BNS 36.14, op 13–15/01/1999 'n konferensie by die UWK saam met die Calvin Center for Christian Scholarship oor “Race, ethnicity, reconciliation in SA – a multicultural and comparative dialogue”; BNS HRB CV, in 2000 publiseer HRB 'n artikel 'Die bevryding van Kain? Etiese nadenke oor die dader in die versoeningsproses', *Scriptura* 69(1), bl 111–124.

78 BNS 41.16, met minister Dullah Omar, 17/08/1996, en met pres. N Mandela op 29/08/1996.

79 BNS 37.15–16, HR Botman en R Petersen (red), 1996. *To remember and to heal*. Kaapstad: Human & Rousseau.

en-Versoeningskommissie se proses en deel sy perspektiewe in meerdere verbande met ander.⁸⁰

Die wêreld-ekumene het besondere waardering vir Botman se rigtinggewende bydraes om die wêreldkerk se aandag teologies op die huidige ekonomie van uitsluiting te help fokus en op die vestiging van 'n ekonomiese orde wat hoop en geregtigheid kan bied vir alle mense en vir die omgewing. Sy onderskeidende teologiese leiding, as voorsitter by die 1995 Kitwe-byeenkoms in Zambië, het bygedra dat 'n noodsaaklike Gereformeerde perspektief uit Afrika by die 1997 Debrechen-vergadering van die WBGK in Hongarye aangebied is. By dié geleentheid het die WBGK besluit om 'n belydenispad (*processus confessionis*) met die wêreld se ekonomiese orde en die prosesse van globalisering te stap. In die lig van sy noue betrokkenheid by hierdie proses en sy bekendheid in ekumeniese kringe preek hy in April by die Jubilee 2000-erediens in die St George's katedraal, Kaapstad, waar die kwytskelding van Mosambiek se skuld by die wêreldbank versoek is.⁸¹

'n Aantal WBGK internasionale streekskonferensies het die ekonomiese uitdagings teologies en sosiaal geanaliseer,⁸² en in 2004 te Accra, Ghana, is 'n duidelike belydenisposisie ingeneem, ten gunste van groter ekonomiese en ekologiese geregtigheid.⁸³

80 Bv BNS14.4, 'Enkele Teologiese Perspektiewe op die Waarheids- en Versoeningsvraagstuk'. Voordrag. Jeugbediening. Vroeg 1997; BNS 41.20, Geleentheidspreker, Tygerberg Gespreksforum. Tema: "Die verlede en versoening in Suid-Afrika", 1997.

81 BNS 16.1, en 36.21, Oud-pres. K Kaunda van Zambië en die voormalige eersteministersvrou van Mosambiek, Graça Machel, het bydraes gelewer; BNS 36.20, op 12/03/2000 is hy 'n spreker by die Kerkweek van die ekumeniese Raad vir Kerklike Samewerking op Stellenbosch, met die tema: "Volgeling van Christus in 'n nuwe eeu".

82 Bv BNS 16.4, 2001, 26–31 Maart. WBGK Kaapstad (Stellenbosch) Konsultasie. 'A continuing journey toward a covenanting/ confessing movement, for economic justice and life on earth. Covenanting for Justice in the Economy and the Earth (*processus confessionis*)'; sien ook by BNS 21.2, die 2003-verslag van HRB aan die WBGK, 'Consultant's report on Covenanting for justice in the economy and the earth'.

83 2004, 12 Augustus, 'The Accra Confession – Covenanting for Justice in the Economy and the Earth'. Die Belydenis van Accra is deur die afgevaardigdes van die voormalige Wêreldbond van Gereformeerde Kerke (WBGK; sedert 2012 die Wêreldgemeenskap van Gereformeerde Kerke, WGGK) se 24ste Algemene Vergadering in Accra, Ghana, (2004) aanvaar, gebaseer op die teologiese oortuiging dat die ongeregthede van vandag se globale ekonomie ten opsigte van die ekonomie en die omgewing van die Gereformeerde familie vereis om, as 'n saak van geloof in die evangelie van Jesus Christus te reageer. Die Accra-verklaring roep Gereformeerde Christene regoor die wêreld op om by onreg in die wêreld betrokke te raak as 'n integrale deel van hulle

In die geleedere van die Ekumeniese Stigting van Suider-Afrika (EFSA),⁸⁴ was hy 16 jaar lank voorsitter en betrokke by 'n groot aantal konferensies en forumbesprekings. Rolspelers vanuit 'n verskeidenheid dissiplines en verbande is byeengebring om te soek na oplossings vir moeilike uitdagings in ons samelewing.⁸⁵ Die *sosiale insluiting van mense* was 'n deurslaggewende fokus in sy hantering van die EFSA-agenda.⁸⁶

Botman is dikwels in leierskapsrolle verkies en moes grondliggend en helder koers aandui. Dié verantwoordelikheid het hom gestimuleer om oor 'n verskeidenheid van sake breër kennis en dieper insig te soek. Enkele voorbeelde uit sy veelvuldige ekumeniese interaksies bevestig dit.⁸⁷

kerke se Getuienis en sending; Ter ondersteuning van Pous Franciskus se ensikliek, *Laudato Si*, het die WKGGK in Junie 2015 'n verklaring uitgereik met spesifieke verwysing na paragraaf 20 van die Accra-verklaring, wat God se ekonomie van genade vir die hele skepping beklemtoon.

84 BNS Addendum 2, Ekumeniese Stigting van Suider-Afrika (EFSA).

85 BNS HRB Addendum 2. Bv die EFSA konferensie oor Ekologie in 1994; die EFSA & NRASD werkwinkel oor "Globalization, poverty, Women and the church in SA" op 16/02/1999; Die EFSA en CTI National Church & development conference on Justice and Responsibility, conversations on the foundations of society, challenges of the 21st century. Botman se voordrag, 'Discipleship and citizenship in SA'; EFSA en die Tutzing-akademie in Duitsland oor die mobilisasie van sosiale kapitaal vir sosiale ontwikkeling op 02/03/2003; die EFSA en Evangeliese Kerke in Duitsland oor "Exploring Church-Business cooperation, responding to the HIV/Aids challenge", a German-South African Agenda 21 project. Botman praat as president van die SARK oor 'Die uitdaging van die MIV/Vigs pandemie aan die kerk en besigheid'; by die 2004 EFSA Law and Religion-konferensie praat Botman oor 'Religion and law: facing the challenge'; in die Mei 2004 Duits-Suid-Afrikaanse kerkekonferensie wat EFSA en die Duitse EED en GKKE saamgeroep het oor "Ten years of democracy in SA: the role of the churches in SA", is Botman betrokke as die viserektor van die US en die president van die SARK; by die Julie 2004 EFSA & SARK-konferensie "Breaking the grip of poverty in South Africa, 2004–2014", d.m.v. 'n nuwe vennootskap tussen die godsdienstsektor en die staat (en ander vennote); by die 2008-werkswinkel van EFSA, Kundiges m.b.t. goeie regering uit Berlyn en die Katolieke Parlementêre skakelkantoor oor "Democratic budget policy" praat Botman oor 'Good governance – which role for the churches?'; in 'n samespanning tussen EFSA, die Protestantse akademie van Tutzing en die regerings van Bawaria en die Wes-Kaap is gefokus op Globalisasie tussen 1999–2010 en op toekomsbeplanning tussen 2011 en 2014.

86 Uit gesprek met EFSA-direkteur, dr R Koegelenberg, November 2015; BNS HRB Addendum 2, Die slotparagraaf in die Berlyn-verklaring op 6 Mei 2004, wat hy onderteken het, onderstreep Botman se houding: "Since the problems and challenges of South Africa mirrors the global challenges we face between North and South, rich and poor, we invite our German partners in the Church and government to be our partners in this process. We are looking forward to the continuation of this dialogue, to seeking solutions through joint studies and conferences, and to translate this dialogue into action that will benefit the poor in the world."

87 BNS HRB Versameling, Botman se CV dui die besondere omvang en veelsydige aard van sy wêreldwye betrokkenheid in die ekumene aan. By wat elders in hierdie oorsig aangedui word, was hy ook lid van die SARK UK en die Kerkleiersforum 1990–1994 en van die gasheergroep

In Februarie 1998 lewer hy 'n gewaardeerde voordrag oor belangrike teologiese kwessies, 'Blood thicker than justice?', tydens die 100ste herdenking van die Abraham Kuyper Stone-lesings by die Teologiese Seminarie te Princeton in die VSA.⁸⁸ Hy word in dieselfde jaar formeel lid van die Internasionale Akademie van Praktiese Teologie.⁸⁹

In 1999 en 2000 lei hy die Gereformeerde afvaardiging van die WBGK in verskeie gespreksessies met die Rooms Katolieke-kerkleiding.⁹⁰ In die jaar 2000, waarin hy ook dekaan was van Teologie aan die UWK en die opleiding na Stellenbosch verskuif het, word hy 'n Campbell Scholar navorsingsgenoot by die Columbia Teologiese Seminarium in Atlanta oor 'Die sending van God in die wêreld van die 21ste eeu'.⁹¹ Hy het klaarblyklik onder dié druk floreer. Sy bydraes en voordragte in kerklike en teologiese verband tel meer as veertig in 2000 en hy publiseer hierby sewe rigtinggewende artikels vir kerk en samelewing.⁹² Hy word ook in hierdie tydvak lid van 'n navorsingsgroep by die Ekumeniese Instituut Bossey in Switserland oor 'ekumeniese sosiale

vir die 'eminent Person's delegation' van die WRK 1993; Uitvoerende lid van die nasionale godsdiensinisiatief vir ontwikkeling en welsyn in SA 1997 en voorsitter van die VGK Kaapland se ekumeniese komitee 1994–1998.

88 BNS 39.12, Bv op 12/03/1998 groot waardering vanuit die Princeton Teologiese Seminarie; BNS 39.16, op 11/05/1998 van G Klaaren, Wesleyan University; In 2013 ontvang HRB die Abraham Kuyper-toekenning van die Princeton Universiteit vir sy onderskeidende bydraes in verband met publieke teologie.

89 BNS 39.11. Kommunikasie aan HRB van prof RR Osmer, Teologiese Seminarie, Princeton.

90 BNS. Vgl kommunikasie M Owen aan HRB re die Rooms Katolieke-Gereformeerde dialoog – 3de sessie, Rome 13–19/09/2000. en die behoefte aan 'n oorsig van die beoogde voordragte (31/03/2000; 15/05/2000).

91 BNS 16.2, Sien Nov/Des 2000 HRB Navorsingsverslag. Hy werk onder leiding van die bekende Walter Brueggemann. As uitkoms hiervan publiseer HRB twee artikels. Sy fokus op hoop blyk reeds in sy voorlegging op 26 September, 'South Africa and the challenge of hope: a contextual and historical analysis'.

92 BNS HRB CV, Oor 'Dissipelskap en praktiese teologie' in die SA-verband; 'Etiek en sosio-politieke transformasie' met die oog op 'n model vir vennootskappe in die publieke arena; 'Is bloed dikker as geregtigheid?' oor die nalatenskap van Abraham Kuyper in SA; 'Moraliteit in die nuwe SA' oor die rol van godsdiens; 'Die kerk afgeskort of die kerk versoen?' as die SA teologiese en historiese dilemma; 'Teologie na apartheid' met 'n fokus op paradigmas en ontwikkeling in die SA publieke teologieë; en 'Die bevryding van Kain? Etiese nadenke oor die dader in die versoeningsproses'.

etiek⁹³ en van 'n navorsingsgroep in 'teologiese antropologie' aan die Center for Theological Inquiry (CTI) te Princeton.⁹⁴

In 2001 werk hy saam met die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke (SARK) aan 'n ekumeniese voorlegging deur die kerke en dra dit in Oktober namens die werkgroep voor by die verantwoordelike parlementêre komitee met betrekking tot die beleid oor die beheer van konvensionele wapens.⁹⁵ In 2003 word hy President van die SARK en neem sy openbare optredes in ekumeniese verband toe. In dié rol binne die nasionale kerklike en publieke kringe help hy om leiding te gee oor 'n verskeidenheid van sake.⁹⁶

In ekumeniese kringe het hy bekend geword as 'n kritiese dog sagmoedige denker, 'n brugbouer wat sy eie insig met oortuiging sou stel en tegelykertyd uit sy pad sou gaan om ander in te sluit by die soeke na helderder perspektief en 'n regverdiger môre.

PREDIKER VAN DIE EVANGELIE VAN HOOP

Botman se entoesiatiese hoop en visie vir 'n geneesde en verantwoordelike kerk en 'n samelewing wat insluit, koester, geregtigheid beoefen en vir almal omgee, is vanuit sy studie van die Bybel en geliefde gesange aangevuur.⁹⁷ Dié fokus het sy eie gees versterk vir lewenseise wat hy saam met ander moes

93 BNS 21.10 vanaf 2000 met bekende etiese denkers saam soos Bob Goudzwaard, Julio de Santa Ana, Pedro Morazin, Ninan Koshy en Douglas Meeks.

94 BNS 21.3–9, Center for Theological Inquiry vanaf 2002.

95 BNS 16.5.

96 BNS Versameling, bv in Aug, 2003 SARK sentrale komitee oor "churches unite against poverty", as president by die SARK se nasionale konferensie in Julie 2004, prediker by twee huldigingsgeleenthede vir Beyers Naudé in 2004; by die opening van die sentrum vir die "healing of the memories 2005", fokus in die SARK op sake soos die huwelik en selfdegeslagsverhoudinge, die verkiesings in Zimbabwe, die vestiging van die National Religious Leaders Forum in kritiese verband met die SA regering; in 2006 weer die fokus op gewelddadige misdaad en die behoefte aan riglyne in dié kairós.

97 Sionsgesange waarvoor hy self lief was, sluit o.a. in: 378, 'Die kerk se hoop en ere'; 291, 'God is die liefde'; 18, 'God wat die groot heelal regeer'; 218, 'Heer, ek hoor van ryke seën'; 333, 'Heer, u Woord, die dierbre gawe'; 233, 'Kyrie, eleison'; 194, 'Jesus het reg op heerskappy'; 92, 'Joy to the world – the Lord has come'; 81, 'Kom alle getroues, vrolik en vol vreugde'; 10, 'Kom, dank nou almal God'; 315, 'Lig na die donker, vrede na stryd'; 271, 'My hart, myself, myself, my lewe'; 260, 'Neem my lewe, laat dit, Heer'; 77, 'O die goeie tyding'; 325, 'Ons Vader wat woon in die hemel'; 285, 'The new commandment that I give to you'; verwys B Botman.

hanteer. Hy het oor die Woord gepeins, gepreek, helder riglyne daaruit beklemtoon,⁹⁸ ander daaruit begelei en getroos en is self daardeur gedra, tot aan die einde van sy lewe. Kort voor sy dood het hy steeds oordenkings en prediking oor die nasionale radio behartig.⁹⁹

In preke, oordenkings, voordragte en gebede het hy die orde by 1 Kor 13:13 dikwels omgekeer, om die lig helder te laat val op die groot en algemene belang van hoop. Met klem op die noodsaak daarvan vir ons konteks, het hy dan konsekwent die hoop in sy toepassing op die transformasie van die kerk en samelewing gefokus.

Reeds rektor van die Universiteit Stellenbosch, preek hy by die fondamentlegging¹⁰⁰ van 'n Jeugsorgsentrum te Bloemfontein in die V GK Heatherdale in Bloemfontein, die gemeente waarin hy self as pastoriekind grootgeword het. In 'n inspirerende pleidooi na aanleiding van Jes 42:13–17 dring hy sterk by die jeug aan om die teen-spiraal te word vir die geweld en morele verval wat ons dag kenmerk en wat dreig om alles te verswelg. Kyk mooi en soek vir julle vyf ander jongmense as julle betroubare vriende, was sy raad. Los mense uit wat julle ondergang soek en wat julle nie regtig wil ondersteun nie. Soek hierby versigtig daardie vyf inspirerende volwassenes uit wat julle met vertroue kan navolg as goeie voorbeelde, op wie julle enige tyd kan staatmaak, wat julle beste belange op die hart dra. Konsentreer op hulle en word só deel van die teen-spiraal wat die spiraal van geweld en morele verval tot stilstand sal dwing. Soos julle teen-spiraal self groter momentum kry, bring julle lewe en hoop vir die gemeenskap.

Op 23 Januarie 2003 preek hy by die Eeufeesviering van die Rhodes Trust en die instelling van die Mandela-Rhodes-stigting.¹⁰¹ Hy oordink perspektiewe uit Ps 126 en verduidelik dit is eintlik twee gedigte wat mense hoop gegee het

98 BNS 18.1–19.16, Gedurende 2002 en 2003 neem hy deel aan die radioprogram, “Die Bybel in ons lewe”, met prof BC Combrink oor hoofstukke uit Mattheus, Markus, Lukas en Handeling; fokus op bv regverdiging en reg, dissipelskap, eskatologie, God as Vader van die vaderlose, ons hoop in Christus.

99 BNS 42.51, Aantekeninge, oordenkings. Sy fokus n.a.v. Joh 15 op ons lewens wat ingeplant is in die Wingerdstok, wat soos wingerdlote vrugte dra en aangenaam proe vir die kerk en samelewing, was van sy laaste oordenkings oor die radio.

100 BNS 42.25, Video-opname, 20 Julie 2008.

101 BNS 42.14.

in twee fases na hulle terugkeer uit ballingskap. Aanvanklik is daar vreugde en gejuig oor hul bevryding uit slawerny! Dán kom die ontnugterende besef: 'n tweede, dieper en duurder transformasie is nodig; daar is 'n behoefte aan die “turning of the turnings”, om wat omgekeer is verder om te keer.

Een sin uit sy preek dui op sy begrip vir wat dié omkering in ons konteks beteken, van die teologie en van sy eie droom vir 'n veranderde, getransformeerde, regverdige en vreedsame samelewing. Tegelyk gee dit perspektief op sy visionêre loopbaan as 'n bestuurder en leidende figuur in die kerk, aan die Universiteit Stellenbosch en in ander samelewingsverbande. Hy herinner sy hoorders aan regter Arthur Chaskalson, die voormalige president van die Konstitusionele Hof, se openbare waarskuwing in Mei 2000 dat ons nie die toekomsvisie wat in die grondwet vervat is, waar maak nie. Hy herformuleer die regter se uitsprake, in die lig van Ps 126: “Nog 'n manier om na sake te kyk,” sê hy, “is om te sê dat ons baie suksesvol was met ons breë transformasie. Ons kan trots wees op die instrumente van ons breë demokrasie, oor die vooruitgang in ons opvoedkundige stelsel, oor die verbreding van toegang tot gesondheidsorg in die land, oor die herstrukturering in die burgerlike samelewing, oor die verbintenis van die besigheid, oor die vooruitgang in omgewingsbewustheid en die opbloeï in kuns en kultuur. Maar breë transformasie op sigself is nie 'n wondermiddel nie. Op 'n sekere punt tref die besef ons dat dit opgevolg moet word met diepgaande transformasie.”

Die tweede gedig spreek juis die hoop uit van singende mense wat die verdieping van die transformasie vir hul gemeenskap soek, verduidelik hy. “Dit is die verdieping van die transformasie wat die waardigheid herstel van diegene wat sukkel om 'n bestaan te maak in die mees afgeleë dorpie van ons land. Dit dui op die noodsaak vir 'n verdieping van gelykheid, *‘sodat die dogter van die plaaswerker dieselfde geleentheid tot sukses sou hê as die seun van die boer’*.”

Hy het meermale oor Psalm 126 nagedink en die status quo met die hoopvolle transformasie-fokus daarin gekonfronteer.¹⁰² Een keer was by die 2003-sinode

102 BNS 42.17. Openingsdiens, 3 Feb 2008, 150ste Feesjaar van die Fakulteit Teologie, US. Botman preek n.a.v. Ps 126 en 1 Kor 7:29, o.a. die punt van dieper omkering, “wat nie so maklik was as

van die NGKSA.¹⁰³ Op die getikte Engelse kopie van sy Januarie 2003-preek, waarskynlik vir 'n geleentheid by 'n VGK-erediens, het hy in sy eie handskrif drie toepaslike gesange¹⁰⁴ en die volgende woorde in die teks oor die jeug se hoop aangeteken: *“Die hoop van die plaaswerker se dogter en die plaasboer se seun is dieselfde.”*

Die fokus op die transformerende, hoopgewende krag van die Evangelie vir almal, word tereg deur mense binne en buite die kerk met die kern van Botman se denke en lewenswerk vereenselwig. Hy het self aktief na sigbare eenheid, ware versoening en ontfermende geregtigheid in die kerk en in die sekulêre samelewing gestrewe, as die dieper transformasie, die hartsomkering wat ons almal saam moet ondergaan. Dié fokus het hy in oop en innemende kommunikasie en in samewerking met almal om hom bevorder, én dit persoonlik uitgeleef op vele terreine. Deur sy visionêre denke en moedige aksies saam met talle ander rolspelers, was hy in sy laaste dekade veral betrokke by praktiese projekte en prosesse in en om die lewe van die Universiteit Stellenbosch, waar hy dié dieper omkering prakties en geloofwaardig in verhoudinge, strukture en prosesse help beliggaam het. In sy heel laaste openbare optrede namens die Universiteit was sy fokus duidelik op 'n getransformeerde samelewing wat aan almal geleenthede en ondersteuning sal gee, in besonder aan diegene wat dit nie breed het nie.¹⁰⁵

wat ons gehoop het nie”, met verwysing na die oorkoms van die Fakulteit Teologie vanaf UWK na Stellenbosch in 2000. Klankopname, NG Moederkerk, Stellenbosch.

103 Notas van voordrag oor ‘Ons roeping t.o.v. armoede in Suid-Afrika’, Handeling van die NGKSA-sinode 2003, bl H22, 4de sittingsdag.

104 BNS 42.14. Nuwe Sionsgesange, No’s 22 (Ps 100, ‘Juig aarde juig voor God die Heer’), 378 (‘Die Kerk se hoop en ere’) en 270 (‘Hart en hart in God verbonde’).

105 BNS Addendum 3, Vgl bv sy talle rigtinggewende toesprake as rektor tussen 2007 en 2014. BNS Addendum 3, HRB se toespraak namens die US op 25 Junie 2014, tydens die tjekoorhandiging vir die Solomon Mahlangu Beursfonds by Stias. Hy herbeklemtoon van sy reeds bekende perspektiewe: “I always say that talent is spread evenly throughout society, but not resources – unfortunately not ... that’s the reality. But we don’t have to accept that reality. We can change it. We can do something to ensure the ‘daughter of the farmworker’ gets the same opportunities as the ‘son of the farmer’.” Ons kan dit beter doen met hierdie nuwe beursfonds, het hy gesê. “As we celebrate 20 years of democracy in South Africa, it is important to remember the contributions of those who had sacrificed so that future generations could have a better life. Though many of them are no longer with us, the struggle continues ... in a very real sense: The struggle to ensure that the Constitutional promise of human rights for everyone – including socio-economic rights – is realised in practice.”

Twee maande voor hy by die VGK Kaapland-sinode in 2014 sou optree met die tema “Draers van hoop”, is Russel Botman onverwags oorlede. Ses maande later vergader die 2015 NG Kerk-sinode van Wes- en Suid-Kaapland met die tema: “Omdat ons die evangelie glo, leef ons met hoop”. Die twee sinodes se temas het indirek besondere hulde aan sy visie en werk gebring. In beide vergaderings¹⁰⁶ is hy met waardering as draer van hoop onthou en kon sy susters en broers op sy nalatenskap voortbou.

106 Vgl KGA-verslag in Agendas van VGK Kaapland-sinode 2014, bl 435–483, en NGKSA-sinode 2015, A96-A119.

Ontvang eredoktorsgraad van Hope College, VSA, 2014.

3. SY LEWE AS TEOLOOG

Dirkie Smit¹

OOR SY TEOLOGIESE LEWE – DIE VERHAAL

Russel Botman het sy doktorsale proefskrif aan die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK) geskryf, getiteld “Discipleship as Transformation? Towards a Theology of Transformation. A Critical Study of Dietrich Bonhoeffer’s Theology” (1994).² Op baie vlakke het hierdie titel ook sy hele lewe en sy denke beskryf – dit begin met die jare van sy teologiese vorming as student, dit omvat sy jare as predikant in die plaaslike gemeente en as leier in die ekumeniese beweging, dit som sy later jare as geleerde en as openbare figuur op en sluit selfs sy laaste jare in as visioenêre denker, dikwels beskryf as denkleier in hoër opvoedingskringe.

Sy teologiese lewe was nie bloot net ’n aparte deel van sy lewe en werk wat maklik onderskei kon word van die res, van die dele wat dit voorafgegaan het of sou volg nie, van tydperke voor hy as teoloog gewerk het en tydperke toe hy nie meer ’n teoloog was nie. Sy lewe as teoloog het baie meer ingesluit as die vyf of so jaar van sy formele teologiese studie (tot 1981) en die slegs ongeveer agt jaar wat hy teologie doseer het, eers aan die UWK (1994 tot 1999) en toe aan die Universiteit Stellenbosch (US) (2000 tot 2002). Hy was eerder ’n teoloog in elke fase van sy lewe – gedurende die jare wat hy in verskeie hoedanighede in die kerk gedien het en tog ook toe dit nie meer eksplisiet teenwoordig was in sy openbare toesprake, amptelike retoriek en daaglikse aktiwiteite as universiteitsbestuurder nie.

Kortweg, sy teologiese lewe *was* sy lewe, of omgekeerd, sy lewe *was* ’n teologiese lewe – en hierdie lewe kan dalk ten beste beskryf word met die titel van sy doktorsale projek, naamlik *discipleship as transformation*, met ’n vraagteken.

1 Professor in Sistematiese Teologie, Universiteit Stellenbosch.

2 Botman HR, ‘Discipleship as Transformation? Towards a Theology of Transformation’, ongepubliseerde doktorsale proefskrif, Bellville: Universiteit van Wes-Kaapland, 1994.

'n Mens kan dalk verskeie vormende fases in sy lewe as teoloog onderskei. In sy persoonlike en narratiewe styl sou hy dikwels sommige beslissende geleenthede, ervarings en invloede – *kairos*-oomblikke soos hy dit soms genoem het – onthou en dit gebruik om aan gehore en lesers insig te verskaf oor die ontwikkelingsfases van sy eie oortuigings. Die retoriese styl van baie van sy toesprake was dikwels outobiografies en anekdoties. Dit is daarom moontlik om 'n indruk te kry van sy eie vorming en transformasie as teoloog deur van hierdie beslissende oomblikke en fases te volg. Nuwe ontmoetings sou lei tot nuwe tydperke waartydens nuwe vrae en oortuigings vir hom belangrik geword het.

Dalk kan 'n mens daarom die verhaal van sy lewe as teoloog vertel deur *tien* sulke oorvleuelende fases in sy lewe te beskryf. Gedurende elke opeenvolgende fase het hy getrou gebly aan sy vroeëre insigte, oortuigings en verbintenisse, maar ook nuwe belangstellings en nuwe insigte bygevoeg tydens 'n proses van persoonlike ontwikkeling, vorming en transformasie.

PASTORALE SORG, PASTORALE BEDIENING, PASTORALE TEOLOGIE

As nagraadse student het hy reeds in pastorale sorg belanggestel en in 1981 het hy aan die UWK sy tesis vir die Lisensiaat in Teologie oor 'n tema in pastorale sorg geskryf. Reeds op daardie stadium was sy keuse van onderwerp “Ondersoek na 'n omvattende pastorale praktyk” – waarin 'n mens duidelik van die karakteristieke kenmerke van sy latere lewe en denke kan hoor. 'n Mens kan reeds die bevraagtekenende en soekende gees daarin aanvoel, sowel as die verlange na iets meer omvattend, omsluitend en inklusief as wat reeds beskikbaar was, bekend was en gedoen word.

In later jare sou hy inderdaad by UWK aangestel word om praktiese teologie te doseer (eers as Senior Lektor in 1994 en toe as Medeprofessor in 1999), die akademiese veld wat pastorale teologie ingesluit het. Van sy vroeë akademiese lesings en publikasies sou daarom in pastorale sorg wees – en in hulle vind 'n mens weer eens die soeke na meer omvattende en kontekstuele benaderings tot die dissipline. As predikant in die plaaslike gemeente van die (destydse) Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk (NGSK) in Wynberg (van 1982 tot 1993) en as rolspeler in die ekumeniese kerk, sowel in Suid-

Afrika as internasionaal, het hierdie pastorale belangstelling sentraal gebly in sy bediening en werk.³

Op daardie stadium was dit nie 'n maklike taak om pastorale werk te doen nie en ook nie om pastorale teologie aan toekomstige predikante te doseer nie. Pastorale belangstellings en pastorale kwessies was sowel dringend as uiters uitdagend in die kerke en gemeenskappe betrokke in die *struggle*. 'n Mens kan redeneer dat dit sommige van die diepste dryfvere was agter wie Botman was en wat hy gedoen het en waarvoor hy gestaan het, naamlik sy pastorale omgee en sorg vir ander, vir mense in hulle diverse moeilikhede en behoeftes. Hy sou – gedurende hierdie vroeë jare, maar inderwaarheid regdeur sy loopbaan – gereeld sy praatjies en referate begin met analyses van krisis, wanhoop, lyding, ervarings van ongeregtigheid en veral ervarings van hopeloosheid.

Kortom, sy teologie is duidelik diep gemotiveer deur pastorale bewustheid en sorg.

SISTEMATIESE TEOLOGIE, ETIEK, “TEOLOGIESE LOGIKA”

As student het hy egter reeds besluit om sy studieveld te verander en sowel sy meesters- as doktorsale werk in Sistematiese Teologie te doen. Dit was sy diep gevoelde intuïsie dat die uitdagings wat die kerk sowel as die samelewing in Suid-Afrika in die gesig gestaar het, en in sy later jare toenemend ook die globaliserende wêreld, meer fundamenteel was as blote praktiese of selfs etiese vrae. Hierdie oortuiging sou 'n belangrike rol speel in baie van sy latere aktiwiteite en bydraes. Weer en weer sou hy argumenteer dat die probleme – en daarom ook die weg vorentoe – nie bloot gesien moet word as praktiese, morele, etiese, apologetiese en missionêre uitdagings nie, maar as fundamentele teologiese probleme.

Dit was daarom nog merkwaardiger, aangesien hy amptelik aangestel was as praktiese teoloog (by UWK, in 1994) en later as missioloog (by Stellenbosch,

3 Hy het dikwels nagedink oor metodologiese vraagstukke wat verband gehou het met die stand van die teologiese dissiplines wat van hom verwag is om te doseer. Hy was duidelik krities oor die nalatenskappe wat hy geërf het, maar ook konstruktief en verbeeldingryk ten opsigte van nuwe geleenthede – kyk byvoorbeeld sy 'Discipleship and Practical Theology: The Case of South Africa', *International Journal of Practical Theology* (2000) 4:231–242.

in 2000) en hy daarby wyd bekend en gerespekteer was as etikus en morele denker. Hy het byvoorbeeld nagraadse kursusse in Sosiale Etiek doseer aan die Universiteit van Port Elizabeth (UPE) van 1999 tot 2001 en as Buitengewone Professor in Sosiale Etiek by UWK van 2000 tot 2002. Weer en weer sou hy egter uitdruklik argumenteer dat die uitdagings en daarom die wêreld vorentoe volgens hom teologies van aard was en *nie* bloot praktiese, etiese of missiologies nie.

Dalk het hierdie oortuiging ontstaan gedurende 'n vormende persoonlike oomblik by UWK in 1978. Dit het gebeur in die klas van Jaap Durand, op daardie stadium professor van Sistematiese Teologie. Hulle het die werk van die Switserse teoloog Karl Barth bespreek, bekend as hoofskrywer van die *Theological Declaration of Barmen* wat die basis geword het van die Belydende Kerk in Duitsland en 'n belangrike rol gespeel het in die verzet teen Hitler. Durand het hulle uitgedaag om te verduidelik wat hulle waarlik beskou het as *die* fundamentele probleem van apartheid. Omdat hy nie oortuig was deur die blote praktiese en morele antwoorde wat hulle aanvanklik verskaf het nie, het hulle uiteindelik die meer fundamentele teologiese voorveronderstellings begin raaksien wat die ideologie, beleid en praktyke van apartheid ten grondslag gelê het. Die studente het hulle insigte gedeel met leiersfigure in die (destydse) NGSK wat dit op hulle beurt as voorstel na die sinode geneem het. Uiteindelik het dit die basis geword van 'n geweldig belangrike besluit deur die Kerk, gebaseer op teologiese redenering, en die begin van 'n lang en invloedryke proses van onderskeiding, belydenis en optrede in Suid-Afrikaanse kerke en later ook in ekumeniese kringe.

Met die jare het Russel Botman nooit daarvoor moeg geword om hierdie storie weer en weer te vertel wanneer hy sy eie ontwikkeling asook die ontwikkeling van die kerkstryd in Suid-Afrika aan gehore verduidelik het nie.⁴ Die hart van hierdie storie was die insig, vir hom aanvanklik

4 Vir slegs drie voorbeelde uit baie, sien byvoorbeeld 'Narrative Challenges in a Situation of Transition', in HR Botman & R Petersen (reds), *To Remember and to Heal: Theological and Psychological Reflections on Truth and Reconciliation*, Kaapstad: Human & Rousseau, 1996, 39–40; ook 'Gospel and Culture: Circles of Embrace or Lines of Exclusion', in MA Oduyoye & HM Vroom (reds), *One Gospel – Many Cultures: Case Studies and Reflections on Cross-Cultural Theology*, Amsterdam: Editions Rodopi BV, 2003, 149–171; en sy 'Oor eenheid, geregtigheid en versoening by Jaap Durand', in E Conradie & C Lombard (eds), *Discerning God's Justice in Church, Society and Academy: Festschrift for JF Durand*, Stellenbosch: Sun Press, 2009, 51–58.

verrassend, maar daarna baie insiggewend, dat daar *meer* op die spel was agter wat klaarblyklik gelyk het na praktiese politiek as bloot pragmatiese oorwegings, etiese waardes of apologetiese argumente. Dit sou 'n sleutel word in sy eie lewe en denke en deel van die rede waarom hy dikwels gepoog het om debatte, uitdagings en konflikte na dieper vlakke van teologiese insig te neem. In later jare sou hy hierdie “meer” beskryf as die “teo-logika” of “teologiese logika” wat waarlik bepaal wie ons is, waaroor ons besorg en passievol is en waarby ons aktief betrokke is.⁵

BELYDENIS, GEHOORSAAMHEID, NAVOLGING

In 1982, die jaar waarin hy georden is as predikant in die NGSK, is die *Belhar Belydenis* geformuleer gedurende die eerste sinode wat hy bygewoon het (om amptelik aangeneem te word by die volgende sinode, in 1986). Hy sou later verduidelik dat hierdie oomblik van belydenis vir hom die uiteinde was van 'n proses wat jare vantevore begin het in hulle klas by UWK waar hulle teologies nagedink het oor apartheid.

Hy het *Belhar* baie ernstig opgeneem en sou in die jare wat kom 'n belangrike rol speel in die interpretasie van die inhoud en bedoelinge, op baie maniere en in baie kontekste, asook in die beliggaming van die oortuigings. Hy het dit wêreldwyd in die ekumeniese kerk gedoen – in sinodes, kommissies, studiegroepe, konsultasies, dokumente en nuwe belydenisprosesse. Hy het dit in Suid-Afrika gedoen – tydens kerkherenigingsprosesse, ekumeniese leierskap, openbare geleenthede en akademiese kongresse. In dié proses het hy diep nagedink oor die drie temas van die Belydenis, naamlik lewende eenheid, ware versoening en ontfermende geregtigheid, asook oor die uitdagings hoe om dié oortuigings te beliggaam. Hy het ook die onderliggende teologiese logika van *Belhar* baie ernstig opgeneem en dalk meer as die meeste daartoe bygedra om op die basis van hierdie logika te argumenteer wanneer nuwe vrae in die gesig gestaar is.

5 Sien Smit DJ, “‘Making history for the coming generation’ – on the Theological Logic of Russel Botman’s Commitment to Transformation’, Die Eerste Russel Botman Gedenklesing, 19 Oktober 2015, gepubliseer in *Stellenbosch Theological Journal* 1(2):607–632. DOI: <http://dx.doi.org/10.17570/stj.2015.v1n2.a29>

Hy sou byvoorbeeld dikwels argumenteer vir wat hy beskou het as *Belhar* se teologiese logika (teenoor ander interpretasies). Hy het die oortuiging in die slot van *Belhar* dat Jesus die Here is verdedig (teenoor verskillende besware) en het inderwaarheid geredeneer dat hierdie oortuiging die ware sleutel is om die hele *Belydenis* mee te verstaan. Hy het nagedink oor die verhouding tussen leerstellings en etiek in die kerk se belydenis van geloof (teenoor invloedryke ontwikkelinge in die ekumeniese beweging, wat leerstellinge wou skei van etiek) en het geargumenteer ten gunste van die deurslaggewende belang van dissipelskap, etiek of gehoorsaamheid. Hy het die belangrikheid van dissipelskap in *Belhar* bly beklemtoon.⁶

Oor jare heen het hy, byvoorbeeld, van die mees deurdringende analyses van teologiese ontwikkelinge binne die Nederduitse Gereformeerde Kerk (NGK) gelewer en geargumenteer – in die gees van Durand se klas – dat die diepste probleem was dat die NGK nie oor 'n samehangende teologiese diskoers beskik het om die uitdagings van ons lewe en tyd mee te hanteer nie. Hy het geargumenteer dat die Kerk self verskeur was tussen die kompeterende invloede van verskillende *kragvelde*, veral die (misverstande) nalatenskap van die Nederlandse teoloog Abraham Kuyper en die (nooit ten volle aangewende) nalatenskap van die Switserse teoloog Karl Barth. Baie ander kommentators sou later ook gebruik maak van hierdie insiggewende analise. Op soortgelyke wyse sou hy later 'n beoordeling gee van die NGK se (hersiene) studiedokument *Kerk en Samelewing* en argumenteer dat die probleem reeds ontstaan het in die wyse waarop dit kultuur, ras en etnisiteit as hermeneutiese uitgangspunt geneem het.⁷

6 Byvoorbeeld sy 'Barmen to Belhar: A Contemporary Confessing Journey', *NGTT* (2006), 47(1&2): 240–249; ook sy voordrag by die Sinode van die Reformed Church in America, in Pella, Iowa, op 10 Junie 2007, waar hy uitvoerig gepraat het oor sy persoonlike reis met *Belhar* as "'n boodskap van hoop", onder die tema van "ons gemeenskaplike toekoms". Sien 'The Confession of Belhar and Our Common Future', ongepubliseer maar beskikbaar op webwerwe.

7 Sien byvoorbeeld "'Dutch" and Reformed and "Black" and Reformed in South Africa: A Tale of Two Traditions on the Move to Unity and Responsibility', in RA Wells (red), *Keeping Faith*, 2016, 85–105; ook 'Is Blood Thicker than Justice? The Legacy of Abraham Kuyper for Southern Africa', in LE Lugo (red), *Religion, pluralism and public life: Abraham Kuyper's legacy for the twenty-first century*, Michigan: Eerdmans, 2000, 342–359; sowel as 'Belhar and the White Dutch Reformed Church – Changes in the Dutch Reformed Church: 1974–1990', in W Weisse & C Anthonissen (reds), *Maintaining Apartheid or Promoting Change? The Role of the Dutch Reformed Church in a Phase of Increasing Conflict in South Africa*, Münster: Waxmann, 2004, 123–134 (= *Scriptura* 76 (2000):33–42).

In wese het die kwessies wat aangespreek is in *Belhar*, die teologiese logika van *Belhar* en die aard van die belydende oomblik en die belydende daad self integraal gebly het tot sy teologiese lewe, sedert 1982.⁸ In 2010 het hy steeds in 'n roerende voorwoord tot 'n studie deur Johan Botha en Piet Naudé geskryf dat *Belhar* “dalk eendag onthou (sal) word as die evangeliewoord wat te vroeg was vir my geslag, maar wat uiteindelik deur die volgende geslag gelowiges met vreugde uitgeleef sal word”.⁹

Die Belydenis van Belhar was sy tyd vooruit ... My geslag en sy geslagsgenote in alle gemeenskappe in Suid-Afrika is tans nog te diep gedompel in die greep van vervloë politieke en kerklike konflikte ... Ons geslag is deurdrenk van die konflikte van die verlede ... Die donkerbril van ons opposisionele denke en hardnekkige aggressie verrai en verdonker die lig waarin Belhar staan ... Selfs vir ons was Belhar te vroeg. Ons weet nie altyd hoe om eenvoudige gehoorsaamheid te beoefen nie. Ons wroeg deur die konflikte van die verlede en die hede. Ons is nie beter as enigiemand anders uit ons geslag nie. Ons deel in die ongehoorsaamheid van 'n hele geslag ... Juis daarom sal die Belydenis van Belhar dalk eendag onthou word as die evangeliewoord wat te vroeg was vir my geslag, maar wat uiteindelik deur die volgende geslag gelowiges met vreugde uitgeleef is ... Daar is by my, namate ek die volgende geslag leer ken, geen twyfel nie dat dit die staf van die volgende geslag sal wees. Jesus is die Heer!

CHRISTOLOGIE, VERBEELDING, KREATIWITEIT

Waarskynlik aangevuur deur hierdie ervarings, ontdekkings en oortuigings het hy besluit om sy magister tesis te skryf oor Christologie. Dit was 'n studie van 'n invloedryke Nederlandse sistematiese teoloog in die 20ste eeu, wat ook wyd gerespekteer is in die ekumeniese kerk, Hendrikus Berkhof. Sy tesis was getiteld ‘Jesus, nóg God, nóg mens?’ Dit was 'n moeilike tema

8 Hy was baie bewus daarvan dat hy 'n Gereformeerde teoloog was en binne die Gereformeerde tradisie gestaan het en het dikwels goedkeurend geskryf oor die Gereformeerde tradisie, belydenisse en figure soos Johannes Calvyn en Karl Barth, alhoewel hy altyd versigtig was om die tipe Gereformeerde teologie wat hy beoefen het te kwalifiseer, byvoorbeeld: “Gewortel in lewe en stryde, is Gereformeerde teologie terselfdertyd diep persoonlik (nooit net privaat nie), gemeentelik (nooit sonder plaaslike verbande nie) ekumenies (nooit parogiaal nie) en kontekstueel (nooit ahistories en geabstraheer nie). Hierdie referaat groei vanuit hierdie wortels”, in ‘A Cry for Life in a Global Economic Era’, in WM Alston & M Welker (reds), *Reformed Theology: Identity and Ecumenicity*, Grand Rapids: Eerdmans, 2003, 375–384.

9 Sien sy voorwoord in Johan Botha & Piet Naudé, *Goeie Nuus om te Bely*, Wellington: Bybel-Media, 2010, 8–10.

oor die hart van die Christologiese nadenke van die kerk oor die persoon en werk van Jesus Christus. Hy het in Berkhof se benadering sowel 'n historiese (wetenskaplik en evolusionêr) as 'n verbondsperspektief gevind. Reeds hier, in sy magister tesis, sou hy doelbewus 'n vraagteken by die titel van sy tesis voeg, 'n aanduiding dat hy saamgestem het met Berkhof se vraag, maar nie met sy antwoorde nie. Albei hierdie temas wat hy aantref in Berkhof se vrae – die belangrikheid van sowel die geskiedenis as die verbond – sou sentraal bly in Botman se eie denke oor die volgende jare.¹⁰

Ewe merkwaardig, was die verbeeldingryke en kreatiewe styl van vakkundigheid wat sy werk reeds op hierdie stadium al beloof het en wat kenmerkend sou word van sy styl van teologie in latere jare. Hy het – altyd – baie minder belanggestel in bloot die navolg, aanhaal en herhaal van die bronne waarmee hy te doen gehad het en baie meer daarin belanggestel om sulke bronne te interpreteer (dikwels baie vry) en hulle te gebruik en hulle idees aan te wend in sy eie idees en sy eie nuwe argument. Hy het doelbewus 'n afstand geskep vanaf sy bronne en het nie net in hulle belanggestel oor wat hulle gesê het nie, maar het reeds in sy eie stem op hulle gereageer, dit dikwels herformuleer en in sy eie woorde verklaar waarom hy gedink het dit werklik gaan en hulle idees verpak in sy eie nuwe, konstruktiewe en altyd kreatiewe manier.

Kortom, in vergelyking met sy portuurgroep, was hy 'n geweldig oorspronklike denker – en in sy lewe as 'n teoloog sou hy dit herhaaldelik met die jare demonstreer. Hy het gereeld gehore en lesers verras met sy sienings, kreatief en oorspronklik en onverwags. Hy het dit beslis geniet om dit te doen en sou dikwels sy praatjies begin met 'n effense glimlag en met woorde soos “vanaand wil ek vir u iets vertel” wat altyd beteken het dat dit iets sou wees wat 'n mens waarskynlik nog nie aan gedink het nie, of nie self so sou sien nie, of nie verwag het nie. Hy het geniet wat nuut, anders, verrassend was en 'n verskil gemaak het. Hy kon buite die konvensionele maniere van dink beweeg soos min ander, reeds as 'n nagraadse student.

10 Botman HR, 'Jesus, nóg God, nóg mens?' 'n Kritiese evaluering van die evolusionêre verbondmatige Christologie van Hendrikus Berkhof", ongepubliseerde MTh-tesis, cum laude, Bellville: Universiteit van Wes- Kaapland, 1984.

Lank voor hy die term “denkleier” gebruik het as beskrywing van sy eie rol en die rol van sy universiteitskollegas, maar ook as sy droom vir elke nuwe geslag studente, naamlik dat hulle almal hulle denke en kennis sal gebruik om hulle leefwêrelde te verander, was hyself so ’n denkleier, dalk juis as gevolg van hierdie vermoë om onafhanklik en verbeeldingryk te dink. Dit verklaar waarskynlik ook sy gewildheid as openbare spreker. Hy het dikwels uitnodigings ontvang om sinodes en openbare en akademiese byeenkomste toe te spreek. Hy sou ook hierdie selfde onafhanklike gees en kreatiewe vryheid in sy doktorsale proefskrif oor die werk van die Duitse teoloog en martelaar Dietrich Bonhoeffer toon.

ROEPING, DISSIPELSKAP, TRANSFORMASIE

Nadat hy sedert 1982 in die plaaslike bediening was, het hy amper ’n dekade nadat hy die MTh-graad met onderskeiding ontvang het (in 1984), teruggekeer na teologiese studie omdat hy deelyds doktorsale navorsing wou doen. Hy het dit aan die einde van 1993 ingehandig en die DTh in Maart 1994 van UWK ontvang. In sekere opsigte was dit nie net ’n normale, akademiese proefskrif nie. Hy het weer eens ’n sekere mate van vryheid toegepas in die wyse waarop hy met Bonhoeffer omgegaan het – die vryheid van kreatiewe interpretasie en rekonstruksie, byna van dialoog en in gesprek tree. In die slotargument het hy byvoorbeeld ’n afdeling bygevoeg wat hy genoem het “Bonhoeffer en ek” – nie die tipe slot wat gewoonlik in navorsingsproefskrifte aangetref word nie, maar dit het in sy geval juis goed duidelik gemaak wat hy wou doen en waarom. Hy het doelbewus ook ’n laaste deel bygevoeg oor die bevrydingsteoloog Juan Luis Segundo, omdat hy belanggestel het in Segundo se idee van ’n “vyfde evangelie”, bedoelende dat die volgelinge van Jesus van Nasaret vandag nie net herhaal nie, maar inderwaarheid verder gaan, nuwe geskiedenis maak, nuwe, eie maniere vind om die evangelie voort te sit in die geskiedenis.

Verskeie van die persoonlike maar ook teologiese temas wat reeds werksaam was in sy eie lewe, is ingewef in die argument van sy proefskrif, veral die idees van roeping, dissipelskap en transformasie. In die voorwoord al het hy verduidelik dat hy nie doktorsale studie bloot om akademiese redes aangepak het nie, maar in reaksie op ’n uitdaging deur Beyers Naudé dat kerke ernstig moet nadink oor ’n visie vir ’n toekomstige Suid-Afrika en hulle eie rol

in so 'n toekoms. Botman het sy eie navorsing beskou as 'n antwoord op daardie vraag.

Sy argument het daarom begin met 'n kritiese bespreking van ander voorstelle deur teoloë en kerkleiers van daardie tyd wat eweneens gepoog het om sodanige oriëntasie te verskaf. Hy het geargumenteer hoe en waarom hy van daardie ander posisies verskil het. Dit was alles behalwe 'n bloot akademiese onderneming, aangesien dit hoogs omstrede openbare debatte van daardie tyd was, sowel in kerk as samelewing.

'n Voetnoot het verduidelik dat hy sy soektog na 'n tema begin het met 'n belangstelling in “die spiritualiteit van roeping”, die tipe spiritualiteit wat die kerklike lewe sou kon informeer en inspireer aangaande die roeping van die evangelie gedurende sodanige tye en uitdagings.¹¹ Hierdie soektog het hom daartoe gelei om te verder te lees oor dissipelskap – as een belangrike tradisie van Christelike spiritualiteit – wat hom weer uiteindelik daartoe sou lei om Dietrich Bonhoeffer te bestudeer, die martelaar-teoloog uit die Nazi-tydperk in Duitsland. Bonhoeffer het 'n bekende boek geskryf getiteld *The Cost of Discipleship*, wat Botman ook bestudeer het, maar binne die groter konteks van Bonhoeffer se hele lewe en werk – sy vroeë vormingsjare as teologiese student en in die bediening, sy latere jare as leidende denker in die kerkstryd en die vroeë ekumeniese beweging, asook sy skryfwerk vanuit die tronk, sowel persoonlik en intiem aan familie en vriende as nadenkend en vakkundig, byvoorbeeld sy opstelle oor *Ethics*.

Vir Bonhoeffer was idees soos vorm, vorming en transformasie almal van kritieke belang. Sy denke oor die kerk, die wêreld en inderdaad die hele werklikheid was gebaseer op sy oortuiging dat Jesus Christus die middelpunt vorm van alle werklikheid – hetsy bekend of onbekend, deur mense erken of nie – en self besig is om steeds vorm aan te neem, gestalte te vind, in die geskiedenis en die wêreld. Bonhoeffer het daarom geskryf oor 'n etiek van formasie en die belangrikheid van maniere van transformasie oordink. Botman het verduidelik dat hy doelbewus Bonhoeffer bestudeer het “as 'n teoloog van transformasie” en die gevolg was uiteindelik sy proefskrif, getiteld “Discipleship as Transformation?” – met 'n vraagteken en met die

11 ‘Discipleship as Transformation? Towards a Theology of Transformation’, 43, voetnoot 128.

subtitel “Towards a Theology of Transformation”.¹² Hierdie titel beskryf sy lewe tot op daardie stadium – sy persoonlike soeke na dissipelskap as transformasie in Suid-Afrika op daardie tyd – asook die fases van sy lewe wat sou volg. Op hierdie stadium is hy aangestel om teologie te doseer by UWK en, na net ’n paar jaar daar, by Stellenbosch waar hy na slegs drie jaar verantwoordelikhede van leierskap in die universiteit sou begin opneem.

Sy verbintenis tot transformasie as viserektor en rektor het duidelik nie begin toe hy in die bestuurstruktuur aangestel is nie. Intendeel, sy bereidheid om betrokke te raak in die universiteitsbestuur was eerder die gevolg van sy verbintenis tot transformasie van reeds lank tevore. Hy was van meet af aan toegewy aan transformasie en het daarna toenemend redes gevind vir daardie toewyding in sy teologiese sieninge oor dissipelskap as transformasie.

EENHEID, VERSOENING, GERECHTIGHEID

Juis omdat sy teologie altyd so diep persoonlik en eksistensiël was, so geïntegreer in sy lewe en werk, kan ’n mens voortgaan om die verdere ontwikkeling van sy lewe as teoloog na te spoor, ná die proefskrif en sy immer verskuivende fokus op nuwe insigte en nuwe sake, deur van die belangrike verdere fases in sy lewe en werk te volg. Nuwe teologiese agendas met nuwe insigte en nuwe taal skyn byna ooreen te stem met uitnodigings en geleenthede gedurende elke nuwe fase van sy lewe, met nuwe rolle wat hy moes speel en nuwe verantwoordelikhede wat hy moes nakom.

Terwyl hy aktief betrokke was – as plaaslike predikant, maar ook as gemeenskaps- en kerkleier – in die nastrewe van sake soos kerkeenheid, versoening en geregtigheid, het hy so bekend en wyd gerespekteer geword dat hy baie versoeke, uitnodigings en geleenthede ontvang het om te praat, te netwerk, te reis en met ander saam te werk. Een so ’n versoek was byvoorbeeld om te dien as internasionale vredesgenoot van die Nasionale Vredesprogram (National Peacemaking Program) van die Presbiteriaanse

12 Hy sou dikwels later sy komplekse verstaan van transformasie verduidelik en verder ontwikkel. Sien byvoorbeeld ‘Theology after Apartheid: Paradigms and Progress in South African Public Theologies’, in WM Alston (red), *Theology in the Service of the Church*, Grand Rapids: Eerdmans, 2000, 36–51.

Kerk van Amerika, wat hy tussen 1985 en 1990 gedoen het.¹³ Hierdie uitnodiging het beteken dat hy sou reis en met gemeentes en ander groepe praat oor vrede en vredemaak in konfliktsituasies, 'n rol waarvoor hy goed toegerus was, gegewe sy ervarings in die konflik-geteisterde apartheid Suid-Afrika van daardie tyd, sy teologiese vorming, onderskeiding en insigte sowel as sy persoonlikheid, karakter en integriteit.

Gedurende daardie selfde tyd het hy ook deelgeneem aan baie soortgelyke plaaslike prosesse, in die Wes-Kaap en Suid-Afrika, onder andere in gereelde besprekings gelei deur die Instituut vir Kontekstuele Teologie oor swart teologie en oor die (omstrede) verhouding tussen ras en klas in die *struggle*.¹⁴ Vir hom was dit vormende oomblikke, ook omdat hy terselfdertyd betrokke was by die nimmereindigende besprekings en konflikte oor ras, etnisiteit en kultuur in die kringe van die verdeelde Nederduitse Gereformeerde Kerke. Saam het hierdie kwessies – konflik, vrede, eenheid, versoening, ras, identiteit, etnisiteit, kultuur – 'n groep vrae geword waarop hy begin fokus het en waarmee hy sou besig bly in die tye wat sou volg. In teologiese kringe, binne Suid-Afrika, maar geleidelik ook internasionaal, sou hy byvoorbeeld bydraes lewer ten opsigte van versoening, vergifnis, amnestie, hantering van die oortreder, die verhouding tussen versoening en geregtigheid, herstel en die oorkom van konflik en geweld.

Reeds gedurende openbare en ekumeniese besprekings *voor* die Waarheid-en-versoeningskommissie tot stand gekom het, om die waarheid te sê, gedurende hierdie gespanne geskille oor óf so 'n kommissie hoegenaamd nodig was en indien wel, watter tipe kommissie, was hy aktief betrokke. Saam met sy kollega by UWK, Robin Peterson, was hy die redakteur van 'n aantal essays getiteld *To Remember and to Heal*.¹⁵ Weer eens, gedurende die verhore sowel as daarna, het hy 'n leidende ekumeniese en teologiese rol

13 Dit was gedurende so 'n besoek dat hy die rampspoedige aardbewing beleef het wat die San Francisco Bay Area op 17 Oktober 1989 getref het – daardie selfde aand het hy my van Berkeley af gebel om hom en Beryl later daardie jaar, vroeg in November, in die eg te verbind.

14 Byvoorbeeld sy verslag in 'Gospel and Culture: Circles of Embrace or Lines of Exclusion', in MA Oduyoye & HM Vroom (reds), *One Gospel – Many Cultures: Case Studies and Reflections on Cross-Cultural Theology*, Amsterdam: Editions Rodopi BV, 2003, 149–171.

15 Botman HR & Petersen R (reds), *To Remember and to Heal: Theological and Psychological Reflections on Truth and Reconciliation*, Kaapstad: Human & Rousseau, 1996.

gespeel, deur openbare debat, kerklike betrokkenheid en teologiese bydraes.¹⁶ Hy het toesprake gelewer, preke gepubliseer, deelgeneem aan besluite, gehelp om die openbare diskoers oor die resepsie van die kommissie se werk te beïnvloed, kommentaar gelewer op die voorleggings gedurende die sogenaamde geloofsverhoor en op uitnodiging gepraat by baie vergaderings, in kerklike sowel as akademiese kringe, oor kwessies wat verband gehou het met versoening in die breë sin van die woord.

OPENBARE LEWE, OPENBARE KERK EN OPENBARE TEOLOGIE

Geleidelik sou nog 'n ander faktor toenemend deel word van sy teologiese lewe. Hy het kort voor lank 'n aktiewe en bekende openbare figuur geword wat as 'n kerkleier ook betrokke was by talle sake van openbare belang. Die oortuiging – weer eens afkomstig van Bonhoeffer – het toenemend in hom gegroei dat dissipelskap en burgerskap hand aan hand gaan, om die waarheid te sê, dat in 'n demokratiese samelewing dissipels ook presies geroep is *as* burgers.¹⁷

Reeds gedurende die stormagtige jare van 1990 tot 1994 het hy gedien as Visemoderator van die NGSK en ook as lid van die uitvoerende komitee van die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke (SARK). Van toe af sou sy ekumeniese en openbare rol net toeneem. Hy het die Suider-Afrikaanse Alliansie van Gereformeerde Kerke gelei en is genader om homself beskikbaar te stel as algemene sekretaris van die SARK, as teologiese sekretaris van die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke en as direkteur van die ekumeniese navorsingsinstituut by Bossey, in Switserland. Hy het baie uitnodigings ontvang om preke te lewer tydens groot openbare geleenthede en om openbare vergaderings toe te spreek. Kortom, hy het toenemend 'n openbare gesig en 'n openbare stem geword en hierdie vele geleenthede het hom toenemend uitgedaag om ernstig na te dink oor die openbare rol van die kerk. Die term “openbaar” het deel geword van sy woordeskat – en dit

16 Byvoorbeeld 'The Offender and the Church', in J Cochrane, JW de Gruchy & S Martin (reds), *Facing the Truth: South African Faith Communities and the Truth and Reconciliation Commission*, Kaapstad: David Philip, 1999, 126–131; ook 'Towards the embrace of political reconciliation', *The Way: Review of Contemporary Christian Spirituality* (1999) 39(4):338–348.

17 Byvoorbeeld die argument oor burgerskap in 'Towards a world-formative Christianity in South Africa', in M Guma & L Leslie Milton (reds), *An African challenge to the church in the 21st century*, Kaapstad: Salty Print, 1997, 72–79.

sou toenemend die geval wees vir die res van sy lewe. Hy het sy nadenke gefokus op die sogenaamde openbare aard, die openbare rol, die openbare getuienis, die openbare taak van die kerk, uiteindelik op die openbare kerk wat openbare teologie doen.

Kort na sy aanstelling by UWK (in 1994) is sy departement hernoem van Praktiese Teologie na Christianity and Society (1996). Met sy aanstelling by Stellenbosch (2000), het hy die beskrywing van sy posisie en rol verander van Missiologie na Missiologie, Ekumene en Publieke Teologie. Die Beyers Naudé Sentrum vir Publieke Teologie is kort daarna gestig as sy idee en inisiatief.¹⁸ Al hierdie veranderinge weerspieël 'n toenemende fokus op teologie, kerk en geloof se plek in die openbare lewe. Van nou af was hy duidelik besorg oor die openbare aard en rol van teologie en kerk. Reeds vroeër, sedert 1998, het hy gedien as uitvoerende voorsitter van die Ekumeniese Stigting van Suider-Afrika (EFSA), en selfs nog vroeër was hy betrokke by die openbare getuienis van die NGSK en die hele NGK-familie van kerke.

EKUMENE, EKONOMIE, EKOLOGIE

Kort voor lank sou sy belangstelling in openbare teologie vir hom 'n baie spesifieke nuwe fokus aanneem, naamlik op die ekonomie en ekologie. Weer eens was dit 'n groeiende bewussyn van 'n oortuiging wat vantevore reeds teenwoordig was – byvoorbeeld in sy werk oor geregtigheid volgens *Belhar*. As gevolg van uitnodigings kon hy egter nou dieper as vantevore delf in die teologiese logika, aannames en oortuigings wat ander dalk net sou behandel as bloot morele en praktiese uitdagings.

In 1997 het hulle gesin 'n navorsingstydperk deurgebring by die Center of Theological Inquiry (CTI) in Princeton, New Jersey. Sy aanvanklike projek was oor “Dissipelskap en Burgerskap” en hy was van plan om navorsing te doen oor wat hy altyd beskou het – versterk deur sy doktorsale werk oor Bonhoeffer – as die innige verhouding tussen hierdie twee. Hy sou later die storie vertel van wat byna vir hom 'n ontdekking was, naamlik sy insig in

18 Vir 'n verslag oor sy betrokkenheid by die stigting van die Beyers Naudé Sentrum, sien die onderhoud in M Coetzee, R Müller & L Hansen (reds), *Cultivating Seeds of Hope: Conversations on the Life of Beyers Naudé*, Stellenbosch: Sun Press, 2015, 133–138.

die belang van die ekonomie vir openbare lewe. Omdat die *struggle* in Suid-Afrika en die kerk se betrokkenheid in die *struggle* oorwegend beskou is in die vorm van politieke vrae en sogenaamde kerk-staat-verhoudings, het hy, nes baie ander Suid-Afrikaanse teoloë, nie altyd die ekonomie ernstig genoeg opgeneem nie. Hierdie tydperk van studieverlof het dit egter vir hom verander.¹⁹

Hy het nou toenemend gepraat en gepubliseer oor die Bybelse idee van “oikos” of huishouding – dit sluit die kerk as huishouding van geloof in, maak ook die ekumeniese kerk sowel as die ekonomie (as die wette wat ons algemene lewe regeer) en ekologie (as die hele web van lewe).²⁰ Hy het ’n leidende rol gespeel in die sogenaamde *processus confessionis* van die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke ten opsigte van ekonomiese ongeregtheid en ekologiese vernietiging. Hy was voorsitter van die Suider-Afrikaanse Alliansie van Gereformeerde Kerke in Kitwe, Zambië, in 1996 waar ’n bekende beroep op die wêreldwye liggaam gemaak is en waar hy deelgeneem het aan die formulering van hierdie sogenaamde *Kitwe Verklaring*, waar hulle hul onder andere beroep het op Johannes Calvin, die Gereformeerde tradisie en *Belhar*. Hierdie beroep het geresoneer in die Wêreldbond se Volle Vergadering in Debrecen, Hongarye, in 1997, waar Botman weer eens ’n leidende rol gespeel het in die Wêreldbond se besluit om alle lidkerke te vra om te oorweeg of hul ekonomiese en ekologiese lewe nie dalk in konflik is met hul belydenis van geloof nie.

Gebaseer op hierdie besluit is hy gevra om deel te neem aan die Wêreldbond se projek getitel ‘Covenanting for Justice in the Economy and the Earth’ oor die volgende paar jaar. Tussen 2001 en 2002 het hy dienooreenkomstig tyd

19 Sien sy ontvangstoespraak toe die Abraham Kuyper-toekenning in 2013 aan hom oorhandig is (‘Dread, Hope and the African Dream: An Ecumenical Collage’ (ongepubliseerde referaat, beskikbaar op die web). Hierdie gesaghebbende toekenning word jaarliks toegeken deur die Kuyper Center in Princeton vir uitnemendheid in vakkundigheid of openbare lewe, en vorige ontvangers sluit byvoorbeeld die regsgeleerde John Witte, Andrew Young en Robert Seiple (albei voormalige Amerikaanse ambassadeurs), Lord Jonathan Sacks (voormalige Hoofrabbi van die Statebond), Marilyn Robinson (die bekroonde skrywer), en Jan Peter Balkenende (’n voormalige Nederlandse Eerste Minister) in.

20 Byvoorbeeld ‘The *Oikos* in a Global Economic Era. A South African Comment’, in JR Cochrane & B Klein (reds), *Sameness and Difference*, Washington: The Council for Research in Values and Philosophy, 2000, 269–280.

in Genève, Switserland, deurgebring en ten nouste saamgewerk met Setri Nyomi, die Algemene Sekretaris van die Wêreldbond, en navorsing gedoen oor hulle dokumente ten einde raad te kon gee gebaseer op sy navorsing. Dit was weer eens 'n vormende tyd vir hom. In 2002 is hy byvoorbeeld genooi om deel te neem aan beraadslaging in die ekumeniese dinkskrum by die Instituut van Bossey, net buite Genève, Switserland, met die bekende ekumeniese denker Julio de Santa Ana, oor volhoubare ontwikkeling. Dit was die begin van 'n proses wat 'n reeks konsultasies en publikasies behels het wat Botman duidelik interessant, belangrik en insiggewend gevind het. Toe die *processus confessionis* in die lidkerke tot 'n uiteindelijke afsluiting gekom het by die volgende Volle Vergadering van die Wêreldbond in Accra, Ghana, het hy 'n bydrae gelewer oor die tipiese Gereformeerde manier om oor die openbare lewe na te dink deur die idee van verbond te gebruik. Dit het uiteindelik gelei tot die bekende *Accra Declaration* in die vorm van 'n verbond, en in die verdere ontvangsprozesse daarvan was hy weer eens betrokke.

HUMANITEIT, MENSWAARDIGHEID, ONTWIKKELING

Binne hierdie proses van konsultasie en navorsing het nog 'n idee toenemend belangrik geraak in sy eie teologiese lewe, naamlik menswaardigheid. Reeds gedurende sy tyd by die UWK het daar 'n proses van samewerking begin met verskillende Sweedse ekumeniese vennote wat hierdie insig sou versterk, onder andere met Karin Sporre, 'n kollega in opvoedkunde en feministiese teologie. Saam het hulle konsultasies aangebied oor menswaardigheid en 'n bundel uitgegee getiteld *Building a Human Rights Culture* waarin Botman bygedra het deur te skryf oor menswaardigheid en ekonomiese globalisering. Daarmee het twee temas gekombineer wat op daardie stadium sy hoofbelangstellings was.²¹

Weer eens sou hierdie fokus voortaan sentraal bly in Botman se teologiese lewe. Dit was dus nie verrassend dat dit 'n rol sou speel in sy latere inisiatiewe as rektor om die Millennium Ontwikkelingsdoelwitte (MOD) na te jaag nie. In lyn met sy eie passie sou die Teologie Fakulteit ook besluit om

21 'Human Dignity and Economic Globalisation' in K Sporre & HR Botman (reds), *Building a Human Rights Culture*, Falun: Institutione för humaniora och språk, 2011, 20–34 (ook in NGTT 45(1&2): 317–327).

menswaardigheid hulle fokus te maak as deel van hierdie universiteitswye inisiatief. Botman het geleidelik sy belangstelling in menswaardigheid geformuleer in terme van die meer fundamentele vraag aangaande teologiese antropologie. Voortaan sou hy lees en skryf oor Christelike sieninge oor menswees. Hy het dit uiteindelik sy fokus gemaak gedurende sy studieverlof by die CTI in Princeton in 2003, toe hy besef het dat sy oorspronklike tema van dissipelskap en burgerskap te eng was om die uitdagings van menswees in vandag se wêreld, gegewe die dominante globale ekonomie en die uitdagende ekologiese werklikhede, aan te spreek.

Toe hy in 2010 genooi word om deel te neem aan John de Gruchy se interdisiplinêre projek oor *The Humanist Imperative in South Africa* by die Stellenbosch Instituut vir Gevorderde Navorsing (STIAS), het hy 'n kort, maar baie insiggewende bydrae gelewer en baie van sy eie diepste oortuigings en passies van baie jare onthul toe hy gepraat het oor “'n waardigheid-verrykte humanisme.”²²

Hy het hierdie bydrae afgesluit deur te praat oor hoop in die 21ste eeu en weer eens was dit vir hom 'n tema van fundamentele belang waarvan die wortels ver terug gelê het in sy lewe as teoloog.

WANHOOP, HOOP, DÓEN

Hy het sy doktrale proefskrif opgedra aan sy eie kinders “en al die ander kinders van Suid-Afrika, diegene wat apartheid slegs deur hoorsê sal ken”. Dit was 'n sinspeling op 'n uitdrukking wat Bonhoeffer by geleentheid terloops gebruik het. Hy het Bonhoeffer se woorde aangepas by sy eie situasie om uitdrukking te gee aan sy hoop vir 'n toekoms wat min ander op daardie stadium so duidelik kon sien, naamlik 'n toekoms wat radikaal anders sou wees as die werklikhede van die verlede en hede. Hy het 'n vaste oortuiging gehad dat gelowiges die beloofde toekoms moet toelaat om hulle prioriteite en optrede in die hede te oriënteer en te bepaal, eerder as om die verlede (met sy dikwels pynlike geskiedenis) of selfs teenswoordige realiteite (met hulle mag en oënskynlike vanselfsprekendheid, wat suggereer

22 'A Dignity-Enriched Humanism', in JW de Gruchy (red), *The Humanist Imperative*, Stellenbosch: Sun Press & STIAS, 2011, 243–246.

en voorgee dat dinge nie anders kan wees nie) toe te laat om vorm te gee aan wie ons is.

Vroeg reeds, lank vóór sy proefskrif, het hy 'n oordenking geskryf waarin hy verduidelik het dat die Pauliniese etiek – 'n mens kan eintlik sê die etiek van die Nuwe Testament en daarom teologiese etiek – eskatologiese etiek is, 'n etiek bepaal deur die toekoms en daarom deur hoop. Hy was diep geraak deur Paulus se argument in 1 Korintiërs 7:29–31 – volgens baie geleerdes 'n sleutel tot die verstaan van Paulus se eie denke – dat gelowiges moet leef “asof nie”, asof die huidige werklikhede van huwelik, werk, besittings, hartseer en geluk, nie die laaste woord het in die vorming van wie ons is nie. In die kruis en opstanding van Jesus, het Botman geargumenteer, in navolging van Paulus, “is hierdie wêreld soos ons hom ken aan die verbygaan”, sodat wat ook al vir ons belangrik en magtig kan lyk, alles aan die verbygaan is; dat 'n nuwe toekoms vorm aanneem, en dat Christus sêlf aan't vorm aanneem is in die geskiedenis en die wêreld, wat beteken dat wat ons sien en ervaar getrans-formeer word, verander word en anders en nuut gemaak word.²³

Vir Botman was hierdie oortuigings werklik, persoonlik en inspirerend. Gedurende sy latere studie van Bonhoeffer sou baie van hierdie idees herformuleer word, in Bonhoeffer se terminologie, maar die struktuur van sy denke sou dieselfde bly.

Bonhoeffer het byvoorbeeld onderskei tussen sogenaamde laaste en voorlaaste dinge en geredeneer dat ons alledaagse betrokkenheid in die voorlaaste dinge gevorm en getransformeer behoort te word deur ons hoop in die laaste dinge. Hy het verduidelik dat gelowiges daarom moet bid om, verlang na en hoop op die godsryk, eerder as om hulle eie programme en beleide gelyk te stel aan die laaste dinge. Bonhoeffer het geredeneer dat “wie”-vrae daarom sentraal staan (wanneer ons dink oor Christus, maar ook oor onself). Hy het geglo dat om te wees en om te behoort hand aan hand gaan, dat individualiteit en sosialiteit nie geskei kan word nie, dat Christus die mens vir ander was, dat die kerk geroep is as die kerk vir ander en dat dissipelskap bestaan in die daar wees vir ander. Hierbenewens was

23 Botman HR & Smit DJ, '1 Corinthians 7:29–31 “To live ... as if it were not!”’, *JTSA* (1988) 65:73–79; ook Smit DJ, *Om te leef asof nie: Meditasies opgedra aan Russel Botman*, Wellington: Bybel Media, 2014.

hy oortuig dat geloof en gehoorsaamheid daarom ten nouste verband hou sodat slegs diegene wat glo, gehoorsaam is, en diegene wat gehoorsaam is, glo. Bonhoeffer het gedink dat die finale vraag oor ons eie lewens nie is of ons suksesvol is in ons pogings om sonder leed en met eer uit moeilike omstandighede te ontsnap nie, maar eerder wat ons nou kan en behoort te doen ten opsigte van die toekoms van die komende geslagte, selfs al sou dit beteken dat wat ons nou moet doen verootmoedigend en vernederend mag wees vir ons self. Hy het 'n etiek van verantwoordelikheid verdedig, georiënteer deur hoop vir die kinders, vir dié geslag “aan wie die toekoms behoort”.

Al hierdie oortuigings het net Botman se eie intuïsie en oortuigings verder bevestig en toenemend vir hom nuwe woordeskat en retoriek gegee om sy eie hoop en verbintenisse mee uit te druk – vir die kinders van Suid-Afrika, vir die rol van die kerk, vir 'n etiek van verantwoordelikheid, vir die hantering van tragedies en nalatenskappe van ons verlede, vir die in-die-oë-kyk van ongeregthede en ongelykhede in ons huidige tye.

We cannot escape our theological responsibility to 'those to whom the future belongs' in obedience to God. The very existence of the generation of the future constitutes an 'ethos of responsibility' defined in terms of the future. The theological quest of any generation must never forget the generation to whom the future belongs.²⁴

Hy het hierdie retoriek 'n teo-logika genoem, 'n teologiese logika of by voorkeur 'n praksio-logika – laasgenoemde om die noodsaak te onderstreep van praxis, van agentskap, van handel en doen, van deelname en betrokkenheid, van die skakel tussen geloof en gehoorsaamheid, tussen spiritualiteit en dissipelskap, tussen Jesus Christus en transformasie.

Hy het twee motto's ingesluit in sy proefskrif in laat-1993. Die eerste een was 'n aanhaling uit Spreuke 29:18 wat sê dat 'n volk sonder visie vergaan. Hy het net doelbewus visie vervang met openbaring. Wanneer 'n volk nie tekens van hoop op 'n beter toekoms ontvang nie, verloor hulle koers. Die tweede aanhaling was van twee Brasiliaanse broers en bevrydingsteoloë, Leonardo en Clodovis Boff. Volgens hulle sal mans en vroue sonder 'n

24 “‘Dutch’ and Reformed and ‘Black’ and Reformed in South Africa”, 103–104.

droom nie hulleself mobiliseer vir transformasie en poog om die fundamente van die samelewing te hernuwe nie, maar dat Christene glo dat so 'n droom 'n werklikheid is omdat hulle dit in Jesus Christus gesien het. Hierdie twee motto's het duidelik uitdrukking gegee aan sy eie oortuigings.

Al hierdie vroeë oortuigings, nogeens bevestig ten tyde van sy doktorsale studie en sy kennismaking met Bonhoeffer, het nuwe dryfkrag gekry toe hy vroeg in 2000 genooi is om in Atlanta, Georgia, deel te neem aan 'n internasionale en interdisiplinêre projek van navorsing en dialoog rondom hoop. Hy is natuurlik genooi as gevolg van sy reputasie en internasionale teologiese profiel, maar tydens die ontmoeting met wêreldbekende geleerdes vanuit 'n verskeidenheid kontekste is hy verder versterk in hierdie oortuigings oor die belang van hoop.

As deel van hierdie projek het Botman verskeie bydraes gelewer oor hoop, waarvan party gepubliseer is in die finale bundel opstelle getiteld *Hope for the World*.²⁵ Dit was egter met sy terugkeer dat hy weer en weer die tema van hoop sou behandel, in baie van sy openbare toesprake en skryfwerk. Hy het dit feitlik onmiddellik gebruik as tema vir sy intreerede as professor in Stellenbosch, *The End of Hope or New Horizon of Hope?*²⁶ Hy het 'n meestersmodule in sosiale etiek by sowel die UWK as die (destydse) UPE doseer oor “imagining social hope” – verbeelding was vir hom 'n denk-aktiwiteit van sleutelbelang. Hy het besluit om te praat oor “hoop vir die stad” toe hy genooi is om 'n groot byeenkoms van kerkleiers toe te spreek oor “draai die gety” in Kaapstad.²⁷ Hy het oor hoop gepraat toe hy die

25 Hierdie uitnodiging was om deel te wees van die Campbell Geleerdes vir 2000, saam met bekende mense soos Walter Brueggemann, Douglas John Hall, Damayanthi Niles, Ofelia Ortega en Janos Pásztor, oor die tema “Missie as Hoop in Aksie”. Botman het 'n aanvanklike referaat gelewer getiteld ‘South Africa and the Confession of Belhar: A Contemporary Confessing Journey toward Mission’, en 'n finale bydrae getiteld ‘Hope as the Coming Reign of God’. Albei is gepubliseer in W Brueggemann (red), *Hope for the World. Mission in a Global Context*, Louisville: Westminster John Knox, 2001, onderskeidelik 31–34 en 69–82.

26 ‘The End of Hope or New Horizon of Hope? An Outreach of Those in Africa who Dare to Hope’, Universiteit Stellenbosch, intreerede, Februarie 2001; ook as *NGTT* (Maart en Junie 2002) 43(1&2):22–31.

27 ‘Turning the Tide of the City: An Ecumenical Vision of Hope’, *NGTT* (2004) 45(3&4):508–517. In hierdie hoof toespraak het hy die morele krisis van die stad geïnterpreteer as inderwaarheid 'n krisis van hoop. Hopeloosheid, het hy gesê, is die moeder van apatie en moedeloosheid. Hy het toe voorstelle gemaak vir die herontdekking van 'n spiritualiteit van “sosiale hoop” en het weer

Volle Vergadering van die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke in Accra, Ghana, toegesprek het.²⁸ Hy het gepraat oor “om ons te verheug in hoop” gedurende ’n internasionale konsultasie oor Gereformeerde vakkundigheid, asook by verskeie ander geleenthede.²⁹

Soms kan huidige werklikhede egter so magtig, oorweldigend en oorheersend raak dat dit geweldig moeilik is, indien nie onmoontlik nie, om enigiets anders te sien en om wel ’n alternatiewe toekoms te verbeeld. Sulke tye en sulke ervarings kan lei tot gevoelens van depressie en wanhoop – en daarom het Botman nooit moeg geraak om sulke gevoelens van sosiale moedeloosheid en sosiale wanhoop aan te spreek nie. Hy was diep bewus van en besorg oor die gebrek aan hoop en visie in die lewens van baie – en van die komplekse oorsake en redes vir sodanige moedeloosheid.³⁰ Weer en weer, oor baie jare, sou die verwerping van sodanige wanhoop en die versterking van persoonlike en sosiale hoop deel wees van sy teologiese en openbare bydraes, en gevolglik was dit glad nie ’n verrassing toe dit uiteindelik ook die agenda sou word wat sy opeenvolgende termyne in universiteitsleierskap sou kenmerk nie.³¹

eens die verhaal vertel van 1 Kor 7:29–31 en gesê dat ’n “transformerende lewe is om te lewe in die teenwoordigheid van die toekoms ingewy deur Jesus Christus”, 513.

28 ‘Globalisation’s Threat to Human Dignity and Sustainability’ by die Wêreldbond se 24ste Algemene Vergadering in Accra, Ghana, ongepubliseerde referaat.

29 ‘Rejoice in Hope: The Bible and the Current Crisis of Despair’, in WM Alston Jr & M Welker (reds), *Reformed Theology: Identity and Ecumenicity II: Biblical Interpretation in the Reformed Tradition*, Grand Rapids: Eerdmans, 2007, 66–73.

30 Selfs sy openingsrede tydens die Internasionale Konferensie van die Center of Theological Inquiry op 30 Maart 2001 is later gepubliseer as ‘Rejoice in Hope’, en was oorspronklik aangekondig as ‘The Bible and the Current Crisis of Despair’, en sy ontvangstoespraak by die Kuyper-toekenning-seremonie het gehandel oor die voorkoms van “vrees” in die kontemporêre wêreld. In baie referate gedurende hierdie jare sou hy die analise volg van die Duitse teoloog (later Biskop) Wolfgang Huber by ’n nasionale konferensie van die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke gedurende die apartheidsjare wat die “tye van krisis” geïnterpreteer het as “’n krisis van hoop”.

31 Dit was ook die tema van sy laaste eksplisiet teologiese toesprake, naamlik die ontvangstoespraak tydens die geleentheid van die Kuyper-toekenning in Princeton, ‘Dread, Hope and the African Dream: An Ecumenical Collage’. Byvoorbeeld ook Botman HR, ‘Hope in Africa. The Role of Universities in Times of Political Transition, particularly in the Context of Democratisation’, Talloires Network Leaders Conference, Madrid, 14–16 Junie 2011; ‘Taking Africa beyond the MDGs. The Role of Higher Education in Development’, in R Wilkinson & D Hulme (reds). *The Millennium Development Goals and Beyond. Global Development after 2015*, Londen: Routledge, 2012, 209–224; en ‘The Case for the Relevant University’, *South African Journal of Higher Education* 25(1):14–21, waarin baie van hierdie idees nuttig saamgeweef is, tot by die laaste woorde: “Deur

Sy beroep om 'n kopskuif van sukses na betekenisvolheid, asook sy inisiatiewe om die hele instelling te motiveer om 'n projek aan te pak om hoop te bring deur die MOD na te jaag deur uitnemende vakkundigheid, navorsing en kennisproduksie, moet teen hierdie agtergrond verstaan word. Sedert 2004 het hy sy lewe as teoloog voortgesit as denkleier en universiteitsbestuurder, alhoewel hy nie meer eksplisiete teologiese woordeskat en retoriek gebruik het nie, sodat diegene wat nie sy agtergrond geken het nie dalk nie altyd die diepste motiveringe en oortuigings sou kon verstaan wat aan die werk was in “wie” hy ten diepste was nie.

In my current position as rector and Vice-Chancellor of Stellenbosch University, I have tried to dream with our students and staff a new dream, to hope anew. For me this arose partly out of my theological work, expressing the idea of confessing hope concretely. However, at this secular institution, the focus was more on the role of professors of different academic disciplines finding ways to put their sciences behind the most intractable problems of our society – and in that way professing their hope ... I see the recognition of my work in theology and public life through the Abraham Kuyper Prize as an expression of our common hope for a better future in the interest of the next generation – one that will know by hearsay, not only apartheid but also the current global economic crisis.³²

OOR SY TEOLOGIESE LEWE – TERUGSKOUEND

Terugskouend het Russel Botman net 'n baie kort professionele loopbaan gehad waartydens hy teologie doseer het, skaars agt jaar (1994–2002). Voor dit was hy 'n predikant en daarna was hy in universiteitsbestuur.

Gedurende daardie abnormaal kort agt jaar het institusionele veranderinge in die twee fakulteite waar hy aangestel was, asook sy eie sieninge van sy akademiese rol, daartoe gelei het dat sy posbeskrywing ten minste vyf keer direk na mekaar sou verander: eers van “pastorale teologie” binne “praktiese teologie” tot “Christendom en Samelewing” (almal by UWK), en toe van “missiologie” tot “ekumeniese teologie” en “openbare teologie”

wetenskap in diens van die samelewing te gebruik, kan ons help om die wêreld 'n beter plek te maak. Toekomstige generasies verdien niks minder nie”, 21; sien ook ‘Transforming Pedagogical Values’, sy toespraak by die World Innovation Summit for Education, Doha, Katar, Desember 2010.

32 ‘Dread, Hope and the African Dream: An Ecumenical Collage’, tydens die oorhandiging van die Abraham Kuyper-toekenning, Princeton, 2013.

(almal by Stellenbosch). Voeg daarby dat sy eie opleiding en vakkundigheid in “teologiese etiek” was en dat hy, uit persoonlike belangstelling, lid was van die nasionale vakkundige vereniging vir “sistematiese teologie” en selfs gedien het as hierdie akademiese vereniging se nasionale voorsitter, dan is dit duidelik dat hy nooit werklik die nodige tyd gehad het om homself ten volle in een spesifieke akademiese veld as teoloog te vestig nie.

Selfs meer betekenisvol is die feit dat, van daardie agt jaar, hy die laaste jaar by UWK moes dien as dekaan van die Fakulteit van Godsdiens en Teologie wat besig was om te sluit weens grootskaalse finansiële afdankings by die Universiteit en spesifiek ook in hierdie Fakulteit. As dekaan was hy baie betrokke by die wydverspreide dog vergeefse weerstand binne die Universiteit en veral in die Senaat teen hierdie afdankings en die sluiting en daarna ook in die onderhandelinge van die kuratorium van die Verenigende Gereformeerde Kerk in Suidelike Afrika (VGKSA) om hulle opleiding vir die bediening na Stellenbosch te verplaas om sodoende te verseker dat hulle toekomstige predikante steeds ’n omvattende teologiese opleiding sou kry, insluitend die studie van die klassieke tale Grieks en Hebreeus.³³

Hy het daarom nooit die normale tyd en geleentheid gehad om ’n volskaalse akademiese loopbaan te ontwikkel nie. Hy kon nooit uitgebreide nagraadse studieleiding gee nie en het net twee doktorale studente gehad wat hulle studie voltooi het aan die UWK onder sy studieleiding en medestudieleiding. Hy kon nooit enige monografieë publiseer nie, alhoewel hy ten tyde van sy dood gedink het aan ’n reeds essays oor vergifnis. Hy het amper geen uitgebreide navorsing in vaktydskrifte gepubliseer nie en het nooit ’n korpus van gefokusde navorsing vir evaluering ingedien nie, ’n ideaal wat baie Suid-Afrikaanse navorsers najaag.

Teen hierdie agtergrond is dit egter selfs nog merkwaardiger hoe gerespekteer hy was in sowel nasionale as internasionale teologiese kringe. Die vele uitnodigings om as spreker op te tree, van sinodes en inwydings van universiteitspresidente tot groot openbare geleenthede; die talle versoeke om

33 Hy het gedien as redakteur van ’n spesiale uitgawe van *Koinonia*, die vaktydskrif van die teologiese studente van die VGKSA by UWK waarin die pynlike gebeure wat gelei het na die skuif van die opleiding van UWK na Stellenbosch gedokumenteer is, in historiese perspektief geplaas word en bespreek is deur verskeie belanghebbendes, *Koinonia*, 12 Februarie 2000.

by te dra tot kongresse en konsultasies en om op kommissies te dien; die aantal pogings om hom te oorreed om strategiese posisies te aanvaar; die uitnodigings om tydens gesogte geleenthede te preek en om by te dra tot baie geredigeerde bundels essays; die studiebeurse wat hom aangebied is en die indrukwekkende toekennings wat hy ontvang het; alles getuig van die respek wat hy as teoloog geniet het – ten spyte van die kort duur van sy akademiese loopbaan.

Met die jare het hy hoofreferate gelewer tydens die jaarvergaderings van verskeie vakkundige verenigings, insluitend dié vir Praktiese Teologie, Missiologie en Sistematiese Teologie, maar hy is ook gevra om referate te lewer tydens talle internasionale en interdisiplinêre geleenthede – insluitend byvoorbeeld die Internasionale Bonhoeffer Vereniging.³⁴ Hy is genooi om sinodes en vergaderings toe te spreek by die Verenigde Evangeliese Kerk in Duitsland, die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke, die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke (1997; 2004), die Reformed Church in America (2007), die Presbyterian Church in Southern Africa (1999), die sogenaamde Rustenburg III-kongres van Suid-Afrikaanse kerkleiers (in 2001, in Kaapstad) en plaaslike (2003) sowel as nasionale (2004) sinodes van die Nederduitse Gereformeerde Kerk, benewens vele ander ekumeniese konsultasies, vergaderings en geleenthede.³⁵ Toe hy reeds rektor was, is hy steeds gevra om die inskrywing oor “African Theology” te skryf vir die gesaghebbende *Cambridge Dictionary of Christian Theology*, een van sy laaste akademiese bydraes tot teologie.³⁶

In 1998 is hy genooi as navorsingsgenoot by die CTI in Princeton, New Jersey. In 1999 is hy aangestel as medevoorsitter van die Internasionale Gereformeerde en Rooms-Katolieke Dialoog (van 1999 tot 2003). In 1999 is hy ook genader om te dien in 'n internasionale navorsingsprojek van

34 Uit sy eie referaat, ‘Who is “Jesus Christ as Community” for us today? The Quest for Community: A Challenge to Theology in South Africa’, *JTSA* (Maart 1997) 97:30–38; vir sy bydrae gedurende die afsluitingssessie, ‘Afterword: Is Dietrich Bonhoeffer Still of any Use in South Africa’, in JW de Gruchy (red), *Bonhoeffer for a New Day: Theology in a Time of Transition*, Grand Rapids: Eerdmans, 1997, 366–372.

35 Van al hierdie, sien slegs sy toespraak aan die Reformed Church in America, 10 Junie 2007, in Pella, Iowa, ‘The Confession of Belhar and Our Common Future’ (beskikbaar op webwerwe).

36 ‘African Theology’, in McFarland IA, Fergusson DAS, Kilby K & Torrance IR (reds), *The Cambridge Dictionary of Christian Theology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 5–8.

die Wêreldraad van Kerke oor sosiale etiek en globalisering (van 2000 tot 2002). In 2000 is hy genooi as Campbell-beurshouer na die Columbia Theological Seminary in Atlanta, Georgia. Vanaf 2003 tot 2004 was hy deel van 'n navorsingsprojek wat geïnisieer is deur die CTI in Princeton oor teologiese antropologie. In Januarie 2006 is hy genooi as mede aanbieder van die beroemde Sprunt-lesings by Union Theological Seminary in Richmond, Virginia.³⁷ Gedurende hierdie jare praat hy op uitnodiging wêreldwyd by baie universiteite en is hy betrokke by en ontvang hy self verskeie studie-afvaardigings van ander universiteite by UWK en Stellenbosch.

In April 2013 het hy die gesaghebbende Abraham Kuyper-toekenning ontvang vir Uitnemendheid in Teologie en Openbare Lewe. In Maart 2014 ontvang hy 'n eredoktorsgraad van Hope College in Holland, Michigan.³⁸ In Julie 2014 het sy vrou Beryl Botman namens hom 'n eredoktorsgraad in regte (postuum) ontvang van die Universiteit van Aberdeen.³⁹

Gedurende hierdie kort jare het hy gedien as Moderator van die Suider-Afrikaanse Alliansie van Gereformeerde Kerke (1990–1998). Hy het die Beyers Naudé Sentrum vir Openbare Teologie gestig by die Universiteit Stellenbosch. Hy het gedien as voorsitter van die Raad van die Ekumeniese Stigting van Suider-Afrika (EFSA); as Uitvoerende Lid van die Nasionale Godsdienstige Inisiatief vir Ontwikkeling en Welsyn in Suid-Afrika (vir meer as 'n dekade sedert 1997); het deelgeneem aan die studieproses van die internasionale Joint Conference on Church and Development, en het

37 'Not Our Own: Comfort and Calling in Difficult Times', die Sprunt-lesings saam met DJ Smit, Union Theological Seminary, Richmond, Virginia, 23–25 Januarie 2006 (ongepubliseer). Hy het die tweede en derde lesings gegee in die reeks van vier lesings, onderskeidelik oor "Lewende eenheid" en "Ware versoening".

38 Op 3 Maart 2014 tree hy as spreker op by die Chapel of Hope College oor "Leef asof dit nie is nie". Gedurende daardie selfde middag het hy 'n openbare toespraak gelewer oor "Universiteit Stellenbosch se HOOP Projek: 'n Visie vir Akademiese Herlewing". Die volgende dag is die eredoktorsgraad aan hom toegeken en het hy gepraat oor "Mandela se Kinders: Vormgewing aan 'n Universiteit".

39 Die aanvaardingstoespraak vir die eregraad van die Universiteit van Aberdeen, deur dr Beryl Botman namens hom gelewer op 8 Julie 2014, het afgesluit met die woorde: "Ek wil u uitdaag om u kennis van die wet te gebruik *om 'n pleitbesorger van hoop te word ... Gebruik die wet as 'n instrument van hoop*. Verdedig menseregte, insluitend sosiale en sosio-ekonomiese regte. Word 'n denkleier vir 'n beter toekoms, 'n denkleier vir waardigheid vir almal. Dit is die regte ding om te doen".

gepraat by verskeie van hul kongresse in Berlyn en Stellenbosch. Nadat hy by die universiteitsbestuur aangesluit het, is hy verkies tot en het hy gedien as President van die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke vanaf 2003 tot 2007. Alhoewel verskeie van hierdie posisies in die kerk en openbare lewe was, was daar min twyfel dat hy verkies is vanweë sy teologiese bevoegdheid en leierskap en dat hy teologiese bydraes gemaak het deur hierdie posisies.

Kortom, dit is inderdaad merkwaardig wat hy gedurende daardie agt kort jare bereik het.

Sy lewe as teoloog het egter lank voor daardie agt jaar begin en het sy jare van studie, bediening, kerklike lewe en ekumeniese betrokkenheid ingesluit, terwyl dit voortgeduur het na daardie kort periode en ook sy latere jare as denkleier in akademiese en openbare lewe ingesluit het. Alhoewel hy in hierdie latere tydvak nie meer teologiese retoriek gebruik nie, het hy beslis steeds geleef en gewerk volgens sy eie teologiese logika.

Dalk was dit ten diepste gewortel in sy pastorale besorgdheid oor diegene in nood en veral oor die jeug, die volgende generasie, in Suid-Afrika en later die globale wêreld van sy ervaring, generasies meermale vervul met wanhoop. In sy teologiese studie, tradisie en oortuigings sou hy 'n logika van hoop vind wat belydenis en dissipelskap ingesluit het, wat gevra het vir persoonlike en sosiale transformasie en vir komplekse vorme van gehoorsaamheid wanneer komplekse en moeilike uitdagings in die gesig gestaar moes word.

In die Suid-Afrika van sy ervaring en later die ekumeniese en globale wêreld waarin hy toenemend beweeg het, het hierdie belydenis en dissipelskap gevra vir optrede en inisiatiewe van eenheid en vrede, versoening en vergifnis, geregtigheid en menswaardigheid – en dikwels sou hy die kompleksiteite van hierdie kwessies in die kerk en in die openbare lewe aanspreek deur self te beoefen wat deesdae openbare teologie genoem word.

[R]evolutions, education and religion share a common destiny: They focus on the future of the youth, the next generation, and their natural demand for the future as a sphere to transform the public good ... The most crucial challenge for the future is to create a world that is better than the one we created in the twentieth century. The twenty-first century must see a better world; it must be a world of greater opportunities, a greener world, where

wealth is shared, where we do not fight each other at every opportunity, and it must be a world where we learn to deal with conflicts and disputes in ways other than litigation and warfare. The difficulty is that we are still very much the products of that century. A better, next generation will follow. However, the question remains whether we are able to begin to imagine what the world of the next generation could be like and what theological guidance they will have ... We should, therefore, ask ourselves how we may ensure that ... the next generation will be different and better than ours. This is indeed a difficult question. If we want to make sense of this challenge that faces us, we have to look anew at the notion of hope, which – for me – brings us closest to the future generation. To work with the notion of hope is to pick up the telescope and focus it on a better future, and imagine that it is here already and to work as though it is just around the corner. It is not yet here, but once we have seen it, it becomes a generator of action.⁴⁰

Omdat hy geweier het om 'n gevangene van die verlede te word, hetsy persoonlik of sosiaal, het Russel Botman altyd die gawes van verbeelding en kreatiwiteit gekoester en beoefen – om geleenthede raak te sien waar baie ander in soortgelyke omstandighede nie in staat was om enige weg na 'n nuwe toekoms te sien nie.

40 Uit een van sy laaste teologiese bydraes, 'Revolution, Education and Religion', in L Hansen, N Koopman & R Vosloo (reds), *Living Theology*, Wellington: Bible Media, 2011, 601–606.

Prof Russel Botman besoek die Universiteit se “Saterdagsskole” in Mitchellsplein en Elsie’srivier, 2012.
Foto's: Hennie Rudman

4. SY DIDAKTIEK

Mary-Anne Plaatjies-Van Huffel¹ en Anlené Taljaard²

INLEIDING

Prof Hayman Russel Botman³ (18 Oktober 1953 tot 28 Junie 2014) het gedurende vier dekades kop en skouers bo sy portuur uitgestaan.⁴ As 'n akademikus het Botman effektief die drie kernfunksies van universiteite bestuur en gekoördineer: om kennis te ontdek en uit te brei (navorsing), om gehalte-onderwys en effektiewe leergeleenthede te fasiliteer (onderrig en leer) en om volhoubare kennisvennootskappe in en met die gemeenskap te bou (gemeenskapsinteraksie).⁵ Botman het die idee van betrokke kundigheid voorgestaan. Die term “kundigheid van betrokkenheid” is 'n konsep wat uitgedink is deur Ernest Boyer in 1996. Betrokke kundigheid word omskryf deur 'n samewerking tussen akademici en individue buite die akademie.⁶ Boyer het “kundigheid” gebruik om praktyke aan te dui wat die kategorieë van akademiese kundigheid oorkruis. Hy het “betrokkenheid” geïdentifiseer om 'n wederkerige, samewerkende verhouding met 'n openbare entiteit voor te stel.⁷ As 'n betrokke akademikus wou Botman die akademiese

1 Professor in Ekklesiologie en Kerkbestuur, Universiteit Stellenbosch.

2 Lektor in Sistematiese Teologie en Etiek, Universiteit van die Vrystaat.

3 BTh Lisensiaat (Universiteit van Wes-Kaapland, 1981), 'Investigation into a comprehensive pastoral practice'. Studieleier: prof Gustav Bam; MTh Cum Laude (Universiteit van Wes-Kaapland [UWK], 1984), 'Jesus, nóg God, nóg mens? 'n Kritiese studie van die verbondmatige Christologie van Hendrikus Berkhof'. Studieleier: prof Dirkie J Smit. DTh (Universiteit van Wes-Kaapland, 1994); 'Discipleship as transformation? Towards a theology of transformation. A critical study of Dietrich Bonhoeffer's theology'. Studieleier: prof Dirkie J Smit.

4 Die meeste inligting in hierdie artikel is afgelei uit die Curriculum Vitae van Hayman Russel Botman.

5 Cf. 'Stellenbosch University Community Interaction Policy'; Universiteit Stellenbosch (US). 2000. *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná*. www.sun.ac.za/university/stratplan/strat_afr.htm [Besoek: 1 Oktober 2015].

6 Boyer E, 'The scholarship of engagement', *Journal of Public Outreach* (1996) 1(1):11–20.

7 Barker D, 'The Scholarship of Engagement: A Taxonomy of Five Emerging Practices', *Journal of Higher Education Outreach and Engagement* (2004) 9(2):123–137.

hulpbronne van 'n universiteit inspan om drukkende openbare probleme van sosiale uitsluiting van die armes van hoër opleiding en daardeur by te dra tot die openbare welsyn. Botman het die belangrikheid van navorsing, onderrig en leer en gemeenskapsinteraksie beklemtoon en sodoende ook die sosiale impak van navorsing.⁸ Botman se uitgangspunt was dat navorsing en onderrig wederkerig versterkende aktiwiteite was. Volgens Botman het die pedagogie van hoop die US se posisionering gevorm as 'n betrokke instelling van hoër onderwys, verbind tot wetenskap vir die gemeenskap.⁹ Hy het daarom onvermoeid openbare betrokkenheid beklemtoon. Volgens Botman wou die US hulle akademiese en navorsingsuitnemendheid gebruik tot die voordeel van die gemeenskap: om beleide in die land te verander, om te help om geleenthede te skep vir mense wat dit andersins nie sou gehad het nie en om te dink aan 'n beter tipe wêreld as die huidige een.¹⁰

Botman sien die konsep van pedagogie van hoop as 'n moontlike leitmotief om die kernfunksies van die US te rig, naamlik leer en onderrig, navorsing en gemeenskapsinteraksie. Vir Botman kon teologiese denke nooit geskei word van die beliggaming daarvan op tasbare maniere in kerk en gemeenskap nie. Freire se kritiese pedagogie was 'n betekenisvolle verwysingspunt in Botman as betrokke kundige.¹¹

DOSERING BY DIE UNIVERSITEIT VAN WES-KAAPLAND (1994–1999)

Kort nadat hy sy PhD aan die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK) verwerf het,¹² is hy in 1994 aangestel as Senior Dosent: Praktiese Teologie by UWK,

8 Cf. 'Stellenbosch University Community Interaction Policy' (1 Oktober 2015).

9 Botman HR, 'The case for the relevant university', *SAJHE* (2011) 25(1):14–21, 12; Botman R, *'n Multikulturele Universiteit met 'n Pedagogie van Hoop uit Afrika* [A Multicultural University with a Pedagogy of Hope for Africa], Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch, 2007, http://www.sun.ac.za/university/Management/rektor/docs/russeltoespraakfinaal_old.pdf [Besoek: 1 Oktober 2015]; Botman R, *Openbare bekendstelling van die Universiteit Stellenbosch se HOOP Projek*, Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch, 2010, http://www.sun.ac.za/university/Management/rektor/docs/HOOP_Projek.pdf [Besoek: 1 Oktober 2015]; US, *Die HOOP Projek* [The HOPE Project], Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch, 2010, www.diehoopprojek.co.za [Besoek: 1 Oktober 2015].

10 Botman HR, 2011, 'The case for the relevant university', 19.

11 Botman HR, 2011, 'The case for the relevant university', 14–21, 15.

12 1994 Doktorale proefskrif: 'Discipleship as transformation? Towards a theology of transformation'. Universiteit van Wes-Kaapland (ongepubliseer).

Fakulteit van Godsdiens en Teologie. Botman het belangrike bydraes gemaak tot die herlewing van navorsing, leer en onderrig en gemeenskapsinteraksie by UWK. Gedurende die tydperk 1999–2001 was hy besoekende professor in die Meestersprogram in Sosiale Etiek, Universiteit van Port Elizabeth. As dosent het Botman daarin geslaag om nie net studente se belangstelling te wek in die modules wat hy onderrig het nie, maar ook die openbare aspekte van akademiese kundigheid te verdiep.¹³ Botman het die kweek van student-dosent-verhouding hoog op sy agenda geplaas. Hy het maklik gewissel tussen onderwyser en student. As studieleier het Botman onafhanklike denke onder navorsingstudente beklemtoon.¹⁴ Hy het geïnspireerde, gemotiveerde studente uitgedaag om kritiese vrae te vra, probleme te analiseer en op te los en om logies en kreatief te dink. Gebou op sy begrip van Paulo Freire het Russel sy studente geleer om krities te dink.¹⁵ Hy het onvermoeid aan sy navorsingstudente die belangrikheid en waarde van navorsing oorgedra dat akademiese produksie nie in isolasie van sosiale praktyke en openbare deelname kan plaasvind nie. Vir hom was daar 'n belangrike verbintenis tussen navorsing, onderrig en openbare interaksie. In die beklemtoning van navorsinggebaseerde onderrig het hy baie studente in staat gestel om uit te blink in sowel die klaskamer as in hulle navorsing. Hy het sy studente aangemoedig om openbare probleme aan te spreek. Die verhouding tussen Botman en sy student kan as ondersteunend beskryf word.

Dit het kort voor lank vir almal duidelik geword dat Botman sy visier op groter dinge gehad het as die blote onderrig van en studieleiding verskaf aan studente. In 1996–1997 is hy bevorder tot Departementele Voorsitter: Departement Christenskap en Gemeenskap en in 1999 is hy bevorder *ad*

13 Cf. Barker D, 2004, 'The Scholarship of Engagement', 123.

14 Die volgende studente het vir Botman as studieleier gehad: Dirk Haarmann, 'From child maintenance grants to a new child support system: Building a policy for poverty alleviation with special reference to the financial, social and development impacts', UWK, 1998; Gordon Dames, 'Kategorise in die Verenigde Gereformeerde Kerk: 'n Kritiese studie van internasionale kategorieëse modelle', UWK, 1989; Lovemore Manaka, 'A study of the attitudes of the ecumenical movement and denomination regarding HIV/Aids with a specific reference to Harare, Zimbabwe, and Nelspruit, South Africa', UWK, 1998; Nathaniel Philander, 'Catechism as Faith Formation. The implication for the Catechism in URCSA', MTh, UWK, 2001; Mary-Anne Plaatjies, 'Is die Kerk Middeleeus? 'n Kritiese studie oor die geloofs- en kerklike praktyk m.b.t. prostitusie in die NGK familie in die Kaapse-Skiereiland', MTh, UWK, 1998.

15 Botman R, 2007, '*n* Multikulturele Universiteit met 'n Pedagogie van Hoop uit Afrika; Botman R, 2010, *Openbare bekendstelling van die Universiteit Stellenbosch se HOOP Projek*.

hominem tot medeprofessor in Christenskap en Gemeenskap deur die UWK. Dit dien as aanduiding van Botman se reputasie in en verbintenis tot sy dissipline. In daardie selfde jaar word 'n eer aan Botman verleen om, na slegs vyf jaar in die akademie, aangewys te word as die dekaan van die Fakulteit van Godsdiens en Teologie by UWK. Gedurende daardie selfde jaar het die akademiese liggaam by UWK hom genomineer vir die nuwe posisie as Transformasiebeampte van die Universiteit in die kantoor van die rektor. Hy het die posisie vriendelik van die hand gewys. As dekaan het hy grootliks bygedra tot die bestuur, administrasie van aktiwiteite van die Fakulteit van Godsdiens en Teologie van UWK. Sy verantwoordelikhede by UWK sluit onder andere die volledige transformasie, regsikking en institusionele reorganisasie van die fakulteit in. Hy het 'n strategiese plan vir strukturele-, personeel-, akademiese- en begrotingsaanpassings ontwerp en georganiseer. Hy het suksesvol die Fakulteit van Godsdiens en Teologie beplan, bestuur en herstruktureer, asook die begroting van die Fakulteit en die Departement van Christenskap en Gemeenskap. As dekaan het hy substansiële bestuur- en administratiewe bydraes gemaak tot die Fakulteit se funksionering en ontwikkeling, en werklik uitnemende leierskap verskaf ten opsigte van die kurrikulum, onderrig, assessering en beplanning.

Botman het inisiatief en vaardigheid getoon om die Fakulteit van Godsdiens en Teologie van UWK te lei in 'n moeilike tyd van afskaling, afdankings en herstrukturering van die UWK in 1998. As dekaan van die Fakulteit van Godsdiens en Teologie tydens 1998–1999 het hy 'n noodsaaklike rol gespeel in die skuif van die hele Fakulteit na die US, tuiste van die kweekskool van die Nederduitse Gereformeerde Kerk. Deur dit te doen, het Botman die idee van die “onversoenlikheid” van mense uitgedaag en eerder “versoening” nagestreef.¹⁶ Aan die einde van 1999 is die teologiese opleiding van die VRKSA aan die UWK beëindig. Aan die begin van 2000 het Botman 38 studente van UWK en twee personeellede saam met hom na Stellenbosch geneem. Hierdie skuif het 'n impak gehad op die etos van die Fakulteit van Teologie aan die US. Voortaan het die Fakulteit diversiteit, sosiale uitsluiting en sosiale insluiting hanteer.

16 Sien Presidensiële Kollokwium, Hope College 1, Holland, Michigan, Verenigde State, Dinsdag 4 Maart 2014, 4. Programrede deur Professor H Russel Botman.

Tydens sy ampsbekleding aan UWK was Botman effektief en onafhanklik besig met die skep van kennis. Hy het inisiatief en vaardighede getoon in die organisasie, leierskap en/of bestuur van spesifieke aspekte van onderrig- en leervoorsiening, personeel- en/of onderwerpbystand, mentor- en raadgewende verantwoordelikhede. Gedurende hierdie jare het Russel sy nasionale en internasionale stand in sy dissipline gevestig.

DOSERING BY DIE UNIVERSITEIT STELLENBOSCH (2000–2014)

Op 1 Januarie 2000 is hy aangestel as Professor van Missiologie by die US se Fakulteit Teologie. By Stellenbosch het Botman verder betrokke kundigheid beklemtoon. Hy het onder andere gedien as voorsitter vir die Departement Missiologie, waarnemende dekaan van die Fakulteit Teologie, en Hoof van die Teologiese Skool van die VGKSA en die US. In Julie 2002 is hy op die ouderdom van 48 verkies as viserektor (Onderrig) aan die US. Sy aanstelling is gesien as erkenning van Botman se akademiese leierskap en voortreflike bydrae tot die akademie.

Vanaf 2002 tot 2007 het hy gedien as die US se Viserektor (Onderrig); Voorsitter: Diensbillikheidsforum: Humaniora, Universiteitsvlak; Voorsitter: Ekumeniese, Internasionale Sake en Kommunikasiekomitee; Sameroeper: Fakulteit se Navorsingsbeplanningspan vir Teologies-Etiese Studies oor Armoede in Suid-Afrika; Lid: Fakulteit se Uitvoerende Komitee; Senior Raadgewer: Beyers Naudé Sentrum vir Openbare Teologie; Direkteurskap het die Beyers Naudé Sentrum vir Openbare Teologie gevestig; het die vestiging van die Beyers Naudé Sentrum vir Openbare Teologie by die Fakulteit Teologie van die US geïnisieer; Hoofadviseur vir die Beyers Naudé Sentrum (2002–). Hy behou bande met die Fakulteit Teologie by die US en die VGKSA.

In 2007 is hy bevestig as rektor en visekanselier van die US en vir 'n tweede termyn deur die Universiteitsraad aangestel in 2012. Sy areas van verantwoordelikheid het onder andere die volgende ingesluit: Leer- en Onderrigportefeulje, Studentebehuising, Studentesake en Gehalte-versekering.

Met sy intreetoespraak op 11 April 2007 het Botman die idee van 'n pedagogie van hoop beklemtoon, 'n konsep wat geskep is deur Paulo Freire, die wêreldbekende pedagoog wat beroemd geword het deur sy bekende teorie te publiseer in 'n boek getiteld *Pedagogy of the Oppressed*. Russel Botman se hoofhipotese was dat die onderdruktes, armes en minderbevoorregtes 'n pedagogie van hoop nodig. Tydens sy ampsbekleding het Botman bekend geword vir sy innoverende pedagogie. Botman het 'n strategiese impak en invloed gehad wat verder gestrek het as die US as instelling. Om 'n multikulturele universiteit met 'n pedagogie van hoop op die Afrika-kontinent te bou, vereis die vestiging van 'n Afrosentriese benadering tot hoër onderwys, volgens Botman.¹⁷ Met sy intreetoespraak bring die nuutaangestelde Russel Botman as rektor van die US hoop aan die gemarginaliseerdes dat hulle geleentheid sal hê in post-apartheid Suid-Afrika. Botman as Sistematiese Teoloog kon maklik in sy intreetoespraak na Moltman verwys het. Hy het egter doelbewus in sy toespraak na Paulo Freire verwys en daarna aan die wêreld gekommunikeer dat hy die ingebedheid van uitsluiting/insluiting waar hy aangestel is wou dekonstrueer. Dalk is dit wat Russel eintlik sy hele lewe lank gedoen het – om werklikhede te dekonstrueer en alternatiewe werklikhede te konstrueer. Volgens Botman het die pedagogie van hoop die US se posisionering gevorm as betrokke instelling van hoër onderrig verbind tot wetenskap vir die gemeenskap.¹⁸ Botman se voorveronderstelling was dat deur 'n wetenskap-vir-gemeenskap-benadering universiteite kan help om die wêreld ten goede te verander. Volgens Botman is die wetenskap-vir-gemeenskap-benadering beïnvloed deur Paulo Freire se pedagogie van hoop.¹⁹ Hierdie benadering was volgens Botman die dryfveer agter die US se HOOP Projek waardeur personeel en studente van die US oplossings gesoek het vir belangrike gemeenskapsveranderinge in Suid-Afrika en die res van die kontinent. Volgens Botman sou die US hulle akademiese- en navorsingsuitnemendheid gebruik tot die voordeel van die gemeenskap om beleide in die land te verander, om te help om geleentheid

17 Botman HR, 2007, *'n Multikulturele Universiteit met 'n Pedagogie van Hoop uit Afrika*, 6.

18 Botman HR, 2011, 'The case for the relevant university'; Botman R, 2007, *'n Multikulturele Universiteit met 'n Pedagogie van Hoop uit Afrika*; Botman R, 2010, *Openbare bekendstelling van die Universiteit Stellenbosch se HOOP Projek*; US, 2010, *Die HOOP Projek*.

19 Sien Freire P, *Pedagogy of the oppressed*, Londen: Penguin, 1996 (1970); Freire P, *Pedagogy of hope: Reliving Pedagogy of the oppressed*, Londen: Continuum, 2004 (1992). Cf. Presidential Colloquium.

te skep vir mense wat dit andersins nie sou hê nie, en om te dink aan 'n beter tipe wêreld as die huidige een.²⁰

UNIVERSITEIT STELLENBOSCH, DIE KENNISVENNOOT?²¹

As instelling is die US as 'n kennisvennoot beskryf.²² Botman het die Universiteit uitgedaag om 'n kennisvennoot te wees wat *denkleiers* produseer met die vereiste dat hierdie denke die toekoms van gemeenskappe met hulle kompleksiteite in gedagte sal hou wanneer aan navorsing deelgeneem word. Tydens die ontvangs van sy eredoktorsgraad wat hy postuum van Aberdeen Universiteit ontvang het, het hy gedui op hierdie spesifieke uitdaging tot die gebruik van kennis.

Toe ek aanvanklik aangestel is as rektor en viserektor in 2007, het ek 'n eerstegraadse instelling geërf – 'n staatmaker ten opsigte van akademiese uitnemendheid en wêreldklasnavorsing. Maar dit was duidelik dat daar drukkende behoeftes in die gemeenskap rondom ons was – veroorsaak deur armoede en siekte en onderdrukking en geweld en besoedeling.

Ons moes onself afvra, wat sou al ons kennis wees as dit geen verskil gemaak het aan ander mense se lyding nie?

Daarom het ek die Universiteit Stellenbosch uitgedaag om te beweeg “van sukses na betekenis”. Ons moes meer relevant word vir die gemeenskap – veral vir die kwesbaarste lede.²³

Hierdie pleidooi om te beweeg “van sukses na betekenis” toon sy spesifieke gebruik van kennis waardeur hy die Universiteit Stellenbosch aangemoedig het om krities betrokke te raak by die kwessie van relevansie vir die kwesbaarste lede van die gemeenskap.²⁴

20 Botman HR, 2011, 'The case for the relevant university', 19.

21 Ek, Anlené Taljaard, het prof HR Botman ontmoet gedurende die jare 2000–2014 en doen verslag oor sy gebruik van kennis in sy onderrig- en navorsingsbydraes.

22 Navorsingsbeleid van die Universiteit Stellenbosch, goedgekeur deur die Senaat van 15 Augustus 2008. Die logo van die Universiteit as “kennisvennoot” was 'n resultaat van 'n strategiese sessie, 1999.

23 Toespraak deur prof Russel Botman by ontvangs van sy eredoktorsgraad in die Regte van die Universiteit van Aberdeen, Elphinstone Hall, Old Aberdeen, 8 Julie 2014, <http://hdl.handle.net/10019.2/4435>

24 Botman HR, Intreerede tydens sy bevestiging, Universiteit Stellenbosch, 11 April 2007, <http://hdl.handle.net/10019.2/4436>

PROF BOTMAN, DIE KENNISVENNOOT WAT VRA 'WATTER TIPE KENNIS, DEUR WIE EN VIR WIE?'

As akademikus het Botman die Universiteit se drie fokusareas, naamlik navorsing, onderrig en leer en gemeenskapsdiens by sy navorsing geïntegreer. Hy het mense vanuit die wêreldnavorsinggemeenskap, die studenteliggame en plaaslike gemeenskappe toegelaat om sy perspektief as navorser te beïnvloed. Sy werk bevat vrae soos *watter tipe kennis, deur wie en vir wie*, waar daar 'n konstruktiewe en kreatiewe verhouding is tussen die verskeie vennote en die tipe kennis wat verkry en aangebied word.

Dit is spesifiek in sy hou van hierdie konstruktiewe en kreatiewe verhouding tussen *kennis* en *vennote*, dat sy werk die moontlikheid skep om krities om te gaan met die aard, gehalte en gebruik van kennis. In hierdie opsig het hy die vennote toegelaat om die *interpretatiewe gemeenskap van kennis* te word waar daar 'n kreatiewe vloei is tussen die immergroeïende liggaam van kennis wat gevorm word deur sowel die dominante, gevestigde vennote as die ontluikende en gemarginaliseerde vennote, insluitend die stil en afwesige stemme.²⁵

Selfs al was sy navorsing tegnies en teoreties, was dit steeds toeganklik en het dit altyd die welsyn van die gemeenskap en samelewing in gedagte gehad met 'n oop uitnodiging aan studente en kollegas om saam te dink oor ons gemeenskaplike toekoms, insluitend die mees kwesbare lede. Hierdie konstruktiewe en kreatiewe verhouding van kennis as "*watter tipe kennis, deur wie en vir wie*" is ook gesien as sy uitnodiging aan die regsgraduandi van Aberdeen, Skotland, om hierdie tipe *denkleiers te word vir 'n gemeenskaplike toekoms*.

Dames en here, dit bring my by my boodskap aan al die nuwe graduandi wat vandag hier is. Ek wil u uitdaag om u kennis van die wet te gebruik om 'n kampioen van hoop te word. In 'n tyd van toenemende ongelykheid en 'n groeiende rykdomgaping regoor die wêreld, gebruik die wet as 'n instrument van hoop. Verdedig menseregte, insluitend sosiale en sosio-ekonomiese

25 Botman HR, 'Who is "Jesus Christ as Community" for us today? The Quest for Community: A Challenge to Theology in SA', *Journal of Theology for Southern Africa* (1997) 97:30–38.

regte. Word 'n denkleier vir 'n beter toekoms, 'n denkleier vir geregtigheid, 'n denkleier vir waardigheid vir almal. Dit is die regte ding om te doen.²⁶

PROF BOTMAN, DIE KENNISVENNOOT WAT LIEF WAS VIR STUDENTE

Dit was deur sy betekenisvolle gebruik van kennis wat ons die eerste keer prof. Botman beleef het as die pas aangestelde dosent in Missiologie by die US gedurende die jare 2000 en 2001. Die Meesterklas in Teologie van 2000 het die eerste geïntegreerde groep nagraadse studente gevorm na die samesmelting van die teologiese fakulteite van die UWK en die US.²⁷

Ons was 'n klas van ongeveer 35 studente en dit was aan die begin van die jaar opmerklik dat ons in groepe gesit het volgens ons spesifieke rassegroep wanneer ons klas bygewoon het. Dit was in daardie spesifieke rasverdeelde onderrig- en leeromgewing van die US dat ek ervaar het dat prof. Botman se teologiese kennis nie net my eie perspektiewe uitdaag nie, maar ook nuwe en lewegewende weë oopgemaak het van waaruit teologiese denke gedoen kon word. Hierdie tipe teologiese taal wat hy gepraat en onderrig het, was gewortel in die akademiese diskoers wat kreatief betrokke was by teorie en praktyk op 'n wyse wat vir ons relevant, persoonlik en uitdagend was.²⁸

Hy het 'n ander geleefde werklikheid saamgebring na elke lesing, want hy was altyd voorbereid en gereed om met ons deel te neem as wettige gespreksgenote in 'n akademiese diskoers. Hy was 'n professor wat anders was as die teologiese intellektuele konteks van daardie tyd en hy het ons klein wêreldjies met gemak oortref, maar met grasie en respek vir ons almal.²⁹ In my ontmoetings met hom as dosent en deur sy vakkundige werk, het ek ten minste die volgende eienskappe geleer van die tipe kennis waarby

26 Toespraak deur prof Russel Botman, 8 Julie 2014.

27 Hartney JNM, 'Van teologiese skool vir die NGSK tot 'n teologiese skool van die VGK in SA aan die Teologiese Fakulteit van die US', in *Nederduits Gereformeerde Teologiese Tydskrif* (2010) 51(1): 116–120.

28 Botman HR, 'The church partitioned or the church reconciled?: South Africa's theological and historical dilemma', in WE van Vugt & GD Cloete (reds), *Race and reconciliation in South Africa: A multicultural dialogue in comparative perspective*, Lanham: Lexington Books, 2000, 105–119.

29 Botman HR, 'Belhar and the White Dutch Reformed Church: Changes in the DRC: 1974–1990', *Scriptura* (2001) 76, DOI: <http://dx.doi.org/10.7833/76-1-1180>

hy ons betrek het, naamlik dat (1) *kennis* die vermoë het om te *funksioneer* as 'n *mag* wat ontmasker, genees en die self, gemeenskappe en samelewings verander; en dat (2) hierdie kragtige *kennis* gevorm word in die *nabyheid en teenwoordigheid van diverse gemeenskappe* wat geleë is in spesifieke historiese kontekste wat onderhewig is aan voortdurende verandering. Hy het dikwels geargumenteer dat (3) hierdie *kennis* georiënteer is na die *toekoms* en dit is presies hierdie toekoms-georiënteerde kennis wat (4) *die gemeenskaplik verantwoordelike respons vandag vorm* wat die *moontlikheid en toeganklikheid van hoop skep vir die generasies wat kom*.

KENNIS FUNKSIONEER AS TRANSFORMERENDE MAG VIR DIE SELF, GEMEENSKAPPE³⁰ EN SAMELEWINGS³¹

Hy het ons 'n opdrag gegee om te gaan nadink oor die rol van die Waarheid-en-versoeningskommissie (WVK) in die oorgangstydperk van die Suid-Afrikaanse samelewing met die voorwaarde dat die denke vanuit 'n teologiese perspektief moet wees.³² Vir baie van die NGK-studente was dit onmoontlik om die taak te doen en tydens ons terugvoersessie het ons vir hom gesê dat die WVK 'n politieke liggaam is en dat die kerk eerder nie die rol en werk van die WVK moet evalueer nie. Ons het geargumenteer dat die WVK nie daarop aanspraak gemaak het om 'n Christelike organisasie te wees met Christelike doelwitte nie en tot die slotsom gekom dat daar dus geen basis is waarop ons teologies die werk van die WVK kan analiseer en daaroor kon nadink nie.

Hy was nie verbaas deur ons redenering nie omdat dit 'n soortgelyke en tipiese reaksie was van menige wit Afrikaner-Christene gedurende apartheid wanneer hulle gekonfronteer is met die politieke werklikhede van apartheid Suid-Afrika. Sy klem op die vaardigheid van teologiese nadenke³³ het ons

30 Botman HR, 'The Rights of the Individual, the Rights of the Community and Their Relationship', *Reformed World* (1998) 48(3):98–105.

31 Botman HR, 'Turning the tide of the city: An ecumenical vision of hope', *Nederduits Gereformeerde Teologiese Tydskrif* (2004) 45(3&4):508–517.

32 Botman HR, 'Oor eenheid, geregtigheid en versoening by Jaap Durand', in EM Conradie (red), *Discerning God's Justice In Church, Society And Academy: Festschrift For Jaap Durand*, Stellenbosch: Sun Press, 2009, 51–58.

33 Durand J, 'Hoe my gedagtewêreld verander het: van ewige waarhede tot gekontekstualiseerde metafore', *Nederduits Gereformeerde Teologiese Tydskrif* (2002) 43(1):64–70.

gedwing om na te dink of die doelwitte en ideale van die WVK op sigself lewegewend of eerder destruktief is vir die hele samelewing. Hierdie tipe denke het 'n teologiese venster oopgemaak wat nooit weer toegemaak is nie, waar alle aktiwiteite, formeel of informeel, hetsy in die kulturele, intellektuele, politieke, ekonomiese of sosiale sfeer onderwerp kan word aan die bevraagtekening van verskeie teologiese idees soos die heerskappy van God,³⁴ die waardigheid van alle mense,³⁵ geregtigheid³⁶ en 'n gemeenskaplike toekoms.³⁷

Saam het ons deur van die verhore in die WVK se gepubliseerde verslag gelees en hy het aan ons uitgewys dat al hierdie vertellings handel oor regte mense en oor dood, lyding, vrees, mishandeling, geregtigheid, vergifnis, herstel van verhoudings en hoop.³⁸ Hy het vir ons twee vrae gevra: Waarom dink ons dat pastore nie iets moet sê oor die welstand van mense in die samelewing nie? En hoe is dit dat teologiese studente dink dat hulle niks het om by te dra wanneer idees soos waarheid en versoening buite die grense van die kerk bespreek word nie?

Hierdie kritiese vrae het ons op baie maniere ontmasker en ons gewys op ons deelname aan onmenslike strukture sowel as ons gebrek aan ware medelye vir mense wat anders lyk as ons en in ander gemeenskaplike werklikhede leef.³⁹ In hierdie enkele taak is ons gekonfronteer met die *krag van kennis* wat op 'n vernietigende manier gewerk het, op 'n persoonlike sowel as 'n strukturele vlak om vyandige, geslote en onmenslike gemeenskaplike lewe

34 Botman HR, 'Hope as the coming reign of God' in W Brueggemann (red), *Hope for the World. Mission in a Global Context: papers from the Campbell Seminar*, Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2001, 69–81.

35 Botman HR, 'Covenantal anthropology: integrating three contemporary discourses of human dignity', in RK Soulen & L Woodhead (reds), *God and human dignity*, Grand Rapids: William B Eerdmans, 2006, 72–86.

36 Sien Botman HR, 'Human dignity and economic globalisation', *Nederduits Gereformeerde Teologiese Tydskrif* (2004) 45(2):317–327.

37 Botman H & Smit D, 'Exegesis and proclamation – 1 Corinthians 7:29–31: "To live ... as if it were not"', *Journal of Theology for Southern Africa* (1988) 65:73–79.

38 Smit DJ, 'Reformed faith, justice and the struggle against apartheid', *Reformed World* (2005) 55(4): 355–368.

39 Botman HR, 'Die bevryding van Kain? Etiese nadenke oor die dader in die versoeningsproses', *Scriptura* (1999) 69:111–124.

te vorm. Die krag van hierdie vernietigende kennis het gefunksioneer as 'n ideologie wat mislei het en die lydende werklikheid van baie mense verdraai het.⁴⁰

Hy het daarop gewys dat Apartheid gehandel het oor 'n spesifieke tipe nasiebou waar teologie gehandel het in die selfbelang van 'n spesifieke groep en waar ons geleer het om mekaar deur rasselense te sien⁴¹ en dat baie beleide, plaaslik en internasionaal, vandag voortgaan om te handel in die belang van diegene wat reeds mag het. Alhoewel hy daarvan bewus was dat baie studente steeds skepties was oor die gebruik van kennis as transformerende krag in die samelewing en dat nasiebou maklik vorms kan word van sosiale manipulasie, het hy voortgegaan om te pleit vir transformasie⁴² in onself en die strukture waarin ons woon en om hierdie insigte te onderwerp aan ons spesifieke gebruik van kennis wat die kwesbaarstes in gedagte hou sowel as almal se waardigheid.⁴³

Tesame met die Duitse teoloog Dietrich Bonhoeffer, wat 'n opponent van die Nazi-regime was, het hy verstaan dat hierdie misdade teen die mensdom en ernstige menseskendings maklik kan voortgaan om onself en ons gemeenskappe te paai, te verstik en leed aan te doen. Hy het dus 'n noodsaaklike vraag gevra aan plegers en slagoffers van die Apartheid-verlede, ook binne die veld van hoër opleiding:

Ons was stille getuies van bose dade; ons is deurdrenk deur baie storm; ons het die kuns van dubbelpatersy en voorgee aangeleer; ervaring het ons agterdogtig gemaak van ander en ons daarvan weerhou om eerlik en oop te wees; onverdraaglike konflik het ons uitgeput en ons selfs sinies gemaak. Is ons nog van enige nut?⁴⁴

40 Cloete GD & Smit DJ (reds), *A Moment of Truth: The Confession of the Dutch Reformed Mission Church*, Grand Rapids, Michigan: William B Eerdmans, 1984.

41 Botman HR, 'Who is "Jesus Christ as Community" for us today? The Quest for Community: A Challenge to Theology in SA', *Journal of Theology for Southern Africa* (1997) 97:30–38.

42 Huber WB, 'The role of the church in situations of transition', *Journal of Theology for Southern Africa* (1991) 74:14–20.

43 Botman HR, 'Ethics and Socio-Political Transformation: Towards a model for partnerships in the public arena', *Scriptura* (2000) 72:95–104.

44 Bonhoeffer D, *Letters and Papers from Prison*, New York:Macmillan, 1971, 16–17.

In die Suid-Afrikaanse gemeenskap het Botman geargumenteer dat hierdie transformerende krag van kennis moet bydra tot die insluiting en waardigheid van almal. Nie net vir die self en die regverdige strukture wat ons wil vestig nie, maar ook vir die genesende gemeenskaplike lewe wat op die ou end die aard van waardige lewens is.⁴⁵

PROF BOTMAN, DIE KENNISVENNOOT VAN DIE UNIVERSITEIT
STELLENBOSCH, WAT RUS IN DIE SKADUWEE VAN
PAPEGAAIBERG, STELLENBOSCH

Nou rus die liggaam van hierdie geliefde leermeester aan die voet van die Papegaaiberg, Stellenbosch. Sy versoek om hier begrawe te word, in die hart van Stellenbosch, as die voormalige rektor van die Universiteit is vir my 'n deel van die hoop wat hy beliggaam vir toekomstige generasies in hierdie spesifieke ruimte en tyd in die Suid-Afrikaanse geskiedenis.

Hy het die intellektuele Stellenbosch gemeenskap gelos vir die volgende generasie denkleiers. Hy het egter 'n intellektuele ruimte en gemeenskaplike lewe agtergelaat wat aangeraak is deur sy kennis en sy lewe. Sy kritiese vrae oor *watter tipe kennis, deur wie en vir wie* kan nooit ongedaan gemaak word nie. Dit behoort nou tot die kennisliggaam van die Universiteit Stellenbosch.

En dalk getrou aan sy onderrigstyl het hy ons, as denkleiers, gelaat met 'n oop vraag "*van watter nut sal al ons kennis wees as dit geen verskil maak aan mense se lyding nie*" om beantwoord te word deur hierdie generasie se akademici vir die hoop van die volgende generasie van vrygeborenes ("born-frees")⁴⁶ en wêreldburgers.

Die Bybelse inskrywing op sy grafsteen vertel van die versoeningswerk⁴⁷ en herinner my aan die verskeie gemeenskappe en mense wat hy met mekaar in gesprek gebring het as wettige kennisvennote. Persoonlik het hy daarna gestreef om die baie stemme in te sluit sodat 'n gemeenskaplike, menslike toekoms moontlik word deur gesamentlike navorsing.

45 Botman HR, 'Who is "Jesus Christ as Community" for us today? The Quest for Community: A Challenge to Theology in SA', *Journal of Theology for Southern Africa* (1997) 97:30–38.

46 Kinders wat ná 1994 in Suid-Afrika gebore is, word dikwels "vrygeborenes" of "born-frees" genoem.

47 2 Korintiërs 4:17–18.

Hy rus in Stellenbosch as 'n *versoenende* persoon en getuig aan toekomstige generasies dat sy stem as internasionaal erkende akademikus en as die eerste swart rektor van die Universiteit behoort aan die gesamentlike liggaam van Stellenbosch se kennisvennote.

Sy liggaam rus in die skaduwee van Papegaaiberg en herinner ons daaraan dat die *Stellenbosch-ruimte verander is* en dat dit behoort aan die liggaam van kennis as 'n akademiese vennoot wat gestreef het na uitnemendheid, relevansie en betekenisvolheid.

TEN SLOTTE

Hoop is die leitmotief in Botman se akademiese ondernemings. Botman het onderrig beskou as 'n verbintenis om die fokus van burgerlike betrokkenheid in hoër opleiding verder as net onderrig te verbreed. Ten slotte, laat ons van die woorde van wyle Russel Botman aanhaal: “Ek hoop om kerke, leiers en leke te sien wat saamwerk vir geregtigheid in die aangesig van ekonomiese globalisering. Gevolglik sal studente hierdie instelling verlaat en hulle bediening betree met 'n visie om hierdie belangrike missie van God in die wêreld te lei. Hulle sal voorbereid wees om deel te neem aan kritiese en konstruktiewe dialoog met politieke, gemeenskap- en sakeleiers. Hierdie student sal hulle betrek met kennis van sekulêre analise en teorieë, maar hulle taal sal grammatikaal en inhoudelik onbeskaamd Christelik wees.”⁴⁸ Waarlik, prof Hayman Russel Botman het oor die afgelope vier dekades na vore getree as 'n betrokke akademikus *par excellence*.

48 Botman HR, 'The end of hope or new horizon of hope? An outreach to those in Africa who dare hope', *Nederduits Gereformeerde Teologiese Tydskrif* (2002) 43(1&2):22–31.

In topbestuur.

Foto: Anton Jordaan

5. AS VISEREKTOR (ONDERRIG)

1 JULIE 2002 – 31 DESEMBER 2006

'N MAN MET 'N SAGTE HART ...

*Ludolph Botha*¹

My eerste werklike aanhoor van prof Russel Botman was tydens die Senaatsvergadering van 7 Junie 2002 waartydens die viserektorskandidate op die kortlys vir die vakante viserektor (Onderrig)-pos 'n standpuntstelling moes aanbied. Ek was teenwoordig as ex officio senaatslid in my hoedanigheid, op daardie tydstip, as Direkteur Akademiese Steun. Vir baie lede van die Senaat was hierdie teoloog van UWK nog redelik onbekend – soos ook van die ander kollegas wat van UWK af oorgeskuif het om op 1 Januarie 2000 by ons Fakulteit Teologie diens te aanvaar.

Die eerste indrukke wat ons van prof Botman in die Senaat gekry het, het my en my kollegas versigtig optimisties gestem. Hier was iemand wat vriendelik en innemend voorkom, wat wel ter tale was en sy visie vir die nuwe pos helder en duidelik uitgespel het. Sy toekomsvisie vir die Universiteit soos vervat in die Raadsdokumente van Julie 2002 het soos volg gelui: “Ek sien dat *die Universiteit Stellenbosch as kennisvennoot van al die mense* van die land geëien word en geloof word vir sy toeganklikheid, leerondersteuning, retensie en suksesvolle aflewering van gehalte mensekrag *wat persoonlik verbind is tot lewenslange leer.*” Tydens vraetyd het ek spesifiek na sy siening oor akademiese ontwikkelingsprogramme gevra. Op daardie stadium het die Universiteit regtig daarmee geworstel om meer swart, bruin en Indiërstudente te werf, en om dié wat wel ingeskryf en akademiese ondersteuning nodig gehad het effektief by te staan. Die hele taaldebat was ook aan die orde en dit was uiteraard 'n baie belangrike faktor by die werwing van studente uit voorheen onderwysbenadeelde omstandighede. Prof Botman se antwoord op my vraag het my opgewonde gemaak. Hier was beslis 'n persoon wat nie net die tema goed verstaan het nie, maar iemand wat onderwysbenadeling aan eie lyf gevoel het en wat veral 'n sagte hart vir

1 Dr Ludolph Botha was Senior Direkteur: Studente en Akademiese Steun, Universiteit Stellenbosch.

die studente gehad het wat onder moeilike omstandighede baie opgeoffer het om tog te kan studeer. In sy standpuntstelling by die Senaat van 7 Junie 2002 het hy onder andere ook sake beklemtoon soos *toeganklikheid vir studente uit die aangewese gemeenskappe, 'n gasvrye institusionele kultuur, beter ondersteuning van akademiese ontwikkeling, die sukses waarmee ons studente behou en die deurvloeikoers verbeter*. Hy sluit dan ook treffend sy standpuntstelling met die volgende woorde af: “Meer mense uit die histories-benadeelde gemeenskappe moet in hierdie ervaring deel en 'n suksesvolle kennisvennootskap met die Universiteit Stellenbosch sluit.”

Met prof Botman se aanstelling vanaf 1 Julie 2002 as viserektor (Onderrig) was daar by my en baie van die kollegas die vooruitsig om met hierdie “nuwe” viserektor regtig die Universiteit se strewe waar te maak om *toegang* aan soveel moontlik studente te bied en algaande na beduidend meer onderwysbenadeelde studente uit te brei. Hierdie “sagte hart” vir daardie studente wat uit moeilike omstandighede kom, het deurgaans deel van prof Botman se visie vir die leer- en onderrigportefeulje gebly. Én daarna toe hy rektor en visekanselier geword het, het hy hom nog meer daarop toegespits om die Universiteit vir almal wat oor die potensiaal beskik toeganklik te maak. Sy droom, wat hy telkemale herhaal het, was dat die plaaswerker se dogter en die boer se seun albei ewe maklik toegang tot die Universiteit moes kry. Hierdie droom het in 'n stadium, tot sy groot vreugde, letterlik werklikheid geword (en nog veel meer!) met twee kinders van dieselfde plaas af wat toelating tot die Universiteit verkry het. Een 'n plaaswerker se kind en die ander die boer se kind. Wonderlike nuus; én, het dit later geblyk, om die kroon te span het die twee ook 'n romantiese verhouding gehad! Werwing van studente en veral voorheen benadeelde studente was dus 'n saak waarby prof Botman sy volle gewig met hart en siel ingegooi het. Geen geleentheid is ontsien om met skoolhoofde, ouers en potensiële studente te gesels en hulle te oortuig dat Stellenbosch vir hulle 'n akademiese tuiste wil wees nie – en veral ook in daardie skole en gemeenskappe waar hulle nie voorheen die Universiteit Stellenbosch as hul “akademiese tuiste” beskou het nie.

Die Taalsentrum is ook aan die begin van prof Botman se termyn as viserektor (Onderrig) gevestig. Hierdie sentrum was lank 'n droom om behoorlik en op 'n wetenskaplik verantwoordbare wyse in die taal-

behoefte van ál ons studente te voorsien. Dit was ook 'n kwessie, en op daardie tydstip 'n omstrede een, wat met die diversifisering van ons studentegemeenskap verband gehou het. Die eerste pogings om studente met bepaalde taalbehoefte (veral waar die taal van onderrig nie die studente se moedertaal was nie) met behoorlike aanvullende modules en intervensies by te staan sodat akademiese sukses wel behaal kon word, het binne die konteks van akademiese ontwikkelingsprogramme ontstaan. Ongelukkig was daardie eerste taalinisiatiewe ongekoördineerd en versprei oor fakulteite en steundienste-omgewings aan die Universiteit. Dit het egter duidelik geword dat daar 'n groot behoefte aan één sentrale sentrum was wat hierdie belangrike werk, veral binne ons veeltalige Suid-Afrikaanse konteks, institusioneel wyd koördineer en op 'n sistemiese wyse die behoeftes ondervang. Dit was dus geen verrassing nie dat prof Botman hom met groot toewyding beywer het om hierdie belangrike sentrum behoorlik gevestig te kry om aan ál ons studente, maar veral ook diegene uit voorheen benadeelde omstandighede en wat in 'n tweede of selfs derde taal onderrig moes ontvang, effektiewe taalondersteuning te bied.

Die vestiging van die Taalsentrum het ook gepaardgegaan met die behoefte om deeglik bestek op te neem van ál die taalbehoefte aan ons Universiteit en dan veral die daarstelling van 'n sinvolle taalbeleid wat voorsiening maak vir 'n al hoe meer diverse en meertalige studentegemeenskap. In hierdie verband het prof Botman met die Taalsentrum se ondersteuning 'n belangrike rol gespeel, maar hom ongelukkig ook in 'n hewige taaldebate vasgeloop (gelukkig nie so erg soos prof Chris Brink, die rektor en visekanselier van daardie tyd, nie!). Dit was 'n saak wat hy met groot onderskeiding as onderrigaangeleentheid gehanteer het, juis omdat hy nooit beskuldig kon word van enige partydigheid nie. Vir hom het dit oor gelykberegting vir ál ons studente gegaan, én met groter toegang vir jongmense uit voorheen benadeelde kontekste. Die kern van die taaldebate het destyds juis gegaan oor die akkommodering van studente wat nie Afrikaans magtig was nie. Sommiges het geargumenteer dat daar nie genoeg gedoen is om hierdie studente suksesvol te laat studeer nie en dat hulle inderwaarheid opgestel is vir mislukking, want dit was, en is steeds, net nie haalbaar om in 'n kort tydsbestek 'n addisionele taal (in hierdie geval Afrikaans) te verwerf sodat jy akademiese die mas daarin kan opkom en presteer nie. Ander

het weer geargumenteer dat hierdie “akkommodering” neerkom op die vervanging van Afrikaans deur Engels en dat dit die dood in die pot vir Afrikaans as onderrigtaal aan die Universiteit sou beteken. Hulle het voorts geargumenteer dat voornemende studente wat Engels as onderrigtaal verkies by Engelstalige universiteite moes aansoek doen en inskryf.

Prof Leon de Stadler, die stigter-direkteur van die Taalsentrum wat ten nouste saam met prof Botman gewerk het, skryf soos volg oor hom:

Dit was my voorreg om prof Botman op 'n professionele en 'n meer persoonlike vlak te leer ken. Vanuit 'n professionele perspektief gesien het prof Botman 'n uiters belangrike rol in my jare as stigter-direkteur van die Taalsentrum (2001/2002 en later) gespeel en in die periode waarin die Universiteit groot erns moes maak met die taalbeleid. Afgesien van die institusionele steun wat hy help bewerkstellig het, was dit altyd vir my 'n besondere bron van steun dat hy ook op die vlak van aanmoediging en bemoediging op sy eie eg menslike manier met my gestoei het. Juis in die beginjare van die Taalsentrum toe ons moes spook met groeiende behoeftes en beperkte menslike en ander bronne, was sy rustige bestuurstyl 'n bron van groot kalmte en inspirasie.

Wat interessant was van beide sy periode as viserektor en daarna as rektor, was dat hy minder betrokke was by die prosesse van taalbeleidsvorming en -hersiening. In sy periode as viserektor is die taalbeleidsvormingsproses veral deur die Rektor, prof Chris Brink, gedryf. Laasgenoemde was die opdraggewer en hy het ook die proses bestuur, met prof Botman wat ondersteunend meer op die agtergrond was. Met sy aanstelling as rektor was dit ook duidelik dat hy helder standpunte sou inneem oor die Universiteit as 'n meertalige instelling, maar dat hy nie direk gemoeid sou wees met die taalbeleidshersienings- en bestuursprosesse nie. Ek het soms die indruk gehad dat hy nie sou toelaat dat die taalkwessies van die Universiteit sy aandag sou aflei van dit wat duidelik vir hom so belangrik was nie: Sy HOOP Projek.

Op 'n meer persoonlike vlak was ek altyd onder die indruk van prof Botman se mensheid en sy vermoë om dit ook in sy bestuurspraktyk en -styl oor te dra. Hoewel hy sekerlik dikwels in posisies was waar hy die Universiteit deur moeilike vaarwaters moes stuur en self ook kritiek moes verduur – ook wat taalsake betref – het ek altyd die indruk gehad dat hy kalm kon bly en altyd daardie besondere mensheid-handelsmerk van hom laat seëvier het. Om een of ander rede het hy my altyd met (taal-)moeilikhede geassosieer en daarom was hy altyd gereed om op sy eie manier goedig met my die spot te dryf. Sodoende het hy my daaraan herinner dat daar miskien ánder, werklik

belangrike dinge in die lewe is en dat mens nugter en nederig moet bly. Sy besondere soort humor en sy vermoë om die mensdom pynlik akkuraat te sien vir wat hulle so dikwels was in hulle onvolmaaktheid, en dan sy innige mededoë daarmee, sal my altyd bybly. Ek kon altyd by hom bly leer en juis daarom was sy dood vir my ook 'n pynlik persoonlike verlies hier in die laaste fase van my loopbaan.

'n Verdere mylpaal wat in prof Botman se termyn as viserektor (Onderrig) bereik is en waarvoor hy baie krediet moet kry, is die vestiging van die Eerstejaarsakademie. Dit is ook 'n saak wat direk met *toegang met sukses* verband hou. Sy argument was dat as daar al meer studente uit voorheen benadeelde gemeenskappe gewerf word, as daar vir baie van hulle met behulp van werwingsbeurse finansieel voorsiening gemaak word en as daar ondersteuning vir hulle taalbehoefte gebied word; dan bly daar nog ook die groot uitdaging van volgehoue suksesvolle studie oor. In die tydperk 2004/2005 was dit ongelukkig so dat van die nuweling-eerstejaars, veral uit swart-, bruin- en Indiërgeledere, ten spyte van talle inisiatiewe wat verlengde graadprogramme, tutorhulp en so meer ingesluit het, nie ná hul eerste jaar suksesvol met hul studies voortgegaan het nie. In vergelyking met die ander hoofstroomstudente het aansienlik meer van die swart, bruin en Indiërstudente die Universiteit na een jaar verlaat: In 2004 was die retensiekoers vir hierdie studente 75,17% teenoor die res se 87,23% en in 2005 was dit 74,95% teenoor 87,4% van die res. Met ander woorde, die retensie- en sukseskoerse van ons eerstejaars, en veral die studente uit voorheen benadeelde omstandighede, kon beter gewees het en daar is na iets kreatiefs gesoek om spesifiek ons eerstejaarstudente beter te ondersteun.

Die Universiteit was op daardie stadium gereeld verteenwoordig by die *International First-year Experience*-kongresse waar die fokus spesifiek op eerstejaars val en die meganismes om hul sukseskoerse te verbeter. By een van hierdie internasionale kongresse is kontak gemaak met prof Betty Siegel, wat toe President (in ons terme Rektor) van Kennesaw State University in die staat Georgia in die VSA was. Sy was op daardie stadium 'n prominente leiersfiguur in hoër onderwyskringe in die VSA en, saam met prof John Gardner, een van die voorstanders van die hele *first-year experience*-beweging in die VSA. Na prof Siegel se aftrede na 25 jaar as President van haar universiteit in 2005 (terloops, op daardie stadium die langsdienende vroulike

President ooit van 'n universiteit in die VSA), het sy 'n studietoer vir 'n groep presidente van universiteite in die VSA na Suid-Afrika gelei en onder andere ook aan die Universiteit Stellenbosch besoek gebring. Onder prof Botman se leiding is die groep presidente in die Raadsaal ontvang waar sake van gemeenskaplike belang bespreek is. Een van die sake wat tydens die besprekingsessie aan die orde gekom het, was ons Universiteit se behoefte om beter te vaar ten opsigte van ons nuweling-eerstejaarstudente se akademiese sukses. Op daardie stadium was daar ook reeds planne om iets soortgelyks as die *first-year experience* tot stand te bring (wat prof Botman baie kreatief, en na aanleiding van ons eie Militêre Akademie, die *Eerstejaarsakademie* genoem het). Die Eerstejaarsakademie was dus 'n beplande inisiatief wat die fokus op alle fasette van nuweling-eerstejaars se universiteitservaring moes plaas wat hopelik groter akademiese sukses sou meebring.

Prof Siegel was duidelik baie ingenome met die idee van 'n Eerstejaarsakademie en het aangebied om alles in haar vermoë te doen om ons te help met die vestiging van so 'n inisiatief aan ons Universiteit. Prof Botman het op die ingewing van die oomblik vir prof Siegel gevra wat haar planne na haar aftrede was (wat September 2005 was). Toe sy aandui dat sy nog geen vaste planne gehad het nie, het hy haar uitgenooi om in die daaropvolgende jaar (2006) 'n tydperk op ons kampus deur te bring met die uitsluitlike doel om ons van advies te bedien met betrekking tot die Eerstejaarsakademie se vestiging.

Dit was die begin van 'n besondere kollegiale verbintenis en vriendskap tussen proff Botman en Siegel – 'n vriendskap wat tot met prof Botman se afsterwe sou duur. Die Eerstejaarsakademie is amptelik in 2006 van stapel gestuur. Prof Siegel en haar eggenoot, 'n afgetrede Regter, het in 2006 twee maande op ons kampus deurgebring waartydens uitstekende advies en ondersteuning van prof Siegel ontvang is. Die Eerstejaarsakademie kan dus met reg as een van prof Botman se besondere nalatenskappe as viserektor (Onderrig) uitgesonder word. Alhoewel dit uiters moeilik is om enige intervensie met soveel veranderlikes se impak behoorlik te bepaal, is dit tog interessant hoe die eerstejaarsretensiekoers (na 'n insinking in 2004–2005) sedert 2006 konstant tussen 86% en 88% gebly het (ten tyde van die skryf hiervan is dit 87%).

Deur prof Betty Siegel het prof Botman kontak gemaak met prof John Knapp, tans President (Rektor) van Hope College, Michigan, in die VSA. Prof Knapp is 'n kundige op die gebied van etiese leierskap en hy was die medegasheer (saam met proff Siegel en Botman) van 'n kongres oor etiese leierskap in die hoër onderwys wat in April 2008 op Stellenbosch aangebied is. Die kongres, wat bekend gestaan het as *Stellenbosch Seboka: Deliberations on Higher Education and Ethical Leadership*, het rektore van veral Suider-Afrikaanse universiteite betrek, asook enkele prominente leiersfigure op die terrein van hoër onderwys uit die VSA. Uit hierdie verbintenis met prof Knapp het personeel- en studente-uitruilgeleenthede gerig op leierskapsontwikkeling voortgespruit. Na aanleiding van die HOOP Projek en die ander skakeling wat oor 'n hele aantal jaar gestrek het, is 'n eredoktorsgraad in Maart 2014 deur Hope College aan prof Botman toegeken.

Binne die buite-klas-konteks het die vestiging van die eerste Luister-, Leer- en Leefhuise (LLL-huise) en die klusterkonsep ook in prof Botman se termyn as viserektor begin vorm aanneem. Die LLL-huiskonsep het ontstaan uit die gebruik van die Universiteit om ou huise, wat naby die kampus geleë is, te koop en meestal senior studente of studenteleiers daarin te plaas. Daar is aanvanklik met slegs sewe huise geëksperimenteer deur doelbewus diverse studente daarin te plaas – divers in alle opsigte, naamlik ras, geslag, taal, godsdiens, studierigting, ens. Verder het elke huis 'n tema (byvoorbeeld media, volhoubaarheid of tegnologie), 'n akademiese begeleier (senior akademikus) en 'n program waar daar gereeld (weekliks) saam geëet word en waar sprekers (kundiges) genooi word om insette te lewer en deel te neem aan die gesprek. In die huis lewer elke student uit sy/haar perspektief, studierigting, agtergrond en persoonlikheid 'n bydrae. Een so 'n student skryf uit Australië: “Ek was ses jaar op kampus en in die laaste jaar van my Magisterstudie in 'n LLL-huis. Die jaar in die LLL-huis het ek meer geleer as al die ander jare tesame.” Tans is daar 28 sodanige huise en vorm hulle 'n belangrike onderdeel van die seniorstudente-akkommodasie.

Aansluitend by bogenoemde buite-klas-inisiatief was daar deurlopend 'n besorgdheid by prof Botman oor die Privaatstudente-organisasie- of PSO-studente (dagstudente) van wie talle pendel. Die klusterkonsep is die daarstelling van 'n groter gemeenskap (soos 'n tipe dorpie) waarin twee

tot vier koshuise en twee tot drie PSO-wyke saam as 'n kluster gegroepeer word. In die kluster word daar dan 'n fasiliteit (naaf of 'hub') vir die privaatstudente naby aan die koshuise in die kluster gebou en in daardie fasiliteit is daar kamers en kantore vir die huiskomiteede van die PSO-wyke, asook studielokale, wegbreeklokale, ontspanningslokale, 'n kafeteria of deli wat kos voorsien. Voorts kan die PSO-studente in so 'n kluster in die eetsale van die koshuise in 'n betrokke kluster eet en word al die ander ruimtes, soos sitkamers en wegbreeklokale, deur al die lede van 'n kluster gedeel. Op hierdie wyse word PSO-studente (of dagstudente) 'n plek (tuiste of heenkome) gebied waar hulle kan inskakel, aan sport deelneem, by mentorgroepe ingedeel word, ens. Kortom, met die kluster- of *Collegiate*-idee het die Universiteit dit reggekry om die PSO- en koshuisstudente vir die eerste keer in ons Universiteit se geskiedenis behoorlik te integreer. Die doel was om PSO-studente (wat akademies swakker as vergelykbare koshuisstudente gevaar het) 'n universiteitservaring te bied wat so na moontlik aan dié van 'n koshuisstudent is. Tans is daar sewe klusters (inbegrepe die een op Tygerbergkampus) en die positiewe resultate van hierdie besondere inisiatief blyk reeds duidelik. Beide die LLL-huis- en klusterkonsepte is deur mnr Pieter Kloppers, tans Direkteur van die Sentrum vir Studentestrukture en -gemeenskappe, ontwikkel, maar die wyse waarop prof Botman onmiddellik sy steun aan hierdie inisiatiewe verleen het en daarby betrokke geraak het, was 'n duidelike teken dat hy baie goed verstaan het hoe belangrik die rol van gemeenskapsvorming as ondersteuningsmeganisme vir ons studente is. In dié klein (LLL-huise) en groot (klusters) gemeenskappe kan diverse groepe leer om werklik na mekaar te *luister*, by mekaar te *leer* en in harmonie saam te *leef*.

Die klusterkonsep was dus juis 'n manier om die PSO-student beter te ondersteun – uiteraard met die uiteindelijke doel om akademiese sukses te bevorder. Die kluster en die naaf ('hub') moet dus, behalwe ander plekke op die kampus soos die Neelsie en fakulteitsgeboue, vir hierdie studente 'n plek bied waar hulle kan ontspan, sosialiseer, studeer, eet en groepwerk doen. Hierdie ontwikkelinge wat in prof Botman se tyd as viserektor geloods is en in sy termyn as rektor algaande uitgebrei is, word nie net nasionaal erken nie, maar internasionaal word hierdie benadering as besonder kreatief en uiters geskik vir ons Suid-Afrikaanse konteks beskou met talle besoekers wat kom kers opsteek.

Prof Botman se heelhartige ondersteuning van 'n waardegedrewe benadering in die huisvestingsomgewings, in teenstelling met 'n mags-hiërargiese benadering (wat dikwels aanleiding gee tot onaanvaarbare verwelkomingspraktyke), was ook onteenseglik. Nie net het hy dit ondersteun nie, maar sy hele eie ingesteldheid teenoor en wisselwerking met studente (én personeel!) het getuig van *vriendelikheid*, *gasvryheid* en *menswaardigheid* – die wesenskenmerke van 'n waardegedrewe bestuursbenadering. Die feit dat die nuwe senior koshuis op die Stellenbosch-kampus na prof Botman vernoem is, is dus besonder gepas en versinnebeeld sy strewe wat reeds as viserektor duidelik geblyk het, naamlik om aan ál ons studente 'n tuiste te bied waar hulle vriendelik en gasvry ontvang word, met menswaardigheid behandel word en waar hulle kan floreer.

Nog 'n mylpaal wat bereik is in die tyd toe prof Botman viserektor (Onderrig) was, was die vestiging van 'n Kantoor vir Studente met Spesiale Leerbehoefte (Gestremdhede) in die Sentrum vir Studentevoorigting en -ontwikkeling (SSVO) (intussen is die naam van die Kantoor na *Eenheid vir Gestremdheid* gewysig). Die wyse waarop die Universiteit tot op daardie stadium voorsiening gemaak het vir studente met spesiale leerbehoefte, was 'n bron van kommer. Dit het dikwels op 'n ad hoc-basis plaasgevind en verskillende dienste en verantwoordelikhede was oor die hele kampus versprei. Alhoewel daar 'n forum met belanghebbende en ook 'n studentevereniging was, was daar nie 'n sentrale punt vanwaar daar op 'n doeltreffende, gekoördineerde en wetenskaplik verantwoordbare wyse vir hierdie studente ondersteuning gebied is nie. Met die vestiging van die Kantoor in die SSVO is daar ook met betrekking tot hierdie spesiale groep studente 'n diens begin wat tans as 'n voorbeeld voorgehou word van hoe so 'n diens aan 'n universiteit in Suid-Afrika behoort te funksioneer. Sonder prof Botman se visie, hulp en veral ook oorredingsvermoë sou hierdie besondere fasiliteit nie as 'n eenheid met voldoende personeel so deel van ons Universiteit se reikwydte van bediening van diverse studentegroepe gewees het soos dit tans die geval is nie. Ook hier het hy sy hart vir diegene wat swaarkry getoon en uit sy pad gegaan om hulle sukses aan die Universiteit so ver moontlik te bevorder.

'n Saak wat besondere uitdagings aan die viserektor (Onderrig) gestel het, was in 2003 met die oordrag van die Universiteit Stellenbosch se Skool vir

Mondheelkunde na die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK) se Fakulteit Tandheelkunde. Een van die struikelblokke wat aan die begin van die proses oorkom moes word, was om eenstemmigheid tussen die twee universiteite te kry of die proses hanteer gaan word as 'n *oorplasing* ("transfer") of 'n *samesmelting* ("merger"). Hoe dit hanteer sou word, sou groot implikasies inhou vir die personeel en die gebruik en eienaarskap van die Tandheelkundegebou en -fasiliteite. Sommige van die verteenwoordigers van die Universiteit Stellenbosch (US) het geargumenteer vir 'n samesmelting – dit was immers vir hulle 'n swaar en ondenkbare slag om volledig af te sien van Tandheelkunde. Die Minister se opdrag was egter duidelik: Stellenbosch kon nie langer Tandheelkunde aanbied nie; alle opleiding in hierdie professie moes van daardie punt af slegs aan UWK geskied. UWK het die ministeriële besluit verwelkom en wou so gou moontlik uitvoering daaraan gee. Die woorde waarmee prof Botman vorendag gekom het wat daartoe gelei het dat die haakplek oorkom is en dat die proses aan die gang gekom het, was om voor te stel dat die taakspan van die twee universiteite die JMITT genoem word, die *Joint Merger and Incorporation Task Team*. Die wyse waarop prof Botman die probleem kon ráák sien en dan ook nog die oplossing kon ráák sê, het daartoe gelei dat almal kon instem. Onder die vaandel van die JMITT is die ingewikkelde en sensitiewe proses toe suksesvol deurgesien. Sodoende is die aanvanklike dooiepunt uit die weg geruim en was daar 'n eindresultaat wat vir al die betrokkenes aanvaarbaar was. Hierdie besondere eienskap van prof Botman om die kern van 'n probleem raak te sien en dan 'n oplossing raak te sê, het telkens na vore gekom tydens sy termyn as viserektor, maar ook daarna as rektor en visekanselier.

Dit was 'n voorreg om 'n lynhoof te kon hê wat met 'n sagte hand (hart), ferm leiding kon gee en terselfdertyd nie op detail-vlak ingemeng het nie. Dit het 'n baie belangrike sein gestuur, naamlik dat hy ons vertrou het en nooit ons professionaliteit bevraagteken het nie. Hy was 'n bestuurder vir wie jy graag jou beste gegee het en oor wie se bedoelinge daar nooit enige twyfel was nie. Hy het beslis 'n bemagtigende invloed op diegene gehad wat saam met hom gewerk het. Dit was vir ons wat aan hom gerapporteer het ook gou duidelik dat hy oor uitsonderlike visionêre vermoëns beskik het – ook die vermoë om die groter prentjie te sien op 'n tydstip toe nie een van ons dit kon sien nie. Daardie uitsonderlike talent om visionêre

leiding te gee, het die leer- en onderrigportefeulje laat floreer en bygedra daartoe dat soveel kreatiewe en noodsaaklike inisiatiewe tot stand gekom het (soos byvoorbeeld die vestiging van die Eerstejaarsakademie en 'n nuwe benadering tot werwing en toelating). Dit is duidelik dat prof Botman se termyn as viserektor (Onderrig) hom deeglik voorberei het vir die rol van rektor en visekanselier wat gevolg het. Die wyse waarop hy hom as akademiese leier en bestuurder gevestig het, het vertroue by kollegas en studente ingeboesem. Weer eens was dit die mens, Russel Botman, wat altyd tyd vir almal ingeruim het, altyd met belangstelling na almal se welstand verneem het, altyd wou dankie sê as die werk goed gedoen is en altyd nog meer vir ons studente, en veral benadeelde studente, wou doen, wat hom 'n uitnemende kandidaat vir die rektorspos gemaak het.

Aan die einde van 'n vakansie was dit nie ongehoord om prof Botman op die kampus te sien loop nie terwyl hy orals personeel (alle personeel) en studente groet, geselsies aanknoop, verneem hoe dit gaan en sterkte toewens vir die nuwe kwartaal. Sy deur het altyd oopgestaan vir sy kollegas en dieselfde vriendelike en oopdeurbenadering het hy met die studente gehad. 'n Studenteleier wat vir 'n paar jaar saam met prof Botman as viserektor (Onderrig) gewerk het, was Lourens du Plessis (SR-sekretaris en Akademiese Belangeraadvoorsitter 2003/2004 en SR-voorsitter 2004/2005). Lourens beskryf sy beleving van prof Botman soos volg:

Min mense wat in 2002–2006 met Studentesake by Stellenbosch gemoeid was, sal waarskynlik van my verskil as ek sê dit was 'n tyd van groot omwenteling. Die winde van verandering het beslis by Stellenbosch uitgekom, en prof Botman was deel van die span wat die taak gehad het om dit alles te bestuur.

Dit was 'n tyd met 'n nuwe rektor (prof Chris Brink wat in 2001 sy ampstermyn begin het) wat daarop ingestel was om teen 'n versnelde tempo broodnodige veranderinge aan die Stellenbosch-kultuur aan te bring – veranderinge wat ook skokgolwe veroorsaak het. Die taaldebate was fel en prof Botman moes op 'n dag-tot-dag-basis die felheid daarvan trotseer; uit studente-, personeel- en ander belangegroepgeledere. Elkeen met hul bepaalde agendas, en dan ook nog die media wat meer as 'n belangegroep eerder as 'n onafhanklike waarnemer en kommentator beskou kon word. Op 'n praktiese vlak het die Afdeling Studentesake op daardie stadium 'n Studentedekaan as hoof gehad wat aan die viserektor (Onderrig) gerapporteer het en nie meer direk, soos voorheen, aan die rektor nie. Dit het groot ongelukkigheid onder

studenteleiers veroorsaak omdat dit gelyk het asof Studentesake nou 'n laer prioriteit gekry het as net nog een van die uitgebreide verantwoordelikhede van die viserektor (Onderrig). Prof Botman moes die saak bestuur en hy het hierdie moeilike situasie met waardigheid en kalmte gered.

Dit is enkele voorbeelde van groot uitdagings wat op prof Botman se tafel beland het en wat ons as studenteleiers direk geraak het. Daar was egter ook vele ander uitdagings soos die emosionele sluiting van die Universiteit Stellenbosch se Skool vir Mondheekunde, die hoë eise wat aan hom gestel is met betrekking tot sy verantwoordelikheid vir fakulteite, Akademiese Steun, die Sentrum vir Studentevoorligting en -ontwikkeling en die Registrateurs-afdeling.

Op 'n meer fundamentele vlak het die studentegemeenskap 'n begrip begin ontwikkel vir die nodigheid om "tradisies" krities te evalueer. Veral koshuise, wat in baie opsigte in die hart van die Stellenbosse studentekultuur lê, moes (en in baie gevalle, wóú) handomkeer verander na 'n waardegedrewe kultuur. Hier het prof Botman groot empatie gehad met mense wat eerlik geworstel het met 'n realiteit waarop hulle nie noodwendig voorbereid was nie; en veral vir die fyn balans wat ons as (onvolmaakte) studenteleiers veral moes handhaaf om hartsverandering eerder as vorm-verandering te bewerkstellig. In hierdie verband was hy nooit prekerig, voorskriftelik of neerbuigend nie.

En dit het alles in 'n universiteitskonteks plaasgevind waar nóg studente nóg personeel graag opdragte of selfs leiding verwag of aanvaar. Dus was dit 'n genade dat prof Russel Botman vir al hierdie sake verantwoordelik was. Hy was 'n vredemaker; iemand met die vermoë om sinvol en warm met akademici én studente, met rektore én werkers te kon omgaan. Mense het hom maklik vertrou, want sy belangstelling in hulle as mense het voortgespruit uit 'n opregte liefde vir hulle. Hy het altyd strategieë bedink hoe hy die beste vir die mense vir wie hy verantwoordelik was, kon bewerkstellig. Maar, sy morele kompas het nooit as gevolg daarvan van koers af geraak nie. En anders as baie ander mense met wie studenteleiers moes saamwerk, het hy (wat self 'n oudstudenteleier was) altyd 'n oor en advies vir ons gehad – studente was vir hom vennote, nie lastige onderbrekings nie. Sy huis was ook oop vir studente – ek onthou hoe hy baie entoesiasies die SR vir potjiekos genooi het en nie gekroom het om goeie wyn vir 'n paar aspirant wyn-connoisseurs voor te sit nie!

Baie is aan hom toevertrou, baie is van hom verwag, en baie het hy gegee. Dit is jammer dat hy so vroeg huis toe geroep is – maar die lewens van die studente wat oor sy drumpel gekom het, is oneindig verryk deur die voorreg om saam met hom te kon werk en by hom te kon leer. Hy het nie verniet gearbei nie.

Die US was regtig besonder bevoorreg en geseënd om juis vir Botman te kon kry in 'n era toe ons 'n uitsonderlike tipe leier as viserektor (Onderrig) – en later ook as rektor en visekanselier – nodig gehad het. Ons mis hom, ons eer sy nagedagtenis en ons erken graag sy besondere nalatenskap wat so 'n beduidende en positiewe impak op soveel lewens gehad het – 'n man met 'n sagte hart!

(Met dankbare erkenning aan ál die kollegas en oudstudente wat meegehelp het om hierdie hoofstuk tot stand te bring.)

Inhuldiging, 2007.

Foto: SSFD

6. AS BESTUURDER

Paul Cluver¹ en Gerhard Lubbe²

INLEIDING

'n Evaluering van die dienstermyn van 'n hoof van 'n Suid-Afrikaanse universiteit voorveronderstel 'n begrip van die institusionele beperkings op so 'n rolspeler se aktiwiteite. Met hierdie doel voor oë poog hierdie bydrae eerstens om die organisatoriese raamwerk te skets waarbinne 'n rektor van 'n tersiêre instelling sy of haar rol moet vervul. Daarna word algemene en dikwels teenstrydige eienskappe van universiteite, waarmee diegene wat hulle koers moet bepaal te kampe het, aan die orde gestel. Daar word ook verwys na omstandighede eie aan die Universiteit Stellenbosch en die era waartydens Russel Botman aan die stuur gestaan het. Dit verskaf 'n agtergrond vir 'n beoordeling van hoe Russel Botman as rektor en visekanselier daarna gestreef het om 'n weg te baan deur die dikwels botsende dwarsstrome wat die Universiteit geaffekteer het tydens sy dienstermyn.

Dit sal blyk dat universiteite *sui generis* en komplekse sosiale instellings is en dat hul multifunksionaliteit formidabele uitdagings inhou vir diegene wat hulle wil bestuur. As onderskeidelik 'n voormalige voorsitter van die Universiteitsraad, en 'n voormalige dekaan en vroeëre lid van die Rektor se Bestuurspan, was die skrywers hiervan aan slegs bepaalde aspekte van die voormalige rektor en sy bestuursvermoëns blootgestel. Uiteraard handel die bydrae oor dit wat die skrywers ervaar het en persoonlik van bewus is. Die fokus sal primêr wees op Botman se reaksie op die groter uitdagings van die rektorskantoor en minder op die blote burokratiese en administratiewe aspekte van sy bestuurswerksaamhede en -styl. Hierdie bydrae gee ook nie voor om 'n omvattende historiese oorsig te verskaf van alle aspekte van Botman se rektoraat nie.

1 Voormalige voorsitter van die Stellenbosch Raad.

2 Professor Emeritus en navorsingsgenoot, Regsfakulteit, Universiteit Stellenbosch.

DIE UITDAGINGS VAN UNIVERSITEITSBESTUUR

Die institusionele konteks

Volgens die Wet op Hoër Onderwys, 101 van 1997, behels die akademiese aktiwiteite van hoëropleidingsinstellings die leer en onderrig en eksaminering van studente en navorsing (Artikel 32(2)(b), saamgelees met Artikel 28(1) – interessant genoeg bevat die wet geen uitdruklike verwysing na gemeenskapsinteraksie nie). Hierdie aktiwiteite vind nie in 'n vakuum plaas nie, maar voorveronderstel nie net georganiseerde akademiese strukture soos fakulteite en departemente nie, maar ook komplekse ondersteuningstrukture soos informasietegnologiesnetwerke en stelsels, biblioteke, studente-ondersteuningsinstellings, laboratoriums en werkwinkels. Al hierdie fasette van 'n universiteit se besigheid moet gehuisves word en bedien word deur gepaste fisieke infrastrukture en moet op 'n finansiële volhoubare manier bestuur word.

Die kompleksiteit van hierdie onderneming en die behoefte aan dag-tot-dag-bestuur vir sy sake vind uitdrukking in 'n statutêre raamwerk wat gekenmerk word deur 'n ingewikkelde en genuanseerde verdeling van funksies en verantwoordelikhede tussen sekere voorgeskrewe institusionele strukture, te wete die Universiteitsraad, die Senaat en die bestuurstrukture. Algehele beheer van 'n universiteit, en daarmee saam die finale sê ten opsigte van sowel die akademiese en operasionele aspekte van 'n universiteit se sake, berus by die Raad (Artikels 1 en 27(1) van die Wet, par 11(1) van die Universiteitstatuut). Die voorskrif dat die hoof van 'n hoër onderwysinstelling ooreenkomstig Artikel 30 van die Wet, met die ondersteuning van sy of haar bestuurspan, verantwoordelik is vir die bestuur en administrasie van alle aspekte van sy aktiwiteite (sien par 4(4) van die Statuut), vestig 'n verdeling tussen die beheer- en bestuursfunksies van die instelling. Die posisie ten opsigte van die beheerfunksie word gekompliseer deur die feit dat die Universiteit se Senaat, ooreenkomstig Artikel 28 van die Wet, teenoor die Raad verantwoordelik is vir onderrig- en navorsingsaktiwiteite. Die bestuur se deurlopende toesig van hierdie akademiese aktiwiteite is dienooreenkomstig ook onderhewig aan die oorsig en beheer van die Senaat. In hierdie opsig deel die Senaat beheer oor die instelling met die Raad, weliswaar onderhewig aan laasgenoemde se algehele verantwoordelikheid.

Die kompleksiteit van die instelling word weerspieël in die bestuursprosesse. Wat betref die akademiese funksies van leer en onderrig en navorsing, het die bestuur te kampe met grys gebiede ten opsigte van die afsonderlike, maar gedeelde en onderling verbonde verantwoordelikhede van die Raad en die Senaat. Die Raad se bevoegdheid om die instelling te beheer word in baie algemene terme in die Wet en die institusionele Statuut uiteengesit. Dit laat onsekerheid oor die mate waartoe die Raad reëlmatiglik, op bestuursprerogatiewe, die akademiese outonomie van fakulteite, departemente en individuele akademici inbreuk kan maak. Die samestelling van die Raad is 'n verdere bron van probleme en uitdagings vir 'n rektor. Universiteitsrade is in die reël groot liggame: die Stellenbosse Raad bestaan uit die statutêre maksimum geval van dertig lede, waarvan ten minste 60% genomineer word deur 'n verskeidenheid aandeelhouer- en belangegroepe wat onafhanklik is van die universiteitsgemeenskap. Die uitgangspunt van hierdie reëling is dat die veelheid van gesigspunte sal bydra tot besluitneming in die beste belang van die instelling. Hierdie aspek word egter dikwels nie reg verstaan nie. Lede vanuit die verskeie belangegroepe wat op die Raad verteenwoordig word, verkeer soms onder die indruk dat dit hul verantwoordelikheid is om die belange van hul groep te bevorder eerder as om 'n onbevange oordeel te vel oor wat in die belang van die Universiteit is. Verhoudinge tussen die rektor en bestuur en akademiese eenhede, met ander woorde dekane, fakulteite en departemente aan die ander kant, is self dikwels gekompliseerd weens uiteenlopende opvattings aangaande die ideaal van akademiese vryheid en die kollegiale kultuur wat tradisioneel met universiteite geassosieer word. Die rektor is die HUB van die instelling, maar daar word van hom of haar verwag om dit te bestuur sonder die direkte en hiërargiese gesagsverhoudings waarop sy of haar eweknieë in die sakewêreld tipies kan staatmaak.

Die omvang van uitdagings inherent aan hierdie institusionele struktuur word in die geval van die Universiteit Stellenbosch vererger deur die grootte van die instelling. In 2014 was daar op die amptelike universiteitsensusdatum 29 393 studente aan die Universiteit ingeskryf. Hierdie groot en diverse studenteliggaam word bedien deur 990 voltydse fakulteitslede in tien fakulteite versprei oor drie kampusse en 2 113 nie-akademiese bystandpersoonlede. Die waarde van die instelling se bates was R12 000 203 000 in 2014, en die totale jaarlikse inkomste vir 2014 was R5 391 000 000 (US Jaarverslag 2014:93–94).

Dwarsstrome wat die strategiese bestuur van tersiêre instellings beïnvloed

Toe Russel Botman in 2007 die rektorsamp aanvaar het, is hy blootgestel aan uitdagings wat baie verskil het van dié waarmee sy voorgangers te kampe gehad het. Sy bestuur is gekonfronteer met die uitwerk van die implikasies van tegnologie vir tersiêre instellings in die 21ste eeu, die eise aan universiteitsbestuur in 'n geglobaliseerde en uiters mededingende internasionale konteks sowel as ernstige binnelandse befondsingsbeperkings. Die Suid-Afrikaanse konteks is ook gekenmerk deur kwessies wat kwalitatief verskil het en in omvang meer uitdagend was as vantevore. Waar die oorgang van studente van skole wat die wit bevolking bedien het na die wêreld van die universiteit dertig jaar gelede min of meer sonder haakplekke verloop het, het die aanbreek van 'n demokratiese bestel universiteite nie alleen gekonfronteer met die negatiewe gevolge van 'n disfunksionele skoolstelsel vir studentesukses op tersiêre vlak nie, maar ook met transformasionele aansprake ten opsigte van studente- en personeeldiversiteit van die Menseregtehandves van die Grondwet van 1996.

Universiteite is dinamiese instellings, onderhewig aan spanning tussen sogenaamde “erflikheidselemente”, met ander woorde eienskappe eie aan die klassieke idee van die universiteit as 'n instelling van hoër onderrig enersyds, en opponerende sienings aangaande hul rol en funksie ontleen aan hul tydgenootlike omgewing en omstandighede andersyds (HW Rossouw, *Universiteit, Wetenskap en Kultuur*, 1993:32). Rossouw skets verskeie kragvelde wat ontstaan uit die spanning tussen opvattinge van:

- Identiteit en relevansie;
- Universaliteit en partikulariteit;
- Elitisme en egalitarisme;
- Outonomie en beperking; en
- Gemeenskap en korporasie.

Hierdie afparings moet nie beskou word as binêr teenoorgestelde of uitsluitende oorwegings nie, maar eerder as onafwendbare eienskappe van tersiêre instellings wat weens hulle polariserende neigings geneig is om die instelling in 'n mate in teenoorgestelde rigtings te druk. 'n Begrip van die kompleksiteit van 'n instelling en die teenstellende kragte wat daarop

inspeel en die vermoë om 'n optimale balans tussen hulle te bereik tel onder die voorvereistes vir sukses as rektor.

Russel Botman die mens

Die bestuurstyl van 'n rektor weerspieël nie slegs sy of haar professionele opleiding nie, maar ook die persoonlike eienskappe van die betrokke individu. Die voormalige rektor was kennelik iemand met beduidende ambisie en die behoefte en dryfkrag om 'n betekenisvolle verandering in sy sfeer van invloed te maak. Tog het die hoedanighede van sy amp nooit Russel Botman se deernisvolle persoonlikheid en warm menslikheid, en die gepaardgaande geneigdheid om vir die swakkere op te kom, in besluite rakende universiteitsprosesse verberg nie. Sy ampstermyn word gekenmerk deur 'n opregte aanvoeling vir die personeel en studente van die instelling wat verder gestrek het as die bloot formele besorgdheid wat te verwagte is van 'n ampsdraer in 'n hoë bestuurspos.

Alhoewel Russel Botman 'n diep godsdienstige individu was, was hy nie 'n fundamentalis nie maar eerder versoenend van aard, in staat om verby oppervlakkige teenstellings te kyk en botsende standpunte te versoen. Alhoewel 'n mens jou kan verstout om te sê dat die woordrykheid van die teoloog en die geneigdheid om te preek eerder as om te luister nie geheel en al afwesig was in sy ingesteldheid nie, het hy beïndruk met die vermoë om die kompleksiteit van situasies oombliklik te kan opsom, sowel as 'n gawe van visionêre leierskap om die instelling vorentoe te neem. Akademici wat sonder opleiding of ervaring in bestuur na hoër bestuursposisies beweeg, is geneig om ooreenkomstig hul persoonlike inklinasies en professionele oriëntasie te handel. In hierdie opsig was Russel Botman se leierskapstyl miskien ook heel persoonlik van aard en gekenmerk deur 'n besorgdheid om bestuur nader te bring aan die akademiese gemeenskap. Die proses van “bestuur deur rond te wandel” was 'n integrale komponent van sy bestuursbenadering en het tot gevolg gehad dat die Rektor se Bestuursplan op 'n gereelde basis in fakulteite vergader het met die doel om interaksie tussen die hoofbestuursplan en dié van die fakulteite te fasiliteer. Alhoewel hy 'n konsulerende bestuursfilosofie voorgestaan het, is sy ampstermyn nietemin by tye gekenmerk deur 'n geneigdheid om “alleen op te tree” en die plan agter te laat.

Navigeer deur die dwarsstrome

Kenmerkend van Botman se ampstermyn was 'n strewe na die ontwikkeling van omvattende planne om die instelling se koers te bepaal. Na sy inhuldiging in 2007 het Botman homself en die instelling georiënteer met verwysing na die riglyne en ondernemings in die Universiteit se *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná* (2000) en die gebruik van 'n Pedagogie van Hoop om 'n fundamentele herposisionering van die instelling te probeer bewerkstellig deur middel van die ambisieuse HOOP Projek (sien US Jaarverslag 2007:7; US Jaarverslag 2010:6). As 'n laaste nalatenskap van Botman se ampstermyn vind die Universiteit se nuwe Visie 2030, geïnspireer deur die waardes vervat in die Grondwet en die Nasionale Ontwikkelingsplan (NOP), uitdrukking in die *Institusionele Voorneme en Strategie 2013–2018* (IVS) van 2013 en die US Institusionele Plan 2015–2020, 'n uitgebreide vyfjaarplan wat daarop afgestem is om die institusionele voornemens ten uitvoer te bring (US Jaarverslag 2014:18).

1. Identiteit en relevansie

Die spanning tussen die begrippe **identiteit** en **relevansie** stel die opvatting dat 'n universiteit se identiteit onlosmaaklik verbind is met en gedefinieer word deur die najaag van abstrakte kennis teenoor die aandrang dat dit 'n sosiaal relevante instelling moet wees wat betrokke is by die opleiding van studente om nuttige rolle en die ekonomie en die arbeidsmark te vervul en navorsingsuitsette van onmiddellike praktiese nut vir die gemeenskap in die algemeen te lewer (Rossouw 1993:32–37). Hierdie polariteit hou verband met navorsing en onderrig- en leeraktiwiteite en bring ook die relevansie na vore van wat gedurende die Botman-jare as gemeenskapsinteraksie bestempel is.

Tydens Russel Botman se ampstermyn het die Universiteit meer sosiaal verbonde en relevant geraak as ooit tevore in sy geskiedenis. Van besondere belang was 'n groter klem op die belangrikheid van die instelling se Gemeenskapsontwikkelingsdoelwitte, selfs al is dit nie statutêr erken as 'n verantwoordelikheid van die Universiteit nie. Hierdie verskuiwing is onder andere weerspieël deur die omvorming van die portefeulje van die Viserektor: Bedryf en Bestuur tot dié van Gemeenskapsinteraksie en Personeel ten einde die statuut van hierdie aspek van universiteite se aktiwiteite te benadruk. Dit word geredelik aanvaar dat die Universiteit

sigself in hierdie opsig as 'n nasionale leier in die tersiêre sfeer gevestig het. Onder die vele suksesse met die verhoging van Stellenbosch se sosiale betrokkenheid, tel die Landelike Inisiatief wat ten doel gehad het om ontwikkeling in plattelandse gebiede te verbeter. 'n Hoeksteen van hierdie inisiatief is die Ukwanda Landelike Kliniese Skool, wat in 2012 in Worcester tot stand gebring is om die Wes-Kaapse regering te ondersteun met die uitbou van kapasiteit en die bevordering van gesondheidsorg (US Jaarverslag 2012:14), waarna die Universiteit se Regshulpkliniek en ander departemente ook 'n teenwoordigheid daar gevestig het (US Jaarverslag 2014:23). Daar kan ook melding gemaak word van die vennootskap met provinsiale Onderwysdepartemente vir die ondersteuning van leerders in Graad 11 en 12 deur middel van die Universiteit se Afdeling Telematiese Dienste om leerondersteuning te verskaf en terselfdertyd die ineenskakeling tussen skool en hoër opleiding te verbeter (US Jaarverslag 2012:14).

Van nog groter betekenis was 'n betekenisvolle skuif ten opsigte van die Universiteit se navorsingsfunksie ten einde wetenskap van die hoogste gehalte diensbaar te maak vir gemeenskapsbehoefes. Die grondslae van hierdie ontwikkeling kan herlei word na Botman se herbevestiging tydens sy inhuldiging in 2007 van die Universiteit se onderneming in die *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná* (2000) “om in verbondenheid aan die universitêre ideaal van uitmuntende wetenskapbeoefening 'n omgewing te skep en vol te hou waarbinne kennis ontdek kan word, gedeel kan word, en tot voordeel van die gemeenskap aangewend kan word” (par 3.2). Die uitdruklike koppeling van uitnemendheid in onderrig en leer, navorsing, en sosiale impak is in hoofsaak geïnspireer en gestimuleer deurdat die breë raamwerk van die Pedagogie van Hoop die Universiteit se strategiese beplanning in hierdie areas uitdruklik in verband gebring het met die sentrale temas van die VN se Millennium Ontwikkelingsdoelwitte (MOD) (US Jaarverslag 2007:7). Deur middel van projekte wat deur fakulteite en ander rolspelers ontwikkel is en deur die Raad befonds is as deel van 'n Oorkoepelende Strategiese Plan (OSP) onder die beskerming van die HOOP Projek, het die bestuur gepoog om 'n verskuiwing van kernaktiwiteite van onderrig en leer, navorsing en gemeenskapsinteraksie te bewerkstellig. Die oorkoepelende oogmerk was om navorsing oor belangrike sosiale kwessies aan te moedig ten einde nuwe insigte aangaande hierdie probleme te genereer

en aan die hand hiervan deurslaggewende strategieë vir die verbetering van die samelewing te ontwikkel.

Hierdie inisiatief word elders in hierdie werk volledig bespreek. Dit is belangrik om hier te beklemtoon dat die herposisionering nie akademiese gehalte en standarde gekompromitteer het nie. Die proses het die kapasiteit van die instelling versterk deur interdisiplinêre werk te verbeter, sinergieë tussen ondersoekvelde te vestig en om 'n vernuftige bestuur van vaardighede, deskundigheid en finansiële vermoëns aan te moedig (sien US Jaarverslag 2009:6). Daarbenewens het sterk bestuur en verbeterde befondsing van die nagraadse platform en verhoogde navorsingsuitsette 'n dramatiese verbetering van die Universiteit se navorsingsprofiel meegebring. Teen 2009 reeds het die Universiteit die navorsingsuksesvlakke van die Universiteit van Kaapstad geëwenaar en sindsdien toon data van die Departement van Hoër Onderrig en Opleiding Stellenbosch as die mees produktiewe navorsingsuniversiteit in Suid-Afrika (US Jaarverslag 2014:23; sien ook US Jaarverslag 2013:1,7; US Jaarverslag 2010:7). Hierdie tendens met betrekking tot verbeterde navorsingsuitnemendheid blyk ook duidelik uit verhoogde uitsette in internasionale vaktydskrifte (US Jaarverslag 2011:13) en die bestendige toename in die DHOO-subsidie aan die Universiteit vir boeke, hoofstukke in boeke en kongresverrigtinge en die feit dat US 'n nasionale leier bly wat betref patente wat uit navorsing voortvloei. Die aantal navorsers met evaluasies van die Nasionale Navorsingstigting (insluitend 13 A-navorsers in 2014: US Jaarverslag 2014:23) het toegeneem en so ook die aantal SARChI-leerstoele aan die US (sien US Jaarverslag 2013:18 en US Jaarverslag 2014:23) en postdoktorale navorsingsgenootskappe.

Daar is belangrike vordering gemaak met die verbetering van die Universiteit se internasionale akademiese profiel ten opsigte van oorsese alumni, asook met vennootinstellings in Afrika, Europa en die Verenigde State. Dit word onder andere weerspieël in toenemende internasionale ondersteuning vir ontwikkelingsprogramme van die Universiteit, die toename in inkomste ontleen aan bilaterale navorsingsooreenkomste, die versterking van navorsingsvennootskappe met die nywerheidsektor as gevolg van 'n hoër sukseskoers in aansoeke onder die Tegnologie en Mense Hulpbronne vir Industrie-program (THRIP) en groeiende sukses met aansoeke vir befondsing vanaf die Europese Unie onder 'n kompeterende befondsingsprogram

wat sterk internasionale navorsingsvennootskappe vereis. Die groei in privaat skenkings, navorsingstoekennings en -kontrakte het daartoe gelei dat inkomste vanuit hierdie bronne erken word as komponente van die Universiteit se begroting (US Jaarverslag 2011:8). As gevolg van uitstekende akademiese en navorsingsprestasies en groter sigbaarheid figureer die Universiteit vir die eerste keer in 2011 op drie wêreldgraderingslyste, naamlik die Quacquarelli Symonds (QS) World University Ranking, die Times Higher Education World University Rankings en die University of Leyden-gradering van die top 500 navorsingsuniversiteite in die wêreld (US Jaarverslag 2011:8). Op die QS-lys van wêrelduniversiteite, het die Universiteit Stellenbosch uitbeweeg uit die blok universiteite tussen die 400ste en 450ste posisies en geklim tot 'n individuele 387ste plek onder die vooraanstaande navorsingsgedrewe universiteite (US Jaarverslag 2013:17).

Afgesien van langtermynbeplanning wat geïnisieer is deur vorige rektore soos proff Mike de Vries en Andreas van Wyk, en die impetus en stimulus wat verskaf is deur die HOOP Projek het 'n verskeidenheid minder ooglopende inisiatiewe tot hierdie resultate bygedra. Melding kan gemaak word van die implementering van geïntegreerde intergenerasie-personeelplanne vir alle Universiteitsomgewings, gerigte strategiese werwing om die beste deskundiges na die Universiteit aan te trek en te behou, sowel as 'n fokus op die loopbaanontwikkeling van jong akademië (insluitend die aantrek van 'n groter aantal postdoktorale navorsingsgenote) om voldoende blootstelling te verseker. Wat ook belangrik was, was inisiatiewe om bevredigende kennisoordrag na ontwikkelende akademië te verseker en die optimale gebruik van mentorskappe. 'n Strategiese besluit om die tydperk van indiensneming van personeel van 60 na 65 te verleng het die bewaring van die Universiteit se kennisbasis verseker, terwyl stukrag verleen is aan die oordrag van kennis en die ontwikkeling van 'n opkomende generasie van akademië. Alhoewel hierdie optrede uit sekere oorde kritiek ontlok het, verteenwoordig dit 'n dapper keuse ter ondersteuning van die medium- en langertermynbelange van die instelling as 'n geheel teenoor 'n keuse ten gunste van 'n meer voor die hand liggende transformasie-agenda.

Die nagraadse opleidingsprogram is uitgebrei en uitnemendheid is verbeter deur innoverende metodes. Nagraadse inskrywings in 2014 beloop 10 119 uit 'n totaal van 28 869 ingeskrewe studente, waarvan 1 385 doktorsale kandidate

was (US Jaarverslag 2014:23). Belangrike vernuwings wat onder die leiding en ondersteuning van die rektor verwesenlik is, is die aanwending van die telematiese platform om toegang uit te brei en die vestiging van die Carnegie Navorsingsruimte, 'n ultramoderne, interaktiewe leerruimte in die Universiteit se sentrale biblioteek (US Jaarverslag 2011:12). Die Afrika Doktorale Akademie (ADA) wat navorsingsopleiding en ondersteuning verskaf aan huidige en toekomstige doktorale studente en studieleiers, en wat ook ten doel het om die akademiese kennisvlak van die Universiteit te verhoog, het Russel Botman na aan die hart gelê (Verslag aan die Raad 2011).

Vir Russel Botman, as 'n voormalige visirektor van Onderrig en Leer, was die Universiteit se voorgraadse onderrigprogramme steeds 'n belangrike aspek van die Universiteit se akademiese werksaamhede tydens sy ampstermyn as rektor. Merkwaardige resultate is behaal. Vir sover dit leer en onderrig aangaan, het die Universiteit ten opsigte van studentesukses gevorder van die vyfde posisie onder Suid-Afrikaanse universiteite in 2005 tot die derde posisie in 2008 en het dit sedertdien aan die kruin van sukses gebly. In 2013 was die Universiteit se module-sukseskoers van 85,9%, wat die persentasie studente aandui wat die modules geslaag het waarvoor hulle geregistreer het, die hoogste in Suid-Afrika (US Jaarverslag 2014:36).

'n Belangrike rede vir hierdie verbetering was die instelling van 'n Eerstejaarakademie vanaf 2007 (US Jaarverslag 2007:9). Die konsolidasie en volledige ontwikkeling van hierdie instelling teen 2011 (US Jaarverslag 2012:23) het daartoe bygedra dat 'n eerstejaar-retensiekoers van 86% tot 87% gehandhaaf is deur, onder meer, die vroeë assessering van studente en deurlopende, veelvlakkige studente-ondersteuningstelsels met leer- en onderrigkoördinasiepunte in elke fakulteit. In samehang hiermee is innovasie in onderrig en leer bevorder deur 'n groter klem op tutorskappe asook die ontwikkeling van 'n benadering waardeur koshuis- en privaatstudente toenemend geïntegreer word in studentegemeenskappe (klusters) wat gesentreer is rondom 'n gebou (bekend as 'n 'hub'). Die hub huisves 'n mentorprogram wat beman word deur senior studente ten einde in klein groepies bystand te verskaf aan ongeveer 4 000 eerstejaarstudente (US Jaarverslag 2012:23; US Jaarverslag 2011:8 en sien die bespreking van hierdie inisiatief in Hoofstuk 5 van hierdie boek). Die klusterinisiatief is versterk deur die vestiging van die AmaMaties Hub om 'n leergeoriënteerde

‘daghuis’ te verskaf vir pendelende studente met toegang tot leermateriaal via webgebaseerde tegnologie – ’n geleentheid vir interaktiewe leer binne portuurgroepe en ondersteuning deur mentors (US Jaarverslag 2012:14). Beduidende befondsing is ook beskikbaar gemaak om tegnologieë bemiddelde onderrig tot op ’n globaal kompeterende vlak te bevorder (US Jaarverslag 2014:38). Hierdie inisiatiewe, tesame met verbeterde finansiële studentebystand en die optimale gebruik van fisiese fasiliteite soos klaskamers en ander onderrig- en leef-en-leer-ruimtes, het ’n akademiese opleidingsprogram, gekenmerk deur uitnemendheid en ’n weiering om akademiese standaarde te kompromitteer, bestendig.

2. Universaliteit en partikulariteit

’n Tweede spanningsveld behels dié tussen **universaliteit** en **partikulariteit**. Eersgenoemde dui daarop dat ’n universiteit gekenmerk word deur ’n universele visie en dat onderrig en navorsing gerig moet word deur die waardes van rasonale ondersoek en objektiwiteit oor parogiale sienings heen. Die omstandigheid dat universiteite wel hul herkoms in spesifieke sosio-kulturele kontekste vind, gee daarteenoor aanleiding tot die opvatting dat hulle onlosmaaklik verbonde is aan en bestem word deur die linguistiese, kulturele en godsdienstige gemeenskappe wat aan hulle geboorte gee (Rossouw 1993:37–40).

Vanuit hierdie gesigspunt word die Universiteit Stellenbosch beskou as histories gewortel in die Afrikaanssprekende deel van die bevolking, ’n siening wat versterk is deur die nalatenskap van Jan Marais aan die Universiteit om studie in Afrikaans en Nederlands te bevorder. Die feit dat die meerderheid van die premiers van die Unie van Suid-Afrika te Stellenbosch opgelei is, bande met Afrikaanse instellings soos die Nederduitse Gereformeerde Kerk, Nasionale Pers en *Die Burger*, en die institusionele ondersteuning vir die apartheidsbeleid van die Nasionale Party, versterk hierdie simboliese verband. Die erkenning van Afrikaans as die oorwegende onderrigmedium vir die grootste deel van die Universiteit se geskiedenis en die oorwegende invloed van die Afrikaanse kultuur in die studentekoshuise wat die kern van die studente-ervaring op Stellenbosch is, is verdere manifestasies van die Afrikaanse geaardheid van die instelling. Die oorgang van die Universiteit Stellenbosch van wat volgens sommige ’n sogenaamde volksuniversiteit was na ’n wêreldklas universiteit is gedryf deur ’n meer universele visie wat ’n

langtermynproses was. Dit kan herlei word na skuiwe in Afrikanerdenke en -identiteit en is gekoester deur die demokratisering van die land en 'n breër proses van globalisering – ontwikkelinge wat reeds in volle gang was toe Russel Botman rektor geword het. Botman se verantwoordelikheid was om beslissend gestalte te gee aan die behoefte om Stellenbosch te herdefinieer as 'n Suid-Afrikaanse, eerder as 'n primêr Afrikaanse universiteit. Dit het behels dat vordering wat reeds gemaak was, gekonsolideer moes word ten einde die Universiteit te identifiseer as 'n instelling gegrond op die waardes ingebed in die demokratiese konstitusionele bedeling eerder dan op relatief meer bekrompe beginsels. In die proses het hy te kampe gehad met druk van diegene wat aangedring het op die behoud van die instelling se tradisionele karakter en die aansprake van diegene wat ten gunste was van die aanpassing van die institusionele karakter by die veranderinge in sy maatskaplike konteks.

'n Eerste fokuspunt was op die implikasies van transformatoriese aansprake in verband met ras en taal vir die gevestigde institusionele en studentekultuur en praktyke. Hierdie uitdaging is aangespreek deur inisiatiewe om die institusionele kultuur van studentekoshuise en -tradisies te verander ten einde inklusiwiteit ten opsigte van ras, taal en kulturele oriëntasie te bevorder. In die proses is die verbanning van ontgroeningspraktyke ondersteun deur die daarstel van moniteringspraktyke en uitgebreide verwelkomings- en oriëntasieprogramme vir nuweling studente. Sodoende is 'n wesenlike ommekeer ten opsigte van die negatiewe aspekte van die gevestigde institusionele kultuur tot stand gebring.

'n Primêre en, tot 'n sekere mate, 'n kenmerkende aspek van Botman se ampstermyn ten opsigte van die spanning tussen die verwesenliking van universele akademiese oorwegings en die aansprake van 'n institusionele kulturele erfenis was egter die poging om 'n taalbeleid te ontwikkel wat geskik was vir die posisie waarin die Universiteit sigself bevind het. Hierdie proses het 'n magdom van botsende sienings na vore gebring en het gou 'n hewige debat en verset ontlok waarby die bestuur, akademië, die raad, lede van die Konvokasie, die publiek en die Afrikaanse pers betrek is.

Die kern van die saak was om die kulturele erfenis van die Afrikaanse taal te behou en uit te bou in ewewig met transformatoriese imperatiewe na

aanleiding van die fundamentele regte van gelykheid en nie-diskriminasie vervat in die Menseregtehandves van die Grondwet. Meer bepaald het dit gegaan om die uitbreiding van toegang tot die Universiteit van studente vanuit voorheen benadeelde groepe vir wie onderrig in Afrikaans sou kon voorkom as 'n hindernis wat daarop ingestel is om hulle uit te sluit ten einde 'n wit, Afrikaanse akademiese enklave te bewaar. Die kwessie hang saam met en word gekompliseer deur die demografiese realiteite van die land. Die operasionele behoefte om die volhoubaarheid van die instelling te bewaar, druis in teen verbeterde toegang vir studente wat nie met Afrikaans vertrouwd is nie en ook nie daarin belangstel om die taal aan te leer nie. Die behoefte om akademiese aan te stel vanuit ander bronne as die tradisionele en om navorsingsuitsette in hoëprofiel-vaktydskrifte te verbeter ten einde die Universiteit in staat te stel om sy plek in te neem as speler op die wêreldverhoog, verg ook 'n beleid afgestem op die Universiteit se universele akademiese belange eerder dan bloot die handhawing van Afrikaans as wetenskapstaal.

Toe 'n ondersoek deur 'n Taaltaakspan in 2007 na voorstelle vir 'n gewysigde taalbeleid tot verdere konflik gelei het, het die Bestuur ingegryp met 'n alternatiewe voorstel aan die Raad. Dit het die bestaande beleid behou, maar erkenning verleen aan lesings in beide Afrikaans en Engels in parallelstrome (die sogenaamde A&E-spesifikasie) en lesings in Afrikaans as verstekopsies waarvan sonder verdere toestemming gebruik gemaak sou kon word, die voorsiening van onderrigmateriaal in albei tale en 'n ondersoek na die lewensvatbaarheid van die "innoverende gebruik van taaltegnologie" om veeltaligheid te bevorder. Die verantwoordelikheid vir die implementering van die plan is na fakulteite afgewentel op die basis dat die mate waartoe taalkeuses vervat in dekane se strategiese planne verwesenlik word as moniteringsmeganisme sou dien (US Jaarverslag 2007:10). Teen 2009 het die kwessie van onderrigtaal steeds buitengewoon baie aandag van die bestuur, Senaat, Raad en ander belanghebbendes in beslag geneem. Dit het gelei tot die goedkeuring vanaf 2010 van 'n nuwe Voorgraadse Taal van Onderrig-model wat op twee bene gerus het. 'n Formule is ontwikkel om 'n minimum aanbod van onderrig in Afrikaans te bepaal wat die US-raad vasgestel het op 'n vlak van minstens 60% van voorgraadse modules vir die tydperk 2010 tot 2013. Die sogenaamde parallelmedium opsie is bevestig as

'n verstekbeleidsopsie naas die Afrikaanse opsie en bygevolg is hierdie opsie in 2010 in vier fakulteite op eerstejaarsvlak ingevoer. In die daaropvolgende jaar is die parallelmedium opsie in twee verdere fakulteite ingevoer en is die aanwending daarvan in die fakulteite waarin dit in 2010 ingestel is, verder uitgebrei naas die eerstejaar. In kleiner fakulteite, waarin die parallelmedium opsie om finansiële redes onvolhoubaar was, is gepoog om die doelwitte van die beleid aan te spreek by wyse van die dubbelmediumopsie en is, vir die eerste keer ook van intydse tolkdienste gebruik gemaak (US Jaarverslag 2009:9). Die uitdaging was om verantwoordelik om te gaan met Afrikaans deur 'n taalplan te ontwikkel wat enersyds die taal se posisie as 'n onderrigmedium sou konsolideer, maar terselfdertyd die aflewering van veeltalige graduandi sou bevorder.

Ten einde te verseker dat alle studente akademies suksesvol kon studeer, was die oogmerk om toeganklikheid vir swart studente wat nie Afrikaans as skooltaal gehad het nie te verbeter, maar ook om Afrikaanssprekende studente die geleentheid te gee om in hulle moedertaal te studeer. In daaropvolgende jare is gepoog om die veeltalige onderrigmodel uit te brei. Gedurende 2012 het 'n verslag oor parallelmedium onderrig die effektiewe implementering daarvan en die bydrae tot toeganklikheid en studentesukses bevestig. 'n Verdere verslag het die potensiaal van opvoedkundige tolking vir verwesenliking van hierdie oogmerke beklemtoon en het 'n groter gebruik daarvan voorgestel (US Jaarverslag 2012:18). 'n Verdere hersiening van die Taalbeleid in 2014 het neergelê dat Afrikaans as akademiese taal beskerm en bevorder word binne 'n veeltalige universiteitsomgewing. As doelwit is gestel dat die totale aantal modulekrediete wat in Afrikaans en Engels aangebied word binne die volgende vyf jaar deur middel van tolking en parallelmedium onderrig tot 75% verhoog word (US Jaarverslag 2014:15).

Russel Botman het 'n Raad geërf wat diep verdeeld was oor die taalkwessie en die onderliggende vraag na die instelling se kulturele karakter. In die aangesig van enorme, en met tye skerp, openbare druk het hy deurlopend gepoog om 'n versoenende rol te speel. Hy was daarop bedag om op die positiewe aspekte van die Afrikaanse erfenis te bou en dit aan te wend tot die voordeel van die instelling en die belange van Afrikaanse studente. Hierdie strewe wou hy versoen met die daarstel van 'n nie-rassige benadering tot die instelling. As 'n swart persoon sou dit vir hom makliker gewees het om die

kwessies van Afrikanisering en transformasie meer nadruklik te beklemtoon, maar sy sterk aandrang op die behoefte om onderrig en leer in studente se moedertaal te verskaf, het 'n positiewe reaksie by die maghebbers ontlok op die voorwaarde dat die handhawing van Afrikaans nie as 'n uitsluitende strategie gebruik word nie. Die kompleksiteit van die taalplan en die verskeie opsies was kennelik nie geredelik verstaanbaar vir buitestaanders nie en is miskien ook nie deurgaans effektief aan belangstellendes gekommunikeer nie. Dit het die risiko vir misverstande en wantroue wat inherent is aan enige poging om 'n versoenende benadering ten opsigte van komplekse en omstrede kwessies te volg, vergroot.

3. Elitisme and egalitarisme

Die spanning tussen **elitisme** en **egalitarisme** kontrasteer 'n visie van universiteite as meritokrasieë van talent en wat ten opsigte van toelating, die standaard van die kurrikulum en die graderingskoers elitisties van aard is, met een wat ongeag vorige kwalifikasies en finansiële middele gelyke toegang vir almal nastreef (Rossouw 1993:40–44). Gedurende die Botman-jare het hierdie spanning uitgespeel in pogings om die Universiteit te verander, veral as gevolg van 'n owerheidsgedrewe en grondwetlik begronde aandrang vir die transformasie van tersiêre instellings in soverre dit die diversiteit van sowel die studenteliggaam as die personeelgetalle aangaan. Omrede die besorgdheid oor die moontlike uitsluitende uitwerking van onderrig in Afrikaans, het hierdie kwessie vanselfsprekend bygedra tot die intense debat en kontestasie te Stellenbosch oor die taalkwessie, maar is dit op sigself ook deur laasgenoemde vertroebel.

'n Verskeidenheid van strategieë is aangewend in 'n poging om diversifisering onder akademiese personeel te versnel. Afgesien van 'n beklemtoning van veeljarige personeelplanne in fakulteite ten einde geleenthede vir diversiteitsaanstellings te identifiseer, is voorsiening gemaak vir opvolgingsbeplanning, die strenger regulering van die voortgesette indiensneming van pensionarisse, is ook gepoog om vergoedingstrategieë en inisiatiewe om 'n verwelkomende en inklusiewe institusionele kultuur te bevorder ook vir hierdie doel aangewend. Strategiese werwingsinisiatiewe onder die vaandel van die Legacy Projek het merkbare suksesse gebring ten opsigte van die aanstelling van senior akademici vanuit die swart, bruin en Indiër dele van die bevolking. Die behoefte om botsende

beleidsoorwegings te balanseer was ook relevant tot die debat aangaande die aanpassing van die aftreeouderdom van 60 na 65 jaar. Russel Botman het weggeskram van 'n benadering wat die vraagstuk voorgehou het as 'n keuse tussen 'n binêre teenstelling tussen die behoud van die sogenaamde akademiese uitnemendheid van senior wit akademici en die behoefte om transformasionele doelwitte te bevorder deur meer geleenthede te skep vir die werwing van swart akademici. In 2009 het 38,4% van die permanent aangestelde lede van die personeel tot die swart-, bruin- en Indiërgroepe behoort en daar is besluit om 'n teiken van 53% te stel vir 2015/2020 (US Jaarverslag 2009:7). In 2014 het die persentasie permanente US-werknemers uit die bruin-, swart- en Indiërgroepe 43,2% beloop (US Jaarverslag 2014:20).

Alhoewel die vordering ten opsigte van die diversifisering van akademiese personeel dalk relatief stadiger was as wat Botman sou wou hê, het sy benadering vordering meegebring sonder dat die Universiteit se kennisbasis enigsins in die gedrang gekom het. Die potensiaal vir positiewe uitkomstetydens sy ampstermyn is in elk geval aan bande gelê deur 'n tradisioneel lae omsetkoers wat personeel betref. Die strategiese planne wat in plek gestel is, het die Universiteit goed geposisioneer om na 'n meer verteenwoordigende akademiese en navorsingskorps te beweeg met 'n betekenisvolle toename in die verwagte aantal vakatures deur aftrede vanaf 2012.

'n Belangrike tema van Russel Botman se ampstermyn as rektor was sy pogings om die diversiteit van die studentekorps op sowel voorgraadse as nagraadse vlak betekenisvol te bevorder. Hierdie proses is gerig deur die stel van progressiewe toelatingsteikens vir studente van die aangewese groepe vir fakulteite en is gerugsteun deur 'n verskeidenheid maatreëls. Inskrywingsbeplanningsaksies om groter verteenwoordiging onder groepe te verseker, geteikende werwingsveldtogte afgestem op onderverteenwoordigde studente, inisiatiewe om voorkeurskoshuisplasing te verseker vir sodanige studente en die implementering van taalplanne op 'n wyse om diversiteit te bevorder en 'n berekende, maar realistiese uitbreiding van werwingsbeurse en vlakke van finansiële ondersteuning vir studente, het merkbare sukses tot gevolg gehad (US Jaarverslag 2010:8). Verdere inisiatiewe om diversiteit te bevorder sluit in: die ontwikkeling van 'n pendeldiens vir studente, die bekendstelling van hubs vir dagstudente, die bevordering van die artikulasie tussen skoolopleiding en hoër opleiding deur middel van die Telematiese

platform (US Jaarverslag 2011:13) en hersiening van die Universiteit se Koshuisplasingsbeleid (US Jaarverslag 2012:16).

In 2007 het swart-, bruin- en Indiërstudente in totaal 29,5% van die studenteligaam uitgemaak (US Jaarverslag 2007:9). In 2014 was die ooreenstemmende syfer 36,6%, met 'n teiken van 45,5% vir 2020 (US Jaarverslag 2014:20).

4. Outonomie en beperking

Die vierde teenstelling **outonomie** en **beperking** het betrekking op die behoefte om die tradisionele aanspraak van universiteite op institusionele outonomie ten opsigte van wat onderrig, nagevors en doseer word en deur wie en hoe akademiese sake bedryf word, te balanseer met die aansprake van betrokke belangegroepe dat die akademiese saak bedryf word met inagnames vir sosiale en morele opvattinge, statutêre en administratiewe voorskrifte en die verwagtinge van openbare en privaat befondsers (sien Rossouw 1993:44–48).

Aspekte wat verband hou met die formele aspekte van institusionele bestuur, soos die hersiening van die Universiteit se Statuut, die daarstel van 'n Delegasieraamwerk en die nakoming van die riglyne van die King-kode vir korporatiewe bestuur geniet aandag op aandrang van die rektor. Die implikasies vir die Universiteit vir verreikende statutêre ontwikkelings, soos die promulgasie van die Nasionale Kredietwet en die Wet op Verbruikersbeskerming, het ook die nodige aandag gekry. Ook noemenswaardig is die nougesette wyse waarop gevalle van beweerde wanpraktyke in die bestuursfeer ooreenkomstig toepaslike regsregulasies en -prosedures hanteer is.

Die bestuur van die Universiteit se finansies en middele geniet noukeurige en gedetailleerder aandag gedurende Russel Botman se ampstermyn. Die vereenvoudiging van die begrotingsproses, die implementering van 'n volkoste-benadering vanaf 2010 en die aanvaarding van 'n geïntegreerde begrotingsbenadering met inagnames van alle inkomste en uitgawes het 'n noukeuriger fokus op die finansiële aspekte van kernaktiwiteite moontlik gemaak en die identifisering van prioriteite gefasiliteer. Die doelgerigte poging om ernstige agterstande ten opsigte van die onderhoud en opgradering van geboue, fasiliteite en tegnologiese stelsels binne die konteks van 'n goedgekeurde meesterplan aan te spreek, was 'n besondere prestasie

en vorm deel van 'n gesamentlike poging om die voortgesette bestaan van die Universiteit as 'n volhoubare instelling te verseker.

'n Aanvaarding dat die Universiteit deel uitmaak van die plaaslike gemeenskap vind uitdrukking in 'n hernieude klem op goeie bande tussen die Universiteit en die plaaslike munisipaliteit in die lig van die interafhanklikheid van hierdie instellings en die wederkerige behoeftes en aansprake van hierdie gemeenskappe (US Jaarverslag 2010:11). Sterk verhoudings op gemeenskapsvlak is op provinsiale en nasionale vlak weerspieël in, onder andere, die vestiging van die Ukwanda Landelike Kliniese Skool in Worcester en ander inisiatiewe van die HOOP Projek. 'n Dividend van die Universiteit se groeiende reputasie vir akademiese uitnemendheid was 'n groter erkenning op nasionale vlak van die Universiteit as 'n nasionale bate, soos weerspieël in staatsondersteuning vir die Universiteit se navorsingskapasiteit, asook in verband met behoeftes ten opsigte van fasiliteite en die hantering van sogenaamde onbefondsde studente.

5. Gemeenskap en korporasie

Ten opsigte van organisatoriese strukture en prosedures is universiteite onderhewig aan 'n vyfde spanning, dié tussen **gemeenskap** en **korporasie**. Universiteite word tradisioneel gesien as bestaande uit gemeenskappe van vakkundiges en studente, georganiseer volgens 'n stelsel van komitees gekenmerk deur 'n roterende lidmaatskap en die afwesigheid van hiërargie. Die Universiteit Stellenbosch vertoon byvoorbeeld sterk kollegiale strukture: Fakulteite handhaaf outonome profiele en 'n omvattende en soms beslommerende stelsel van komitees wat toesig hou oor akademiese prosesse. Die aanvaarding van 'n stelsel van gedesentraliseerde bestuur, met 'n afwenteling van verantwoordelikheid na fakulteite en ander verantwoordelikhedsentrums, versterk hierdie tendens. 'n Teenstrydige siening is dat die grootte en finansiële omvang van sy aktiwiteite dit noodsaaklik maak dat universiteite met die oog op effektiewe en reagerende besluitneming en verantwoordbaarheid die beheerstrukture, lynfunksies en prosedures van 'n moderne kommersiële maatskappy moet aanvaar (Rossouw 1993:48–52).

Hierdie spanning het sigself tydens Russel Botman se ampstermyn afgespeel in die herstrukturering van senior bestuursportefeuljes met die

oog op die daarstel van 'n meer effektiewe korporatiewe struktuur, maar is hoofsaaklik gemanifesteer in aanduidings dat die bestuur van tyd tot tyd die kollegiale stelsel as 'n hindernis vir soepel en effektiewe bestuursreaksies in 'n kompeterende en uitdagende omgewing ervaar het. Die lot van die Taaltaakspan se hersiening van die Taalbeleid en Plan, wat in 2007 impulsief deur 'n bestuurinisiatief ten opsigte van die posisie van parallelmedium onderrig ondervang is, is 'n voorbeeld hiervan. Die rektor se behoefte aan 'n meer direkte oorsig oor fakulteite was sigbaar in die poging om 'n sogenaamde Rektor se Akademiese Forum (RAF) op die been te bring. Dit getuig terselfdertyd ook van ongeduld met gewaande hindernisse in die pad van die bereiking van transformatoriese doelwitte. 'n Geneigdheid tot sentralisering was ook merkbaar in die besorgdheid oor die opbou van balansfondse by fakulteite wat uiteindelik gelei het tot 'n hersiening van begrotingsbeginsels ten einde meer fondse beskikbaar te stel om sentraal toegewys te word.

EVALUASIE

Russel Botman se uitsonderlike prestasie was om aangewys te word as hoof van 'n instelling waar hy voorheen van uitgesluit is. Uit die voorafgaande oorsig kom Russel Botman na vore as iemand wat grondiglik verbind was tot 'n visie van die Universiteit ingebed in en dienstig aan 'n inklusiewe Suid-Afrikaanse gemeenskap eerder as bloot 'n segment daarvan. Hy is gedryf deur die behoefte om 'n betekenisvolle verskil in sy invloedssfeer te maak en sowel die Universiteit as die samelewing beter daaraan toe te laat.

Met dié doel het hy weggestap van 'n vorige verbintenis tot 'n meer radikaal transformatiewe standpunt gedurende die bevrydingstryd en tereg gekom as 'n korporatiewe bestuurder eerder dan 'n sosiale aktivis. Hy het hierdie verantwoordelik aangepak met 'n gawe van visionêre leierskap ontleen aan sy teologiese opleiding en agtergrond wat dikwels tot uitdrukking gekom het in epigrammatiese frases soos die “Pedagogie van Hoop” en die “HOOP Projek” en gestalte gekry het in die inspirerende besluit om die Universiteit se ontwikkelingsagenda te koppel aan die MOD. Hiermee het hy sowel die konteks en die impetus geskep vir 'n fundamentele herbesinning oor die Universiteit se selfbeeld en strategiese doelwitte wat geblyk het van

deurslaggewende belang was vir die herpositionering van die instelling en die verbetering van sy openbare beeld.

Botman se leierskapsrol is onderskraag deur sy geneigdheid en vermoë om die middeweg te soek en die rol te speel van brugbouer en versoener, besorg oor die vestiging van inklusiwiteit in die universiteitskonteks. Op hierdie grondslag het Botman gepoog om groepe met op die oog af uiteenlopende en fundamenteel teenstrydige opvattinge bymekaar te bring. Sy holistiese siening en 'n afkeer daarvan om problematiese kwessies tot binêre en uitsluitende teenoorgesteltes te reduceer, het hom in staat gestel om die versoeking van enkelvoudige beleidsdoelwitte te vermy en eerder die optimale verwesenliking van veelvuldige en dikwels uiteenlopende doelwitte na te streef, byvoorbeeld om 'n universiteit te bedink wat sowel in Afrikaans as Engels funksioneer, en om die vrees te verwerp dat transformasie 'n prysgawe van akademiese uitnemendheid impliseer. Hierdie ruimdenkende benadering was 'n sterk punt en 'n gawe, maar was, in die finale analise, ook 'n bron van probleme en persoonlike spanning. Die ontwikkeling van komplekse en genuanseerde standpunte hou die risiko in om misverstaan te word deur enkel-kwessie-aktivistegroepe. Dit het met tye gelei tot onsekerheid en wantroue onder die komplekse groeperings waaruit die Universiteit se belanghebbendes bestaan. Vanuit 'n persoonlike perspektief sou dit gemakliker gewees het om by 'n meer radikale standpunt te hou. Ten gevolge van Russel Botman se balansering van die kragte wat 'n inwerk op die aard en werking van die Universiteit het, het hy 'n instelling nagelaat wat beter toegerus is om aan te pas by 'n vinnig veranderende samelewing en daartoe by te dra. Sodoende het hy 'n fundamentele bydrae gelewer tot die algehele en blywende volhoubaarheid van die Universiteit.

Ellen Tise en Russel Botman met die bekendstelling van die HOOP Projek.

Foto: SSFD

7. HOOP PROJEK

*Martin Viljoen*¹

Soos die vars bries wat in die persoon van professor Hayman Russel Botman oor Stellenbosch gewaai het, was ook die HOOP Projek vir baie in die Eikestad verrassend nuut, opwindend anders en dalk selfs effens vreemd.

Russel Botman wás die HOOP Projek. Hy het onwrikbaar daarin geglo, en was baie seker oor wat die Universiteit Stellenbosch (US) daarmee kon bereik. Hy het die HOOP Projek gelééf en sodoende 'n hele kampusgemeenskap aangespoor om dieselfde te doen.

Daar is groot gedroom vir die HOOP Projek. Botman het geglo dat “wetenskap vir die samelewing” en voerpuntnavorsing, met 'n stewige onderbou van internasionale netwerke, hoop vir miljoene op die vasteland kon skep. Die HOOP Projek was voorwaar “ambisieus, omvattend en geïntegreer”, soos hy dit self beskryf het.

So groot soos Botman kon droom, soveel plesier kon hy egter ook put uit tot die kleinste stukkies innoverende denke wat die nuwe gees op kampus voortgebring het. 'n Kershouer uit draad, die “Kers van Hoop”, wat nie net veiliger was vir arm gemeenskappe om te gebruik nie, maar ook entrepreneurskap sou ontwikkel, het hom kinderlik opgewonde gemaak.

Getrou aan die geneigdheid tot bevraagtekening wat van hoëronderwys-instellings vereis word, het die HOOP Projek ook sy kritici gehad. Sommige het op 'n akademiese regverdiging vir die projek aangedring, en sou op grond van Botman se teologiese agtergrond agter die hand fluister: “Hoort dominees nie aan dáárdie kant van die Moederkerk nie?”

Tog was hy 'n besielers wat 'n ieder en 'n elk by sy “gemeente” kon betrek. Gevolglik is daar nou min wat níé met heimwee aan die Botman-era terugdink nie – aan die “nimlike Russel” wat vriend en vyand anders oor

1 Mediabestuurder, Universiteit Stellenbosch.

Stellenbosch kon laat dink. Hy was dan anders, en hy is immers die rektor. Dan móét Stellenbosch mos ook anders kan wees!

Nadat die omvormer Chris Brink die fundamente van Stellenbosch kom skud het, het brugbouer Botman met 'n hoopnarratief na vore getree. En die HOOP Projek was die werktuig wat vir baie, ook vir die Universiteit, hoop gebring het. So nuut as wat Botman vir Stellenbosch was, so anders en verrassend nuut was die HOOP Projek vir die Universiteit. Daar was 'n kenmerkende nuwe energie op kampus. Bouprojekte is van stapel gestuur, institute is staangemaak, en die Universiteit was skielik 'n vriendeliker, minder formele plek. Die Universiteit Stellenbosch het as't ware 'n *smiley face* gekry.

AGTERGROND VAN DIE HOOP PROJEK

Verskeie faktore het tot die HOOP Projek aanleiding gegee. Diegene na aan Botman sal waarskynlik na 'n teologiese onderbou met *hoop* as kernelement van die Christelike geloof verwys. Natuurlik was dit deel van Botman se eie teologiese grondslag en lewensbeskouing.

Maar, sê Desmond Thompson, senior skrywer in die rektorat, wat ten nouste met Botman saamgewerk het, die destydse rektor was ook terdeë bewus van die sekulêre aard van die Universiteit én van sy amp: “Hy het doelbewus moeite gedoen om nie die HOOP Projek 'n godsdienstige kleur of klank te gee nie – juis omdat hy geweet het dat sommige dit aan sy agtergrond as teoloog en predikant toegeskryf het.”

Daarom sou dit ook 'n dwaling wees om Botman se hoop gelyk te stel met 'n versugting, 'n blote wens dat dinge vorentoe beter sal gaan. Vir hom was dit veel meer: Hoop moes geskep en gebied word – en dan moes dit oorgaan tot aksie.

Ander hoofstukke in hierdie boek bied 'n insiggewende blik op Botman se teologiese agtergrond, en daarby word daar volstaan. Dis voldoende om hier te sê dat die HOOP Projek 'n manier sou wees om ons land en sy geknelde verlede te help herstel, om in sekere sin te help “vergoed” vir die US se eie aandeel aan die verlede. Die Universiteit sou 'n belangrike werktuig wees vir herstel. Dat dit juis Stellenbosch moes wees, is op sigself

ironies. En daar sit straks 'n ewe groot stuk ironie in Botman se loopbaan: dat die einste instelling wat eens die bakermat van apartheidsdenke was, nou met die eerste gekleurde rektor aan die stuur die instrument sou word om versoening en herstel te bring. Hierin moes Botman 'n seldsame geleentheid raakgesien het – 'n sonderlinge kans om die foute van die verlede ongedaan te help maak.

Tog het hy altyd versoenend opgetree. By hom was daar uit die staanspoor 'n “ons”, nie 'n “julle” nie. Nooit sou hy die US en die instelling se verlede as iets afsonderlik van homself voorhou nie. Hy het hom óók met die instelling se problematiese verlede vereenselwig.

EERSTE AANWYSERS

In Botman se inhuldigingstoespraak getiteld “'n Multikulturele Universiteit met 'n pedagogie van hoop vir Afrika” in April 2007 vind ons belangrike aanwysers van hoe die Botman-era – en wat later die HOOP Projek geword het – sou ontvou. Hy sê onder meer:

Die US is alombekend vir sy akademiese uitnemendheid in al ons kernfunksies. Ons dilemma én ons uitdaging is hoe beweeg ons van sukses na betekenisvolheid, gegewe die veranderde sosio-politieke milieu waarin hierdie Universiteit moet opereer en waarin hy 'n groter betekenis moet hê vir al ons mense? Dit is 'n skerp vraag oor die kernuitdagings vir die US om met trots te kan sê ons wil 'n Universiteit van betekenis (*meaning*) en betekenisvolheid (*significance*) wees vir Suid-Afrika én Afrika. Aan die hart hiervan lê die dilemmas van geloofwaardigheid, relevansie, studentesukses, mensebestuur en Afrosentrisiteit. Ons ly aan gebrekkige geloofwaardigheid, ondanks ons uitnemendheid. Ons wys ook nie genoeg relevansie nie, ongeag ons vermoë om gesogte studente aan die bedryf te lewer. Ons straal ook nie genoegsaam 'n gees van Afrosentriese kundigheid uit nie, ongeag ons sterk internasionale profiel. Om hierdie dilemmas by die horings te pak, moet ons die kern van ons eie institusionele krag begryp en 'n nuwe pedagogiese raamwerk – 'n Pedagogie van Hoop – vestig.

Geloofwaardigheid, relevansie, studentesukses, mensebestuur en Afrosentrisiteit het dan ook verdere belangrike temas in sowel sy ampstermyn as van die HOOP Projek geword. Trouens, dit was later die hoekstene van die HOOP Projek. In “HOOP-taal” was dié temas “wêreldgehaltenavorsing

oor plaaslike, streeks- en Afrikakwessies in ultramoderne fasiliteite met die voorste kundigheid om die beste geleenthede te skep vir onderrig en leer en die ontwikkeling van 'n nuwe generasie denkleiers” en “die soeke na volhoubare wetenskaplike oplossings vir Afrika se uitdagings vanuit die hoëronderwyssfeer”.

Botman draai ook nie doekies om nie. Die US moet *beduidend anders*, en kan *beduidend beter*, verklaar hy. Soms kom hy vinnig-vinnig tot die kern van die saak – soos met 'n uitspraak wat later byna 'n mantra van die HOOP Projek geword het, naamlik dat die plaaswerker se dogter dieselfde geleenthede as die boer se seun moet hê.

Dit was duidelik dat Botman die boeg van die skip in 'n ander rigting wou swaai. Hy gee erkenning aan die US se suksesse – ook aan sy voorgangers – maar skroom nie om sy vinger op die seerplekke te kom druk nie. Tog gebeur dit nie in wanhoop nie, maar in 'n gees van verwagting – dat die Universiteit kon hoop bring in 'n onseker wêreld.

Thompson vat dit treffend saam:

Onder Russel Botman sou dit die Universiteit se 'bestaansdoel' word om te midde van hierdie soort uitdagings hoop in die samelewing te skep deur na werkbare oplossings te streef – getrou aan die aard van die universiteit, binne die raamwerk van die wetenskap, breedweg gedefinieer; in elk van die instelling se drie kernaktiwiteite, naamlik navorsing, onderrig en gemeenskapsinteraksie.

Moontlik tot sy kritici se frustrasie, beoefen Botman ook nie hierdie “nuwe” denke in 'n vakuum nie, maar sluit strategies aan by die internasionale ontwikkelingsdoelwitte en beywer hom daarvoor om die US se bedrywighe in pas daarmee te bring.

WAS DIE HOOP PROJEK GEHEEL EN AL NUUT?

Op hierdie punt kan 'n mens dalk vra of die HOOP Projek werklik so vreemd en ongewoon was. Was dit regtig net deur Botman se eie persoonlikheid, agtergrond en belewenisse aangevuur? Dít was beslis sterk dryfvere, en die HOOP Projek was ongetwyfeld ongewoon. Tog, anders as

wat sommige geglo het, het Botman eintlik aangesluit by prosesse by die Universiteit wat reeds sedert die eeuwisseling aan die woel was.

Die eer kom hom gewis toe vir hoe hy daarin geslaag het om die Universiteit op 'n nuwe trajek te plaas, vir sy vars benadering, vir die blote omvang en vindingrykheid waarmee hy die US se pad vorentoe uitgestippel het. Dit was egter nie uit pas met die Stellenbosch-verhaal in daardie stadium nie. Hy sluit strategies aan by 'n grondliggende dokument uit die jaar 2000, die *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná*, een van die belangrikste US-dokumente ná die demokratiese oorgang in Suid-Afrika.

Een van die belangrike stellings in dié dokument lui soos volg:

Hoewel regstelling alle aspekte van die Universiteit insluit, sien die Universiteit sy verbintenis om billikheid te verwesenlik en sy verbintenis tot diensbaarheid as vername middele in die poging om sy bydrae tot die vroeëre ongeregtighede reg te stel.

En Botman sê self:

Ek wil my termyn as rektor en visekanselier van die Universiteit Stellenbosch wy aan die realisering van hierdie selfverkleerde verbintenis van die mense van ons Universiteit. Hierdie institusionele verklaring gaan nou 'n strewende word.

Thompson bevestig dit:

Toe hy op 21 Julie 2010 die HOOP Projek openbaar bekend gestel het, het hy verduidelik dié verbintenis is in 2000 vervat in die Universiteit se *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná*. Hierin het die US sy aandeel aan die 'ongeregtighede' van die verlede erken, en hom ook verbind om dit reg te stel. Dit sou nagestreef word deur 'billikheid' (die bou van 'n meer inklusiewe personeel- en studentekorps) en 'diens' (die bevordering van ontwikkeling teen die agtergrond van die dringende behoeftes in Suid-Afrika en die res van die vasteland). Hierin het die US sy aandeel aan die 'ongeregtighede' van die verlede erken, en hom ook daartoe verbind om dit reg te stel.

Botman skryf ook in die US se jaarverslag van 2010:

Hierdie klem op akademiese uitnemendheid en op diensbaarheid aan die gemeenskap is in 2010 opnuut deur die akademiese leierskap van die US

bevestig as die hart van die US se nuwe posisionering. Die hoop-leitmotief gee dus nuwe vergestaltung aan die strewes van die Strategiese Raamwerk om in die konteks van die uitdagings van die 21ste eeu probleme wetenskaplik te deurgrond en om die wetenskap te gebruik om 'n verskil te maak.

Die *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná* is ook as rigsgaander gebruik vir die saamstel van verskeie ander visiegeskrifte, waaronder die “waterskeidingsdokument” (soos dit aan die media voorgehou is), die *Institusionele Voorneme en Strategie* (2013), wat volgens Botman self die hoogtepunt van sy loopbaan was. Die dokument word allerweë beskou as dit waarop die HOOP Projek uitgespeel het (meer hieroor later).

Botman verklaar voorts:

Dit is my strewing om die Universiteit met die bestaande Visie as vertrekpunt, op te rat na 'n instelling in Afrika wat nie net beduidend 'anders' wil wees, soos gegrond op ons verlede nie, maar wat ook beduidend 'beter' wil wees, soos gesien in ons verbintenisse ten opsigte van die toekoms van ons land en die kontinent se mense.

Soos Botman dit in 2010 aan alumni in Londen gestel het, het hy die HOOP Projek beskou as “die praktiese verwesenliking van die Universiteit se morele besluit om met die verlede te breek en 'n beter toekoms te help bou”. En daar was 'n besliste verband tussen hierdie strewing en Botman se persoonlike oortuigings.

AANLOOP TOT DIE BEKENDSTELLING

Die amptelike aankondiging van die HOOP Projek het eers in 2010 gekom – drie jaar ná Botman se inhuldiging. Dit was egter nie stilsitjare nie, en daar is behoorlik agter die skerms gewoel om inhoud te gee aan wat as die Oorhoofse Strategiese Plan (OSP), die voorloper van die HOOP Projek, bekend was.

Kortom was die doel van die OSP om te sorg dat die Universiteit nie net voortdurend op akademiese gebied verbeter nie, maar ook relevant bly, die land en vasteland se probleme help oplos, en sy werksaamhede met bogenoemde internasionale ontwikkelingsdoelwitte versoen.

As deel van die OSP is fakulteite reeds in 2009 gevra om projekte voor te stel wat by een of meer van die ontwikkelingstemas sou aansluit en volhoubaar bedryf kon word. Daar is aanvanklik 21 projekte gekies wat vir bykomende finansiering in aanmerking kon kom. Dié projekte was stewig veranker in die akademie en navorsing, en het kwessies soos die bekampings van korrupsie, die struikelblokke in die uitwissing van armoede sowel as voedselsekerheid ondersoek om uiteindelik met volhoubare oplossings vorendag te kom.

Die uitgangspunt was dat die individuele projekte met aanvangskapitaal van die US ná drie jaar verder finansiële volhoubaar bedryf sou kon word. Die oogmerk was ook om die projekte dermate af te rond dat dit eksterne finansiering sou lok.

Die OSP was dus ook die werktuig waarmee Botman sy beloftes in sy inhuldigingstoespraak kon gestand doen. Hy sê:

Ons begaafde studente en personeel, die gesamentlike gehalte van ons leierskap, die uitnemendheid van ons kennisgebaseerde programme en die wyse waarop ons navorsing, onderrig en gemeenskapsinteraksie afgestem is op ons vyf gekose ontwikkelingstemas, bewys hoe ons hierdie visie in iets tasbaar omskep. Deur die innoverende werk wat ons doen om armoede en verwante toestande in ons gemeenskappe uit te wis, en om menswaardigheid en gesondheid, vrede en sekuriteit, demokrasie en menseregte te bevorder; en om 'n volhoubare omgewing en kompeterende nywerheid te verseker; glo ons dat ons die wêreld sal verander.

Die OSP-veldtog is met fanfare aangekondig, onder meer deur stemposboodskappe aan personeel en visuele projeksies op geboue. Die Stellenbosch- en Tygerberg-kampus is met reuse-geboubaniere getooi wat elk na die Universiteit of 'n betrokke fakulteit verwys het, met die herhalende tema “Ons glo ons kan die wêreld verander”. Dié ambisieuse slagspreuk was tekenend van Botman!

Die veldtog was nie sonder sy uitdagings nie: Sommige het die woord “glo” in die slagspreuk teologies vertolk. Ander het kaspie gemaak teen die oorambisieuse gedagte dat 'n bepaalde fakulteit of die Universiteit die wêreld werklik sou kon verander.

Waarin die OSP egter wél geslaag het, was om personeellede, studente en ander belanghebbendes aan die praat te kry. Dít bevestig Mohamed Shaikh,

destydse Senior Direkteur: Kommunikasie en Skakeling, wat in beheer was van die meeste skakel- en kommunikasieaksies in verband met die OSP en die HOOP Projek. Hy skryf later daaroor:

Sommige het 'n religieuse betekenis daaraan gekoppel; ander het dit as arrogant ervaar of dit gesien as 'n nuwe logo en slagspreuk vir die Universiteit, maar dit was hoegenaamd nie die bedoeling nie. Kernbelangrik is om personeel en studente aan die praat te kry. Dis veral in hierdie verband dat die interne bekendstelling 'n groot sukses blyk te wees.

Botman verklaar dan ook self die denke agter die “Ons glo”-tema:

Voordat jy nie glo nie, is niks moontlik nie. By die Universiteit Stellenbosch glo ons dat ons ware bouers van hoop is op die Afrika-kontinent, dat ons baanbrekers is in ons toepassing van die wetenskap in diens van die samelewing, en dat ons van die wêreld se taaiste uitdagings kan aanpak deur ons bewese sterkpunte en kundigheid aan te wend om hoop in aksie om te skakel.

Daarmee is die aanvoorwerk vir die HOOP Projek gedoen. Drie maande ná die kampusbekendstelling van die OSP is die HOOP Projek amptelik aan die buitewêreld bekend gestel.

BEKENDSTELLING VAN DIE HOOP PROJEK

Die HOOP Projek is op Woensdag 21 Julie te midde van groot mediabelangstelling aangekondig. Die afdelings Kommunikasie en Skakeling (nou Korporatiewe Kommunikasie) en Ontwikkeling en Alumni-verhoudinge, wat toe gesamentlik as Institusionele Ontwikkeling bekend was, het toe reeds maande lank gewerk aan onder meer 'n luisterryke bekendstelling in die Endlersaal in die US se Konservatorium, waar onder meer die Libertaskoor opgetree het, 'n mediabekendstelling in Kaapstad, 'n konferensie met hoop as tema, sowel as oorsese bekendstellings. Verskeie visuele elemente is beklemtoon met reusebaniere en vlae in Victoriastraat.

Met die bekendstelling beskryf Botman die HOOP Projek, synde die US se nuwe langtermyn- strategiese plan, as “ambisieus, omvattend en geïntegreer”. Dít was nie altemit nie. Deel van die bekendstelling was onder meer 'n regstreekse oorskakeling (oftewel 'n “virtuele brug”) na die Rensselaer

Politegniese Instituut, die oudste tegnologiese navorsingsuniversiteit in die Verenigde State, met wie die Universiteit in daardie stadium 'n samewerkingsooreenkoms gehad het. Ook deel van die bekendstelling van die HOOP Projek was 'n HOOP-konferensie met hoëvlakdeelnemers soos Albie Sachs, voormalige regter van die Konstitusionele Hof; Nokwezi Hoboyi van die Treatment Action Campaign; Phylcia Oppelt, destyds redakteur van *The Times*; Ernst van Dyk, bekende rolstoelatleet, sowel as senior akademici soos die menseregtekenner prof Sandra Liebenberg en voormalige direkteur van die Buro vir Ekonomiese Onderzoek, Ben Smit.

Hierop het verskeie nasionale en internasionale bekendstellingsgeleenthede gevolg – in Johannesburg, Port Elizabeth, George, Durban, Windhoek, Berlyn, Londen, Amsterdam en die Verenigde State.

Uit 'n media-oogpunt was die bekendstelling van die HOOP Projek 'n dawerende sukses. Verskeie mediagroep het die bekendstelling in Kaapstad bygewoon, wat vir goeie publisiteit in die gedrukte, uitsaai- én aanlyn media gesorg het. Opskrifte soos “Hope for a future invested in others” (*Cape Argus*), “University aims to focus science on social change” (*Business Day*), “Maties pledge to work for the poor” (*Cape Times*) en “Maties wil met nuwe projek na almal uitreik” (*Die Burger*) getuig hiervan. Ook die bekendstelling van HOOP Projek-inisiatiewe daarna het goeie mediadekking geniet. Binne die eerste ses maande van die HOOP Projek is nagenoeg R26 miljoen se reklamewaarde vir die Universiteit geskep, en tot en met die viering van die HOOP Projek – in April 2012 – nagenoeg R61,5 miljoen.

Susan van der Merwe, in daardie stadium Hoof: Bemaking en Kommunikasie van die Afdeling Kommunikasie en Skakeling, vertel:

Botman was gewild onder joernaliste, en die HOOP Projek het gou byval gevind by selfs die Engelse media, wat te gereeld as negatief teenoor die Universiteit beskou is. Dit was veral die innoverende navorsing wat met die HOOP Projek verbind is wat aandag getrek het. Die mediasukses kan ongetwyfeld ook daaraan toegeskryf word dat harde feite, navorsing, statistiek en inligting deur die HOOP Projek 'n hart gekry het waarmee die media en hulle lesers en kykers hulle kon vereenselwig.

By die bekendstellingsgeleentheid het Botman aangesluit by sy inhuldigingstoespraak en opnuut verklaar dat die US sy werksaamhede met die internasionale ontwikkelingsdoelwitte wil versoen:

Ons visie vir ons land en kontinent is 'n toekoms wat vry is van armoede, waar die menswaardigheid van al die mense beskerm word, waar ons maatskaplike en ekologiese stelsels gesond moet wees en waar vrede, sekuriteit en demokrasie beskerm word. Die HOOP Projek vergestalt die Universiteit se toewyding om 'n rol in so 'n land, so 'n kontinent, so 'n wêreld, te speel.

Soos vroeër genoem is, het akademiese leiers by die US toe reeds etlike maande lank gewerk aan 'n reeks visioenêre inisiatiewe wat “hoop skep” – toe nog onder die OSP-vaandel – en wat elk by een of meer van die temas aansluit. Stukrag vir dié inisiatiewe het gekom van die aanvanklike stewige finansiering van R320 miljoen van die Raad. Dié HOOP Projek-inisiatiewe is deur middel van 'n video tydens die bekendstellingsfunksie aan die gehoor bekend gestel.

Onder die tema “Die uitwissing van armoede en verwante toestande” is byvoorbeeld die US Voedselsekerheidsinisiatief gestig, wat interdisiplinêr oor verskeie fakulteite kundiges byeengebring het om die uitdaging van voedselsekerheid die hoof te probeer bied. Die Jeugsportinisiatief en finansiering vir die Ukwanda Landelike Kliniese Skool het aangesluit by die tema “Bevordering van menswaardigheid en gesondheid”, terwyl die Sentrum vir Korporatiewe Bestuur in Afrika en finansiering vir MEDIAAFRIKA in die Departement Joernalistiek met die tema “Bevordering van demokrasie en menseregte” verband gehou het. Die Afrikasentrum vir Geskilbeslegting en die Sekerheidsinstituut vir Staatsbestuur en Leierskap het onder die tema “Die bevordering van vrede en veiligheid” geval, en die US Waterinstituut en die innoverende TsamaHub – albei met volhoubaarheid as kerntema – het weer by die tema “Die bevordering van 'n volhoubare omgewing en 'n kompeterende nywerheid” aangesluit.

Benewens die akademiese inisiatiewe kondig Botman ook sekere “dwarsliggende inisiatiewe” en “strategiese doelwitte” aan: Dwarsliggende inisiatiewe het uiteenlopende aspekte en instansies ingesluit, waaronder die projek vir toegang tot elektroniese hulpbronne, studentesukses en

navorsingsteun, die Sentrum vir Kompleksiteitstudies, die Skool vir Nagraadse Navorsing (met inbegrip van die Afrika Doktorale Akademie, sowel as samewerking met PANGeA, die Vennootskap vir Afrika se Volgende Generasie Akademici) en die virtuele nagraadse leersteunprojek. Dít alles sou deur drie “strategiese doelwitte”, naamlik fasiliteite en infrastruktuur, studentesukses en personeelsukses, ondersteun word.

In sy toespraak sê Botman die US het drie hoofverantwoordelikhede:

Gegewe ons geskiedenis het ons 'n morele verantwoordelikheid teenoor die armes, die landelike gemeenskappe en 'n verskeidenheid individue in ons land. Ons tweede verantwoordelikheid is 'n historiese een om die voortslepende probleme van die 20ste eeu in die gesig te staar. En die derde verantwoordelikheid is om die uitdagings van die 21ste eeu, nuwe generasies jongmense, nuwe maniere van leer, nuwe geleenthede vir navorsing en die benutting van ontlukende tegnologie, aan te gryp. Die HOOP Projek is ons manier om hierdie verantwoordelikhede na te kom.

Die HOOP Projek, het hy verder verduidelik, stel dan ook die Universiteit in staat om drie dinge te doen: om in diens van die gemeenskap te wees en in huidige én toekomstige behoeftes te voorsien, om die beste universiteit moontlik vir 'n nuwe generasie te wees, en om ander aan te spoor om by ons aan te sluit om die wêreld 'n beter plek te maak.

Want die HOOP Projek was per slot van rekening bedoel om 'n *praktiese, tasbare* verbetering teweeg te bring. Botman het hom daarvoor beywer dat navorsers navorsing moes doen wat 'n meetbare verskil sou maak. Baie van die projekte wat uit die HOOP Projek voortgevloei het, het dan ook presies dít gedoen. Nog vir maande daarna namate nuwe projekte bekend gestel is, het die HOOP Projek die verbeelding bly aangryp – ook in die media. Van die inisiatiewe wat die momentum van mediablootstelling volgehou het, was 'n teenkorrupsiesentrum by die Universiteit Stellenbosch Bestuurskool; die Nagraadse Skool en die Afrika Doktorale Akademie, wat die intellektrek teengewerk het, sowel as die Voedselsekerheidsinisiatief. Uit 'n bemakingsoogpunt het dít ook baie gehelp om die Universiteit “anders” voor te stel.

KAPITAALPROJEK

Die kern van die HOOP Projek was 'n ewe ambisieuse kapitaalprojek, wat ook by die bekendstelling aangekondig is. Nadat die HOOP Projek sy eerste geldelike inspuiting by die Raad van die Universiteit gekry het, is 'n fondswerwingsteiken van R1,75 miljard gestel – destyds bes moontlik die grootste finansieringsveldtog in hoër onderwys in Afrika.

Want, skryf Botman in die jaarverslag van 2010, die US se nuwe benadering was nou om die wetenskap met van die taaiste uitdagings van die vasteland te konfronteer:

Tegelyk wil hy [die US] daardeur in die 21ste eeu die akademiese uitnemendheid van die Universiteit volhou. Dit stel uiteraard besondere eise ten opsigte van die behoud en werwing van die beste studente en akademiese en navorsingspersoneel; die aanbied van relevante leer- en navorsingsprogramme wat belyn is met die eise van die tyd; en leerruimtes wat in pas is met die veranderende leersituasies en -vereistes van die moderne tydvak (laboratoriums en tegnologies gevorderde fasiliteite waarmee leer, navorsing en gemeenskapsinteraksie tot nuwe vlakke styg). Om suksesvol hieraan uitvoering te gee, benodig die US aansienlike addisionele finansiële investering uit filantropiese skenkings en ander derdegeldstroominkomste. Daarom is 'n omvangryke fondswerwingsveldtog saam met die bekendstelling van die HOOP Projek geloods.

ONTVOUING OP KAMPUS

Soos reeds hierbo genoem, het eers die OSP en daarna die HOOP Projek kampustonge behoorlik los gehad. Tog draai die ratte van die akademiese masjien nie vinnig nie. Terwyl die Raad sy gewig betreklik vroeg al by die HOOP Projek ingegooi het, het die Senaat – moontlik met reg, synde dié liggaam op kampus wat, getrou aan die akademiese ideaal, alles wat nuut is eers skepties móét bejeën – eers later, in 2011, 'n dokument getiteld “Hoop as rigtinggewende inisiatief” aanvaar.

'n Senior akademikus aan die US, wat vir die doel van hierdie skrywe anoniem wou bly, bevestig dan ook hierdie aanvanklike skeptisisme onder akademici.

Hulle het dit moeilik gevind om 'n 'wollerige' konsep soos 'hoop' te versoen met die wetenskaplike aard en ingesteldheid van 'n universiteit. Soos die gesprekke egter ontwikkel het en die boodskap keer op keer herhaal is, het gesindhede begin verander. Daar was beslis later inkoop, en die meeste fakulteite het die geleenthede rondom die HOOP Projek raakgesien en benut. Van dié projekte het ontwikkel tot 'vlagskipprojekte' van die Universiteit.

Volgens die akademikus het hoop as tema wél mettertyd 'n dryfveer geword en was straks een van die grootste uitvloeisels van die HOOP Projek dat mense nuut begin dink het oor die rol van 'n universiteit:

Daar was baie gesprekke waarin ernstig besin is oor hoe hoop 'n dryfveer kan wees vir 'n universiteit en, selfs belangriker, waarin mense begin debatteeer het oor wat die rol van 'n universiteit in die huidige Suid-Afrika en Afrika is. Dit het ook gelei tot 'n versterking van die siening dat onderrig/leer, navorsing en gemeenskapsinteraksie as die drie kernfunksies van 'n universiteit nie in afsonderlike silo's kan gebeur nie, maar dat hulle mekaar behoort te bevrug en verryk. Dit het beslis ook daartoe gelei dat daar 'n skerper fokus was op ons rol in Afrika en hoe ons, veral deur navorsing en deur vennootskappe in Afrika, die uitdagings van die kontinent kan help aanspreek.

Ook prof Arnold van Zyl, destydse viserektor (Navorsing), onthou 'n algemene skeptisisme met die wegtrekslag: “Daar was inderdaad 'n traagheid om 'hoop' as vertrekpunt vir navorsing te aanvaar.” Hy voeg egter by dat daar wél later aanvaarding was, veral omdat die HOOP Projek finansiering ontsluit het vir navorsing wat op wetenskap en samelewingskwessies sou konsentreer. Dít het dan ook 'n besliste invloed op die navorsingsportefeulje van die Universiteit gehad – veral namate mense besef het dat die uitkomst van die navorsing was om die lewens van mense in die gemeenskap te transformeer – en dat die Universiteit nog lank daarna die navorsingsportefeulje wat sodoende opgebou is, sou kon voorhou as 'n voorbeeld van hoe kennis die samelewing transformeer.

Thompson meen kritiek op die HOOP Projek was nie vir Botman 'n probleem nie. Hy het waagmoedige gesprek, die toets van hipoteses en 'n kritiese soeke na die waarheid verwelkom – omdat die Universiteit nie 'n “ideologie-fabriek” is nie, maar eerder 'n “plek van idees, selfs omstrede idees”.

Tog sou hy soms gefrustreerd raak:

Dit was veral die breë kwas dat 'die hoop-ding nie eintlik my ding is nie' of dat 'hoop nie vir my werk nie' wat hom geïrriteer het – nie omdat sulke uitlatings krities was nie, maar omdat dit ongenuanseerd, oppervlakkig en onbillik was. Trouens, hy het gemeen dit was kortsigtig dat diegene wat veronderstel was om die breë doelstelling van 'wetenskap vir die samelewing' te ondersteun, hulle blind gestaar het teen 'hoop' en selfs die gek geskeer het met wat hy beskou het as die edele motief om nie 'die gegewe' werklikheid gedweë te aanvaar nie, maar eerder 'die moontlike' alternatiewe na te streef.

MOMENTUM

Die HOOP Projek-era is gekenmerk deur verskeie nuwe inisiatiewe op kampus, nuwe uitbreidings en nuwe fasiliteite. Trouens, die HOOP Projek-logo is vandag op verskeie geboue op die onderskeie kampusse te sien.

Van dié inisiatiewe was soos volg:

DATUM	GELEENTHEID	OMSKRYWING
28 Apr 2010	Die Standard Bank Sentrum vir die Ontwikkeling van Agribesigheidsleierskap en mentorskap word geloods	'n Vennootskap tussen die US en Standard Bank om die hoë mislukkingsyfer van grondhervormingsprojekte en ontluikende kommersiële boerderye teen te werk.
30 Nov 2010	Inwyding van Ukwanda Studente-leersentrum op Worcester	Die Sentrum dien as basis vir die kliniese opleiding van studente in die Gesondheidswetenskappe, en bied hulle waardevolle ondervinding in 'n landelike omgewing.
12 Nov 2010	Stigting van die Vennootskap vir Afrika se Volgende Generasie Akademici (PANGeA), wat uit Makerere-universiteit sowel as die universiteite van Botswana, Malawi, Dar es Salaam, Nairobi en Stellenbosch bestaan	Die PANGeA-ooreenkoms werk die intellektrek uit Afrika en die agteruitgang van vakkundigheid op die vasteland teen deur die volgende generasie Afrika-akademici en-beroepslui te ontwikkel.
17–28 Jan 2011	Die Afrika Doktorale Akademie (ADA) word op 26 Januarie 2011 amptelik bekend gestel, en bied sy eerste somerskool in navorsingsmetodes aan.	Die ADA bevorder menslike ontwikkeling deur die uitwerking van die nagraadse intellektrek en die afname in akademieskap (<i>scholarship</i>) in Afrika teen te werk. ADA beoog om wêreldklas-doktorale graduandi op te lewer wat Afrika se ontwikkelingsuitdagings die hoof kan help bied.

7. HOOP PROJEK

DATUM	GELEENTHEID	OMSKRYWING
16 Feb 2011	Inwyding van die Leersentrum in die JS Gericke-biblioteek	'n Moderne sentrum met tegnologie gevorderde toerusting en innoverende leerareas, waar geregistreerde studente toegang het tot die biblioteek se versamelings in gedrukte en elektroniese formaat, databasisse waarop die biblioteek ingeteken is, die internet, sowel as gebruikersagteware.
15 Mrt 2011	Inwyding van die MEDIAAFRIKA-gebou (Departement Joernalistiek)	'n Gebou met 'n meerdoelige lesingsaal, 'n multimedianoorskantoor met audio- en videoredigeeratellejies en 'n kreatiewe ontspanningsruimte vir studente. Die fasiliteite hier help lei joernaliste van topgehalte op wat demokrasie in Suid-Afrika sal verdiep.
22 Mrt 2011	Bekendstelling van die US Waterinstituut	'n Oorkoepelende tuiste vir verskillende navorsingsgroepe in vyf fakulteite van die US wat gemoeid is met waterverwante kwessies (gesondheid, landbou en voedsel, 'n volhoubare omgewing, nanotegnologie en filtrasie, behandeling van afloopwater, en maatskaplike aspekte met betrekking tot water).
29 Mrt 2011	Bekendstelling van die Frederik Van Zyl Slabbert Instituut vir Studenteleierskapsontwikkeling (FVZS)	Die FVZS Instituut, die eerste in sy soort in Suid-Afrikaanse hoër onderwys, ontwikkel studente se leiers-, kommunikasie-, konseptuele en bestuursvaardighede. Die Instituut kweek etiese leierskap en beklemtoon studente se rol as leiers in Afrika en die res van die wêreld.
9 Mei 2011	Inwyding van Navorsingsentrum in JS Gericke-biblioteek (later bekend as die Carnegie-navorsingsruimte)	'n Ultramoderne fasiliteit vir meestersgraad- en doktorale studente, akademici en navorsers van die US, met nuwerwetse seminaarkamers, videokonferensiefasiliteite en oopplanrekenaarareas wat nagraadse deursetkoerse en navorsingsuitsette help verhoog.
18–20 Mei 2011	Aanbieding van konferensie oor “Teologie, gestremdheid en menswaardigheid”	Verskeie internasionale en nasionale kenners op die gebied van teologie, sielkunde, filosofie, geneeskunde en etiek praat oor uitdagings waarmee gestremde persone daagliks te kampe het, en die impak daarvan op hulle menswaardigheid. Die konferensie maak deel uit van die Fakulteit Teologie se HOOP Projek-inisiatief “Fokus op die bevordering van menswaardigheid”.

DATUM	GELEENTHEID	OMSKRYWING
29–31 Mei 2011	Aanbieding van konferensie oor “Die reg en armoede”	Die verkenning van ’n verskeidenheid temas, soos die wetlike konstruksie van armoede, grondhervorming en sekerheid van grondbesit, maatskaplike transformasie deur middel van litigasie, die implikasies van diensleweringssprotes vir die reg, eiendomsregte en uitsettingsgeskille, die genderdimensies van armoede, en die impak van privatisering op die verwesenliking van sosio-ekonomiese regte soos die reg op water. Die konferensie maak deel uit van die Fakulteit Regsgeleerdheid se HOOP Projek-inisiatief “Bekamping van armoede, dakloosheid en sosio-ekonomiese kwesbaarheid ingevolge die Grondwet”.
12 Aug 2011	Die Regshulpkliniek open ’n nuwe vleuel.	Die nuwe vleuel help voorsien in die groot vraag na die Regshulpkliniek se gratis dienste onder behoeftiges, veral lede van voorheen benadeelde gemeenskappe.
1 Sep 2011	Bekendstelling van die Anton Mostert-leerstool in Intellektuele Eiendomsreg aan die US danksy ’n skenking deur dr Johann Rupert, Kanselier van die Universiteit, in sy hoedanigheid as uitvoerende voorsitter en hoof uitvoerende beamppte van Richemont	Die leerstoel behels vermoëbou deur voor- en nagraadse regsopleiding; die ontwikkeling van kundigheid oor intellektuele eiendomsreg onder nie-regseleerdes, soos sakelui, rekenaarprogrammeerders en kunstenaars, veral deur middel van rekenaargebaseerde afstandsonderrigtegnologie, en betrokkenheid by regsontwikkeling en -hervorming, nasionaal én internasionaal.
14 Mei 2012	Opening van die AmaMaties Hub	’n Unieke leer-en-leefsentrum wat nie net die akademiese en sosiale lewe van studente integreer nie, maar ook koshuisstudente en diegene wat van privaat verblyf gebruik maak (PSO-studente), byeenbring.
16 Mei 2012	Opening van die nuwe Fasiliteitsbestuurgebou	Die nuwe tuiste van die Afdeling Fasiliteitsbestuur spog met verskeie omgewingsvriendelike en energiedoeltreffende aspekte.
23 Okt 2012	Opening van ’n nuwe tuiste vir die Afrikasentrum vir MIV/Vigs-bestuur	Die nuwe fasiliteit maak voorsiening vir die skerp toename in die Sentrum se aktiwiteite en vir die verdere opskerping van sy MIV/Vigs-projekte.

As daar iets soos 'n HOOP Projek-witbroodjie vir Botman was, was dit waarskynlik die iShack – 'n prototipe- ekovriendelike woning in Enkanini op Stellenbosch. Hy het gereeld dié projek in toesprake voorgehou as 'n voorbeeld van hoe die HOOP Projek 'n praktiese verskil maak. Die iShack, 'n sinkplaathut wat ontwerp is om sy inwoners teen temperatuuruiters te beskerm en onder meer 'n sonpaneel vir basiese elektrisiteitsbehoeftes ingesluit het, was die produk van 'n maande lange transdissiplinêre navorsingsprojek deur onder meer die TsamaHub, wat hom vir langtermynoplossings vir die volhoubaarheidskrisis op die Afrika-vasteland beywer het.

Verskeie ander projekte het Botman ook na aan die hart gelê – veral dié wat met studentewerwing en -sukses te doen gehad het. Hy het trouens by geleentheid so ver gegaan om te sê dat die sentrale doel van die HOOP Projek studentesukses is! Gereeld sou hy in toesprake sê: “Ons doen wat ons doen nie vir onself nie, maar vir die volgende geslag”. In hierdie verband het Botman waarskynlik te min krediet ontvang vir sy rol as viserektor (Leer en Onderrig), waartydens hy die grondslag gelê het vir baie van die projekte wat op studentesukses afgestem was.

Hy was onder meer baie passievol oor die HOPE@Maties-projek, 'n Saterdag- en vakansieskoolinisiatief om leerders vir nagraadse studie voor te berei. Besoeke aan van dié skole was vir hom 'n groot lekkerte – ook die oorhandiging van beurse aan baie van die HOPE@Maties-deelnemers. Ook die Leersentrum in die JS Gericke-biblioteek, 'n moderne studentvriendelike leer- en rekenaarsentrum vir voorgraadse studente, sowel as die Carnegie-navorsingsentrum, 'n hipertegnologiese studieruimte vir nagraadse studente (ook in die Biblioteek), was tasbare bewyse van Botman se klem op studentesukses. Hy sou gereeld belangrike gaste en internasionale besoekers daarheen neem. Daarbenewens het die Departement van Basiese Onderwys se telematiese uitsendings na honderde skole deur middel van die Universiteit se telematiese ateljee, wat die US andersins vir virtuele nagraadse leerondersteuning gebruik, hom besonder opgewonde gestem.

'n Ander droom wat waar geword het, was die vestiging van die Frederik Van Zyl Slabbert Instituut vir Studenteleierskapsontwikkeling, wat vernoem is

na dié US-oudkanselier en anti-apartheidsaktivis. Duisende Maties het reeds by leierskapsopleidingsprogramme van die Instituut baat gevind.

En aangesien die bekendstelling van die HOOP Projek in dieselfde jaar as die Wêreldbekersokker in Suid-Afrika was, was daar natuurlik ook 'n aantal sportverwante inisiatiewe waarop Botman baie trots was, soos die bekendstelling van drietalige sportterminologielyste vir sokker, rugby en krieket, en die Jeugsportinisiatief, 'n jeugopvoeding- en -ontwikkelingsprogram in veral landelike gemeenskappe van die Wes-Kaap.

VIERING VAN DIE HOOP PROJEK

Met die aanbreek van Botman se tweede termyn in 2012 was dit gou duidelik dat volhoubaarheid die volgende paar jaar vir hom 'n belangrike tema sou wees. In hierdie tyd rat die HOOP Projek ook op na “HOOP aan die werk” (*Making HOPE happen*), tekenend van sy siening van die HOOP Projek in hierdie nuwe fase. Toenemend sou hy ook volhoubaarheid aan inisiatiewe in die HOOP Projek koppel. Hy wou meer projekte sien waarin die “kwantumuitdaging” van volhoubaarheid, soos hy dit by die amptelike vieringsgeleentheid van die sukses van die HOOP Projek in April 2012 beskryf, sentraal staan.

By die vieringsgeleentheid, ook in die Endlersaal, verwys Botman opnuut na die tema van hoop wat hy reeds by sy inhuldiging geopper het:

Ek het gesê ons plaas as Universiteit 'n ontwikkelingsagenda op die tafel om as teenvoeter vir wanhoop te dien: die wanhoop van mense sonder vooruitsigte op 'n beter lewe; en die wanhoop van die armes, die siekes, die verdruktes en die benadeeldes. Vir hulle gee ons hoop deur uit die ivoortoring te klim en die uitdagings om ons te takel. Ons gebruik dít wat ons goed doen – ons akademie en ons navorsing – om dit wat verkeerd is in die wêreld reg te stel. Kortom – ons wend die wetenskap vir die samelewing aan. Ek het ook gesê dít sou die manier wees om van sukses na beduidendheid te beweeg. Die US was nog altyd bekend vir sy akademiese uitnemendheid. Ons het egter 'n probleem gehad met geloofwaardigheid en relevansie. Deur 'n multikulturele sentrum van hoop in Afrika te word, sou ons iets hieraan kon doen. Ek dink ons het hierin goed gevaar. Ons het die gesprek oor die Universiteit Stellenbosch verander. En ons het dit gedoen deur te fokus op ons kernaktiwiteite as deel van die internasionale ontwikkelingsagenda. Dít is die teken van 'n oorwinning.

Hy lê ook 'n strategiese verband tussen studentesukses, waaroor hy so besonder sterk gevoel het as 'n doel van die HOOP Projek, en sy nuwe oogmerk van volhoubaarheid:

In die 21ste eeu is studente nie meer bereid om aan te gaan met die lewe soos wat dit was nie, hulle vra vir ons wat doen die Universiteit vir volhoubaarheid? Hoe wys jy dit? Hulle vra die vrae van die toekoms. Hulle vra vrae wat saak maak vir die hoop van die volgende generasie. Hulle bring die kwantumuitdagings na ons toe.

'n Emosionele hoogtepunt by dié geleentheid is toe Botman studenteilers nooi om by hom op die verhoog aan te sluit en elkeen 'n kers aan te steek.

By 'n dankiesêgeleentheid vir personeel – ook in April 2012 – bedank hy die US-werknemers vir hulle aandeel aan die sukses van die HOOP Projek. Die Universiteit, sê hy, het 'n spoor gelaat – nie net van kennis nie, maar van medemenslikheid, van versindheid, en van meer mense wat besorg is oor die toekoms.

'n Belangrike deel van die viering van die HOOP Projek was die klem op die kapitaalveldtog, wat in daardie stadium reeds die mylpaal van R1,75 miljard verbygesteek het en digby R2 miljard se skenkings, navorsingskontrakte, toewysings en borgskappe ingebring het. Hy gee erkenning aan onder meer die regering, alumni, die Stellenbosch Trust, vriende van die US, stigtings en korporatiewe skenkers, en sê:

Dat ons hierdie doelwit bereik het, ondanks die heersende klimaat van 'n globale ekonomiese afswaai en krimpende staatsteun vir hoër onderwys wêreldwyd, is merkwaardig. Dit getuig van die krag wat daar in hoop opgesluit lê – dat ons die buitengewone kan bereik deur verder as die doodgewone te mik. Dit wys dat die menslike gees sterker is as die ergste teëstand waarvoor ons te staan kan kom.

Die fondswerwingsaansprake het uit sekere oorde kritiek ontlok, veral omdat van die geld reeds vir die US geoormerk was en dus volgens kritici nie deur die HOOP Projek toegeëien kon word nie. Hoe dit ook al sy, te oordeel na die groot getal inisiatiewe, fasiliteite en navorsingsprojekte wat wél met HOOP-geld ondersteun is en die aantal nagraadse studente wat met HOOP-geld afgestudeer het, kan die finansiële inspuiting wat die

kapitaalprojek teweeggebring het en die hefboomeffek wat dit aan ander inisiatiewe verleen het, nie geringgeskat word nie.

UITKOMSTE VAN DIE HOOP PROJEC

Stellig die grootste uitkoms van die HOOP Projek was 'n nuwe visie vir die Universiteit:

Die Universiteit Stellenbosch (US) is inklusief, innoverend en toekomsgerig: 'n plek van ontdekking en uitnemendheid waar sowel personeel as studente denkleiers is wat kennis tot diens van alle belanghebbers bevorder.

Dié nuwe visie is vervat in die instelling se *Institusionele Voorneme en Strategie* (IVS), as 't ware die nuwe roetekaart vir die Universiteit, wat die Raad van die US in April 2013 goedgekeur het by 'n vergadering wat Botman as die mees historiese van sy termyn as rektor én 'n hoogtepunt van sy loopbaan beskryf het.

Benewens nuwe denke op kampus en 'n hele aantal kampusgeboue en -fasiliteite met die HOOP Projek-logo op, is een van die grootste suksesse waarskynlik dat die deure na die res van die vasteland in Botman se tyd vir die US verder oopgeswaai het. Volgens Robert Kotze, Senior Direkteur: Nagraadse en Internasionale Kantoor, was dít omdat die akademiese gemeenskap erns gemaak het met Afrika, soos die Afrikadatabasis van samewerking duidelik toon. “Die inisiatief en sterk ondersteuning van prof Botman het momentum verleen aan werk wat reeds met die Brink-era begin het, toe Afrikasamewerking deel van die bestuursaanwysers geword het.”

Botman se verkiesing as ondervoorsitter van die Vereniging van Afrika-universiteite het verdere stukrag hieraan verleen.

'n Paar maande voor sy dood het Botman meegewerk tot die stigting van twee verbandhoudende internasionale netwerke. HOPE@Africa, 'n samewerkingsooreenkoms tussen sewe toonaangewende universiteite in Afrika op grond van PANGeA-bande, en HOPE International, 'n netwerk tussen die Universiteit Stellenbosch en vier Sweedse universiteite, is albei in Maart 2014 bekend gestel. Die vennote sou gesamentlik ontwikkeling bevorder en van die grootste uitdagings in die samelewing die hoof probeer

bied – in Afrika, maar ook in die res van die wêreld. Botman se voortydige dood het moontlik dié netwerke se potensiaal om 'n groot verskil in Afrika teweeg te bring, geknou.

Ander suksesse sluit in verskeie konferensies, mediablootstelling vir die Universiteit, studente se omarming van die HOOP-tema op verskillende vlakke (hoëronderwysinstellings in die Wes-Kaap bied byvoorbeeld steeds 'n jaarlikse HOOP-beraad aan) en die groot getal studente wat met HOOP Projek-finansiering kon afstudeer.

'n Oënskyklik eenvoudige dog uiters belangrike suksesfaktor is die gesonde debatvoering op kampus oor veel groter en wyer kwessies – veral oor die rol van die universiteit – wat deur die HOOP Projek aan die gang gesit is. En omdat verskeie HOOP Projek-inisiatiewe interdisiplinêr was en oor verskillende fakulteite gestrek het, was daar 'n groter bewustheid van die belang daarvan om nie in gekte silo's te werk nie, en ook 'n sterker klem op die werklike verskil wat ek en my departement of fakulteit in my eie omgewing, streek, land én op my eie vasteland kan maak.

Ondanks verskillende standpunte oor die meting van HOOP Projek-publisiteit, het die inisiatief besonder baie positiewe mediadekking tot gevolg gehad. Nóg belangriker was dat dit openbare gesprekke oor die US ten goede verander het.

Op 'n ander vlak het die etos van die HOOP Projek talle alumni en ander vriende van die US, selfs buitelanders, aangespoor om op verskillende maniere betrokke te raak. Die groter bewustheid van die belang van belegging in die Universiteit en sy aktiwiteite wat gedurende die HOOP Projek gekweek is, werp nou eers behoorlik vrugte af.

Daarmee saam, getrou aan Botman se aard, wou hy die lesse geleer tydens die fondsinsamelingspogings nie vir homself hou nie. Hy wou dit met 'n groter Afrika-gehoor deel en het daaraan begin werk om in samewerking met die AAU hierdie funksies by ander Afrika-universiteite te ontwikkel waar veral alumniverhoudinge en fondswerwing by baie universiteite nog onontwikkeld was.

DIE EINDE VAN DIE HOOP PROJEC?

'n Mens kan tereg vra wat van die HOOP Projek geword het. Het dit met Botman se afsterwe versand, of is dit met die *Institusionele Voorneme en Strategie* vervang?

Die HOOP Projek het nie 'n afsluitingsdatum nie, en dít is ook hoe dit hoort. Botman se nalatenskap is in die DNS van die Universiteit Stellenbosch opgeneem en in die IVS vasgeknoop. Die drie oorhoofse prioriteite van die US is die verbreding van toegang, die behoud van die momentum van uitnemendheid, en die bevordering van die instelling se impak op die samelewing. Laasgenoemde prioriteit is tekenend van die HOOP Projek en vergestalt die nalatenskap van Hayman Russel Botman. Soos hy self gesê het:

Ons wil die impak wat ons reeds gemaak het, verdiep en wil dit doen deur verbeterde samewerking met vennote in Afrika en die buiteland.

* * * * *

Prof Russel, ek mis steeds jou aansteeklike lag buite my kantoorvenster as jy met 'n ieder en 'n elk 'n geselsie aanknoop op pad na 'n volgende vergadering – al sou dit beteken dat jy laat kom. Ons eer jou vir die geskenk van die HOOP Projek wat jy aan Stellenbosch gegee het. Jy het ons inderdaad geleer wat dit beteken om te hoop – en om te glo. Want, om te glo is immers “om seker te wees van die dinge wat ons hoop, om oortuig te wees van die dinge wat ons nie sien nie”.

8. VAN UITNEMENDHEID NA BETEKENIS – BOTMAN IN BREËR VERBAND

Marita Hilliges¹ en Andrew Casson²

Toe ons H Russel Botman verloor het, het die wêreld van hoër onderwys 'n wonderlike leier verloor. 'n Tipe leier wat baie skaars is, maar wat ons so nodig het. Die wêreld het skielik 'n baie armer plek geword. Russel se bydrae tot hoop en vrede in die wêreld, en in kontakte tussen Noord en Suid, was belangrik. By Dalarna Universiteit (DU) en regdeur die netwerk van Sweedse Universiteite wat sy etos geïnspireer het, mis ons hom baie en betreur sy afsterwe. Almal wat hom ontmoet het, het waarskynlik die diepste respek gehad vir sy nederigheid en opregtheid. Vir ons was Russel die beste voorbeeld van hoe ons kan leef in 'n ongeruste en twistende wêreld en tog hoop kan hê vir die toekoms van die mensdom. Hier, binne die ruimte van 'n paar bladsye, wil ons graag die belangrikheid van Russel se internasionale werk illustreer deur die impak te beskryf wat hy gehad het op een universiteit op die noordelike rand van Europa, in die hart van Skandinawië.

Ons universiteit se eerste kontak met H Russel Botman was in die laat 1990's toe 'n professor in Etiek, Karin Sporre, met Russel ontmoet het onder die beskerming van die Christian Council of Sweden om akademiese samewerking te bespreek. Hulle het al vantevore ontmoet en het 'n gemeenskaplike belangstelling gehad in kwessies van versoening na onderdrukking en van menswaardigheid en menseregte. Karin het Russel genooi om Dalarna vir die eerste keer in November 2000 te besoek en gedurende die besoek het hy 'n openbare lesing gegee oor die tema: "Geregtigheid wat herstel. Geregtigheid en versoening in hedendaagse Suid-Afrika". Gebaseer op praatjies wat toe gehou is en op latere korrespondensie, is die algehele tema van "Hoe om 'n menseregtekultuur te bou" geskets

01 Prof Marita Hilliges is Visekanselier van die Dalarna Universiteit, Swede.

2 Dr Andrew Casson is Viserektor van die Dalarna Universiteit, Swede.

en die ambisie om rondom hierdie tema saam te werk, het sterker geword. Karin se idee aan Dalarna se kant, was dat die Westerse akademiese wêreld moet wegbreek uit die “verwesterse fokus”; Swede het nie net nodig gehad om na Europa of die VSA te kyk nie, maar ook na die sogenaamde derde wêreld om hulle wêreldsiening uit te brei en ook vir nuwe idees om in te filter en deur gesprekke na vore te kom.

Soos dit soms gebeur – maar nie dikwels nie – het die perfekte weg vir befondsing op die regte tyd verskyn toe die Sweedse Regering deur SIDA/Internationella programkontoret hul groot program aangekondig het ter ondersteuning van Noord-Suid akademiese uitruiling, die Linnaeus Palme-program, vernoem na twee van die grootste name in Sweedse internasionale samewerking gedurende die afgelope eeue. Nadat toere beplan is, is aansoeke ingestuur vir ’n simposium oor die gekose tema, sowel as ’n volledige uitruilprogram vir akademiese personeel en studente tussen die Universiteit Stellenbosch (US), die Universiteit van Wes-Kaapland (UWK) en DU. In November 2002 is die Simposium “Humanity in a Global Era” (“Mensdom in ’n globale era”) in Stellenbosch gehou met 16 vakkundiges, die helfte van hulle van DU en die helfte van die US en die UWK wat gelei het tot die publikasie van ’n boek met essays en artikels: *Building a Human Rights Culture – South African and Swedish Perspectives* met Karin Sporre en H Russel Botman as redakteurs. Die 333 bladsye het ’n belangrike agtergrond gevorm vir amper ’n dekade se uitruilings tussen die universiteite.

Tussen 2002 en 2010 het die uitruilprogram meer as ’n honderd studente en ongeveer vyftig personeellede begin betrek. Die rol van H Russel Botman as inisieerder in die ontwikkeling van die “siel” van die uitruiling kan nie onderskat word nie, selfs al is sy en Karin Sporre se rolle in die direkte bestuur van die program oorgedra na Ernst Conradie, Nico Koopman, Miranda Pillay en Gull Törengren. Dit was ’n baie tydige projek waar suid-noord-, noord-suid-idees oor globale solidariteit, die noodsaaklikheid van menseregte en demokrasie ontwikkel is en toegepas is in ’n opvoedkundige uitruiling. Die studente het ses maande in ’n nuwe land en kultuur deurgebring en die personeel oor die algemeen, min of meer ’n maand. Die invloed van hierdie ervaring op ’n persoonlike vlak is nie moontlik om te beraam nie, maar die evaluasies van studente en personeel getuig feitlik eenparig dat alhoewel dit nie lewensveranderend was vir almal nie, dit steeds

een van die beste semesters vir akademiese studies vir die studente was – en ’n ongelooflike ervaring vir dosente.

Alhoewel Russel direkte deelname aan die uitruilprogram moes staak namate sy loopbaan in Stellenbosch hom na hoër poste van verantwoordelikheid geneem het, en uiteindelik na die hoogste as rektor en visekanselier, het sy idees en gees wat soveel van sy kollegas en studente geïnspireer het, voortgegaan om entoesiasme vir ons gesamentlike werk aan te vuur. In sy bydrae tot die bogenoemde boek *Human Dignity and Economic Globalization* (Sporre & Botman 2003), het Russel die basiese beginsels van sy idees vir versoening en herstel van geregtigheid en menswaardigheid in Suid-Afrika uiteengesit. “Die soektog na versoening in Suid-Afrika is noodsaaklik vir die herstel van menswaardigheid. Versoening vereis ook herstel vir vernederde mense. Herstel vra egter vir ingryping deur regerings” (ibid:21) het hy daar geskryf. Hy was, met goeie rede, bang dat ekonomiese globalisering dit onmoontlik sou maak vir politieke instellings om die sosiale agendas en kodes daar te stel wat nodig is om geregtigheid en waardigheid te herstel. Beïnvloed deur die skryfwerk van Zygmunt Bauman, wat die “dekonstruksie van politiek” geïdentifiseer het in sy *Globalization – The Human Consequences* (1998), het Russel die groot konflik gesien as tussen die etiek van waardigheid aan die een kant, en die etiek van belange wat die globale ekonomiese stelsels domineer aan die ander kant. Binne die Suid-Afrikaanse konteks, maar nie net daar nie, het Russel welsprekend gepleit dat die voordele van verdelende geregtigheid, waar ’n herverspreiding van ’n land se rykdom om die materiële verliese van ’n geviktimizeerde groep te herstel, voorrang geniet bo dié van vergeldende geregtigheid wat ons so goed ken, omdat dit die basis van die oorwegend Westerse regstelsel vorm. Herstellende geregtigheid, het hy aangevoer, verander slagoffers in oorlewendes en behels “’n ontmoeting van mense wat sowel seer, verneder en kwaad is, maar bereid is om uit te reik na ’n element van genade in die menslike gees” (Botman 2003:32). Die partye stem saam dat niemand ’n konflik as die enigste wenner sal verlaat nie, maar ’n skikking beding. So, sluit Russel sy artikel af, “word versoening ’n openbare politieke werklikheid” (ibid:33).

Botman se deurdringende akademiese skryfwerk, sy charismatiese leierskap en nederige manier om ander geesdriftig te maak en dinge aan die gang te kry, asook sy passievolle oortuigings oor die belangrikheid van herstellende

geregtigheid en die bevordering van menseregte en menswaardigheid, het 'n dekade van samewerking tussen ons instellings en baie van ons studente en kollegas geïnspireer.

Fondamente van vertroue en begrip is tussen ons instellings gelê. Op 'n manier was dit 'n sameloop wat gelei het tot die volgende fase in Russel se invloed op ons universiteit, maar dit was egter net nog 'n getuienis van die wye internasionale reputasie wat Russel se werk in Stellenbosch reeds verkry het.

Kort nadat Marita Hilliges in 2011 aangestel is as visekanselier van Dalarna Universiteit, het sy haar ampsgenoot by Newcastle Universiteit, Chris Brink, ontmoet wat visekanselier was voor Russel en ten nouste met hom saamgewerk het in die transformasiewerk daar wat gelei het tot die voorstel en implementering van die HOOP Projek. Marita het teruggekeer na Dalarna, geïnspireer deur Chris se verslag van die werk wat aan die gang was in Stellenbosch onder leiding van hulle nuwe viserektor, H Russel Botman. En dit was 'n naam wat baie van ons by Dalarna reeds geken en gerespekteer het. Dus was die enigste natuurlike ding om te doen vir dié van ons wat al vir Russel ontmoet het en sy kapasiteit om te inspireer geken het, om hom terug te nooi na Dalarna om vir ons meer te vertel. Toe, in Augustus 2012, kon Russel en sy vrou Beryl die laatsomerson in Dalarna geniet en het hulle nie die geleentheid misgeloop om op pad weer ou vriende en kollegas in Stockholm te besoek nie. En dit was binne die bestek van 'n dag van intense gesprekke dat Russel dit reggekry het om die verbeelding van die hele bestuurspan van Dalarna Universiteit aan te vuur. Op die tweede dag het hy visekanseliers en ander verteenwoordigers van vier ander Sweedse universiteite ontmoet. Die manier waarop hy gepraat het oor sy werk by Stellenbosch en die ambisies wat hy daar saam met kollegas en studente geformuleer het, nie net vir akademiese uitnemendheid nie maar ook om 'n dryfkrag te wees in die verstaan en bowenal die verandering van die gemeenskap van die universiteit, was 'n kragtige dryfveer vir lewendige besprekings oor die rol van Sweedse hoër onderwys in die samelewing. Dit beteken om kragtig op te tree op plaaslike, streek- en nasionale vlak. Stellenbosch, soos ons dit verstaan het, was deel van die ou orde en daarom kon dit nie net elke jaar die harte en gedagtes van duisende jongmense

beïnvloed nie, maar ook 'n verandering in rigting sou 'n belangrike simboliese invloed hê.

So wat was dit aan die HOOP Projek wat so veelseggend was vir die leiers van 'n Sweedse universiteit met omstandighede wat soveel verskil van dié in Suid-Afrika? Wat is dit wat ons kon leer? Ons glo dit was nie net die welmenende woorde wat ons so dikwels hoor nie, maar bowenal die ware verbintenis en opsigtelik harde werk wat so ingestoot is in 'n agenda van verandering: Die feit dat 'n universiteit dit op homself neem om nie net van bo af na die wêreld om hulle te kyk en artikels in hoogaangeskrewe vaktydskrifte te publiseer nie, maar om die ivoortoring te verlaat en met plaaslike mense saam te werk om 'n beter lewe en 'n beter wêreld te skep. “Van uitnemendheid na betekenis” was die wagwoord wat Russel gebruik het en daardie woorde bly sedertdien by ons as 'n lig wat ons lei.

Ons universiteit is nie deel van die Sweedse Russell Group of Ivy League nie, maar het sy wortels as 'n werkersklas-universiteit, aan die voorpunt van verbredende deelname en verbind tot hoër opvoeding van 'n hoë gehalte vir diegene wat normaalweg uitgesluit sou word deur sosiale of finansiële beperkings. Sowel ons navorsings- as beroepsgraad-programme het noue bande met plaaslike en streeksontwikkeling sedert ons totstandkoming in die laat 1970's; ons was toe op 'n punt waar ons identiteit en missie duideliker geformuleer moes word en die volgende fase in ons ontwikkeling as leier in die voorsiening vir hoër onderrig vir almal omskryf moes word. Die diskoers in Sweedse hoër onderwys as 'n geheel het reeds 'n aantal jare wegbeweeg van die ideale van verbredende deelname en sosiale betrokkenheid na indiensneembaarheid, winsgewendheid, kompeterende krag binne 'n internasionale mark, eksklusiwiteit en uitnemendheid in suiwer akademiese terme. Die herhalende tema van die regering wat op daardie stadium aan bewind was, was dat die vorige regering gewerk het met kwantiteit as doel en dat kwaliteit in die slag gebly het. Nou sou die regering, soos belowe, getalle sny en so hoër opvoeding meer eksklusief maak en daarmee saam ook gehalte verbeter. Dit is hoe gehalte op daardie stadium gedefinieer is deur die Sweedse regering en Parlement – die feit dat hulle dit op hulself geneem het om dit te doen, het gelei tot 'n paar wenkbroue wat gelig het, om nie te praat van luidrugtige protes nie – dit het beteken dat suiwer interne akademiese aanduiders en maatstawwe gebruik sou word. Die fokus

was op nakoming van tradisionele metodes en teorieë binne vakverband, en min aandag is geskenk aan hoeveel navorsing- of graadprogramme met die wêreld rondom hulle saamgewerk het, of hoeveel daar op die lang duur in geslaag is om ontwikkeling te beïnvloed om 'n beter samelewing te skep. Vanselfsprekend was erkenning van akademiese uitnemendheid van kardinale belang vir wat steeds 'n jong universiteit is en ons hele organisasie was toegerus om te verseker dat ons volgens hoë standaarde te werk gaan.

En tog was daar wydverspreide ontevredenheid en 'n gevoel dat iets belangrik geskort het met ons prioriteite. Toe daar dus 'n ander siening van die rol van die akademiese wêreld na vore tree vanuit omstandighede wat ooglopend baie meer uitdagend is as dié wat ons in Swede gehad het, en dit met soveel nederigheid, humor en 'n stille passie deur Russel Botman aangebied is, het dit ons almal geïnspireer. 'n Vyfjaartydperk in die strategiese ontwikkeling van ons universiteit het ook op daardie stadium ten einde geloop en ons het verskillende roetes vir die toekoms bespreek. Dit kon nooit 'n geval wees van meer van dieselfde doen nie; ons moes nuwe perspektiewe kry, plaaslik en internasionaal, om ons horisonne te verbreed en 'n ferm basis te vind vir ons toekomstige werk wat ons personeel en studente kon inspireer en lei. Daarom was dit net logies dat ons eerste besoek aan Stellenbosch was waar Russel en sy span vrygewig van hulle tyd en hulle kennis gegee het om ons te help om ons rigting vorentoe te vind. En wat ons gesien het toe 'n groep van agt senior akademiese leiers van Dalarna in Junie 2013 na Stellenbosch gekom het, was werklik inspirerend.

So, wat het ons daar geleer en hoe kon ons daardie lesse oorbring na 'n baie anderste werklikheid in Dalarna? Wel, ons het geleer dat selfs 'n ou en hooggeagte instelling anders kan dink en optree as wat verwag kan word. En indien Stellenbosch die gewone roetes van akademiese ontwikkeling kan uitdaag, dan behoort ons ook in staat te wees om dit te doen. Ons kan dus sê dat Russel en sy span 'n goeie voorbeeld gestel het van hoe om as instelling die moed te hê om al die tradisionalistes en nee-sêers op alle vlakke van die akademiese hiërargie uit te daag. Die paradigma van uitnemendheid sou bly, maar sowel binne as buite die grense moes ons die moed hê om op te staan vir dit waarin ons glo en ons ambisies 'n werklikheid maak. Ons het ook geleer om nie te diep te buig voor die utilitaristiese beginsels van moderne universiteitspolitiek en bestuur waar 'n universiteit bestuur

word op die basis van “indien daar geen ekonomiese voordeel is, geen finansiële wins nie, moet dit dan nie doen nie”. Die onderliggende beginsels en houdings by Stellenbosch het eerder voorkeur gegee aan humanitêre en gemeenskapsontwikkeling: Hoe kan ons mense help om beter toegang tot skoon water te hê? Hoe kan ons goeie mediese sorg beskikbaar stel aan groot groepe van die bevolking? Hoe kan ons mense laat begin besef dat hierdie planeet se hulpbronne nie onuitputlik is nie en die manier waarop ons dit gebruik ons kleinkinders se lewens bedreig? Die Millennium Ontwikkelingsdoelwitte, soos uiteengesit deur die VN, het die agtergrond gevorm waarteen die werk by Stellenbosch gedoen is, en kon ook vir ons dit wees. Maar ons kon ook sien dat Stellenbosch ’n inklusiewe houding gehad het teenoor die plaaslike gemeenskap en vir ons gewys het hoe globale oplossings kan ontstaan vanuit kleinskaalse inisiatiewe.

Ons het ook geleer dat ’n universiteit nie net verander kan word deur ’n verordening van diegene wat heel bo is nie. Dit moet geduldige en tydrawende werk insluit wat die belange en verbintenisse van al die betrokkenes binne en buite die instelling inreken. Bo na onder moet gesteun word deur ’n selfs sterker beweging van onder na bo. En wat ons op Stellenbosch gesien het, bevestig dat ’n groot aantal van die baie projekte wat verbind word met die HOOP Projek, vroeër reeds bestaan het, maar nuwe relevansie gekry het deur die prisma van die HOOP-ideologie. Maar op die ou end vereis dit ook ’n sprong, ’n groot verandering wat vir almal sigbaar is en wat, bowenal, werklik is, wat dinge regoor die universiteit laat gebeur en ’n nadraai het regdeur die gemeenskap. Met sy onvermoeide werk saam met verskeie befondsingsliggame van oor die wêreld heen, het Russel die noodsaaklikheid daarvan getoon om opreg te praat, maar ook baie hard en duidelik met die wêreld te praat oor wat jy probeer doen. Die noodsaaklikheid van beplande kommunikasie en om die regte mense te ontmoet, het ons geleer, kan nooit onderskat word nie.

Jy moet ook wys dat verandering plaasvind en sodoende die dryfkrag vergroot van ’n veranderende prentjie van wat ’n universiteit is. As jy die harte en gedagtes van ’n toenemende deel van jou personeel en studente kan wen en dit moontlik en wenslik maak om verandering te bewerkstellig, kan die volle kreatiewe mag van honderde, eintlik duisende, van die samelewing se bes voorbereide en toegeruste burgers vrygelaat word om ’n

beter lewe te bring vir die menigte en 'n beter samelewing vir ons almal. En om te glo in die moontlikheid om so 'n verandering te weeg te bring, moet jy ander dit sien doen – wat ons kon doen terwyl ons deur 'n paar van die baie HOOP-inisiatiewe beweeg het: die landelike kliniese skool, studenteierontwikkeling, voedselsekuriteit, die TsamaHub met sy iShacks en ander volhoubaarheidsinisiatiewe wat uiteindelik lei tot verbeterde lewensomstandighede en 'n groter kans om 'n lewe met menswaardigheid te leef.

Dit en vele ander indrukke het een van die belangrikste fundamente gevorm vir 'n tweejaarproses by Dalarna om 'n nuwe visie vir die toekoms van ons universiteit te formuleer. Dit was 'n proses wat al ons kollegas en baie van ons studente betrek het, en eindelik ook die belanghebbendes in ons streek met wie ons saamwerk in sowel ons navorsing- as graadprogramme: politici, werkgewers, plaaslike belangegroepes en veel meer. Dit staan bo alle twyfel dat die etos van ons nuwe visie: “Ons skep oop paaie tot kennis vir 'n goeie samelewing”, nie dieselfde sou gewees het sonder die inspirerende werk van Russel Botman en sy kollegas op Stellenbosch nie. “Ons het probeer om die siel van die Universiteit vas te vang in ons baie gesprekke terwyl ons gepoog het om ons visie te smee”, skryf die visekanselier in haar voorwoord, “En tydens daardie gesprekke kon ons ook die waardes formuleer waarvoor ons staan en waarvolgens ons leef”. Een van daardie drie kernwaardes waarvolgens ons wil leef, is moed. “Ons het die moed om ons gegronde oortuigings na te jaag”, skryf ons, en “[o]ns waag dit om ingewikkelde kwessies te takel en by te dra tot oplossings vir die groot uitdagings in die samelewing”. Indien ons daardie ambisie gestand kan doen, sal van daardie moed afkomstig wees van Russel en van Stellenbosch.

Ons het ook geleer, om weer eens ons visie aan te haal, dat “Dalarna se toekoms nou verbind is aan wêreldwye ontwikkelings; oplossings vir ernstige sosiale probleme kan groei uit plaaslike inisiatiewe. Ons taak is om daardie verhoudings te verhelder en oop te maak vir vernuwende oplossings”. En ons het die basis vir 'n voortgaande gesprek duidelik uiteengesit oor wat 'n goeie samelewing vorm, sowel binne as buite die universiteit. Ons glo, ons skryf, dat “'n goeie samelewing gebaseer [moet] wees op:

- die gelyke waarde van alle mense;
- die waarde en voordele van demokrasie en diversiteit;
- die bemagtiging en selfstandigheid van die individu;
- die ekonomiese en ekologiese volhoubaarheid van produksie en verbruik, en
- die regverdigde verspreiding van wêreldhulpbronne”.

Dit is waardes en oortuigings wat ons werk in die jare wat kom, sal lei en inspireer. Dit beteken die oplos van baie belangebotsings indien ons ons trotse ambisies ’n werklikheid wil maak. Dit gaan ook baie harde werk beteken binne die universiteit en saam met ons eksterne vennote. Vir baie van ons sal die voorbeeld wat deur Russel gestel is ’n lig wees wat ons sal lei in ons werk.

Die samesprekings wat deur Russel geïnisieer is om universiteitsleiers van ’n aantal Sweedse universiteite (Gotenburg, Linnaeus, Malmö en Linköping) byeen te bring saam met groot Afrika-instellings in twee vervlegte netwerke (Hope@Africa en Hope International) sal verseker dat werk om die ideologie van die noodsaaklikheid van universiteite in veranderinge in samelewings op ’n globale vlak sal voortgaan op ’n baie wyer front. Voortgesette gesprekke sal werk maak daarvan om ’n internasionale forum van universiteite tot stand te bring wat hom sal beywer om die ideale van die HOOP Projek, soos bedink en gerealiseer deur Russel Botman en sy kollegas en studente by die Universiteit Stellenbosch, te bevorder. Dit sal nog ’n baie konkrete bewys wees van hoe ’n Noord-Suid-paradigma van wedersydse kennisverbreding kan plaasvind en hoe die nalatenskap van H Russel Botman sal voortgaan om vir ons almal hoop te bring.

HOËVLAKVERGADERING

Lanzerac, Stellenbosch, 31 Oktober 2013

Prof Thabo Fako

Visekanselier
Universiteit van Botswana

Prof Rwekaza Mukandala

Visekanselier
Universiteit van Dar es Salaam

Dr Vincent Ssembatya

Direkteur: Kwaliteitsversekering
Makerere Universiteit, Uganda

Prof George Magoha

Visekanselier
Universiteit van Nairobi

Mnr Alois Fledersbacher

Registrateur
Universiteit van Namibië

Prof Russel Botman

Rektor en Visekanselier
Universiteit Stellenbosch

Figuur 1: Hope@Africa-projek, Hoëvlakvergadering,
Lanzerac, Stellenbosch, 31 Oktober 2013

9. HOPE@AFRICA-PROJEK

MS Tshehla¹

INLEIDING

Professor Hayman Russel Botman het sy eerste ampstermyn gewy aan die tasbare realisering van die belangrike strategiese posisioneringsdokument by die Universiteit Stellenbosch (US), getiteld *Strategiese Raamwerk vir die Eeuwisseling en Daarná* (US 2000). Volgens hom het hierdie dokument 'n nuwe rigting aangekondig vir die US waarin die universiteit se bydrae tot die ongeregthede van die verlede erken is en hulle hul verbind tot gepaste herstel en ontwikkelingsinisiatiewe van die land, kontinent en verder. In sy intreerede vir sy tweede termyn as rektor en visekanselier (Botman 2007), het Botman daarop gewys dat die Universiteit die uitdaging in die gesig gestaar het van “relevansie in die nuwe Suid-Afrikaanse konteks”. Binne hierdie konteks het hy voorgestel dat die US 'n “Pedagogie van Hoop” volg. Sy denke is geïnspireer deur, onder andere, die werk van die Brasiliaanse opvoeder, prof Paulo Freire (Freire 2006a). Freire se publikasies oor die pedagogie van die onderdrukte en *Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed* (Freire 2006b) het gelei tot 'n wêreldwye klem op 'n “kritiese pedagogie” binne opvoeding en die idee oorgedra dat opvoeding 'n rol daarin moet speel om die wêreld ten goede te verander. Prof Botman het spesifiek gesê: “Paulo Freire het aangevoer opvoeding behoort kritiese denke en 'n kritiese bewustheid te stimuleer. Mense moet bemagtig word sodat hulle hulself kan bevry van onderdrukking, armoede, ongeregtheid en die moeilike taak van om vreedsaam te leef met voormalige onderdrukkers binne 'n nuwe situasie.” Nog 'n gunstelingaanhaling wat deur prof Botman gebruik was, was van die Chinese filosoof Zhuangzi (Meester Chuang, uit die 4de eeu v.C.) wat eenkeer geskryf het: “As jy beplan vir 'n jaar, saai 'n saadjie. As jy beplan vir 'n dekade, plant 'n boom. As jy beplan vir 'n eeu, leer die mense” (Botman 2010).

1 Prof MS Tshehla is Dekaan, Militêre Wetenskap, Saldanha-kampus, Universiteit Stellenbosch.

Prof Botman het inspirasie geput uit hierdie en ander skrywers wat hom gelei het om 'n sterk voorstander te wees vir die idee dat wetenskap Afrika se ontwikkeling moet dryf en hy het gevolglik die uitvinder en aandrywer geword van die prominente HOOP Projek. Hierdie projek het tot stand gekom in sy eerste termyn as rektor en visekanselier, wat later, gedurende sy tweede termyn, ontwikkel het tot die Hope International en Hope@Africa-projekte. Die US se HOOP Projek skep volhoubare oplossings vir van Suid-Afrika en Afrika se dringendste uitdagings. Die Projek is gewortel in sy drie kernfunksies – leer en onderrig, navorsing en gemeenskapsinteraksie – en toon akademiese inisiatiewe wat menslike behoeftes bedien. Die uitdaging vir die US om te beweeg van sukses na betekenis om relevant te wees vir die mense van Suid-Afrika en die Afrika-vasteland was 'n fokuspunt vir hierdie projekte. Hierdie visie was 'n beliggaming van die HOOP Projek, wat openbaar geloods is in 2010 met die volgende temas: die uitwissing van armoede en verwante toestande, en die bevordering van menswaardigheid en gesondheid, demokrasie en menseregte, vrede en sekuriteit sowel as 'n volhoubare omgewing en 'n kompeterende industrie (Botman 2013a; US 2012). Hy het vas geglo in 'n wetenskap-vir-die-samelewing-inisiatief waardeur die US kan bydra tot die uitwissing van armoede, bevordering van menseregte en gesondheid, beveiliging van demokrasie en menseregte, versterking van vrede en sekuriteit en die balansering van 'n volhoubare omgewing met 'n kompeterende industrie. Dit was gerig op die posisionering van die universiteit om akademiese netwerke en vakkundige gemeenskappe te kweek wat strek oor die vasteland en die globale suide oor streek- en taalgrense. Hy het geglo dit sal die diversiteit van Afrika se intellektuele hulpbronne verbeter, die uitvloeï van kundigheid uit Afrika stuit en die vasteland se enorme ekonomiese en sosiale groeipotensiaal vir komende dekades inspan. Dit sou die kennisbasis van die universiteit se aktiwiteite in die ontwikkelingsruimte konsolideer en bou (Botman 2010, 2011). Die fokus van die Hope International en Hope@Africa-projekte, wat ontstaan het in 2013, het ontwikkel uit die suksesstories van die HOOP Projek wat in 2010 ontstaan het. Die oorkoepelende tema van die Hope International-projek was om volhoubare akademiese netwerke te ondersteun en aan deel te neem wat relevante kennis sal bydra vir Afrika se groot ontwikkelingspotensiaal in die dekades wat kom. Die Hope@Africa-projek het daarop gefokus om 'n dinamiese burgerlike gemeenskap te bou en te fokus op Afrika se

intellektuele kapasiteit in samewerking met ander Afrika-gebaseerde universiteite (Botman 2013a, 2014).

Die stigting vir sy visioenêre leierskap het die weg gebaan vir die skepping van die Universiteit Stellenbosch se Institusionele Voorname en Strategie 2013–2018 strategiese plan, wat in April 2013 goedgekeur is deur die US Raad (US 2013). Die doel was om die US te posisioneer as ’n toonaangewende instelling in die 21ste eeu deur meer inklusief, vernuwend of toekomsgeoriënteerd te word. Dit is gefasiliteer deur toegang tot die Universiteit te verbeter, die momentum van uitnemendheid te behou en die Universiteit se impak op die samelewing te vergroot. Hierdie fokuspunkte sou die US in staat stel om personeellede en studente te verander in denkleiers vir die toekoms. Hy het geglo dat in vandag se vinnig veranderende wêreld met sy omvattende inligtingsnetwerke die US in pas moet bly met nuwe maniere om kennis te ontdek, oor te dra en toe te pas tot die voordeel van sowel personeellede en studente. Die Universiteit fokus nie net op die verkryging van kennis nie, maar ook die waardes wat sal help om ’n beter samelewing te bou. Hy het personeel en studente aangemoedig om heeltyd kreatief te dink oor sosiale verantwoordelikheid, volhoubaarheid en entrepreneurskap. Dit skerp ook die idee van lewenslange leer in. Om die volle potensiaal van hoër onderwys op die Afrika-vasteland te realiseer, het prof Botman geglo ons het kritiese kennisvennootskappe nodig vir menslike ontwikkeling wat sal lei tot die realisering van die US se Visie 2030. Die visie word saamgevat as: “Die Universiteit Stellenbosch is inklusief, vernuwend en gefokus op die toekoms: ’n plek van ontdekking en uitnemendheid waar sowel personeel as studente denkleiers is om kennis te bevorder tot die diens van alle belanghebbendes” (US 2013).

AKADEMIESE SAMEWERKING IN AFRIKA

Professor Botman het aangetoon dat die uitdaging vir Afrika is om die bestendige ekonomiese groei in die vasteland sedert die draai van die millennium om te sit in breë-basis menslike ontwikkeling, en hy het geglo dat universiteite ’n belangrike rol het om daarin te speel. Hy het dit beklemtoon dat hoër onderwys die kennis wat nodig is vir ontwikkeling om plaas te vind, genereer, oordra en toepas. Hierdie groei in Afrika het feitlik onverstoord deur die globale finansiële krisis gekom en daar is wye

konsensus dat Afrika se ekonomieë sal aanhou presteer in die komende dekade en daarna. Die doel van die Universiteit Stellenbosch se beleid oor internasionale akademiese samewerking is om volhoubare akademiese netwerke te ondersteun en daaraan deel te neem, wat relevante kennis sal bydra tot Afrika se groot ontwikkelingspotensiaal in die dekades wat kom. Ten einde voordeel te trek uit die huidige en toekomstige geleenthede sal die US sy posisie as 'n voorkeur- Afrika-kennisinstelling versterk. Dit sal ten beste bereik word met goed ondersteunde en gekoördineerde akademiese netwerke wat openbare en privaat vennote van regoor die Afrika-vasteland inkorporeer. Die oorhoofse doelwit van die US-beleid is om te kapitaliseer op die groot ekonomiese ontwikkelingspotensiaal van die vasteland. Hy het geglo dat sodanige samewerking gekarakteriseer moet word deur kritiese ondersoek (byvoorbeeld werklike ontwikkeling vir al Afrika se inwoners) in ooreenstemming met die MOD en derhalwe met die HOOP Projek-temas. Die Universiteit Stellenbosch sal bekend word as 'n effektiewe fasiliteerder van nasionale, intra-Afrika- en Afrika-globale netwerke deur Afrikavennote aan te moedig om aan te sluit by internasionale vennootskappe met ontwikkelde en ontwikkelende lande elders in die wêreld (Botman 2013b).

Die US het gereageer op globale en plaaslike uitdagings deur hoop aan te pas as die leitmotief van die Universiteit se aktiwiteite, wat beteken dat wetenskaplike kennis geskep, gedeel en gebruik word tot die voordeel van die samelewing in Afrika en deur interaksie met die wêreld waarbinne die Universiteit 'n globale burger word. Deur hoop as die leidende beginsel te gebruik, word die Universiteit gelei om kritiese vrae te vra oor die werklikheid, om op 'n wetenskaplike wyse na probleme te kyk en om wetenskap te gebruik om 'n verskil te maak in Afrika. Op hierdie wyse het hy vas geglo dat die Hope@Africa-projek 'n radikaal transformerende konsep vir die US was. Hy het die feit beklemtoon dat Hoop as leitmotief nie vra wat die US wil doen nie, maar ook wat die US is en hoe dit geposisioneer is met die eeuwisseling. In sy perspektief is die skep van hoop die rede waarom die universiteit bestaan. Die Universiteit poog om die omstandighede te skep wat wetenskaplikes se verbeelding sal aanvuur om probleme op kreatiewe maniere op te los deur basiese en toegepaste navorsing en deur multi-, inter- en transdissiplinêre akademiese aktiwiteite. Die drie hoof- akademiese funksies van die Universiteit, naamlik wetenskaplike navorsing, leer en onderrig, en

vakkennisgebaseerde gemeenskapsinteraksie word geïntegreer en gebruik in die diens van sowel privaat as openbare voordeel. Die Universiteit bou voort op sy tradisie van uitnemendheid in wetenskaplike werk, maar nou met groter fokus in die wêreld waarbinne die Universiteit hom bevind. Dit was binne hierdie raamwerk dat die Universiteit 'n globale netwerk onder prof Botman se leierskap aangepak het (Botman 2013b, 2014).

Samewerking binne die US het 'n belangrike rol gespeel in die skepping van kennis, want dit verhoog die gehalte van navorsing en verbeter die effektiwiteit. Die US het tans (Botman 2013b:7; US 2012) ooreenkomste in plek met ongeveer 200 buitelandse universiteite. In Afrika het die US 149 aktiewe projekte in 37 Afrikalande, insluitend 434 Afrika-medewerkers (Botman 2013a; US 2012). Om die uitdagings van hoër opvoeding in Afrika die hoof te bied, vereis vernuwende benaderings tot samewerking in en met Afrika. Tradisionele bilaterale en multilaterale ooreenkomste moet voortgaan, maar daar is ook 'n geneigdheid tot veelvuldige-vennootnetwerke wat dikwels gereël word rondom gesamentlike programme en temas met relevansie tot die samelewing. Dit skep 'n sterker posisie om te verseker dat die behoeftes en verwagtings van Afrika geartikuleer en verteenwoordig word deur Afrikane. Dit was oor hierdie inisiatiewe dat die hoëvlakvergadering op 31 Oktober 2013 gehou is by Lanzerac, 'n Stellenbosse wynlandgoed. In hierdie geval het die vergadering ten doel gehad om strategieë te bespreek en te ontwikkel waarbinne die US kapasiteit kan bou en tegelykertyd kan leer van die Afrika-genote (sien Figure 1 en 2).

Tydens hierdie vergadering is die huidige en toekomstige Afrika-universiteite se akademiese vennootskapsinisiatiewe bespreek en is 'n vorderingsverslag ingedien deur alle belanghebbendes. Dit is belangrik om daarop te let dat daar so baie projekte is dat 'n mens steeds die impak van elke inisiatief vir elke voorgenome doelwit moet evalueer (Botman 2014). Multilaterale vennootskappe is daarom toenemend belangrik, veral met vennote elders in Afrika en die ontwikkelende wêreld. Sulke belangrike inisiatiewe by die US sluit in die NEPAD Waternetwerk, PANGeA en die Afrika Doktorale Akademie, 'n voorgestelde netwerk in Landbouwetenskappe, die Periperi U-netwerk, die Afrika Instituut vir Wiskundige Wetenskappe, 'n Openbare Gesondheidskonsortium en ander. Tot op hede het die meeste van hierdie projekte 'n groot impak op kapasiteitsontwikkeling binne Afrika,

en sentrums soos die US Sentrum vir MIV/Vigs speel steeds 'n belangrike rol in die bestuur van die pandemie in Afrika. Sommige van die projekte wat groter sukses in Afrika oplewer is soos volg.

AIMS (Afrika instituut vir Wiskundige Wetenskappe)

Die hoogs aangeskrewe Afrika Instituut vir Wiskundige Wetenskappe (AIMS) is in 2003 gestig deur, onder andere, die voormalige dekaan van die US se fakulteit vir Wetenskap. Dit het sedertdien 'n model geword van plaaslike en kontinentale samewerking met drie universiteite, naamlik Universiteit van Kaapstad, die Universiteit Stellenbosch en die Universiteit van Wes-Kaapland, wat administratiewe ondersteuning en kennis verskaf aan talle Afrika-universiteite regoor die vasteland. Die netwerk groei nou met wiskundige instellings wat gestig word in Senegal, Ghana, Ethiopië en onlangs ook Tanzanië. AIMS het ten doel om talentvolle jong wiskundiges van die Afrika-vasteland te ontwikkel.

PANGeA (Vennootskap vir Afrika se Volgende Generasie Akademici)

Die Vennootskap vir Afrika se Volgende Generasie Akademici (PANGeA) het voortgekom uit 'n vergadering van die dekane van Lettere- en Wysbegeerte Fakulteite regdeur Afrika in Stellenbosch in 2006. Vier jaar later is die netwerk formeel geloods saam met die universiteite van Botswana, Dar es Salaam (Tanzanië), Makerere (Uganda), Malawi, Nairobi (Kenia) en Stellenbosch (Suid-Afrika) as die stigterslede. Die netwerk se hoofdoel is om Afrika se volgende generasie akademici en professionele persone te bevorder deur wêreldklas doktorsale programme en vakkundige gemeenskappe te bou en te handhaaf deur akademiese vennootskappe en gesamentlike navorsingstoetsing op die Afrika-vasteland. Sedert 2010 het 76 PhD-beurshouers van vennootinstellings en elders in Afrika ingeskryf deur die Nagraadse Skool van die US se Fakulteit van Lettere en Wysbegeerte in agt verskillende navorsingstemas. Studente en personeel word ondersteun deur die US se Afrika Doktorsale Akademie wat opleiding verskaf in toetsing, navorsingsmetodologie en akademiese bestuur. Gedurende hulle eerste jaar by die US ontwikkel doktorsale kandidate hulle navorsingsvoorstelle. Dan keer hulle gewoonlik terug na hulle tuis-instelling vir 'n medetoesighoudende navorsingstydperk, gevolg deur 'n derde jaar vir die finalisering van hul proefskrifte by die US. Die geleentheid vir

akademiese uitruiling en opleiding van promotors is ook beskikbaar vir personeellede van vennootinstellings (Botman 2013b).

Figuur 2: Stigters van PANGeA

TRECCAfrica (’n Program vir transdissiplinêre opleiding vir die doeltreffende gebruik van bronne en aanpassing by klimaatsverandering in Afrika)

Die TRECCAfrica-konsortium, wat staan vir “Transdisciplinary Training for Resource Efficiency and Climate Change Adaptation in Africa”, is ’n netwerk van ses universiteite in Afrika – Dar es Salaam (Tanzanië), Ghana, Mekelle (Ethiopië), Nairobi (Kenia), Nsukka (Nigerië) en Stellenbosch (Suid-Afrika). Die skema is gefokus op ’n gereedheidsgrondslag vir die vasteland se volhoubare ontwikkeling in die aanspreek van twee uitdagings vir klimaatsverandering, naamlik aanpassing en uitputting van natuurlike hulpbronne. Dit bestaan uit mobiliteitsbeurse vir 72 studente en

8 personeellede om nasionale grense in Afrika oor te steek vir transdissiplinêre nagraadse navorsing gerig op die bemagtiging van die vasteland wat die ergste geraak is deur aardverwarming. In die verlede is befondsing verskaf aan studente van Afrika om universiteite in die ontwikkelde nasies van die globale noorde by te woon. TRECCAfrica breek weg van dié tradisie deur ruimte te laat vir mobiliteit tussen hoër onderwys-instellings in verskillende lande op ons eie vasteland. PhD- en meestersgraadstudente studeer by die ses vennootuniversiteite terwyl kontak behou word en riglyne vir hul navorsing neergelê word. Kernpersoneellede en doktorale kandidate kry ook die geleentheid om 'n jaarlikse Somerskool oor transdissiplinêre navorsingsmetodologieë en bevoegdheids by te woon.

Periperi U (Universiteitsnetwerk van vennote wat veerkrag verleen aan mense blootgestel aan risiko's)

Partners Enhancing Resilience to People Exposed to Risks (Periperi U) is 'n konsortium van hoëropvoedingsinstellings in Algerië, Ethiopië, Ghana, Kenia, Madagaskar, Mosambiek, Senegal, Suid-Afrika, Tanzanië en Uganda. Dit is die enigste in sy soort wat daarop fokus om 'n Afrika-reaksie op ramprisikobestuur te bied. Dit is gestig in 2006 en probeer om die idee van slagofferskap uit te daag deur in mensekapitaal te belê deur opleiding en opvoeding. Periperi U betrek 71 akademiese deskundiges in tien lande wat saamwerk as kollegas. Hierdie gesamentlike poging word weerspieël in die vestiging van nege toegepaste voorgraadse en nagraadse programme binne Afrika wat nuwe toegepaste ramprisikovermindingsdeskundiges oplewer. Deur bilaterale en multilaterale uitruilbesoeke kan personeellede van binne die Periperi U-konsortium kortkursusse bywoon, wat nie net bydra tot kapasiteitsontwikkeling nie, maar hulle ook in staat stel om die kennis wat hulle verkry het toe te pas vir die bemagtiging van hulle eie gemeenskappe. Hulle het ook die geleentheid om te skakel ten opsigte van kurrikulumontwikkeling en medeonderrig.

Deur geteikende institusionele universiteitsooreenkomste en ondersteuning aan multilaterale akademiese vennootskappe het Stellenbosch na vore getree as 'n sleutelinstelling in suid-suid akademiese samewerking. Dit het tans uitruilooreenkomste (insluitend befondingsbystand) met ses universiteite in Oos-, Suidelike en Wes-Afrika, met meer as 200 individuele geregistreerde Afrika-koöperasies. Dit is buiten die langdurige vennootskappe wat

ontwikkel het sedert die mid-1990's met vennote in Europa, Noord-Amerika en Asië (Botman 2014; US 2013, 2012). Figuur 3 beeld die huidige bilaterale ooreenkoms uit van die Afrikavennote met die Universiteit Stellenbosch. Tussen ander suksesverhale deur het die Fakulteit van Militêre Wetenskap uiteindelik deur die Hope@Africa-projek daarin geslaag om die Skool van Militêre Wetenskap te vestig by die Universiteit van Namibië (UNAM). Die twee instellings staan onder leiding van hul onderskeie Dekane, naamlik prof F Gideon en prof MS Tshehla. Die Fakulteit van Militêre Wetenskap (US) het begin met kapasiteitsbou in die Wetenskapfakulteit by die Universiteit van Namibië. Die Skool van Militêre Wetenskap is geopen in Januarie 2014 en die amptelike opening deur die President van Namibië sal binnekort plaasvind.

Figuur 3: Huidige Afrika- bilaterale universiteitsvennote

TEN SLOTTE

Professor Botman het baie belanggestel in Afrika se ontwikkelingsagenda en Afrika het sy fokuspunt geword. Hy het voordeel getrek uit die reeds bestaande US-projekte in Afrika. Daar is sonder twyfel bewys dat die meeste projekte groter sukses in die vasteland behaal het. Projekte soos ADA en ander het toegesien dat daar tot op hede jaarliks 'n rekord aantal PhD's toegeken is by die Universiteit Stellenbosch. Sy onverganklike nalatenskap

sal ook voortbou op sy fondasies. Die Universiteit Stellenbosch, met die korrekte strategiese leiding, sal van krag tot krag gaan. Dit word bevestig deur die huidige Wêreldwye Universiteitsranglys waar die US 88 plekke gestyg het in die wêreld. Dit bewys inderdaad die harde werk deur prof Botman om die US tot hoër hoogtes te neem waarbinne die US nou 'n globale akademiese burger is.

VERWYSINGS

- Botman HR. 2014. 'Tertiary Education and Social Impact'. Hope@Africa en Hope International: Hoëvlakvergadering en bekendstelling, Stellenbosch. 19–20 Maart.
- Botman HR. 2013a. 'Impacting Society: Higher-Education Collaboration for Development in Africa', Lanzerac, Stellenbosch, 31 Oktober.
- Botman HR. 2013b. 'Transforming Stellenbosch University into a national asset and African partner'.
- Botman HR. 2011. 'The role of universities in times of political transition, particularly in the context of democratisation', Talloires Network Leaders Conference, Madrid, Spanje, 14–16 Junie.
- Botman HR. 2010. 'Hope in Africa Human development through higher education community interaction', Talloires Network Bellagio Conference, Italië 23–27 Maart.
- Botman HR. 2007. US Rektor en Visekanselier, intreerede.
- Freire P. 2006a (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Freire P. 2006b (1992). *Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Universiteit Stellenbosch (US). 2000. 'A strategic framework for the turn of the century and beyond'. www.sun.ac.za/university/StratPlan/index.htm
- Universiteit Stellenbosch (US). 2013. 'Stellenbosch University Institutional Intent and Strategy, 2013–2018'. www.sun.ac.za/english/management/rector/Pages/strategic_documents.aspx
- Universiteit Stellenbosch (US). 2012. 'Strategy for National and International Academic Networks Consolidation and Expansion from an African base'. <http://www.sun.ac.za/english/management/Pages/Strategic-Initiatives-and-Internationalisation.aspx>

10. INTERAKSIE MET AFRIKA-EWEKNIEË

Thabo T Fako¹

“Die uitdaging vir die Universiteit was om te beweeg van sukses na betekenis om sodoende relevant te wees vir die mense van ons land en vasteland.”
(Hayman Russel Botman, 2007)

Die Universiteit van Botswana se interaksie met Russel Botman, die voormalige rektor en visekanselier van die Universiteit Stellenbosch (US), het in 2011 begin na ’n besoek deur my as die Universiteit van Botswana se visekanselier. Prof Botman was ’n wêreldleier wat ’n visie gehad het vir Afrika en die wêreld, ’n visie om by te dra tot die uitwissing van uiterste armoede deur opleiding. Dit is ’n visie wat ook voorgestaan word deur die Universiteit van Botswana.

Prof Botman het dit in die vooruitsig gestel dat sy visie verwesenlik word deur sy “Pedagogie van Hoop” wat in 2010 van stapel gestuur is. Die HOOP Projek was in ooreenstemming met die Millennium Ontwikkelingsdoelwitte (MOD) om *armoede en verwante omstandighede uit te wis, die bevordering van menswaardigheid en gesondheid, demokrasie en menseregte, vrede en veiligheid, sowel as ’n volhoubare omgewing en ’n kompeterende industrie*. Die Projek is aangeneem as ’n leidende beginsel in leer en onderrig, navorsing en gemeenskapsinteraksie om die Universiteit relevant te maak tot die gemeenskap waarbinne dit geleë is.

Botman se visie is geïnspireer deur ’n sterk ekonomiese groei wat Afrika in die laaste paar jaar beleef het. Vanuit hierdie groei, het hy verwag dat Afrika sou verrys. Hy het ander leiers uitgedaag om maniere te identifiseer om ekonomiese groei in Afrika te verbreed en volhoubare ontwikkeling te verseker. Hierdie doelwitte kon volgens hom gerealiseer word deur die mense van Afrika te bemagtig sodat hulle ten volle kan deelneem aan die globale kennis-ekonomie. Selfs toe al het hy opgemerk dat daar steeds

1 Prof Thabo T Fako, Visekanselier, Universiteit van Botswana.

uitdagings was in opleiding, gesondheid, landbou, sekuriteit, staatsbestuur, die leer asook leierskap. Ondanks hierdie uitdagings het hy universiteite uitgedaag om saam te werk om hierdie uitdagings te verbeter wat op sy beurt Afrikane sal bemagtig en dus armoede sal verminder. Met ander woorde, prof Botman het baie geïnspireer om op te staan en die probleme te takel waarmee Afrika gekonfronteer word om sodoende Afrikane te bevry van ongeletterdheid en armoede. Een manier om dit te bereik, was deur die gebruik van tegnologie, Telematiese Dienste en leer om meer mense op een slag te bereik. Botman het die Universiteit Stellenbosch gebruik as 'n voorbeeld van 'n universiteit wat tegnologie gebruik het om leer en onderrig te fasiliteer, insluitend lewenslange leer, en om gemeenskappe te bemagtig met behulp van Telematiese Dienste.

Omdat hy bewus was van die erns van uitdagings wat Afrika in die gesig gestaar het, het Botman universiteite aangemoedig om voordeel te trek uit die positiewe groei wat Afrika beleef het en dit om te skakel na breë-basis menslike ontwikkeling. Sodoende sal universiteite 'n belangrike rol speel in die realisering van die MOD wat Afrika-lande aanvaar het. Botman het die opleiding van onderwysers en professionele ontwikkeling geïdentifiseer as 'n nuwe uitdaging waarmee universiteite te kampe het om hulle doelwitte te bereik. Hierdie uitdaging is ook raakgesien deur ander internasionale organisasies soos die Verenigde Nasies se Opvoedkundige, Wetenskaplike en Kulturele Organisasie (UNESCO) wat gemerk het dat Afrika ongeveer 2 miljoen onderwysers benodig teen 2015 en dat 'n groot aantal onderwysers ondergekwalfiseerd of ongekwalifiseer is. Volgens hom is dit noodsaaklik dat universiteite hierdie tekort aan vaardighede aanspreek om die doelwit van 'n kennisgebaseerde ekonomie te bereik. Hy het opgemerk dat die bemagtiging van onderwysers noodsaaklik is omdat hulle studente sal oplei en dus Afrika sal bemagtig. Hy het opgemerk dat 'n haalbare oplossing vir hierdie tekort aan vaardighede en om Afrika-kennis te ontwikkel, is om die Internet en Kommunikasietegnologie (IKT) aan te gryp om leer en onderrig buite die fisiese klaskamer te fasiliteer. Dit, het hy aangevoer, sou volhoubare netwerke fasiliteer en lewenslange leer bevorder. Die gebruik van IKT was nodig en nuttig, want eerstens is onderwysers regoor Afrika versprei. Tweedens sou die gebruik van tegnologie verseker dat onderwysers ontwikkel word, sonder om hulle weg te neem van hul werk en gesinne, en ontwrigting dus tot 'n minimum beperk word.

Dit is die visie wat die wyle professor gehad het en met ander Afrika-universiteite gedeel het. Hy was instrumenteel in die organiseer van 'n hoë-vlak spitsberaad wat in Oktober 2014 in Stellenbosch gehou is om maniere te bespreek om samewerking tussen hoëropvoedingsvennote op die vasteland te verhoog. Dit het gelei tot 'n brief van voorneme wat onderteken is deur die Universiteit van Botswana, die Universiteit van Dar es Salaam (Tanzanië), Makerere Universiteit (Uganda), die Universiteit van Nairobi (Kenia), die Universiteit van Namibië en die Universiteit Stellenbosch (Suid-Afrika). Die Universiteit van Malawi is ook deel van hierdie inisiatief. Sy grootste droom dwarsdeur ons interaksie was sy begeerte dat elke universiteit, en universiteite as 'n gesamentlike onderneming, daarin sal glo om Hoop te gee aan Afrika en die wêreld. Sodoende sou die universiteite hulself relevant maak.

Deur die HOOP Projek, wat ingestel is by sy universiteit, het Botman begeer om volhoubare oplossings te vind vir van Suid-Afrika en Afrika se mees dwingende uitdagings. Die onderliggende beginsels van die HOOP Projek was interessant en baie inspirerend vir ons wat met hom interaksie gehad het. Die Projek was meestal gebaseer op 'n driedledige strategie van leer en onderrig, navorsing, en gemeenskapsinteraksie. Dit was gerig op die ontwikkeling van 'n betekenisvolle en relevante instelling van uitnemendheid, wat 'n universiteit behoort te wees. Dit het ons aangespoor om meer aandag te skenk aan uitdagings wat sowel ons Universiteite as ons gemeenskappe in die gesig staar.

Botman se visioenêre leierskap het 'n impak gehad wat verder gestrek het as sy universiteit en land. Die meeste van ons in die naburige universiteite in die Suider-Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenskap (SAOG) het bewondering gehad vir sy optimisme wanneer hy begeer het om die dogter of seun van 'n plaaswerker te sien studeer aan die Universiteit Stellenbosch, om op hul beurt dan leierskapsposisies in te neem. Dit is die visie en optimisme wat aan prof Botman onder andere integriteit, waardigheid en seldsame leierskap verleen het, eienskappe wat hy verdien het, nie net vir homself nie, maar ook tot voordeel van die Afrika-vasteland.

Die Universiteit van Botswana is van voorneme om prof Botman se visie lewendig te hou en daarop voort te bou deur belangrike nasionale kwessies

en operasionele strukture te identifiseer wat die Universiteit relevant sal maak tot mense se lewens. Van die belangrike areas wat die Universiteit van Botswana geïnspireerd is om aan te pak (om 'n kultuur van hardwerkendheid te bevorder deur werketiek te verbeter), is die ontwikkeling van Afrika-kundigheid deur navorsing en die opleiding van meer doktorale studente in inheemse kennisstelsels, kuns, kultuur en die kreatiewe bedrywe, asook die implementering van die Universiteit Stellenbosch se Telematiese Leer- en Onderrigmodel ten einde lewenslange leer te bevorder.

Begrafnisdiens.
Foto: SSFD

11. IN MEMORIAM – 'N REKTOR WORD ONTHOU

Albert Grundlingh¹

Die dae toe akademiese leierskap veilig verskans was in 'n ivoortoring is lank vervloë. In die moderne wêreld is rektore van universiteite net soveel deel van die wyer gemeenskap as wat hulle deel is van die akademie. Bykomend daartoe het leierskap op die hoogste vlak van universiteite op sigself deel geword van 'n groeiende veld van vakkundige navorsing. Hierdie navorsing openbaar 'n reeks opvallende eienskappe van leierskap wat die vroeëre aannames uitdaag oor die hiërargiese wyse waarop rektore veronderstel is om te handel. Tans word daar geargumenteer dat daar groter klem is op die vermoë om met ambivalente kwessies saam te leef, om bewus te wees van teenstrydige realiteite, om individuele verskille te waardeer, om probleme onpartydig te assesser en om in staat te wees om besliste besluite te neem oor 'n reeks velde, insluitend komplekse finansiële sake.

Akademiese navorsing oor leierskap word hoofsaaklik gedoen deur vraelyste en onderhoude, maar daar word tans ook gefokus op die gebruik van doodsberrigte as moontlike bronne van inligting. Natuurlik is doodsberrigte weens hul aard geneig om oordrewe te wees in lofuitinge en moet derhalwe met omsigtigheid gebruik word. Maar hierdie materiaal, selfs al het dit tekortkominge, kan ook verhelderend wees in terme van die tipe waardes en aangeleenthede wat 'n akademiese gemeenskap wil bevorder. As sodanig kan dit “'n venster op die beroepsetos van akademiese lewe” oopmaak, of anders gestel, 'n aanduiding wees van die simboliese kapitaal wat die oorledene onwetend versamel het.²

Hierdie tipe denke stel ons in staat om 'n vertolkende vastrapplek te verkry op die enorme aantal huldeblyke en ander soortgelyke materiaal

1 Prof Albert Grundlingh is 'n voormalige hoof van die Departement Geskiedenis, Universiteit Stellenbosch.

2 B Macfarlane & RY Chan. 2014. 'The last judgement: exploring intellectual leadership in higher education through academic obituaries', *Studies in Higher Education* 39(2):296.

wat Botman se ontydige dood ontlok het. Hierdie materiaal, sowel as die koerantdekking, is bewaar deur personeel verbonde tot sy amp en vorm 'n indrukwekkende papiermonument. Die reuse volume materiaal is op sigself 'n aanduiding van Botman se reikwydte en invloed. Hierdie kort essay is 'n opsomming en interpretasie van daardie materiaal.

Wat veral insiggewend is, is hoe hoog Botman aangeskrewe was deur die breër universiteitswêreld. Ten tye van sy dood, was hy visepresident van die beheerraad van die vereniging vir Afrika-universiteite. Botman was inderdaad geskeduleer vir 'n vergadering met dié organisasie in Ghana 'n paar dae voor sy dood. Nuus van sy dood was 'n "reuseskok" vir die instelling en is gesien as 'n "groot slag vir die hele gemeenskap". Sy advies sou gemis word, sowel as sy persoonlike eienskappe: "Hy was so 'n heer, 'n man van min woorde, maar vol dade."

Huldeblyke het verder ingestroom vanaf universiteite in Afrika noord van die Limpopo, China, Japan, die Verenigde State van Amerika, verskeie lande op die Europese vasteland, die Verenigde Koninkryk en feitlik elke universiteit in Suid-Afrika, insluitend 'n boodskap van die nuutgestigte Sol Plaatje universiteit in Kimberley. Dit het almal getuig van sy leierskapseienskappe, sy visioenêre rol vir universiteite en sy algemene rol in die transformasie van hoër opvoeding wat spesiale lof ontlok het van die Minister van Hoër Opvoeding, Blade Nzimande. 'n Frase wat dikwels herhaal is in hierdie skrywes, was een wat Botman geskep het en dit beklemtoon sy erns oor die kwessie van universiteitstoegang: "Die dogter van die plaaswerker moet dieselfde geleenthede hê om Stellenbosch toe te kom as die boer se seun." Botman se stand in die wyer universiteitswêreld is ook onderstreep deur die feit dat hy net voor sy dood bestem was om van die Universiteit van Aberdeen sy tweede eredoktorsgraad te ontvang. Sy vrou, Beryl, het dapper die reis na Skotland onderneem om die graad namens hom te ontvang.

Gegewe Botman se agtergrond as 'n prominente teoloog, is dit nie verrassend dat sy dood reaksies ontlok het van liggame soos die Wêreldraad van Kerke, die Wêreldgemeenskap van Gereformeerde Kerke, die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke, Anglikaanse-, Metodiste-, Morawiese- en Nederduitse Gereformeerde Kerke sowel as die Bybelgenootskap van Suid-Afrika nie. Almal het hulde gebring aan sy uitnemende eienskappe en een boodskap in

die besonder het sy “Christelike beginsels en oortuigings wat uitgestaan het as voorbeelde van aktiewe geloof” beklemtoon.

Buiten briewe van medelye vanaf groot nyweraars en 'n verskeidenheid organisasies, het ander prominente individue ook aan hom hulde gebring. Dit sluit in President Jacob Zuma, voormalige presidente FW de Klerk en Thabo Mbeki, Trevor Manuel, voormalige Minister van Finansies, die premier van die Wes-Kaap, Helen Zille, die openbare beskermer, Thuli Madonsela, en Botman se voorganger by Stellenbosch, prof Chris Brink, sowel as die burgemeester van Stellenbosch, Conrad Sidego.

Vanuit die publiek was daar ook opvallende reaksie. In die simpatiebetuigings het sommige individue ook persoonlike ontmoetings gedeel wat hulle met Botman gehad het. So het Hennie Rossouw, 'n voormalige viserektor in die 1980's, in 'n handgeskrewe nota liefderik vertel hoe Botman vriendelik die slagboomhek by die parkeerarea oopgemaak het toe hy en sy seun nie kon deurgaans nie. Hierdie klein daad van hoflikheid het Rossouw met 'n gunstige indruk gelaat van die rektor se nederigheid en hulpvaardigheid. Botman se gemaklike omgang het ook geresoneer met mev Audrey van Wijk, weduwee van ds Attie van Wijk, 'n prominente Stellenbosse teoloog. Sy het onthou hoe Botman en sy vrou haar as 'n bejaarde persoon met uiterste respek behandel het. Deur hulle optrede het hulle haar gehelp om haar sin van eiewaarde en waardigheid te behou.

Wat verder uit die getuienisse na vore gekom het, was die manier waarop hy 'n ontluikende gevoel van identifisering met Stellenbosse universiteit kon aanwakker by diegene wat vantevore uitgesluit was. Op 'n simboliese vlak is hy gesien as 'n rolmodel vir die bruin gemeenskap van Stellenbosch en verder. Die feit dat hy so 'n hooggeplaaste posisie gekry het, was vir talle 'n sigbare bewys van transformasie. Wat persepsies betref, het dit gelyk asof die beeld van uitsluiting ruimte gemaak het vir een van insluiting. Sy goeie naam en gevolgbare dood is in die besonder deur die gemeenskap gevoel. Daarom het 'n brief in die plaaslike *Eikestadnuus* van 3 Julie 2014 roerend gepraat oor sy betrokkenheid in die gemeenskap en het sy bydrae in detail weergegee. Op soortgelyke wyse het Lynne Brown, die Minister van Openbare Ondernemings, haar soos volg uitgelaat: “Party mense wil die feit op die agtergrond skuif dat Russel die eerste swart rektor van die US

was, maar vir baie van ons is dit belangrik. Ons het onself in hom gesien en besef dat die persoon in daardie posisie baie lyk soos ek.”³ Hierdie mag moontlik beskou word as die politiek van identiteit, maar terselfdertyd het dit heersende denke weerspieël.

Terwyl die publiek graag hulle eie idees aan Botman wou speld, het hy natuurlik ook 'n privaat en gesinslewe gehad waartoe, om baie goeie redes, min mense toegang gehad het. Een joernalis het vir ons 'n vlugtige kykie gegee van sy gesinsomgewing toe sy na sy dood vertel het van 'n vroeëre onderhoud wat sy met hom as gewone persoon gehad het: “'n Man vir sy vrou, 'n pa vir sy kinders, maar ook 'n leier wat ek respekteer het vir die sagte manier waarop hy met sy gesin gepraat het, sy vroeë jare en sy mense in Bloemfontein.”⁴

Huldeblyke kort na die dood van 'n persoon roer nie gewoonlik kontroversiële sake aan nie. Dit was ook, oor die algemeen, die geval met huldeblyke vir Botman. Nogtans blyk dit van tyd tot tyd uit die formeel korrekte briewe, dat 'n rektor se posisie nie altyd net rosegeur en maanskyn is nie. Een simpatiseerder het effens verder gegaan as die hoflike toon en genoem dat Botman as 'n saggeaarde mens verskeurd moes gewees het tussen die teenstrydige magte wat die universiteit beïnvloed het: die eise van transformasie, donateurs, personeel en owerhede. “Hy het met genade geluister,” is daar gesê, “en hy het altyd gehandel met die beste bedoelings.”

Van die netelige kwessies waarmee Botman moes worstel tydens sy ampstermyn het ook kort na sy dood na vore gekom. Prof Jonathan Jansen, die uitgesproke rektor van die Universiteit van die Vrystaat, het die kwessie ter sprake gebring oor die aard van opposisionele groepe waarmee Botman te kampe gehad het op kampus en wat hy beweer het betekenisvol tot Botman se stresvlakke bygedra het. Jansen se opmerkings het tot heftige ontkenning gelei.⁵ Hierdie essay is nie die plek om die waarheid al dan nie van die verskillende verklarings te debatteer nie, maar dit sal misleidend wees om

3 *Die Burger*, 4 Julie 2014.

4 *Kuier*, 16 Julie 2014.

5 *City Press*, 6 Julie 2014. Vir 'n meer volledige uiteensetting van Jansen se standpunt kyk J Jansen, *Leading for change: Race, intimacy and leadership on divided university campuses*. Londen: Routledge, 2016. 201–203.

dit nie te noem nie. Terselfdertyd illustreer dit dat alhoewel dood en rou tydelik 'n bestaande narratief kan onderbreek, onderliggende kwessies nie vir te lank verswyg kan word nie. Dalk was dit ook, op 'n onopsetlike en indirekte wyse, 'n huldeblyk aan Botman dat hy in die dood, sowel as in die lewe, die fokuspunt van wesenlike kwessies geword het.

Botman se amptelike begrafnis op 5 Julie 2014, na 'n vroeëre huldigingsdiens by die Universiteit, het plaasgevind in triestige Bolandse weer in 'n volgepakte DF Malan-saal (ironies genoeg die naam van die eerste Nasionale Party eerste minister na 1948, wat kort na die begrafnis moes plek maak vir die meer neutrale “Coetzenburg-sentrum”). Hooggeplaastes van heinde en verre het die somber geleentheid bygewoon, maar die preke en redes was oorlaai met boodskappe van hoop. Die plegtige, maar tog inspirerende diens was 'n gepaste afskeid vir 'n man wat deur die donker dae van apartheid beweeg het na 'n nuwe bestel met vars uitdagings in die hoëronderwyssektor. Buiten die amptelike seremonie was daar ook 'n byeenkoms in die stadsaal op 8 Julie waar die plaaslike inwoners hulle laaste eer kon betoon. By hierdie byeenkoms was die posisionering van die Universiteit Stellenbosch onder die kollig en alhoewel vooruitgang erken is, is dit beklemtoon dat daar steeds baie is wat gedoen moet word en dat in Botman se nagedagtenis “fundamentele verandering” in die toekoms aktief bevorder moet word.⁶

In materiële terme leef Botman se nalatenskap voort in die Russel Botman Beursfonds en daar is ook onlangs 'n senior koshuis na hom vernoem, maar dit is eerder in die ontasbare dat sy unieke beskouing onderskei kan word, naamlik sy soeke na 'n sinvolle en meer menslike stelsel van hoër opvoeding in 'n gebroke samelewing. Tot hierdie waardes getuig die aantal briewe wat ingestroom het na sy dood ryklik en welsprekend. Maar dalk moet die laaste woord gegee word aan 'n koerant wat nie normaalweg geassosieer word met boekgeleerde akademiese lesers of universeel waardeur word nie. Die *Son*-koerant is dikwels oneerbiedig in toon en hoofsaaklik gerig op bruin werkersklaslesers en hulle alledaagse sorge, maar het die erns van Botman se dood besef en op passende en respektable wyse Botman se rol en die pad vorentoe beskryf het: “In his calm, soft spoken, deep spiritual and

6 Afskrif van toespraak deur prof Julian Smith, 8 Julie 2014. (Ek is dank aan prof Smith verskuldig omdat hy aan my 'n kopie gegee het.)

diplomatic way he brought various camps together and placed the emphasis on the right priorities for the university. In this respect his task was not yet completed.”⁷

Botman se reputasie het nie na sy begrafnis vervaag nie. Sy nagedagtenis is deur die konvokasie van die Universiteit erken ten spyte van die feit dat hy dikwels met die organisasie swaarde gekruis het. Die klub van voormalige studentevoorsitters van die US het ook aan hom hulde gebring en sy alma mater, UWK, het hom met 'n kanselierstoekenning as uitstaande alumnus vereer. Hierbenewens word sy nagedagtenis toenemend in akademiese geskrifte oor hoëronderwys vermeld.

Nagedagtenis kan 'n vlietende verskynsel wees, selfs vir diegene wat in lewe prominente posisies bekleed het. Dit is egter onwaarskynlik dat dit in Botman se geval sal gebeur aangesien hy op 'n onuitwisbare wyse tot kampuslewe en die breër samelewing bygedra het.

7 *Son*, 29 Junie 2014.

Beryl Botman ontvang die eredoktorsgraad van die Universiteit van Aberdeen namens Russel Botman, 2014.

12. NAWOORD

*Beryl Botman*¹

As ek Russel se lewe baie kortliks moet beskryf, moet ek dit so benoem: hy leef vir die ander, nie homself nie. Hy was dus 'n ons-mens. Hy het homself nie te ernstig opgeneem nie, met nederigheid na homself en sy bydraes verwys, maar alles wat hy ooit in sy lewe sou aanpak, wel met grootse erns.

Hierdie skrywe is 'n blote gedagtevlug, 'n paar idees om te probeer teken hoe ek in sy lewe oor hom gedink en gevoel het. In die voorafgaande hoofstukke is Russel se lewe deur familie, vriende, kollegas, sy studente, werkgewers en mentors in oënskou geneem. Om hom in kategorieë of selfs tydperke of hoedanighede in te deel, was duidelik nie maklik nie. Die rede: Hy was 'n volronde mens wat met passie die lewe aangedurf het en met sy aansteeklike lewenslus en geloof in 'n hoopvolle toekoms vir alle mense hom beywer het. Om te onderstreep, net om seker te maak, wil ek ook die volgende stel of dalk weer stel. Ek wil net seker maak dat Russel ook as seun, broer, kleinseun, neef, oom, skoonseun, vader, skoonpa, oupa, huishouer, nutsman, wewenaar, eggenoot en vriend onthou word. Ek wil verseker dat ons Russel as verantwoordelik, akkommoderend, insluitend, speels, deelnemend, sistematies, hardwerkend, 'n lewenslange leerder en 'n leser van formaat huldig. Ons wil Russel eer vir sy kreatiwiteit en kunstigheid, sy omgee, liefde, mededeelsaamheid, gasvryheid en nederigheid.

As eersgeborene van Karel en Mavis Botman (gebore Louw), het Russel 'n baie spesiale plek in die familie gehad. Daarvan het jy veral in die eerste hoofstuk gelees. Hy was sy ma se helper en medebestuurder, die oppasser, die een wat verantwoordelikheid moes aanvaar. As oudste kind het hy voorspraak gemaak vir die jongeres. Hy moes ook as volwassene sy pa bystaan en van raad bedien om sy pensioen regverdiglik aan hom te laat betaal. In hierdie verband het hy vele telefoongesprekke met sy pa moes voer, sy briewe help formuleer en help voorberei op ontmoetinge en gesprekke. As volwassene

1 Dr Beryl Botman, weduwee van Prof Russel Botman.

het hy ook sy ma moes bystaan in haar verantwoordelikhede as weduwee. Sy verhouding met sy ouers was baie liefdevol en ook wedersyds respekvol. Sy pa sou maklik albei van ons as “u” aanspreek.

Hy het sy verantwoordelikheid as oudste broer ook ernstig opgeneem. Tydens krisistye in almal van sy susters en broer se lewens, was hy die een wat raad gee en ondersteun. Of dit nou hulp was ten opsigte van dreigende egskedings, kinders wat handuit ruk, probleme met werkgewers, voltooiing van studies, finansiële behoeftes, opstel van begrotings, watter motors om te koop en watter nie, borg staan vir studieleninge – om maar 'n paar voorbeelde te noem. Hierdie eienskap het hy dwarsdeur sy lewe uitgeleef, ook met skoonfamilie en sy gesin. Omdat hy so wyd geles het en sodoende aanhou leer het, kon hy wel vir omtrent almal van ons van raad bedien. Ons het nie noodwendig altyd en in alle opsigte sy opinies en insigte ter harte geneem nie, maar dit het hom nie gekeer nie. Veral toe sy pa met diabetes gediagnoseer is, het hy baie geles en gedurig sy gewaarwordinge met hom gedeel. Wat ek wel moet onthou, is dat al die raad en wysheide wat hy vir sy pa gehad het, hyself gevolg het toe hy op omtrent dieselfde ouderdom as sy pa met dieselfde kondisie gediagnoseer is. Hy het sy gesondheid hoog op prys gestel en omtrent alles in sy vermoë gedoen om sy diabetes onder beheer te bring en te hou. Hy is welbekend hiervoor dat hy met diegene met dieselfde kondisie oor die een of ander kwessie oor diabetes met hulle gedeel het.

Natuurlik het hy nie net raad gegee nie, maar dit ook gevra, veral by sy ouers. Behalwe vir enkele ander kere gedurende die week, het hy elke Sondagaand sy ouers geskakel en dis dan dat hy sy ouers se raad, ervaring en insig gesoek het. Hulle het nie noodwendig altyd met mekaar saamgestem nie, maar het na mekaar kon luister. Hulle kon op mekaar se ondersteuning staatmaak. Dit herinner my aan sy pa se laaste dae. Ek en Russel was toevallig albei in Gauteng werksaam toe ons Pappie vir die laaste keer op sy voete gesien het. Pappie het net daarna 'n beroerte-aanval gehad en is 'n paar dae later oorlede. Russel het daardie week tussen sy vergaderings, onderhoude en aanbidding tussen Johannesburg en Kaapstad oor-en-weer gependel. Dit was in dieselfde week dat Russel by die Universiteit Stellenbosch 'n onderhoud en aanbidding aan die senaat vir sy aansoek as Viserektor (Onderrig), moes doen. Ek onthou dat hy tydens sy laaste besoek aan sy pa vir hom belowe

het dat hulle na Mammie sal omsien en dat hy maar kan laat gaan, kan rus. Dis maar een voorbeeld van hoe Russel in 'n krisis – familie, universiteit, Suid-Afrikaanse Raad van Kerke, en ook nog aansoek doen om 'n pos – kalm kon bly en álles suksesvol deursien.

Hiermee saam hang sy buitengewone vermoë om vir almal tyd in te ruim. Hy het almal spesiaal laat voel. Daarom het dit vir hom lank geneem om vanaf die deur by die ingang van die gebou na sy kantoor te loop: met die trap op, die gang af, almal wat op sy pad kom te groet en na hulle welstand te verneem, en ook nog tyd te maak vir liggies skerts. Dít nadat hy 'n oproep of twee voor sy vertrek vanaf die huis ook nog moes akkommodeer. Dit het natuurlik ook kritiek ontlok. Mense sou maklik kla dat hy altyd laat was, maar dieselfde mense het nie gekla as hy vir hulle tyd gemaak het nie. Natuurlik kon hy nie oral uitkom waar almal van hom verwag het nie, maar daar waar hy nie kon wees nie, was hy beslis iewers met ander sake besig. Dis ook waarom hy eers moes sekermaak na watter geleentheid mense verwys as iemand hom sou vra of hy terug is van Johannesburg of oorsee. Dit sou nie vreemd wees as hy tussendeur alreeds twee of drie ander reise onderneem het, as waarna daardie persoon verwys nie. As student het hy in 'n stadium voltyds onderwys gegee en klasgeloop. As predikant was hy 'n baie gewilde spreker by konferensies, nasionaal en internasionaal. Dan het hy sy reisprogram só ingeruim dat hy nie op 'n Sondag weg is nie, sodat hy kan preek. Hy het nie ons gesin se verjaardae maklik misgeloop nie – dit sou werklik die uitsondering wees dat hy op reis is as een van ons verjaar.

Om vir almal tyd te maak, was ook 'n uitlewing van sy sterk sin vir inklusiwiteit. Hy het die vermoë gehad om ons as gesin en familie by sy lewe in te sluit. Almal is ingesluit om die groot oomblikke in sy lewe te deel. Ek noem maar 'n paar voorbeelde. Met die toekenning van sy doktorsgraad aan die UWK sowel as die lewering van sy professorale rede aan die US, kon albei sy ouers met hom daarin deel. Toe die geleentheid om ses maande lank, einde 1997 en begin 1998, by die Center of Theological Inquiry in Princeton, VSA, as navorsingsgenoot deel te neem, het hy die gesin saamgeneem en die hele familie genooi om te kom kuier. Sommiges kon die uitnodiging aanvaar, ander nie. Veronica, Irvin en hul dogters, Rochelle en Alicia, het oor die Paasvakansie by ons aangesluit. Ons kon ook almal saam Atlanta toe reis waar hy moes optree. Later het Ronde en haar kinders, Lance en

Megan, en 'n vriend, Evan, ook kom kuier. Daarna het ons as gesin op pad terug Suid-Afrika toe 'n hele maand lank in Den Haag en Londen besoek afgelê. In Princeton het ons kinders die geleentheid gekry om daar skool te gaan en saam het ons ook Atlantic City, Washington DC, Philadelphia, Lancaster en New York City verken. Toe hy as navorser vir etlike maande in 2002 by die destydse Wêreldbond van Gereformeerde Kerke in Genève, gewerk het, is ons ook ingesluit. Dit was pas nadat sy pa gesterf het en hy het sy ma ook saamgenooi. Vir twee weke lank het ons heerlik saamgekuier. Ons het die stad verken terwyl hy gewerk het. In sy vrye tyd het hy ons na nuwe plekke en die juwele wat hy vroeër ontdek het, geneem.

Vir ons as gesin het hy ook so tyd ingeruim. Hy het weinig skoolvergaderings misgeloop en was nooit afwesig vir konserte en prysuitdelingsgeleenthede nie. Gesinstyd was ook speeltyd. Hy was 'n goeie speler wat daarop gesteld was om die reëls toe te pas. En as dit by reëls toepas kom, het hy self verantwoordelikheid geneem. Hy het nie soseer die skeidsregterrol nie, maar wel die afrigterrol uitstekend vertolk. Jy kan nie net sommer speel nie, jy moet reg speel. Jy hoef nie te wen nie, maar jy moet reg en regverdig speel. Hy was eintlik 'n baie goeie verloorder. Hy hoef nie ten alle koste te wen nie, hoef nie altyd die beste te wees nie, was nie eintlik kompetend nie, meer deelnemend. Nog tot sy laaste dae het ons en sommige van die uitgebreide familie nog bymekaargekom vir ons jaarlikse “games evening”. Hy was altyd die bron van groot pret en het ons laat skaterlag. Russel, die groot deelnemer het saamgespeel, of dit nou tafeltennis, Swingball, Uno, kennetjie, drie blikkies, Trivial Pursuit, Pictionary of Wii was en natuurlik ons almal ook afgerig. Omdat Russel die vermoë gehad het om baie ekonomies met tyd om te gaan, het hy geleenthede in werksverband ook gesinsgeleenthede gemaak, sonder dat ons enigsins “saamgesleep” gevoel het. Sy werk as predikant, dosent, viserektor en rektor was altyd van so 'n aard dat dit vele sosiale funksies ingesluit het. Hy het baie waarde aan gesinstyd geheg en dit ook so in sy bediening as predikant van 'n gemeente uitgeleef met gemeentedae, dagstaptoere en pieknieks, om maar 'n paar voorbeelde te noem. Dis hoe ek Russel ervaar het – 'n ‘sisteme’-mens.

Om sistematies te leef, kom natuurlik nie vanself nie. Dit verg leer en leer om te leef. In Russel se lewe was die woord “leer” sentraal. Hy het hom op skool as leerder en op universiteit as student onderskei deur veral sy

hardwerkendheid. Saam met leer, het hy vroeg in sy lewe die waarde van lees besef en toegepas. Hy het nie net die woord gelees nie, maar ook die wêreld. Kon hy lees! Oor alle kwessies waarmee hy in sy lewe te kampe sou hê, was een van die eerste dinge wat hy sou doen, om leesstof te raadpleeg om hom te help dink en verstaan. Dit is dus nie vreemd dat hy soveel boeke besit het nie en soveel koerante en tydskrifte gelees het nie. Daarom is dit seker ook nie vreemd dat hy vir 'n hele aantal jare as nie-uitvoerende direkteur van Media24 sou dien nie. En dan het hy ook nie sy gewaarwordinge net vir homself gehou nie. Hy het sy insigte graag gedeel met almal wat wil luister, of dit nou oor wêreldpolitiek, beleggings, of wat ook al was.

Ek het Russel leer ken as 'n predikant wat geen preek, hetsy vir die sabbatdag of 'n biduur, sonder leeswerk voorberei het nie. Dan het hy sy insigte so kreatief aangewend. Dis daarom ook geen wonder dat Russel die familie se “residensiële” predikant “van keuse” by geleenthede soos huweliksbevestigings en begrafnisse was nie. Hy sou byvoorbeeld vir 'n preek vir die Sondagerediens reeds vroeg in die week begin voorberei – daar was eintlik geen dag in die week dat Russel nie op die een of ander manier met die voorbereiding van die preek besig sou wees nie. Met die los notatjies op stukkies papier en wenkkaarte skryf hy dan sy gedagtes neer. Sy gunstelingplek om dit op te plak, was die spieël. Elke dag het die preek gegroei. Elke dag: nog lees, nog dink. Die dink het meestal met oor en weer stap gepaard gegaan en veral ook hardop dink. Hy het dus lang gange en ruimte baie waardeer. Daarom was ons wonings in Gordonsbaai en Welgevonden vir hom te klein. Die ruimte wat die groot oseaan by die Gordonsbaai-huis gebied het, het wel vir die gebrek aan ruimte binne die huis gekompenseer. Al die ander huise waar ons gewoon het, het hom daardie ruimte gebied om te dink, te lees en oor en weer te stap.

Oor alles wat hy hy sou aanpak, wat hy sou oorweeg, daaroor het hy gelees. Diegene wat gewonder het, waar kom hy aan al die dinge – hy het gelees. Dit het meermale gebeur dat mense, wat nog nie van die idees waarmee Russel vorendag sou kom kennis dra nie, sy voorstelle soms oorhaastig van die hand gewys of hom selfs daaroor sou bespot het. Net om later, na hulle self eers gaan lees of selfs halfpad om die wêreld gaan reis het, hom gelyk moes gee. So het vele van Russel se idees baie lank geneem om te ontkiem, maar hy was geduldig, want hy het besef dat hy van ander se insigte afhanklik was om

die idees uiteindelik uitgevoer te kry. Soms moes diegene eers later uitvind dat daar 'n hele literatuur oor die verskeie onderwerpe of “lawwe idees” van Russel bestaan. Met lees en navorsing het Russel nuwe idees ontwikkel en beste praktyk ontdek. Sy voorstelle, sy visie was nooit lukraak nie. Dit was altyd op betroubare bronne gegrond. En as daar teenstrydige bronne was, het hy keuses gemaak vir spesifieke omstandighede.

Dié mense wat gedink het dat hy tog so goed “onvoorbereid” en tog so “uit die hart uit” kon praat, sommers so doodluiters, weet nie dat hy reeds oor die onderwerp en geleentheid gedink, gelees en daarvoor voorberei het nie. Soms het hy sy notas in sy sak gelaat as hy die toespraak of verwelkoming gelewer het. Maar ons moet toegee: hy was 'n besondere spreker. Ek verkwalik nie diegene wat dink dat hy sommers so 'n heel besondere boodskap of toespraak “onvoorbereid” en “gemaklik” kon lewer nie. Hy het dan so ontspanne voorgekom! Verder kon hy wel ook maklik van sy voorbereide teks afwyk, maar dan was dit geensins “onvoorbereid” nie. Omdat hy voorbereid was, kon hy die situasie en gehoor “lees” en daarby aanpas. Daarin was hy ook 'n meester, want sien, sy voorbereiding was nooit afgehandel totdat hy gelewer het nie. Met sy preke en toesprake op verhoë, op televisie, oor die radio, in sitkamers en konferensiesale het hy baie lewens aangeraak. Daar was omtrent oral waar hy gegaan het ten minste een mens wat na hom gekom het en hom aan een of ander preek of toespraak herinner het. Soms was dit jare na die gebeurtenis.

Russel het nie net gedink, gelees en gepraat nie, maar ook geluister. Hy sou na ander luister en luister en sy opinie uitstel. In krisistye veral, het Russel geluister en soms mense met sy stilswye ongemaklik gemaak. Hy kon lank luister en wanneer hy uiteindelik praat, het hy die vermoë gehad om alles goed op te som, met insig die situasie of kwessie te lees en – as dit van hom sou afhang – 'n besluit te neem of 'n voorstel te maak wat heel voor die hand liggend voorkom, en dan “die regte ding te doen”.

Dan was Russel ook vir sovele 'n goeie vriend, my allerbeste vriend. Jare lange vriendskappe het nie noodwendig in alle gevalle vir hom enduit gehou nie, maar sommiges wel. Party van sy vriendskappe het oor dekades gestrek en ander het hy weer na lang tye op nuwe maniere opgeneem. Russel se vriendskap is onder andere as waardevol, onselfsugtig en gemaklik beskryf.

Russel was baie talentvol. Ja, hy was dit beslis. Hy was 'n goeie kok wat gereeld, soms as dié kok in die huishouding en weer later elke Vrydag, gekook het. Toe hy as wewenaar uitsluitlik vir koskook verantwoordelikheid moes aanvaar, het hy kooklesse geneem en spesifiek vir mikrogolfoondetes. Hy het vir ons, sy gesin, die beste roereiers bedien. Die uitgebreide familie het ook sy potjiekos hoog op prys gestel. Soos vroeër genoem: As hy 'n ding doen, doen hy hom reg. So onthou ek hoe hy vir ons op 'n piekniek naby Kaappunt potjiekos streng volgens die resep voorberei het. Saam met die potjie, hout en bestanddele het hy ook die hardeomslag resepteboek² saamgeneem. Sy ander gunstelingresepte was uit die boek van Matie Brink.³

'n Ander terrein waarop Russel talentvol was, is reeds in voorafgaande hoofstukke genoem, naamlik met die woord. Dit vind ons ook in die vele gedigte wat hy in Kroonstad, Johannesburg, Bellville, Wynberg, Gordonsbaai en “iewers tussen Chicago en Amsterdam” geskryf het. Met hierdie gedigte het hy diepe gewaarwordinge, belewenisse en indrukke kreatief uitgedruk. Hy dig byvoorbeeld oor die droogte soos hy dit op 'n plaas, Rooipos, waar sy grootouers aan vaderskant geleef en gewerk het, waarneem. Hy skryf oor afskeid, treur, verlange, pyn, Godsverstaan en –worsteling, en verskeie rolle wat hy deur sy lewe gespeel het en oor verskillende liefdes in sy lewe. Oor sy kreatiwiteit met die omgaan van die Woord bestaan daar ook geen twyfel nie. Omtrent altyd het hy ons ook as gesin en familie tydens familiegeleenthede verras met 'n heel vars siening en verstaan van andersins bekende skrifgedeeltes. Elke keer word ons uitgedaag om ons siening en lewens te ondersoek op maniere waaraan ons nie gewoond was nie. Ek onthou verskeie kere dat hy ons op 'n Sondag, Oukersaand, Goeie Vrydag, Opstandingsondag, weeksaand, vroegoggend in die huis, langs die strand, in die tuin met die Woord bedien het. Dan kon ons ook nie net luister nie, nee, ons moet vrae beantwoord en deelneem aan die interpretasie en toepassing. Sy kunstigheid het inderdaad ook nog wyer gestrek. Hy was die een wat skilderye gekies het, die een wat die binnenshuise versiering hanteer en die pragtigste groetewense in kaartjies geskryf het.

2 Sitole, D & True Love Magazine, *Cooking from Cape to Cairo: A taste of Africa*, Kaapstad: Tafelberg, 1999.

3 Brink M, *Entertaining with potjiekos*, Kaapstad: Human & Rousseau, 1986.

Russel se leierskap het hom op vele terreine besorg. By die Absa Klein Karoo Nasionale Kunstefees het hy eers as direkteur en daarna as voorsitter gedien. Hy het hom met sy betrokkenheid tot die bevordering van die kunste verbind. Almal kon op sy uitnodiging by ons aansluit. Sommiges kon weer eens aanvaar en ander nie – maar die uitnodiging is gerig. Almal is ingesluit – hy deel graag wat hy het, veral ook geleenthede. Dit was nie net met feesvierings dat hy wyd mense ingesluit het nie, maar hy het ook geleenthede aangegryp om mense wat met hom saamwerk, hetsy in die kerk of universiteit, ander geleenthede te laat opneem. Veral die jeug en vroue het in hierdie opsig in sy guns geval.

Russel het 'n spesiale omgee vir weduwees gehad. Hy het altyd verduidelik dat hierdie siening veral verskerp is nadat hy Lizzie, sy eerste vrou, aan die dood afgestaan het. Hy het meermale vertel dat hy in sy rou en worsteling daarmee in die Bybel na raad en leiding oor wewenaarskap gesoek het. Hy het egter tot die slotsom gekom dat die samelewing wewenaars “vanself” bystaan, maar dat die “wêreld swaar op weduwees rus”, daarom dat daar meer na weduwees as na wewenaars verwys word. Hierdie kwessie het hy ook in 'n biografiese televisieprogram opgehaal.

Dan kon Russel seker nie mededeelsaam en inklusief wees sonder om gasvry te wees nie. Dis natuurlik nie vreemd nie, want hy het byna sy lewe lank in 'n pastorie gewoon. As kind het dit begin as die seun van die evangelis, as tiener en student vakansietye en as hy verban of geskors is, in die pastorie saam met sy ouers, dan vir dertien jaar lank as predikant – eers saam met Lizzie en daarna met my. Almal is welkom in 'n pastorie. Dit het ons voortgesit in ons huis in Belhar. Die huis was oop vir sy studente en kollegas. Ek onthou een spesifieke geleentheid toe hy en 'n groep studente van UWK in die vroeë oggendure Tafelberg toe is vir 'n televisie-opname wat saam met die sonopkoms moes val en hulle daarna almal saam huis toe gekom het. Hy het ons kinders se vriende sowel as familie en vriende verwelkom. Kerkmense wat van ver af vir kerkvergaderings of -geleenthede, soos Malawi, Zimbabwe, Nederland, België en die VSA gekom het, het al by ons tuisgegaan. Hierdie gasvryheid is ook in sy latere loopbaan as viserektor voortgesit met, onder andere, die jaarlikse geleentheid met die dekane van die Universiteit Stellenbosch. Ons het nóg jaarliks die dekane onthaal, maar nie noodwendig tuis nie. Toe hy as rektor aangestel is, het die jaarlikse

onthaal met die Studenteraad en eenmalige geleentheid met verskeie groepe bygekom. Hy het hom ook daarin verlekker om per geleentheid die kantoorpersoneel tuis te ontvang en te bedien, soos hy dit gestel het: “Dis nou my beurt om julle te bedien soos julle my heeljaar bedien het.” Hierdie geleentheid het by al die wonings wat ek met hom gedeel het, plaasgevind: Wynberg (Mission- en Mortimerweg), Belhar, Gordonsbaai en Stellenbosch.

Hierdie gedagtes en die vele eienskappe wat Russel in sy lewe geopenbaar het, is geensins uitgeput nie. Sovele het hom ook as liefdevol, eerlik, toegewyd, onselfsugtig, nederig, lankmoedig, medelydend, wys en respekvol ervaar. Natuurlik is daar ook diegene wat Russel se gramskap ervaar het. Hy het na lang oorweging grense gestel, maar altyd met die hoop op versoening. *He was no pushover. Patiently loving, but no pushover.*

Russel se lewe en uiting aan sy roepinge was tekenend van ’n mens waar soveel ander in hom ’n inspirasie gesien of gevind het. Die één eienskap waarvoor die meeste mense hulle al teenoor hom uitgespreek het, is dat hy ’n inspirasie was; daarvan getuig die inskrywings in sy sestigste verjaardagboek. Vir sy kinders wóú hy ’n inspirasie wees. Hy wóú hulle altyd inspireer om getrou aan hulself te bly, met hulself te kompeteer en altyd hulle beste te lewer. Nog op sy laaste Vadersdag het ons kinders, Roxanne, Ilse, Lizelle en Hayman, en kleinkinders, Haylen, Jayden en Byron, vir oulaas hulle liefde en waardering aan hom gedemonstreer en sy liefde vir hulle ervaar.

Drie jaar na sy afsterwe is daar nog steeds mense wat met my deel waar hulle was en in watter omstandighede hulle van sy dood verneem het. Dan volg dit gewoonlik met een of ander verhaal van waar hulle paaie gekruis het of watter fotogeleentheid hulle saam gehad het. Die *ons-mens* het ons op 28 Junie 2014 ontval, maar nie verlate gelaat nie.

Dankie tog vir die spesiale geleentheid soos wat sy twaalfde, een-en-twintigste, vyftigste en sestigste verjaardae ons gebied het om waardering teenoor hom te betoon. Ons sou tog nog sóveel meer op sy sewentigste wou byvoeg ... geliefde *ons-mens*, *Godsmens*.

GALERY

REKTOR

Prof Russel Botman verwelkom die eerstejaarstudente – 'n jaarlikse instelling.

Foto: Anton Jordaan

KANSELIER, RAADSVOORSITTER, BESTUURDER

Prof Elize Botha, prof Russel Botman en dr Edwin Hertzog, 2007.

Foto: Anton Jordaan

Inhuldiging van dr Frederik van Zyl Slabbert as Kanselier van die Universiteit Stellenbosch, 2008.

Foto: Anton Jordaan

HOOP PROJEK

Prof Russel Botman, prof Jimmy Volmink (Dekaan van die Fakulteit Geneeskunde en Gesondheidswetenskappe), me Helen Zille (Premier van die Wes-Kaap) en raadslid Basil Kivedo (Uitvoerende Burgemeester van die Breedevallei Munisipaliteit) vier die opening van die Ukwanda LKS, 2012.

Foto: Justin Alberts

MENSEREGTE

Prof Sonia Human, hoofregter Mogoeng Mogoeng, prof Sandra Liebenberg en prof Russel Botman by 'n Menseregte-lesing van die Universiteit Stellenbosch se Fakulteit Regsgeleerdheid, 2013.

Foto: Anton Jordaan

BUITELANDS

Besoeke van Hope@Africa en Hope International, hoofsaaklik rektors van verskillende universiteite, 2014.

Foto: Justin Alberts

NASA se Jet Propulsion Laboratory, VSA, 2012.
(Tweede van regs is dr Japie van Zyl, alumnus en eredoktoraat van US.)

GEMEENSKAPINTERAKSIE

Desmond Tutu besoek die Kinderhospitaal, 2008.

Mnr John Abels, 'n van Lückhoff Hoërskool, deel herinneringe met die rektor, 2008.

Foto: Hennie Rudman

Die rektor neem deel aan 'n HIV/Vigs-bewusmakingsoptog, 2007.
Foto: SSFD

LEERDERS

Sokkerspelers en Sooispitseremonie in Lentelus, 2010.
Foto: Anton Jordaan

ERETOEKENNING

Prof Botman ontvang die 2013 Abraham Kuyper-prys van die Princeton Theological Seminary, 2014.

TEOLOGIE

150ste Bestaansjaar van die Fakulteit Teologie, 2009.

Foto: SSFD

JEUG EN FAMILIE

Bo: Russel as baba in Bloemfontein.

Regs: Kliptown, tydens sy hoërskooljare.
Langs Russel is sy nefie, David Louw.

Agter: Russel, Phebe, Grace, Ethne en Deon. Voor: Mev Mavis en ds Karel Botman.

GESINSLEDE ONTVANG GRAAD

Ilse Botman, B Sc Bosbou, 2008.

Roxanne Botman, B Comm Hons (MHB), 2010.

SESTIGSTE VERJAARSDAG

Russel en gesin. Van links na regs: Ilse, Beryl, Hayman, Russel, Roxanne en Lizelle.

Foto: Anton Jordaan